

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır. Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Hidayet Önderleri

İMAM CEVAD

(ONNA SELAM OLSUN)

11. cilt

Telif Komisyonu
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Çeviri:

Vahdettin İnce

Tashih & Tatbik:

Musa Güneş

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 163

Eserin Orijinal Adı:

A'lamu'l-Hidaye; el-İmam Muhammed b. Ali
(aleyhi's-selâm)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Kapak Tasarım:

Kevser

Son Okur:

Kevser

Cilt:

Kimmad Matbaacılık

Baskı:

Kimmad Matbaacılık

1. Baskı: Aralık 2009

ISBN: 978-975-6640-67-7 (Takım No)

978-9944-709-49-1 (Cilt No)

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.
Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok. No: 14/1

Fatih – İSTANBUL

Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

القرآن الكريم:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ
يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

Kur'ân-ı Kerim:

**Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kötülüğü
uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister.**

(Ahzâb / 33)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَ عِثْرَتِي أَهْلَ
بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَأَنْهُمَا لَنْ
يَفْتُرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Hız. Resulullah (s.a.a):

Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: -Biri- Allah'ın kitabı ve -diğeri- itretim, Ehl-i Beytim. Bu ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremi, c. 2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s. 14, 17, 26, 59; c.4, s.466, 471; c.5, s.182; Müstedrek-i Hâkim, c.4, s.109, 148, 533 vs.)

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Son dönemde düşmanların tüm çabalarına rağmen modern cehaletten bitkin düşen ve evrensel adalete susamış olan dünya gözünü bir kez daha İslâm dinine, Şia kültürüne ve Ehl-i Beyt (a.s) Ekolü'ne dikmiş durumda. Bu durum, sevindirici olmakla beraber bilinçli insanların sorumluluğunu kat kat artıran, başta Hz. Resulullah (s.a.a) olmak üzere hidayet önderleri olan Ehl-i Beyt'i tanıtmanın ne denli zaruret hâline geldiğini gözler önüne seren bir faktördür aynı zamanda.

İşte bu nedenle, Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslâm kültürünü yaymayı amaç edinen yayınevimiz bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmî faaliyetlerine kucak açıyor ve kendisini bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyor.

Bu hususta Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı'nın, Şia'nın düşünürlerinden oluşturduğu bir komisyon aracılığıyla hazırlattığı "**Hidayet Önderleri**" unvanıyla 14 ciltten oluşan dev çalışması şayan-ı teveccühtür.

Bu titiz çalışmada bir taraftan Müslümanlar arası vahdet ve birliğin zaruretinin bilinci hâkim iken, diğer taraftan akıcı bir üslûpla kaleme alınması, gerçeklerin, konusunda kaynak kitaplar esas alınarak tüm çıplaklığıyla ortaya konulmasına

dikkat edilmiştir. Ehl-i Beyt öğretileriyle ilgili olarak merkez konumunda olan "Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı"ndan da ancak bu özellikleri haiz bir çalışma beklenirdi zaten.

Yayınevimizin, konusunda kaynak olacak 14 ciltlik bu dev eseri Türkçe'ye kazandırma yönünde birkaç yıldan beri çalışma başlattığı ve kısa aralıklarla okurlarına sunacağı haberini siz değerleri okurlarla paylaşmak isteriz.

Kitabın telifinde gösterilen titizlik, çeviri aşamasında da gözetildi. Güçlü çevirmenlerin akıcı çevirilerinden sonra aynen kaynak eserlerde olduğu gibi orijinal metni ile tatbik yapıldı. Tatbik aşamasında uzman kadrodan yararlandı. Bütün bu aşamalardan sonra yine uzman kardeşlerimiz ve ustalarımız tarafından bir kez daha gözden geçirildi.

Bu arada eserin hazırlanmasında emeği geçen bütün ustalara ve kardeşlerimize teşekkürü borç biliyoruz.

Kültürel cihad meydanında atılan bu küçük adımın, Mevlâ'mızın rızasını kazanmaya vesile olması ve Ehl-i Beyt öğretilerine susamış insanlara faydalı olması umuduyla...

KEVSER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve seçkin kulların efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a) ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan akli ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıyığı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayetin kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti.

Ayrıca bir yandan bu hidayetin sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

De ki, asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.¹

1- En'âm, 71

Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.¹

Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir.²

Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletmiştir.³

De ki, Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?⁴

Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamde lâyıktır Allah'ın yoluna iletildiğini görürler.⁵

Allah'tan kaynaklanan bir yol gösterme olmaksızın keyfi arzusuna uyandan daha sapık kim olabilir?⁶

Buna göre hidayetın kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâyığı olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**⁷ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

1- Bakara, 213

2- Ahzâb, 4

3- Âl-i İmrân, 101

4- Yûnus, 35

5- Sebe', 6

6- Kasas, 50

7- Zâriyât, 56

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici etken olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu destekleme ise, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmakla gerçekleşmiştir.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete ileten bir hüccetsiz, doğru yolu gösteren bir mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir.

Buna göre hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur.

Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor:

Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri doğru yola yöneltme görevini bütün aşamaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî mesajı en ince ayrintısına kadar kapsamak. Bu aşama elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir iştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir:

Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Allah elçilerinden dilediğini seçer.³

2- İlâhî mesajı insanlığa ve mesajın hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır.

Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor:

İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi.⁴

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayata uygulamaktır. Kur'-

1- R'âd, 7

2- En'âm, 124

3- Âl-i İmrân, 179

4- Bakara, 213

ân-1 Kerim'in ayetleri bu görevi açık bir dille vurgularken tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor:

Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.¹

Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır.²

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değişmeye ve kayba uğratmadan korumak. Bu görev de ilmî ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki, buna "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- Manevî misyonun amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumların kurumlarında ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî risaletin kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanîf dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık, fertlerin psikolojileri ile toplumsal uygulamalarla, fikrî, siyasî ve sosyal akımlarla, yönetim, eğitim ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir.

Bunların hepsini evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılmadan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gerekir.

1- Cuma, 2

2- Ahzâb, 21

Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan sapmalar ve yanlışlıklar yönetimin ve ona uyan ümmetin takip ettiği yolda ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katlandılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelere ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullâh oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber, bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılâpçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

- 1- İnsanlığa süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.
- 2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.
- 3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.
- 4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.
- 5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçı yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde var olması.

b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli bir eğitimcinin eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesiller boyunca sürmesi, bu yeterli eğitimcinin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a) ilâhî bir plân geçince Ehl-i Beyti'ne mensup bazı seçkinleri bu görev için hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı.

Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecek olan ilâhî hidayetin dizginlerini yüce Allah'ın emri ile teslim alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüzyıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sıralarını ve hazinelerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor:

Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i Beyt'imdir. Bunlar Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır.

Ehl-i Beyt İmamları (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra üm-

metin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimse-lerdir.

On İki Ehl-i Beyt İmamı'nın hayat çizgisi, Hz. Peygam-ber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yan-sıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttu, ama sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu süreçte Masum İmamlar (Allah'ın selâmı hepsine olsun) üm-meti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete ge-çirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumlarına egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde ilerle-yebildiler.

Bu râşid imamların hayatlarında dikkat çeken ortak öz-zellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çığırı ısrarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek on-larla kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yolu-nu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştran kılavuzlar, Allah'ın emrinde karar bulanlar, Allah sevgisinde kemale erenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yö-nelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, za-limlerden gelen cefaya tahammül etmenin çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrındaki kararlı direnişin en üstün örnekleri oldu-lar. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın ar-kasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler. Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamların hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan dolayı

bizim bu girişimimiz onların hayatlarından bazı kesitler; kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı a-lıntıları sunmaktan ibarettir. Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umarız. Hiç şüphesiz, başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yeryüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Resulullah'tan (s.a.a) sonra gelen Ehl-i Beyt İmamları'nın dokuzuncusu ve Masum Hidayet Önderleri'nin on birincisi olan İmam Muhammed b. Ali el-Cevad'ın (a.s) hayatını incelemeye ayrıldı. O; düşünce, ahlâk ve yol bakımından İslâm'ı tüm boyutları ile kendi hayatında somutlaştırdı. Resulullah (s.a.a) ve Allah'ın tertemiz kılıp bütün kötülüklerden arındırdığı babalarından sonra insanlık için üstün bir örnek oldu.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakim'in denetiminde çalışan yazarlar kurulunun üyelerine şükranlarımızı sunmalıyız.

Son sözüümüz, bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Birinci Bölüm

- İmam Cevad'ın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
 - İmam Cevad'ın (a.s) Kişiliğinden Yansımalar
 - İmam Cevad'ın (a.s) Kişiliğinden Görünümler
-

İMAM CEVAD'IN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

İmam Ebu Cafer Muhammed b. Ali el-Cevad (a.s) Ehl-i Beyt İmamları'nın dokuzuncusudur. O Ehl-i Beyt ki, Resullullah (s.a.a) yüce Allah'ın kendisine verdiği emir gereğince, kendisinden sonra imamlık ve liderlik görevini üstlenmek üzere onları tavsiye etmiştir. Bundan önce de Kur'ân-ı Kerim, onların masumiyetini vurgulamıştı. Bu husustaki hadisler ise tevatür düzeyindedirler.

Bütün saygıdeğer ataları gibi bu büyük İmam (a.s) da yüksek meziyetlerin, ideal özelliklerin ve üstün ahlâkın bütün hususlarını üzerinde toplamıştır. Ki bunlar, risaletle bağlantılı imamete ve rabbanî liderliğe lâıyk olmayı sağlayan şeylerdir.

Dokuz yaşında iken, genel imamet görevini üstlendi. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. İsa b. Meryem (a.s) de henüz beşikte bir bebek iken peygamberlik görevini üstlenmişti.

Kuşkusuz tarih, bu erken imamlık süreci aracılığıyla Şi'a'nın imamet makamının ilâhî bir makam olduğuna, yüce Allah tarafından, her çağda kemal sıfatlarına sahip bulunan kimselerden dilediğine bahşettiğine ilişkin görüşünün doğru olduğunu kanıtlamıştır.

İmam Cevad (a.s) da, yaşının küçüklüğüne rağmen, döneminin âlimlerine karşı koymuş ve sunduğu kanıtlarla onlara üstünlük sağlamıştır. Allah'ın, onun aracılığıyla gösterdiği maarif ve ilimler sayesinde döneminin âlimlerini ve hâkimlerini susturmuştur.

Henüz yedi yaşında iken, büyük âlimler, fakihler ve raviler onun etrafını sarıyor, eşsiz ilminden istifade etmeye çalışıyorlardı. Akideye, felsefeye, kelâma, fıkha ve tefsire ilişkin birçok meselenin çözümünü ondan rivayet ediyorlardı. Bunun yanında beşerî ilimlere dair ayrıcalıklarından istifa ediyorlardı.

O da muhterem babalarının hareket metodunu izlemiş, Şiîleri gözetmiş, onların ilmî, manevî ve siyasî eğitimleriyle ilgilenmiştir. Ehl-i Beyt İmamları'nın kendileri için belirledikleri yolda hareket edebilmeleri için gerekli donanımına sahip olmalarını sağlamıştır. Çünkü önlerinde zor günler vardı. İmamlar silsilesi kopacaktı. O zaman kendi kendilerine yeterli olmaları gerekirdi. İtikadî, siyasî, içtimaî ve iktisadî olarak kendi başlarına kalacaklardı.

Evet, bu büyük İmam (a.s), kısa süren ömrüne rağmen, sözünü ettiğimiz bu müktesebata büyük katkılar sunarak en büyük hedefin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Yirmi beş yaşında iken şehit edilmiş olması, hareketinde ve stratejisinde başarılı olduğunun kanıtıdır. Çünkü İslâmî sosyal hayatın içinde aktif bir rol oynaması, tağutları rahatsız ediyordu. Sonunda ona karşı suikast düzenlemek ve yapıcı faaliyetlerine son vermek zorunda hissetmişlerdi kendilerini.

İMAM CEVAD'IN KİŞİLİĞİNDEN YANSIMALAR

İmam Muhammed Taki el-Cevad'ın (a.s) sahip olduğu vehbî yetenekler, onunla aynı dönemi yaşayıp kişiliğine muttali olan, fikrinin büyüklüğüne, ilminin mükemmelliğine şahit olan herkesin aklını etkisi altına almıştı. Onu gören biri, onun karşısında kendisine hâkim olamazdı. Onun yanından, hayranlık ve boyun eğmişlik adeta önünde yarışır bir şekilde çıkıp ayrılırdı.

Bu noktada azametinin yüceliğine, şahsiyetinin ululuğuna ilişkin olarak onun zamanında yaşayan, onun hakkında yazan, onun tarihini anlatan kimselerin dilinden dökülen bazı hakikatleri aktarmak istiyoruz:

1- Babası İmam Rıza (a.s), oğlu Cevad'ı (a.s) şu sözlerle tanıtıyor:

a) O henüz doğmadan Hüseyin b. Beşşar'a onun hakkında şöyle demiştir:

Allah'a yemin ederim ki, birkaç gün ve gece geçmeden yüce Allah beni erkek bir çocuk bağışlayacaktır. Bu çocuk, hak ile batılı birbirinden ayıracaktır.¹

Başka bir rivayette fazladan şu ifadeye yer verilir:

Benim sulbümünden bir erkek çocuk dünyaya gelecek, benim hareket ettiğim gibi hareket edecek, hakkı diriltecek ve batılı silecektir.²

1- el-Kâfi, 1/320; el-İrşad, 2/277

2- Rical-i Keşşî, s.463

b) Dünyaya geldikten sonra da onun hakkında şöyle buyurmuştur:

Bu öyle bir çocuktur ki onun gibi Şia'mıza bereket getiren başka bir çocuk doğmamıştır.¹

c) Yine şöyle buyurmuştur:

Bu Ebu Cafer'dir. Onu kendi meclisime oturttum ve yerime yerleştirdim.²

d) Safvan b. Yahya'ya da şöyle demiştir:

Ebu Cafer muhaddestir.³

2- Ali b. Cafer (babasının amcası): Muhammed b. Hasan b. Ammar anlatıyor: Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) mescidine girdi. Ali b. Cafer ayak-kabıllarını ve hırkasını giymeden hemen ayağa fırladı, ellerini öptü ve ona büyük hürmet gösterdi. Ebu Cafer (a.s) ona dedi ki: "Ey amca, otur; Allah sana rahmet etsin." Dedi ki: "Ey efendim! Sen ayakta iken ben nasıl oturabilirim?"

Ali b. Cafer meclisine geri dönünce, arkadaşları onu kınyarak şöyle dediler: "Sen onun babasının amcasısın, buna rağmen ona bu şekilde hürmet gösteriyorsun!" O söyle dedi:

Susun! Yüce Allah şu yaşlı adamı -kendi sakalını avuçlamıştı- lâıyk görmeyip o genci lâıyk görmüşse ve onu bu yüksek makama getirmişse, onun üstünlüğünü inkâr mı edeyim? Sizin dediklerinizden Allah'a sığınırız. Bilâkis ben onun kölesiyim.⁴

3- Şeyh Müfid anlatıyor: Halife Me'mun, Ebu Cafer'e (a.s) hayrandı. Çünkü yaşının küçüklüğüne karşın, büyük bir fazilete sahip olduğunu; ilimde, hikmette ve edebiyatta

1- el-Kâfi, 1/321

2- el-Kâfi, 1/321

3- İsbatu'l-Vasiye, s.212. [Muhaddes; kendisiyle konuşulan kimse demektir. Yani melekler onunla konuşur.]

4- el-Kâfi, 1/322

üstün bir makamda bulunduğunu ve mükemmel bir aklının olduğunu ve zamanın yetişkinlerinden ve yaşlılarından hiç kimsenin onun düzeyinde olmadığını görmüştü. Bu yüzden kızı Ümmü'l-Fazl'ı onunla evlendirmiş ve onunla Medine'ye göndermişti.

Ona bolca ikramda bulunur, büyük saygı gösterir ve değerini her zaman üstün tutardı.¹

Halife Me'mun, kızını onunla evlendirmek isteyip de Abbasîler buna karşı çıkınca, İmam Muhammed Cevad'ı (a.s) şöyle vasfetmiştir:

Ebu Cafer Muhammed b. Ali'yi seçtim; çünkü o, yaşının küçüklüğüne rağmen ilim ve fazilet ehlinin tamamından daha üstündür ve bu bakımdan olağanüstü özelliklere sahiptir.

Sonra dönüp Abbasîlere şöyle seslendi:

Yazıklar olsun size. Ben bu genci sizden daha iyi tanıyorum. O, İlimleri Allah'tan gelen, kaynakları Allah'ın ilhamı olan bir aileye mensuptur. Onun ataları, dinî ilimler ve edep bakımından her zaman, kemal hususunda noksan olan halktan daha zengin olmuşlardır.

Halife Me'mun, babası İmam Rıza'nın (a.s) vefatından sonra İmam Muhammed Cevad (a.s) ile ilk kez karşılaşp onu kendince sınadıktan sonra -ömrünün henüz ilk çağlarında- ona şöyle demiştir:

Sen, gerçekten Rıza'nın oğlusun, Mustafa'nın ailesinin sadık bir ferdisin.

Böylece Me'mun onu yanında tutmuş, büyük ihsanlarda bulunmuş ve kendisine yakınlaştırmıştı. İleri derecede ikramda bulunarak büyük saygı göstermişti.²

1- el-İrdşad, 2/281

2- el-irşad, 2/282

4- Ebu'l Ayna', İbn Rıza'ya (a.s) babasının vefatından dolayı taziyelerini sunmuş ve şöyle demiştir:

Sen, bizim tavsifimizden çok yücesin ve biz sana öğüt vermeyecek kadar eksiğiz. Sana yetecek olan şey, Allah'ın ilmi kapsamındadır. Sana teselli verecek şey, Allah'ın sevabıdır.¹

5- Allame Sıbt b. Cevzî el-Hanefî (öl. 654 hicrî) onun hakkında şunları söylemiştir:

Muhammed, İmam Ebu Cafer es-Sani; ilimde, takvada, züht ve cömertlikte babasının yolunu izliyordu... el-Murtaza ve el-Kani' lakaplarıyla anılıyordu...²

6- Şeyh Kemaluddin Muhammed b. Talha eş-Şafîî (öl. 652) onun hakkında şunları söylemiştir:

Yaşı küçük olmakla birlikte değeri yüksek ve şanı yüceydi...

Ayrıca şunları söylemiştir:

Ebu Cafer Muhammed el-Cevad'ın menkıbeleri o kadar çoktur ki, soylu atlar bile onun fazilet meydanında yarışamaz. Ne var ki ecel onları göstermesine mühlet vermedi, ilâhî takdir dünyada az bir süre kalmasına hükmetti. Bu, O'nun hükmüdür ve böyle öngörmüştür. Evet, dünyada az bir süre kaldı. Uzun geceler ve günler yaşamadı; ama yüce Allah, nurlu menkıbelerinin tazim doğularında parlamasını, haberlerinin fazilet ve kerem miraçlarına yükselmesini diledi...

Sonra, Halife Me'mun'un, onun faziletini ve yüceliğini kabul etmesini sağlayan bir menkıbesine yer vermiştir.³

7- Ali b. İsa el-Erbilî (öl. 693) onun hakkında, ona yönelik inancının derinliğini ve bağlılığının sarsılmazlığını yansıtan şu sözleri söylemiştir:

1- el-Menakıb, 4/362

2- Tezkiretu'l-Havas, s.358-359

3- Metalibu's-Suul, s.239; el-Fusulu'l-Muhimme, s.252

el-Cevad, her hâl ve hareketiyle Cevad'dır (bağışlayan ve soyludur). Dil bilgininin, "Cevad kelimesi, soylu anlamına gelen 'cevdeh' mastarından türemiştir." şeklindeki sözü onun için geçerlidir. Soyunun temizliğiyle, doğumunun paklığıyla insanlara üstünlük sağlamıştır. Yüceliğin zirvesine çıkmıştır. Ki hiç kimse oraya ulaşma başarısı göstermediği gibi, ulaşacak gibi de değildir.

Ululuğu mertebelerin ötesindedir. Yüksek mekânı, yıldızları aşar. Onun makamı bütün makamlara yukarıdan bakar. Yolcular uzaktan bir ateş gördüklerinde, "Keşke onun ateşi olsa!" derlerdi. Ona galip gelecek bir ateş olmaz.

Onun yüceliklere doğru bir yükselişi vardır. Şerefe yönelik gidişi vardır. Efendilikte mübalağa ve fazlalık onundur. Feleklerin üzerinde yüceliği ve yüksekligi vardır. Her türlü alçaklıktan, rezillikten uzaktır. Her türlü fazilete de yakındır.

Duygularından kerem sızmaktadır. Her tarafından ululuk damlamaktadır. Ondandır, oğullarından ve geçmişlerinden hoşgörü haberleri rivayet edilmektedir. Ona dost olmaya çalışana ne mutlu! Ona karşı çıkma eğiliminde olana da yazıklar olsun!

Ululuk, yücelik ve övünç ganimetleri paylaştırıldığı zaman, bunların en süzülmüşleri, en berrak olanları ona düşer. Yiğitlik binek olduğu zaman, en yukarıya, zirveye o kurur.

Cömertlik ve bahşetmede yağmurla rekabet eder, cesaret ve izzetinfeste aslanla yarışır, öne geçtiğinde hoşnut olunan ve güzel bir tavır sergiler.

Saygıdeğer ataları ve evlâtları (üzerlerine selâm olsun) sayıldığı zaman, parlak inciler onu saymaya dizilir. Üstün ahlâkın bütün güzelliklerini hareket ve duruşlarında sergiliyordu. Türlü yücelikleri kendinde toplamıştı. Önceki ataları ve sonraki evlâtları da öyle.

O hâlde onun babası gibi babası veya dedesi gibi dedesi olan biri var mı?

O, onların ululuklarına, onlar da onun ululuklarına ortaktır. Onlar yoksulların ve düşkünlerin avuçlarını kendi kâselerinden doldurdukları gibi, o da öyle yapardı.

Hidayet yolları onlarla aydınlandı, alçaklıklardan yüceliklere onlar aracılığıyla tırmanıldı. Yarın onlara yönelik sevgi sayesinde kurtuluşa ve başarıya ermek umulur. Onlar maruf/iyilik ehli ve fazilet sahibidirler.

Her övgü, mutlaka hak ettiklerinden daha azdır. Her üstün ahlâk, onların üstün ahlâklarından alınmıştır. Her hayır sıfatı, onların değerli varlıklarında ve damarlarında yaratılmıştır. Cennet onların visalinde, cehennem onların firakındadır. (Onların vuslatı cennettir, firakı ise cehennemdir.)

Bu sıfatlar onların hepsi için geçerli olduğu gibi, tek teki için de geçerlidir. Onlardan gaip olan için de, hazır olan için de söz konusudur. Baba olanına da, evlât olanına da bu sıfatlar sürekli inmektedir.

Onları sevmek, vazgeçilmez bir farzdır. Devletleri sonsuza kadar bakidir. Liderliklerinin revaçta olduğu pazar, her zaman işlektir. Onları sevenler, her zaman mutluluktan tebessüm ederler. Muhammed (s.a.a) gibi birinin dedeleri, Ali (a.s) gibi birinin babaları ve Fatıma (a.s) gibi birinin de anneleri olması, şeref olarak onlara yeter.

O hâlde, kim övünçte onlarla rekabet edebilir? Kim yücelikte onlarla yarışabilir?

Bütün hedeflere herkesten önce vardılar. Bütün liderlik ve efendilik mertebelerini daha sonra katılanlardan güvenli bir şekilde ihraz ettiler. Bu, Hakku'l-Yakin, hatta Aynu'l-Yakin'dir.

Bütün insanlar onların aileleri konumundadırlar. Kölelik bağıyla onlara mensupturlar.

Üstün meziyetler onlardan alındı, övünçler onlardan öğrenildi, öncekiler ve sonrakiler onların şerefiyle şereflendi. Onların sıfatlarını ne kadar anlatsam da saçmalamış, faydasız bir şey getirmiş olmam. Onların üstün meziyetlerini sınırlandırmak istesem, Süreyya bana şöyle seslenir: "Süreyya nerde, ona uzanan el nerde!" Öncekilerin ve sonrakilerin aciz oldukları üstünlükleri sınırlandırmak ne mümkün?!¹

8- Zehebî şöyle anlatıyor:

Muhammed; el-Cevad (cömert), el-Kani' (kanaat eden) ve el-Murtaza (beğenilen) lakaplarıyla anılırdı. Peygamber'in (s.a.v) Ehl-i Beyt'inin üstün liderlerinden biriydi. Cömertlikle nitelenenlerden biriydi. Bu yüzden "el-Cevad" lakabını almıştı...²

9- İbn Sabbag el-Malikî (öl. 855) onun hakkında şunları söylemiştir:

Dokuzuncu imamdır... Ebu Cafer es-Sani (İkinci Ebu Cafer) olarak biliniyordu. Yaşı küçüktü, ama değeri yüksekti, şanı yüceydi. Ali b. Musa er-Rıza'dan sonra imamlık görevini üstlendi. Çünkü babası onun imam olacağını açık bir şekilde bildirmiş ve işaret etmişti. Nitekim güvenilir ve adil kişilerden oluşan bir topluluk bunu haber vermişlerdir.³

10- Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Amir eş-Şebravî eş-Şafî (öl. 1154), "İmamların dokuzuncusu Muhammed el-Cevad..." dedikten sonra, İmam'ın nesebini ve hicrî kamerî 190 yılında dünyaya geldiğini anlatıyor ve şunları söylüyor:

Onun (Allah ondan razı olsun) kerametleri çoktur, menkıbeleri meşhurdur.

1- Keşfu'l-Gumme Fî Marifeti'l-Eimme, el-İmam Muhammed el-Cevad, 2/370-371

2- Tarihu'l-İslâm, s.8; el-Vafi bi'l-Vefiyat, 4/105

3- el-Fusulu'l-Muhimme, s.251

Sonra bazı menkıbelerini anlatıyor ve sözlerini şu ifadelerle bitiriyor:

Bunlar onun göz kamaştırıcı kerametlerinden ve güzel menkıbelerinden bazılarıydı.¹

11- Yusuf İsmail en-Nebhanî onunla ilgili olarak şunları söylüyor:

Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza, büyük imamlardan, ümmetin aydınlatıcı lambalarından biriydi. Efendilerimiz olan Ehl-i Beyte mensuptu...²

12- Mahmud b. Vuheyb el-Bağdadî onun vasfederken şunları söylüyor:

İlim ve fazilet bakımından babasının varisiydi. Değer ve kemal bakımından kardeşlerinin en üstünüydü.³

13- Fazl b. Ruzbehan (öl. 927), Hz. Peygamber'in (s.a.a) ve onun tertemiz Ehl-i Beyt'inin faziletlerini açıklamak maksadıyla kaleme aldığı salâvatları şerh ederken onun hakkında şu değerlendirmede bulunuyor:

Allah'ım! Çokça yakaran, secde eden, cömertlikte her cömerdin üstünde olan, bütün kullara bağışlarda bulunup onları yararlandıran, sapkınlık ve inatçılığı silip bertaraf eden, azgınlık ve fesat erbabını ezen, doğru yola ileten hidayet ve irşat alametlerinin sahibi, ilimlerinin nurundan abdallar ve erenlerden oluşan bütün efradın (Allah'ın seçkin kullarının) derlediği dokuzuncu imam Ebu Cafer Muhammed et-Taki el-Cevad b. Ali er-Rıza'ya salât ve selâm eyle! O ki en güzel yaşayışla cennet bahçesine yerleşmiş, Kureyş mezarlığında dedesinin yanına gömülmüştür. Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e, efendimizin Ehl-i Beyt'ine, özel-

1- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.168

2- Camiu Keramati'l-Evliya, 1/100

3 Cevheretu'l-Kelâm, s.147

likle çok secde eden İmam Muhammed et-Taki el-Cevad'a salât ve selâm eyle!¹

14- Hayruddin ez-Zerkülî onun hakkında şunları söylüyor:

Ataları gibi saygın bir konuma ve değere sahipti. Zekiydi; akıcı, güçlü ve açık bir hitabeti vardı. ed-Dubeylî Muhammed b. Vehban'ın, "Ahbaru Ebî Cafer es-Sani" adında onun siyeri ile ilgili bir kitabı vardır.²

İmam Cevad döneminde ve ondan sonraki zamanlarda yaşayan bazı önemli şahsiyetlerin onun hakkında serdettikleri bu ifadeler, İmam'ın sahip olduğu ilâhî bağışlara ve son peygamber Hz. Muhammed'den (s.a.a) sonra hidayet meşalelerini ve işaretlerini taşıyan saygı değer ecdadının kişiliklerinin birebir benzeri olan eşsiz kişiliğine hayranlıklarını da yansıtmaktadır.

1- Şerhu's-Salâvat, Fazl b. Ruzbehan. Bunu Vesiletu'l-Hadim ile'l-Mahdum olarak da adlandırmıştır.

2- el-A'lam, 7/155

İMAM CEVAD'IN (A.S) KİŞİLİĞİNDEN GÖRÜNÜMLER

Hiç kuşkusuz On İki Masum İmam'ın (üzerlerine selâm olsun) -ve onlardan biri olan İmam Cevad'ın- faziletleri sayılmayacak kadar çoktur.

Nasıl olmasın ki?! Onları bir bilgiye dayanarak imamet görevi için seçen yüce Allah'tır.

Allah tarafından bu şekilde seçilmiş olmaları, eşsiz erdemlere ve göz kamaştırıcı menkibelere sahip olduklarının, bu özellikleriyle eşsiz olduklarının, başkalarından ayrıldıklarının ve bu yüzden de yüce Allah tarafından halkın içindeki hüccetler ve emin halifeler kılındıklarının kanıtı ve göstergesidir.

Ne yazık ki her bir İmam'a has olan bu üstünlüklerden ve bu faziletlerden çok az şey bize ulaşmıştır. Bunun sebebi de, Ehl-i Beyt'in (üzerlerine selâm olsun) ve onlara tâbi olup ulu İslâm mirasını aktarmayı görev bilen takipçilerinin yaşadıkları ağır koşullardır.

Zalim yönetimlerin, Ehl-i Beyt İmamları'na, onlara tâbi olanlara ve onların eşsiz hayatlarına dair herhangi bir hakikati ortaya çıkarmaya çalışan herkese karşı uyguladıkları düşünsel terör ve fizikî tasfiye hareketi, bu büyük mirasın ve eşsiz ilâhî lütfün zayi olması için yeterli bir sebeptir.

Bu bölümde, İmam Cevad'ın (a.s) hayatı hakkında bize ulaşan kimi bilgilere, göz kamaştırıcı menkibelerine ve üstün ahlâkının görkemli örneklerine yer vereceğiz.

Beşikte Konuşması

Tarihçiler, İmam Cevad'ın (a.s) doğduğunda şahadet getirdiğini, üç günlük iken de Allah'a hamdedip, Resulullah'a (s.a.a) ve Raşid İmamlara salâvat getirdiğini kaydetmişlerdir. Örneğin Musa b. Cafer el-Kâzım'ın (a.s) kızı Hekime Hatun'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) annesi ona hamile kalınca, İmam Ali Rıza'ya (a.s), "Cariyen Subeyke hamile kaldı." diye yazdım. Bana şöyle bir cevap gönderdi: *"O, falan ayın falan günününün falan saatinde hamile kaldı. Doğum yaptığı zaman dokuz gün boyunca ondan hiç ayrılma."* Doğum yapıp çocuk dünyaya gelince, *"Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın resulüdür."* dedi. Üç günlük iken hapşırıldı ve *"Elhamdülillah ve sallallahu alâ Muhammedin ve ale'l-Eimmeti'r-Raşidin"* dedi.¹

Yine şöyle demiştir:

Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) annesi Hayzeran'ın doğurma vakti yaklaşınca, İmam Rıza (a.s) beni çağırdı ve şöyle dedi: *"Ey Hekîme! Onun doğumunda hazır ol ve içeri gir. Sakın ebe ona yaklaşmasın!"*

Bizim için bir çıra yaktı. Kapıyı üzerimize kapattı. Doğum sancuları başlayınca çıra söndü. Önünde bir teşt vardı. Çıra söndüğü için etrafı göremiyordum.

Öylece bekliyorken, Ebu Cafer teştin içinde görün­dü. Elbise gibi ince bir perde vardı üzerinde. Nuru evi aydınlatacak kadar parlaktı. Bu nur sayesinde onu görüyorduk. Alıp bağrıma bastım. Üzerindeki bu örtüyü sıyırdım. Sonra İmam Rıza (a.s) geldi, kapıyı açtı; biz ise daha önce işimizi bitirmiştik. İmam onu aldı ve beşiğe koydu. Ardından bana dedi ki: *"Ey Hekîme! Beşiğinin yanından ayrılma."*

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/151-153

Üç günlük iken gözlerini açıp göğe baktı. Sonra sağına, ardından soluna baktı ve şöyle dedi: *"Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim. Ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahitlik ederim."* Ben korkuyla kalktım, Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittim ve dedim ki: "Bu çocuktan acayip bir şey duydum." *"Nedir o?"* dedi. Olayı anlattım. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Ey Hekîme! Bundan sonra ondan göreceğiniz olağanüstülükler daha çoktur."*¹

Küçük Yaşta Kendisine Hikmet Verilmesi

İmam Cevad (a.), henüz küçük bir çocuk iken, yüce Allah'ın kullarının halifesi ve imamı oldu. Kuşkusuz bu, ilâhî iradenin gerektirdiği bir durumdu. Nitekim İsa ve Süleyman peygamberler (üzerlerine selâm olsun) için de aynı irade tecelli etmişti. İmam'ın yaşının küçük olması, bazı insanlar tarafından yadırganmış ve bu yetkilendirme kuşkuyla karşılanmıştı. Bundan dolayı İmam Cevad (a.s) meseleyi onlara açıklama gereğini duymuştu.

Aşağıdaki rivayetler bu amaca yönelik olarak varit olmuşlardır:

1- Ravi anlatıyor: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "İnsanlar senin yaşının küçüklüğü hakkında ileri geri konuşuyorlar." Buyurdu ki:

Yüce Allah, Davud'a, koyun güden küçük bir çocuk olan Süleyman'ı kendisine halife ilan etmesini emretmişti. İsrailoğulları'nın abitleri ve âlimleri bu durumu yadırganmış, karşı çıkmışlardı. Bunun üzerine yüce Allah, Davud'a, "İsrailoğulları'nın konuşanlarının asaları ile Süleyman'ın asasını al, bir eve koy, her birinin asasına da sahibinin mührünü vur. Sabah olunca bakın, kimin asası yaprak açmış ve meyve vermişse,

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/151-152

halife odur." diye vahyetti. Davud (a.s) onlara bunu haber verince, "Razı olduk, teslim olduk." dediler.¹

2- Ravi anlatıyor: Ebu Cafer'i (a.s) gördüm. Evinden dışarı çıkıp yanıma gelmişti. Ona baştan ayağa kadar bakarak süzdüm. Mısırdaki arkadaşlarımıza onu tarif edebilmek için iyice bakıp inceledim. Ben bu şekilde onu süzerken bana şöyle dedi:

Ey Ali! Yüce Allah, nübüvvet için öngördüğü delilleri imamet için de öngörmüştür. Örneğin, "**Ona küçük yaşta hikmet verdik.**"², "**Olgunluk çağına erişince...**"³ "**Kırk yaşına girince...**"⁴ buyurmuştur. Bir İmam'a, çocuk yaşta hikmet verilebileceği gibi, kırk yaşında da verilebilir.⁵

3- Ravi, Ebu Cafer'e (a.s) der ki: "Efendim! İnsanlar senin yaşının küçüklüğünü yadırgıyorlar." İmam şu karşılığı verir:

Ama yüce Allah'ın şu sözünü inkâr edemezler: "**De ki: Bu benim yolumdur. Ben ve bana tâbi olanlar bir basiret üzere Allah'a davet ediyoruz.**"⁶ Allah'a yemin ederim ki bu ayet nazil olduğu sırada ona sadece Ali (a.s) tâbi olmuştu. Ve Ali (a.s) o sırada dokuz yaşındaydı. Ben de dokuz yaşındayım.⁷

İlmi

İmam'ın ilim ve marifetinin geniş olması gerekir. Çünkü İmam, zamanının en âlimi olmak durumundadır. Şer'i işleri, dinin hükümlerini en iyi bilen kişi olmak zorundadır. Bunun

1- el-Kâfi, 1/314

2- Meryem, 12

3- Kasas, 14

4- Ahkaf, 15

5- el-Kâfi, 1/315

6- Yûsuf, 108

7- el-Kâfi, 1/315

yanında insanların ihtiyaç duydukları şeylerle ilgili siyasî ve idarî meseleleri kuşatmış olması da lazımdır. İmam Cevad (a.s) bizzat buna bir delil oluşturmaktadır. Çünkü yaşının küçüklüğüne rağmen, değişik ilmî meselelere dalmış, âlimlerin ve fakihlerin şer'i ve ilmî meselelerin en ağır olanlarına ilişkin sorularına muhatap olmuş ve bunlara büyük bir kuşatıcılık ve dikkatle cevap vermiştir. Bu da Ehl-i Beyt mezhebinin yayılmasına ve o çağda insanların Ehl-i Beyt mezhebine büyük bir yoğunlukla ilgi duymasına sebep olmuştur. Birçok âlim imameti kabul ettiğini ilan etmiştir.¹

İmam'ın (a.s) ilmüne işaret etmeden önce, Ehl-i Beyt'i ayrıcalıklı kılan bu rabbanî ilmin kaynaklarına işaret etmemiz gerekir:

1- Tarihçi Mes'udî, Abdurrahman b. Muhammed'den, o Kulsum b. İmran'dan şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Sen çocukları seviyorsun. Allah'a dua et, sana bir çocuk versin." Dedi ki: "*Bana bir tek çocuk bahşedilecek ve o benim vârisim olacaktır.*" Ebu Cafer dünyaya gelince, bütün gece boyunca beşiğinin başında ayrılmadan onunla oynadı, okşadı, sevdi. Bu durum birkaç gece devam edince, dedim ki: "Sana feda olayım, bundan önce başkalarının da çocukları olmuştur, bütün bunları onu korumak (Allah'ın himayesine sığdırmak) için mi yapıyorsun?" "*Yazıklar olsun sana!*" dedi, "*Bunun için yapmıyorum, bilakis onu ilimle besliyorum.*"²

2- Önceki bölümlerde, onun beşikte konuştuğunu gösteren tarihî metinlere yer verdiğimiz gibi, ona küçük yaşta hikmet verildiğine dair rivayetlere de işaret etmiştik.

3- İmam Muhammed Taki'nin (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1- Hayatu'l-İmam el-Cevad, s.66

2- İsbatu'l-Vasiye, s.210

Ebu Cafer el-Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur: "Vasiler muhaddestirler. Ruhu'l-Kudüs onlarla konuşur, ama onlar Ruhu'l-Kudüs'ü görmezler."¹

Yine rivayet edilir ki, babasının şehit edilmesinden sonra Ebu Cafer el-Cevad (a.), Resulullah'ın (s.a.a) mescidine getirilir. Henüz çocuktur. Minberin yanına gelir, bir basamağının üzerine çıkar, sonra konuşmaya başlar:

Ben Muhammed b. Ali er-Rıza'yım. Ben el-Cevad'ım. Ben insanların sulplerindeki neseplerini bilirim. Ben sizin gizliliklerinizi ve açıklıklarınızı en iyi bilirim. Varacağınız akıbeti de en iyi ben bilirim. Bu, bütün mahlûkatın yaratıcısının bize bahşettiği bir ilimdir. Göklerin ve arzın yok olmasına kadar devam edecektir. Eğer batıl ehli ve dalalet devleti saldırganlaşmasaydı, şüpheler içinde olanlar telaşlanıp ortalığa fırlamasalardı, öyle şeyler söylerdim ki geçmiş ve gelecek herkes şaşkınlıktan donakalırdı.

Sonra elini mübarek ağzının üzerine koydu ve "*Sus ey Muhammed! Daha önce ataların sustuğu gibi.*" dedi.²

Bu noktada İmam'dan (a.s) nakledilmiş bazı ilmî açıklamalara yer vermemiz uygun olacaktır:

Tevhid İle İlgili Açıklamaları

İmam Cevad (a.s) çağında, tevhid ilkesi etrafında birçok şüphe ve vehim fırtınası koparılmıştı. Bu tür şüphe ve vehimleri, dinde en ufak bir hassasiyeti olmayan, İslâm'a kin besleyen, Müslümanların inançlarını sarsma amacını güden insanlar çıkarıyorlardı. Amaçları, Müslümanları, büyük dinlerinin prensipleri hakkında şüpheye düşürmekti. İmam Cevad (a.s) bu tür şüphelere susturucu, ikna edici cevaplar

1- Müstedreku Avalimi'l-Uum, 23/159

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/159

vermiş, bu söylemlerin sahiplerini en güzel şekilde susturarak, şüpheleri bertaraf etmiştir. Bu tür açıklamalarından bazılarına aşağıda yer veriyoruz:

1- Ravi diyor ki: Ebu Cafer'e (a.s) tevhitte ilgili bir soru sordum ve dedim ki: "Allah'ı 'şey' olarak tasavvur edebilir miyim?" Dedi ki:

Evet, ama aklen kavranamayan, sınır biçilemeyen bir şey. Bir şey olarak senin zihninde beliren, O'ndan ayrıdır. Hiçbir şey O'na benzemez, zihinler O'nu kavrayamaz. Zihinler nasıl O'nu kavrayabilsin ki?! Oysa O, aklen algılanan her şeyden ayrıdır, zihinlerde tasavvur edilen her şeyden farklıdır. Ancak aklen algılanamayan ve sınır biçilemeyen bir şey olarak tasavvur edilebilir.¹

2- Ravi diyor ki: Ebu Cafer'e (a.s) soruldu: "Allah şeydir demek caiz midir?" Dedi ki:

Evet, ama O'nu iki sınırlandırmanın dışında tutmak koşuluyla. Biri ilâhlığını geçersiz kılacak (tatil) sınır, biri de başka varlıklara benzeme (teşbih) sınırı.²

3- Ravi diyor ki: Ebu Cafer Muhammed b. Ali'ye (a.s) sordum: "Bir'in anlamı nedir?" Buyurdu ki:

Bütün dillerin, birliği üzerinde birleştiği şey demektir.³

Kur'ân'ı Tefsir ve Tevil Etmesi

İmam Cevad'dan (a.s), Kur'ân'ın bazı ayetlerine yönelik tefsir ve tevilini içeren birçok metin rivayet edilmiştir. Bu metinlerden biri aşağıdaki iki ayete ilişkin tefsiridir:

Biz, bir ayeti nesheder veya onu unutturursak (ertelersek), mutlaka daha iyisini veya benzerini ge-

1- el-Kâfi, 1/64

2- el-Kâfi, 1/64

3- et-Tevhid, Şeyh Saduk, s.82

tiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir? (Yine) bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümlerini yalnızca Allah'ındır? Sizin için Allah'tan başka ne bir veli, ne de bir yardımcı vardır."¹

İmam bu ayetleri şu şekilde tefsir etmiştir:

"**Biz, bir ayeti neshedersek**" yani hükmünü kaldırırız **"veya onu unutturursak"** yani şeklini kaldırır, kalplerden ve senin kalbinden ey Muhammed silersek... Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Sana (Kur'ân'ı) okutacağız; artık Allah'ın dilediği hariç,**" yani Allah'ın sana unutturmaya dilediği hariç, **"sen hiç unutmayacaksın."**² Böylece o kısmı senin kalbinden kaldırır, artık hatırlamazsın. **"mutlaka daha iyisini"** yani sizin için daha iyi olanını getiririz. Çünkü bu ikincisi, sizin daha büyük sevap kazanmanızı sağlar ve neshedilen ilk ayete göre sizin maslahatınıza daha uygundur. **"veya benzerini getiririz."** Yani ya da maslahat bakımından öncekine benzeyen bir ayet getiririz. Yani, biz bir ayeti neshediyor veya unutturuyorsak, bizim bundaki amacımız sizin maslahatınızdır.

Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey Muhammed! **Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.**" Yani O'nun her şeye gücü yeter; neshetmeye de, başka bir şeye de güç yetirir. Yine **"Bilmez misin, ey Muhammed, göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır?"** O, göklerin ve yerin maslahatını da, onları idare etmeyi de bilir. O, ilmiyle sizi idare etmektedir: **"Sizin için Allah'tan başka ne bir veli,"** yani sizin maslahatlarınızı gözetmeyi ve gerçekleştirmeyi üstlenecek başka bir veliniz, yöneticiniz yoktur. Çünkü maslahatları ancak Allah bilir. O'ndan başkası bunları bilemez. **"ne de bir yardımcı vardır."** Yani eğer Allah size bir kötülük in-

1- Bakara, 106-107

2- A'lâ, 6-7

dirmeyi dilerse ve başınıza bir azap indirmeyi dilerse, ona karşı O'ndan başka size yardım edecek kimse yoktur.¹

Kur'ân'ın ayetlerini tefsir ederken, Kur'ân'ın kendisini rehber edinme ve Kur'ân'dan şahit gösterme yöntemi yukarıdaki bu metinde gayet açık bir şekilde görülmektedir.

Kur'ân'ı tevil (batinî yorum) etmesine gelince; "**Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.**"² ayetiyle ilgili olarak Abdulazim b. Abdullah el-Hasanî şöyle rivayet etmiştir: Muhammed b. Ali b. Musa'ya (a.s) dedim ki: "Senin, zulüm ve zorbalıkla dolan yeryüzünü adaletle dolduracak olan Muhammed'in (s.a.a) Ehl-i Beyti'nden çıkacak Kaim olmanı isterim." Buyurdu ki:

Ey Ebu'l-Kasım! Bizim her birimiz Allah'ın emriyle kaimdir, Allah'ın dinine ileten hadidir. Ama bizden olup da yüce Allah'ın onun aracılığıyla yeryüzünü küfür ve inkâr ehlinden temizleyerek adaletle dolduracağı Kaim, doğumu insanlardan gizlenen, şahsı onlara gösterilmeyip gaip kılınan, isminin söylenmesi yasaklanan ve Resulullah'ın (s.a.a) adıyla adlanan, onun künyesi ile anılan zattır. Yer onun için dürülür. Her zorluk ona boyun eğer. Bedir ashabına denk sayıdaki üç yüz on üç ashabı dünyanın uzak noktalarından onun etrafında toplanırlar. "**Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.**" ayetinde kastedilen budur. Bu sayıda ihlâslı kişi etrafında toplanınca, yüce Allah onun işini ortaya çıkarır. Artık akit onun için tamamlanınca, yani on bin adam emrine hazır olunca, Allah'ın izniyle ortaya çıkar. Allah razı oluncaya kadar Allah düşmanlarını öldürür.

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/164

2- Bakara, 148

Abdulazim der ki: Ona dedim ki: "Efendim! Allah'ın razı olduğunu nasıl bilir?" Buyurdu ki:

Kalbine rahmet duygusunu atar. Medine'ye girdiğinde Lat ve Uzza'yı çıkarıp yakar.¹

Hadis Nakletmesi

İmam Cevad (a.s), kendi rivayet zinciriyle dedesi Resulullah'tan (s.a.a) ve yine dedesi Emirü'l-Müminin'den (a.s) ve atalarından birçok hadis rivayet etmiştir. Aşağıda onun rivayet ettiği hadislerden bazı örnekler sunacağız. Bu hadisler, onun Resulullah'ın (s.a.a) ve atalarının hadislerine verdiği önemi gözler önüne sermektedir:

1- İmam Cevad (a.s) kendi rivayet zinciriyle Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Fatıma, iffetini muhafaza etti. Bu yüzden yüce Allah, onu ve zürriyetini ateşe haram kıldı.²

2- Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

İnsan kendi dilinin altında gizlidir.³

3- Şöyle buyurmuştur:

Basra'da bir adam Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) huzuruna çıktı ve dedi ki: "Bize kardeşleri anlat." Buyurdu ki: "Kardeşler iki kısma ayrılırlar: Güvenilen kardeşler. Yüze gülen kardeşler."

"Güvenilen kardeşler, avuç, kanat, aile ve mal gibidirler. Kardeşine güveniyorsan, malını ve gücünü ona harca, onun dostuna dost, düşmanına da düşman ol. Sırrını sakla, ona yardım et; güzelliklerini, iyiliklerini izhar et. Ey soruyu soran adam! Bil ki, onlar Kibrit-i Ahmer⁴ gibi nadir bulunurlar."

1- Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'me, Şeyh Saduk, s.377-378

2- Hayatu'l imam Muhammed el-Cevad, s. 79-80

3- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s.80; Biharu'l-Envar, 12/101'den naklen

4- [Az bulunan değerli bir taş.]

"Yüze gülen kardeşlerden ise lezzetini alırsın, onların da senden lezzet almalarına engel olma. Sakın bunun ötesinde içlerinde olanı talep etme. Onların sana karşı gösterdikleri güler yüzlülük ve tatlı dilliliği onlardan esirgeme."¹

4- İmam Cafer Sadık'a (a.s) "Dünyada zahit/zühdü esas alan kimdir?" diye sorulduğunu, onun da şöyle buyurduğunu rivayet eder:

Hesaba çekilme korkusuyla helâl olanı, azaba uğrama korkusuyla haram olanı terk eden kimsedir.²

5- Yine İmam Cafer Sadık'a (a.s), "Bize ölümü tarif et." denildiğinde İmam'ın şöyle buyurduğunu nakleder:

Ölüm, mümin için koklayıp hoş kokusundan hapşırıldığı tatlı bir rüzgâr gibidir. Bütün yorgunluğu ve acıları son bulur. Kâfir içinse, yılan ve akrep sokması gibidir veya daha şiddetlidir.³

6- Yine şöyle rivayet eder:

İmam Rıza'nın (a.s) ashabından bir adam hastalandı. İmam (a.s) onu ziyaret etti ve "*Kendini nasıl hissediyorsun?*" dedi. Adam hastalığının şiddetlendiğini kastederek, "*Senden sonra ölümü hissettim.*" dedi. İmam, "*Nasıl hissettin?*" diye sordu. Adam, "*Çok şiddetli ve elem verici.*" dedi. Buyurdu ki: "*Sen ölümü hissetmedin. Hissettiğin şey, sana görünen ve ölümün bazı hâllerini sana tanıtan bir şeydir. İnsanlar iki kısma ayrılırlar: Kimisi ölümle rahata kavuşur, kimisi de ölmekle rahat eder. Sen Allah'a ve velâyete (Ehl-i Beyt'in imametine) yeniden iman et, o zaman rahata kavuşursun.*"⁴

1- Hayatu'l Muhammed el-Cevad, s.81; Vesailu's-Şia, 8/58

2- el-İmam Muhammed b. Ali el-Cevad, Abduzzehra Osman Muhammed, s.106; Maani'l-Ahbar, 278'den naklen

3- el-İmam Muhammed b. Ali el-Cevad, Abduzzehra Osman Muhammed, s.106; Maani'l-Ahbar, s.287'den naklen

4- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/286

İmam Cevad'ın (a.s) Fıkından Örnekler

İmam Ebu Cafer el-Cevad'dan (a.s) rivayet edilen hadisler, İmamiye Şiası nezdinde şer'i hükümlerin istinbat edildiği bereketli bir kaynaktır. Çünkü Masum Ehl-i Beyt İmamları'nın söz, fiil ve onaylamalarından ibaret olan sünnetini ifade etmektedir. İmam'dan (a.s) önemli miktarda hadis rivayet edilmiştir ve bunlar fıkıh ve hadis kaynaklarında tedvin edilmişlerdir. Ki bu hadisler, önemli fıkıh konularını içermektedirler. Aşağıda buna ilişkin bazı örnekler sunacağız:

Namaz

1- Ravi diyor ki: Ebu Cafer'e (a.s), "Sincap, tilki postu ve ipek hakkında bir mektup yazdım ve dedim ki: Sana feda olayım, bu hususta bana takiyeye ile cevap vermemeni istiyorum." Kendi el yazısıyla bana şu cevabı verdi: *"Bunların üzerinde namaz kıl."*¹

Fakihler, bu ve bu konuyla ilgili benzeri rivayetlerden hareketle adı geçen hayvanların postları üzerinde namaz kılınabileceğine hükmetmişlerdir.

2- Ravi anlatıyor: "Tevriye günü güneş zeval vaktine erişince, Ebu Cafer'in (a.s) İbrahim makamının arkasında altı rekât namaz kıldığını ve namazda ayakkabılarını çıkarmadığını gördüm."²

Fakihler, bu rivayetten hareketle, boğazlanmış bir hayvanın derisinden imal edilmiş temiz bir ayakkabı ile namaz kılınabileceğine hükmetmişlerdir.

Zekât

Zekât ibadetinin teferruatı ile ilgili olarak İmam Cevad'dan (a.s) bazı rivayetler aktarılmıştır. Nitekim fakihler, zekât

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/286

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/389

gerektiren bir eşyanın aynî değerinin karşılığının zekât olarak verileceğine hükmetmişlerdir. Çünkü İmam Cevad (a.s), "Buğday ve arpa gibi ekinlerin ve altın gibi kıymetli madenlerin zekâtını dirhem olarak vermem caiz midir, yoksa her şeyin zekâtının kendi içinden mi çıkarılması gerekir?" şeklindeki bir soruya, "*Hangisi kolayına geliyorsa verebilirsin.*" şeklinde cevap vermiştir.¹

Hac

Fakihler, haccın bazı teferruatı ve meseleleri ile ilgili olarak verdikleri fetvalarda, İmam Cevad'dan (a.s) aktarılan konuya dair rivayetleri esas almışlardır. Aşağıda buna ilişkin bazı örneklerle yer vereceğiz:

1- Fakihler, çocuğun haccetmesinin müstahap oluşuna delil olarak şu rivayeti göstermişlerdir: Ravi der ki: Ebu Cafer'e (a.s), "Çocuk ne zaman ihrama girer?" diye sordum. Buyurdu ki: "*Ön süt dişleri düşünce.*"²

2- İmamiye mezhebinin fakihleri, mustahap bir hac yapmak isteyenler için temettü haccının en faziletli hac şekli olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Bu konuda da İmam Cevad'dan (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen rivayetlere dayanmışlardır.

Ravi diyor ki: Ebu Cafer (a.s) şöyle derdi:

Temettü umresi ile temettü haccı yapan kimsenin haccı, kurbanı kesileceği yere sevk eden ifrat haccı yapan kişinin haccından daha üstündür.

Yine şöyle buyururdu:

Hacı için temettüden (temettü haccından) daha üstün bir amel yoktur.³

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/411

2- age. 23/462

3- age. 23/430

Teşriin Felsefesi ve Hükümlerin İletleri

İmam Muhammed Taki (a.s), bazı şer'i hükümlerin yürürlüğe konulmasının illetleri üzerindeki perdeyi aralamıştır. Bunun örneklerinden biri şudur:

Muhammed b. Süleyman, ona, boşanmış kadının üç ay-başı hâli (hayız görme dönemi) veya üç ay beklemesinin öngörülmesine karşın, kocası ölen kadının dört ay on gün beklemesinin öngörülmesinin illetini sormuş, İmam (a.s) da ona şu cevabı vermiştir:

Boşanmış kadının bekleme süresi, üç temizlenme (hayız kanından temizlenme) dönemidir. Bunun sebebi, kadının rahminde çocuk olmadığına anlaşılmasıdır. Kocası ölmüş kadının bekleme süresine (iddet) gelince; yüce Allah, biri kadınların lehine, biri de aleyhine olmak üzere iki şart koşmuştur. Lehlerinde olan şartı koşmakla onların tarafını tutmamış, aleyhlerinde şart koşmakla da onlara haksızlık etmemiştir. Kadınların lehine olan şart, îlâ (karsına yaklaşmamaya yemin etmek) ile ilgili olarak öngörülen dört aylık bekleme süresidir.

Bu konuyla ilgili olarak yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler.**"¹ Böylece yüce Allah îlâ durumunda hiç kimseye dört aydan fazla beklemesini caiz kılmamıştır. Çünkü yüce Allah, bir kadının erkeksiz dayanma süresinin dört ay olduğunu bilmektedir.

Onların aleyhine olan şarta gelince, o da kocaları öldüğü zaman dört ay on gün beklemeleridir. Böylece hayatta iken îlâ esnasında kadın için erkekten aldığı, ölümü sırasında erkek için kadından almış oluyor. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Dört ay on gün beklerler.**"² İddet dönemindeki on günlük süreyi, sadece

1- Bakara, 226

2- Bakara, 234

dört ayla birlikte zikretmiştir. Çünkü bir kadının cima etmeden sabredebileceği süre dört aydır. Bu yüzden lehinde de, aleyhinde de bu süre öngörülmüştür...¹

6- İbadeti ve Duası

İmam Muhammed Taki (a.s), zamanının en çok ibadet edenydi. Allah'ı en çok seveni, O'ndan en çok korkanı idi. Allah'a ibadet ve itaat ederken en derin takvaya o sahipti. Tıpkı kendilerini Allah'a yaklaştıracak herhangi bir ameli işlerken derin bir takva, sevgi ve korku duygusuyla hareket eden tertemiz ataları olan diğer Ehl-i Beyt İmamları gibi.

İmam'ın (a.s) ibadetiyle ilgili olarak aşağıdaki hususlara işaret etmek istiyoruz:

Nafile İbadetleri

Nafile (müstahap) ibadetleri çokça ederdi. Tarihçiler anlatıyor: İmam (a.s), iki rekât namaz kıldığında, her rekâtında Fâtiha Suresi ile İhlâs Suresi'ni yetmiş kere okurdu.² Her yeni ayın ilk gününe girdiğinde, iki rekât namaz kılırdı. Birinci rekâtında Fâtiha Suresi'ni bir kere, İhlâs Suresi'ni ise ayın ger bir günü sayısınca yani otuz kere okurdu. İkinci rekâta da, Fâtiha Suresi ile Kadir Suresi'ni bu şekilde okurdu. Kolayına gelen miktarda sadaka verirdi ve böylece o ayın selametini satın alırdı.³

Bir rivayette belirtildiğine göre, İmam Muhammed Cevad, Bağdat'ta iken recep ayının ortasına denk gelen günde ve yirmi yedinci gününde oruç tutmuştu. Bütün ailesi ve maiyetindekiler de onunla beraber oruç tutmuşlardı. (Ravi anlatıyor:) Bize on rekât namaz kılmamızı emretti. Her rekâta Fâtiha Suresi ile birlikte bir sure okuyordu. Namazı bitirince,

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s. 101

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s. 67

3- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/220

dört Fâtiha, dört İhlâs, dört de Nâs ve Felak Surelerini okudu. Dört kere, "Lâ ilâhe illallah vellahu ekber, subhanallahi ve'l-hamdülillahi ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-aliyi'l-azim", dört kere, "Allahu Allahu Rabbî lâ uşriku bihi şey-en", dört kere de, "Lâ uşriku bi-Rabbî ahaden" dedi.¹

Haccı

İmam (a.s) birçok kere hacca gitmiştir. Bir rivayette şöyle deniyor:

Ebu Cafer el-Cevad'ı (a.s), iki yüz on beş yılında güneş yükseldikten sonra Beytullah'a veda tavafında bulunurken gördüm. Kâbe'yi tavaf ederken, her turda Rükni-i Yemanî'ye el sürüyordu. Yedinci turda hem Rükni-i Yemanî'ye, hem de Hacerü'l-Esved'e el sürdü. Sonra elini yüzüne sürdü. Ardından İbrahim makamına geçti. Makamın arkasında iki rekât namaz kıldı. Ardından Kâbe'nin arka tarafındaki Mültezem'e gitti ve Kâbe'ye sarıldı. Orada uzun süre kalarak dua etti. Sonra Hannatin kapısından çıktı.

Ravi anlatıyor:

219 (hicrî) yılında geceleyin Kâbe'ye veda ettiğini gördüm. Tavafının her turunda Rükni-i Yemanî ile Hacerü'l-Esved'e el sürüyordu. Yedinci turda, Kâbe'nin arka tarafındaki Rükni-i Yemanî'ye yakın olan Mültezem'de ve dikdörtgen şeklindeki taşın üstünde Kâbe'ye sarıldı... Sonra Hacerü'l-Esved'in yanına geldi, onu öpüp elini sürdü. Oradan da İbrahim makamına çıktı, makamın arkasında namaz kıldı. Sonra oradan yürüdü ve bir daha Kâbe'ye dönmedi. Mültezem'de bizim dostlardan bazısının yedi, bazısının da sekiz kere tavaf ettiği süre kadar durmuştu.²

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/222

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s.68

İmam'ın Zikirleri, Duaları ve Münacatları

Burada İmam'ın zikirlerinden, dualarından ve münacatlarından bazılarına yer vermek istiyoruz. Rabbine yalvarırken dile getirdiği bu münacatlar, Allah'a ibadet mihrabından yansıyan tesbih ve temcit manzaralarıdır:

İmam'ın kunutta okuduğu dualardan biri şöyledir:

Allah'ım! Sen, sayısal önceliği olmayan ilksin. Sınırlı sonluğu olmayan sonsun. Bizi var ettin, zorlayıcı bir illetten dolayı değil. Bizi ortaya çıkardın, güce ihtiyaç duyduğun için değil. Bizi hikmetine dayalı olarak ihtiyarın uyarınca yoktan var ettin. Bizi sınamak için emirlerin ve yasaklarınla denedin. Aletlerle bizi destekledin. Bize gereçler bağışında bulundun. Bize güç verdin. Bize itaati yükledin. Bize serbest irademize dayalı olarak emirler verdin. Sakındırmak maksadıyla bize yasaklar yönelttin. Birçoğunu bağışladın. Çok azını sordun. Emrine karşı gelindi; hilm ile karşıladın. Kadrin bilinmedi; ikramda bulundun...¹

Namazdan sonra okuduğu dualardan biri şöyledir:

Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, kitap olarak Kur'ân'a, peygamber olarak Muhammed'e, veli olarak Ali'ye, imamlar olarak Hasan'a, Hüseyin'e, Ali b. Hüseyin'e, Muhammed b. Ali'ye, Cafer b. Muhammed'e, Musa b. Cafer'e, Ali b. Musa'ya, Muhammed b. Ali'ye, Hasan b. Ali'ye, Hüccet b. Hasan b. Ali'ye razı oldum.

Allah'ım! Velin olan Hüccet'i (Mehdi'yi) önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden ve altından gelecek tehlikelerden koru. Ömrünü uzat. Onu, senin emrinle kaim (kıyam eden) kıl. Dininin yardımcıları kıl. Canı, zürriyeti, ailesi, malı, Şıası ve düşmanları açısından onu sevindirecek, gözlerini aydınlatacak gelişmeleri ona göster. Onlara da ondan onu sevindire-

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/212

cek, gözlerini aydınlatacak şeyler göster. Onunla bizim ve müminler topluluğunun göğüslerine şifa ver.¹

Sabah ve akşam ihtiyaçlarını karşılamak için okuduğu dua ile ilgili ravi şöyle anlatıyor: Ebu Cafer el-Cevad'a (a.s), bir mektup yazdım ve bana bir dua öğretmesini istedim. Bana şunu yazdı:

Sabaha çıktığında ve akşama vardığında şu duayı oku: "Allah, Allah, Allah benim Rahman ve Rahim olan Rabbimdir. O'na hiçbir şeyi ortak koşmam." Eğer buna eklemeye bulunursan, senin için daha iyidir. Bu durumda ihtiyaç duyduğun şeyle ilgili duada bulunursun. Çünkü bu, Allah'ın izniyle her şey için etkili olan bir duadır. Allah dilediğini yapar.²

7- Mucizeleri ve Kerametleri

İmam Cevad (a.s), henüz yedi yaşında bir çocuk iken Müslümanların imamlığı makamına çıkmış olması bakımından başlı başına bir mucize olmakla beraber, yüce Allah, onun aracılığıyla, değişik münasebetlerle birçok kerametler göstermiştir. Ki kullar üzerindeki hüccet tamamlansın, inatçıların dilleri kesilsin ve müminlerin de kalpleri mutmain olsun. Aşağıda buna ilişkin bazı örnekler sunuyoruz³:

1- Ebu Haşim Davud b. Kasım el-Caferî anlatıyor:

Bir gün Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) evine girdim. Yanımda üç mektup vardı. Ama mektupların kime ait olduklarını gösteren bir isim yazılmıyordu. Bu yüzden onları karıştırmış ve bundan dolayı da üzülmüştüm. Mektuplardan birini aldı ve "*Bu, Reyyan b. Şebib'indir.*" dedi. İkincisini aldı, "*Bu, Muhammed b. Ham-*

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/214-215

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/218

3 -İlamu'l-Vera bi-A'lami'l-Huda, s.97-100'den naklen; Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/218

za'nındır." dedi. Üçüncüsünü de aldı, "Bu da falanındır." dedi. Hayretten dona kalmıştım. Bana baktı ve tebessüm etti.

Yine ravi şöyle anlatıyor:

Ebu Cafer bana bir kese içinde üç yüz dinar vermişti. Bunları amcaoğullarından birine vermemi emretti ve şöyle dedi: "Sana diyecek ki: 'Bu parayla benim için bazı eşyalar satın alacak bir sanatkâr göster.' Sen de ona göster." Adama dinarları götürdüm. Bana dedi ki: "Ey Ebu Haşim! Bu parayla benim için bazı eşyalar satın alacak bir sanatkâr göster." Ben de istediğini yaptım.

Yine Ebu Haşim diyor ki:

Bir gün bir deveci, İmam'ın işlerinde çalışmak istediğini belirterek benim gidip bu hususta onunla konuşmamı istedi. Bu hususta konuşmak üzere İmam'ın (a.s) yanına gittim. Baktım bir toplulukla birlikte yemek yiyor. Onunla konuşmama imkân yoktu. İmam, "Ey Ebu Haşim, ye!" dedi. Önüme yemek koydu. Sonra, bana herhangi bir soru sormadan şöyle buyurdu: "Ey hizmetçi! Ebu Haşim'in bize getirdiği deveciye bak ve çalışanlarımız arasına kat."

2- Ebu Haşim anlatıyor:

Bir gün bir bahçede iken onun yanına girdim. Dedim ki: "Sana feda olayım, ben çamur yemekten kendimi alamıyorum. Benim için Allah'a dua et." Sustu. Birkaç gün sonra, ben herhangi bir şey demeden şöyle buyurdu: "Ey Ebu Haşim! Allah, senden çamur yeme isteğini giderdi."

Ebu Haşim devamla diyor ki:

O günden sonra çamur yemekten nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmedim.

3- Ali b. Esmat anlatıyor:

Babasının ölümünün üzerinden birkaç gün geçmişti ki, bir gün Ebu Cafer (a.s) dışarı çıkıp yanıma geldi. Arkadaşlarıma onu tarif etmek için baştan ayağa süzdüm. Yanıma oturdu ve şöyle dedi: *"Ey Ali! Yüce Allah, nübüvvet için öngördüğü delilleri imamet için de öngörmüştür. Şöyle buyurmuştur: Ona küçük yaşta hikmet verdik."*¹

4- Ravi anlatıyor:

İmam Rıza (a.s) vefat ettiğinde, yanında dört bin dirhemim vardı. Bunu benden ve ondan başka kimse bilmiyordu. Ebu Cafer (a.s) bana haber saldı; *"Yarın bana gel."* diye. Ertesi gün yanına gittim. Bana dedi ki: *"Ebu'l-Hasan vefat etti. Senin onda dört bin dirhem var, değil mi?"* "Evet." dedim. Altındaki namazlığı kaldırdı. Dinarlar ordaydı. Onları bana verdi. O vakit bu dinarların değeri dört bin dirhem ediyordu.

5- Ravi anlatıyor:

Medine'de idim ve zaman zaman Ebu Cafer'i (a.s) ziyarete giderdim. O zamanlar Ebu'l-Hasan (a.s) Horasan'da idi. Ailesi, babasının amcaları yanına gelir, ona selâm verirlerdi. Bir gün bir cariyeyi çağırdı ve şöyle dedi: *"Onlara matem için hazırlanmalarını söyle."* Ayrıldıkları zaman dediler ki: *"Ona kimin matemini diye niye sormadık?"* Ertesi gün aynı şeyi söyledi. Bu sefer, *"Kimin matemini için?"* diye sordular. *"Yeryüzündeki en hayırlı insanın matemine."* dedi. Birkaç gün sonra Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) vefat haberini aldık. Meğer o sözü söylediği gün vefat etmiş.

6- Ravi anlatıyor:

Ebu Cafer (a.s) bana şöyle yazdı: *"Humus'u bana getirin. Çünkü bu seneden sonra onu sizden almayacağım."* İmam (a.s) o sene vefat etti.

1- Meryem, 12

8- Üstün Ahlâkından Örnekler

İmam Cevad (a.s), ömrünün baharında bir gençti. Halife Me'mun, bir milyon dirhemi bulan meblağda bol para gönderirdi ona. İmametine inanan Şia toplumu da ona şer'i haklarını takdim ederdi. Bunun yanında Kum'da ve başka yerlerde vakıflar da vardı. Ama bunlardan hiçbirini şahsî harcamalarında kullanmazdı. Fakirlere, muhtaçlara ve yoksunlara dağıtırdı.

Hasan el-Mekkarî onu Bağdat'ta görmüştü. Resmî görevliler ve halk tarafından bir saygı ve ikram halesiyle çevrilmişti. Bu yüzden İmam'ın (a.s) vatanı Yesrib'e (Medine) dönmeyeceğini, bilakis bu nimet ve konfordan yararlanmak için Bağdat'ta kalacağını sanmıştı.

İmam (a.s), onun aklından geçenleri anlamış ve ona dönerek şöyle demişti:

Ey Hasan! Dedem Resulullah'ın (s.a.a) haremindedir arpa ekmeği ve kaya tuzu yemek, benim için şu gördüğün bol nimetlerden ve konforlu hayattan daha sevimselidir...¹

Çünkü o, devletin kendisine sunduğu bu maddî görüntülerin peşinde değildi. Bilakis, tıpkı ataları gibi, dünyayı boşamış, Allah'a yönelmişti ve O'ndan başka hiçbir şey arzu etmiyordu.

Cömertliği

İmam Ebu Cafer (a.s) insanların en eli açığı, en cömerdiydi. İkramının, iyiliğinin ve insanlara ihsanının çokluğundan dolayı "el-Cevad" olarak isimlendirilmişti.

Tarihçiler, onun cömertliği ile ilgili olarak birçok hikâye aktarmışlardır. Bunlardan biri, tarihçilerin rivayet ettikleri şu hikâyedir:

1- İsbatu'l-Hudat, 6/185

Ahmed b. Hadid, arkadaşlarıyla birlikte hac maksadıyla yola çıkar. Bir grup hırsızın saldırısına uğrarlar. Yanlarındaki bütün eşyayı ve parayı alırlar. Medine'ye geldiklerinde Ahmed, İmam Muhammed el-Cevad'ın (a.s) yanına gider ve başlarına gelen olayı ona anlatır. İmam (a.s) adamlarına ona bir elbise verilmesini ve arkadaşlarına dağıtmak üzere bir miktar da para verilmesini emreder. Verdiği para, tam da hırsızların kendilerinden aldıkları para kadardı.¹

Bu yardımıyla İmam (a.s) onları büyük bir sıkıntıdan kurtarmış ve büyük bir cömertlikle, ellerinden alınan malları miktarında yardımda bulunmuştu.

İmam'ın (a.s) kerem ve cömertliği, hayvanları da kapsayacak kadar yayılmıştı. Muhammed b. Velid el-Kirmanî şöyle rivayet eder:

İmam Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) önünde yemek yedim. Ben yemeği bitirip de sofrayı kaldırdığımda, hizmetçi, yemekten arta kalanları ve dökülenleri toplamak için harekete geçti. İmam (a.s) ona şöyle dedi: *"Çöle dökülen yiyeceği yerinde bırak, bir koyunun budu dahi olsa; eve dökülenleri ise arayıp topla."*²

İmam (a.s), çöle dökülen yiyecekleri kaldırmamasını emretmişti, yiyecek bulamayan kuşlar ve diğer hayvanlar yesin diye.

İnsanlara İhsanda Bulunması

İnsanlara ihsan ve iyilikte bulunmasına gelince; bu, İmam Cevad'ın (a.s) temel karakteri ve en belirgin sıfatıydı. Tarih, İmam Cevad'ın (a.s) ihsan ve iyiliğine ilişkin birçok hikâye kaydetmiştir ki bunlardan biri şöyledir:

1- el-Vafi bi'l-Vefiyat, 4/105; Biharul-Envar, 12/109

2- Vesailu's-Şia, 6/499

Best ve Sicistan¹ ahalisinden Benî Hanife kabilesine mensup Ahmed b. Zekeriya es-Saydalanî şöyle rivayet eder:

el-Mu'tasim'in hilâfetinin ilk dönemlerinde Ebu Cafer'le (a.s) birlikte hacca gittim. Bir arada sofrada oturmuşken ona dedim ki: "Sana feda olayım, bizim valimiz siz Ehl-i Beyt'in velâyetini kabul ediyor, sizi seviyor. Onun divanından bana kesilen bir haraç vardır. Allah beni sana feda etsin, eğer uygun görürsen, bana ihsanda bulunması için ona bir mektup yazar mısın?" "*Onu tanımıyorum.*" dedi. Dedim ki: "Sana feda olayım, söylediğim gibi, o, siz Ehl-i Beyt'i sevenlerden biridir. Sizin yazacağınız bir mektup bana büyük fayda sağlayacaktır." İmam (a.s), talebini kabul etti ve besmeleden sonra şöyle yazdı:

Benim şu mektubumu ulaştırın zat, senin güzel bir yol (mezhep) tuttuğundan söz etti. Senin için faydalı olacak iş, ihsanı esas aldığın iştir. O hâlde, kardeşlerine ihsanda bulun. Bil ki yüce Allah, zerre ve hardal ağırlığında şeyler için dahi seni hesaba çekecektir...²

1- Muhammed b. Bahr er-Rahenî anlatıyor: "Sicistan şark beldelelerinden biridir. Her zaman haksızlığa karşı ateşli bir muhalif olma kimliğini korumuştur. Yıkımlardan muhafaza edilmiş ve güzellikleriyle ön plana çıkmıştır. Başka hiçbir şehirde görülmeyecek güzelliklerle bezenmiştir. Dünyada bu şehrin tüccarlarından daha dürüst davranan tüccar bulunmaz. İnsanları aldatanlara pek az rastlanır."

er-Rahenî şehrin güzelliklerini anlatırken şu meziyeti de ekliyor: "Doğuda ve batıda bütün minberlerde Ali b. Ebu Talib'e lanet okutulurdu. Ama bu şehrin minberinde sadece bir kere buna cüret edildi ve Emevîlere engel oldular. O kadar ki minberlerinde hiç kimseye lanet okunmaz oldu... Resulullah'ın (s.a.a) kardeşine minberlerinde lanet okunmasını engellemelerinden daha büyük bir şeref olur mu? Hem de Mekke ve Medine haremelerinde ona lanet okunduğu bir dönemde!" (Mu'cemu'l-Buldan, 3/190-191)

2- Biharu'l-Envar, 50/86

Sicistan'a varınca, Vali Hüseyin b. Abdullah en-Nisaburî, İmam'ın kendisine bir mektup gönderdiğini öğrendi. Mektubu iki fersahlık yoldan karşıladı. Mektubu aldı, öptü ve bunu kendisi için bir şeref kabul etti. Mektubu getiren adama ne ihtiyacının olduğunu sordu, o da meselesini anlattı. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bu görev benim olduğu sürece senden vergi alınmayacaktır." Sonra ailesini sordu. Adam, çocuklarının sayısını söyledi. Vali, onlara yardım edilmesini emretti. Vali hayatta olduğu sürece adam haraç ödemedi. Ayrıca vali onunla münasebetini de kesmedi.¹ Bütün bunlar İmam'ın bereketi ve lütfü sayesinde olmuştu.

İnsanların Dertlerine Ortak Olması

İmam (a.s), zorluk ve sıkıntılarda insanların dertlerine, üzüntülerine ortak olurdu. Anlatıldığına göre, bir gün şehrin valisi, İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî'ye bir haksızlık yapmıştı. Adam, İmam Cevad'a (a.s) başına gelenleri anlatan bir mektup gönderdi. İmam çok üzüldü ve adama cevaben yazdığı mektupta şunları söyledi:

Sana zulmedene karşı Allah, bir an önce sana yardım etsin. Onun rızkından seni ihtiyaçsız kılsın. İnşallah, Allah'ın bu dünyada da, ahirette de gelecek yardımıyla sevin. Allah'a çokça hamdet...²

İnsanların dertleriyle ilgilenmesinin bir göstergesi de felakete uğrayan, sevdiklerini yitirdikleri için büyük acılar yaşayan kimselere taziyelerini sunmasıydı. Oğlunu yitirdiği için büyük acı duyan bir adama taziye maksadıyla bir mektup yazmış ve besmeleden sonra şöyle buyurmuştu:

Oğlun Ali'den dolayı yaşadığın musibeti anlatmışsın. Onu bütün oğullarından daha çok sevdiğini belirtmişsin. Yüce Allah, aileleri için en değerli olan ev-

1- Biharul-Envar, 12/129

2- Biharul-Envar, 12/126

lât ve malları alır ki, musibete uğrayanların ecirleri büyük olsun. Allah senin de ecrini büyütsün. Matemini güzelliğe dönüştürsün. Kalbini sağlamaştırırsın. O'nun her şeye gücü yeter. Allah, en kısa zamanda onun yerine sana hayırlı bir evlât versin. Allah dilerse, Allah'ın sana bu lütfü bahşedeceğini umuyorum...¹

Bu duyarlı mektup, İmam'ın (a.s) insanlara karşı beslediği şefkati, zorlukta ve rahatlıkta onların dertleriyle ilgilenmesinin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Yine insanların dertleriyle ilgilenmesinin bir diğer örneği de şudur: Şiasından bir adam ona bir mektup yazarak çocuğunu yitirmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü, çektiği acıyı anlatmış, İmam (a.s) da ona başsağlığı dileklerini içeren şu mektubu göndermişti:

Bildiğin gibi yüce Allah, müminin malından ve evlâdından en gözde olanlarını alır ki, onu bundan dolayı ödüllendirsin.²

İmam, zorlukta da, rahatlıkta da insanların duygularına ortak olur, başlarına gelen musibetlere ve çektikleri sıkıntılara çare bulmaya çalışırdı. Fakirlere ve zayıflara yardım elini uzatırdı.

O, bu iyilik ve ihsanıyla kalpleri kazanmış, insanların duygularına hâkim olmuştu. İnsanlar da ihlâs ve sevginin en üst düzeyiyle ona karşı alabildiğine ihlâslı olmuş ve en derin duygularla onu sevmişlerdi.

İmam Cevad (a.s) yeryüzünde erdem ve kemalin en parlak örneğiydi. İnsanlar, ilim, takva ve vakarda, dine sıkı sığına bağlılıkta onun gibisini görmemişlerdi. O, bir benzeri olmayan tek bir numuneydi. İmamlığının da sırrı olan fazilet ve güzelliklerde eşi manendi yoktu.

1- Vesailu's-Şia, 2/874

2- Vesailu's-Şia, 2/893

İslâmî çevreler, İmam Muhammed Taki'nin (a.s) sahip olduğu yetenekleri, sınırlanamayan ilmî melekelerini gördükçe hayretlerini gizleyemiyorlardı. Bu da Şia'nın imanını ve yakinini arttırıyor; mezheplerinin doğruluğuna ve "bir imam zamanının en âlimi, en faziletlisi ve en muttakisi olmalıdır" şeklindeki inançlarının sahilliğine daha bir derinden iman etmelerini sağlıyordu.¹

1- Hayatu'l imam Muhammed el-Cevad (a.s), s. 70-75

İkinci Bölüm

- İmam Muhammed Taki'nin (a.s) Doğumu
 - İmam Muhammed Taki'nin (a.s) Hayatının Aşamaları
 - İmam Muhammed Taki (a.s), Babasının Himayesinde
-

İMAM MUHAMMED TAKİ'NİN (A.S) DOĞUMU

Soyu

İmam Muhammed Taki (a.s) peygamber ailesindedir. Bu aile ise insanlığın tarih boyunca tanık olduğu en üstün, en şerefli ailedir.

Resulullah'ın (s.a.a) torunu ve İmam Ali b. Ebu Talib'in oğlu İmam Hüseyin'in oğlu İmam Ali es-Seccad'ın oğlu İmam Muhammed el-Bâkır'ın oğlu İmam Cafer es-Sadık'ın oğlu İmam Musa el-Kâzım'ın oğlu İmam Ali er-Rıza'nın oğludur. Hepsine selâm olsun.

Annesi

İmam'ın annesi; Nubiyeli, Mursiyeli¹ Mariya el-Kıbtî'nin (Resulullah'ın eşi ve oğlu İbrahim'in annesi) ailesinden geliyordu. Adı, Subeyke veya Reyhane ya da Dürre idi. İmam Rıza (a.s) ona Hayzeran adını vermişti.

Resulullah (s.a.a) Mariye'yi tertemiz cariyelerin en hayırlısı olarak nitelendirmişti. İmam Hasan Askerî (a.s) şöyle demiştir:

Temiz ve pak yaratılışlıydı. Ümmü veled (çocuk doğurduğu için azat edilmiş cariye) idi. Künyesi Ümmü'l-Cevad ve Ümmü'l-Hasan'dı. Zamanının kadınlarının en faziletlisiydi.²

1- [Fas'ta ve Sudan'da bir yer.]

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/20

Doğumu

Yüz doksan beş senesinin ramazan ayının on yedisinde doğdu. Bazılarına göre, ramazanın on beşinde cuma gecesi dünyaya gelmiştir.¹ Medine'de doğdu.

İmam Rıza (a.s), mübarek oğlunun doğumuyla birlikte büyük bir sevince boğuldu. Şöyle diyordu:

İmran oğlu Musa gibi denizleri yaran, Meryem oğlu İsa gibi anasına kutsiyet kazandıran bir oğlum oldu...²

Künyesi

Künyesi Ebu Cafer'dir. Bu, aynı zamanda dedesi İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) da künyesidir. Bu yüzden ikisini ayırt etmek için ona Ebu Cafer es-Sani (İkinci Ebu Cafer) denilmiştir.

Delailu'l-İmame adlı eserde bir künyesinin de "Ebu Ali el-Has" olduğu belirtilmektedir. Son kuşak âlimler bu ibareyi, "Onun Ebu Ali diye has (özel) bir künyesi vardı." şeklinde yorumlamışlardır ve künyesinin "Ebu Ali el-Has" olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Delailu'l-İmame'nin ifadesine bakan herkes bunu fark edebilir.

Lakapları

Mübarek lakaplarına gelince; bunlar, onun büyük şahsiyetinin belirtileri ve zatının yüceliğinin işaretleri olarak belirginleşmişlerdir.

Bu lakapları şöyle sıralamak mümkündür:

1- el-Cevad: İnsanlara büyük iyiliklerde, ihsanda ve bağıştta bulunmasından dolayı bu lakabı almıştır.

1- İ'lamu'l-Vera bi-A'lami'l-Huda, 2/91

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.22

2- et-Taki: Allah'tan çok korkup sakındığı ve sürekli O'na yöneldiği, O'na sığındığı, nefsanî isteklerden kaynaklanan hiçbir etkene kapılmadığı için bu lakabı almıştır.

3- el-Murtaza (Beğenilmiş).

4-el-Kani' (Kanaat Getiren).

5- er-Razi (Hoşnut Olan).

6- el-Muhtar (Seçilmiş).

7- Babu'l-Murad (Murat Kapısı).¹

Mührünün Üzerindeki Yazı

Mührünün üzerindeki yazı, O'nun kendini her şeyden soyutlayıp tamamen Allah'a adadığının göstergesiydi. Şöyle yazıyordu: "el-İzzetu lillah" (İzzet, şeref ve üstünlük Allah'a aittir.)²

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/27-29

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/31

İMAM MUHAMMED TAKİ'NİN (A.S) HAYATININ AŞAMALARI

İmam Muhammed b. Ali el-Cevad (a.s), hicrî 195 yılında, yani Abbasî halifesi Me'mun'a biat edildiği yıl dünyaya geldi. Yedi yıl kadar babası İmam Rıza'nın (a.s) himayesinde büyüdü. Babası İmam Rıza'ya (a.s) veliaht olarak biat edilmesine, buna bağlı baş gösteren hadiseler, ondan sonra ortaya çıkan olaylara, sıkıntılara, babası İmam Rıza'nın (a.s) en son Me'mun tarafından bir suikast ile şehit edilmesine kadar varan gelişmelere tanık oldu.

İmam Muhammed Taki (a.s), babasının şehit edilmesinden sonra Me'mun'un tuzaklarından emin olarak yaşadı. Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmüştü; ama insanlar tarafından bu töhmete maruz kalmaktan kurtulamamıştı. Ayrıca İmam'ın (a.s) şahsiyetini zedelemeyi, insanların kalplerindeki yüksek makamından indirmeyi başaramamıştı. Bu girişimlerin tümü, Ehl-i Beyt mezhebinin, Şia'nın imamet ve önderliğe ilişkin itikadının daha bir belirginleşmesine yol açmıştı. Nitekim buna bağlı olarak da nice siyasal ve sosyal gelişmeler gün yüzüne çıkmıştı.

Abbasî halifesi Me'mun'un dönemi hicrî 218 tarihinde sona erdi. Ondan sonra kardeşi Mu'tasım hicrî 227 yılına kadar hilâfet makamına oturdu. Mu'tasım, İmam Cevad'a (a.s) hareket imkânını vermedi. Olanca dikkatiyle onu, bütün sosyal ve siyasal faaliyetlerini gözetim altına aldı. Sonra onu, Ümmü'l-Fazl adıyla bilinen ve halife Me'mun tarafından İ-

mam Cevad'la (a.s) evlendirilen kardeşinin kızı aracılığıyla öldürdü. İmam'ın (a.s) bu kadından çocuğu olmadı. Bu olay hicrî 220 tarihinde gerçekleşti. Böylece Mu'tasım, Haşi-mî çizginin sembolü ve dayanağı olan İmam Muhammed Taki'yi (a.s) ortadan kaldırdı.

Dolayısıyla bu mazlum İmam'ın kısacık hayatını iki bölüm ve üç aşama şeklinde inceleyebiliriz:

Birinci Bölüm: Babasının himayesinde geçen hayatı. Bu, aynı zamanda kısa ve bereketli ömrünün ilk aşamasıdır da. Yaklaşık olarak yedi yıl sürmüştür.

İkinci Bölüm: Hayatının, babasının şehit edilmesinden, kendisinin şahadetine kadar geçen bölümü. Bu da, yaklaşık on yedi sene kadar sürmüştür.

İmam'ın (a.s) hayatının bu bölümü, özellikleri itibariyle iki belirgin aşamaya ayrılmaktadır:

Birinci Aşama: Me'mun zamanında geçen hayatı. Bu, aynı zamanda genel hayatının ikinci aşaması sayılmaktadır. Yaklaşık olarak on beş sene sürmüştür. İmam'ın kısacık ömrünün en uzun aşaması da budur.

İkinci Aşama: Abbasî Halifesi Mu'tasım zamanında geçen hayatı. Yaklaşık olarak iki sene süren bu aşama, mübarek hayatının üçüncü aşamasına tekabül etmektedir.

İmam'ın (a.s) hayatının aşamalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Birinci Aşama: Yedi yıl sürmüştür. İmam Rıza (a.s) zamanına denk gelmektedir. Şöyle ki, İmam Muhammed Taki (a.s) hicrî 195 yılında dünyaya geldi. O sırada Abbasî tahtına Muhammed Emin geçmişti. İmam Rıza (a.s) da hicrî 203 yılının safer ayında şehit edildi.

İkinci Aşama: On beş yıl sürmüştür. Bu, Me'mun'un hicrî 203 yılından hicrî 218 yılına kadar tahtta kaldığı süreye tekabül etmektedir.

Üçüncü Aşama: Me'mun'un yönetiminin sona ermesinden sonraki dönemdir. Mu'tasım'ın tahta geçmesiyle birlikte yaklaşık iki sene sürmüştür. Yani hicrî 218 ilâ 220 yılına kadar.

İMAM MUHAMMED CEVAD, BABASININ HİMAYESİNDE

Abbasî devleti -başlangıçta- özellikle Hz. Ali'nin soyuna (Alevilere), sonra Ehl-i Beyt'e, sonra da Âl-i Muhammed'den razı olunmuş kişiye yönelik çağrıya dayalı olarak kuruldu. Abbasîlerin başarılı olmalarının altında yatan sır, Ehl-i Beyt'e bağlılıklarıydı. Çünkü Abbasîler, Resul-i Erkem'e (s.a.a) yakınlıkları, onun soyundan gelmeleri iddiasıyla ümmet üzerinde hâkimiyet kurabildiler.

Bundan dolayı Abbasîleri ve hilâfetlerini tehdit eden en büyük tehlikeyi, amca çocukları olan Alevilerin oluşturması son derece doğaldı. Çünkü Alevilerin delilleri daha güçlüydü, soy ve akrabalık olarak Hz. Peygamber'e (s.a.a) onlardan daha yakındılar.

Dolayısıyla Alevilerin halifeliği iddia etmelerinin eksiksiz gerekçeleri vardı. Özellikle aralarında yetenekli ve ehil kimselerin bulunması, bu iddialarını daha bir güçlendiriyordu. En kusursuz sıfatlara sahip, bu gibi makamlar için gerekli olan ilim, akıl, hikmet, din ve siyaset açısından ileri görüşlülük gibi nitelikleri üzerlerinde taşıyan şahsiyetler mevcuttu. Bunun yanında halk da onlara karşı derin bir saygı ve takdir besliyordu.

Buna ilaveten İslâm'ın öncüleri ve kahramanları da Ebu Talib (r.a) ailesine mensuptular. Ebu Talib, Hz. Peygamber'i (s.a.a) yetiştirmiş, onu koruması altına almıştı. İmam Ali (a.s) onun vasisi ve destekçisiydi. Hasan, Hüseyin, Ali Zeynel-

abidin ve diğer Ehl-i Beyt İmamları (üzerlerine selâm olsun) da öyle.

Abbasî halifeleri, Alevilerin nüfuzlarının, halk üzerindeki etkilerinin farkındaydılar ve iktidara geldikleri ilk günden itibaren bundan derin bir korku duyuyorlardı. Örneğin Seffah daha iktidara gelir gelmez İmam Hasan'ın oğullarının peşine casuslarını takmıştı. İmam Hasan'ın oğullarından oluşan heyet yanından çıktıktan sonra güvendiği adamlardan birine şöyle demişti:

Onları iyi ağırla. Onlara karşı nazik davranmakta kusur etme. Onlarla baş başa kaldığında onlara eğilim gösterdiğini izhar et; bize ve iktidarımıza saldır, hilâfete bizden daha lâıyk olduklarını ifade et. Ama bütün söylediklerini ve gidip geldikleri yerleri bir bir bana anlat.¹

Evet, Abbasîler, kendilerini tehdit eden gerçek tehlikenin farkındaydılar. Bu tehlikenin Aleviler cihetinden geldiğini biliyorlardı. Bu yüzden kendilerini kuşatması an meselesi olan bu tehlikeye karşı koymaya yönelik tedbirler almaları, her türlü yönteme başvurarak bu tehdidi bertaraf etmeleri kaçınılmazdı. Özellikle insanların Aleviler tarafından yapılan çağrılara çabucak koştuklarına, onlar tarafından yapılan her çağrıyı desteklediklerine, yardımcı olduklarına tanık olmuşlardı.

Abbasîlerin Halka Karşı İzlediği Siyaset

Burada, Abbasîlerin işledikleri türlü zulümleri anlatmak gibi bir amacımız yoktur. Çünkü bu kısa değerlendirme kapsamında, onların bütün zulümlerini detaylı bir şekilde anlatmaya, yeniden gündeme getirmeye imkân yoktur.

Amacımız, onların halka karşı sergiledikleri tutumlarına

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.66

kısaca değinmek, uyguladıkları baskı ve zulümlerin, zorbalıkların boyutlarına işaret etmektir. Kuşkusuz bu kadarı bile, kitleler nezdinde gerçek kimliklerinin ortaya çıkmasına yeterlidir.

Örneğin, Ebu'l-Ata es-Sindî (öl. Hicrî 180) şunları söylemiştir:

Keşke Mervanoğulları'nın üzerimizdeki zulümleri devam etseydi!

Keşke Abbasoğulları'nın adaleti ateşe girseydi!¹

İnsanların Abbasîlerden bekledikleri ideal adalet ve eşitlik, çok geçmeden bir kuruntuya dönüşmüştü. Mansur'un, Harun Reşid'in yırtıcılık ve aç gözlülüğü, Ali b. İsa'nın çocuklarının işledikleri zulümler, Müslümanların mallarını har vurup harman savurmaları, bize Haccac'ı, Hişam'ı, Yusuf b. Amr es-Sekafi'yi hatırlatmaktadır. Önce Seffah'ın (Kan Dökücü), sonra da Mansur'un tarihte eşi görülmemiş şekilde kan dökmeye başlamaları, halkın tüm fertlerini nefret ve derin bir karamsarlık kaplamıştı.²

Tarihçiler, Ebu'l-Abbas es-Seffah'ın iş başına gelir gelmez kan dökmeye başladığını, doğudaki ve batıdaki valilerinin de ondan geri kalmadıklarını anlatmaktadırlar. Muhammed b. Eş'as Mağrip'te, Salih b. Ali Mısır'da, Hazım b. Huzeyme, Humeyd b. Kahtaba vb. diğer valiler de onun yolunu izlemişlerdi.³

Ebu Cafer el-Mansur, insanları, kendileri için öngörül-müş vergileri verinceye kadar ayaklarından asardı...⁴ Başka tarihçiler de onu hain, güvenilmez, entrikacı, kan dökmekte tereddüt etmeyen acımasız biri olarak nitelendirmişlerdir. Azgınlığında sınır tanımazdı, haramları açıktan çiğner, u-

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.108

2- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.108-109

3- Murucu'z-Zeheb, 3/222

4- el-Mehasin ve'l-Mesavi, s.339

tanma nedir bilmezdi. Ali evlâdına karşı takındığı tavır, Abbasî tarihinin kara sayfalarından biridir.¹

Halifelerden el-Hadi ise içki içen, eğlenceye düşkün bi-riydi. Zulüm ve zorbalıkla meşhur olmuştu. Ahlâksız, katı kalpli ve zorbaydı. Bütün vaktini içki içip eğlenmekle geçirirdi.²

Harun Reşid'e gelince; tarihçilerin, "Her bakımdan Mansur'a benziyordu. Savurganlığı hariç. Çünkü Mansur cimriydi." değerlendirmesinde bulunmaları, onun kişiliği hakkında yeterince tanıtıcıdır.

Diğer Abbasî halifeleri, işaret ettiğimiz bu halifelerden farklı değillerdi ve onların dönemleri de geleneksel zulüm siyasetinin dışında bir görünüme sahip değildi.

Eğer Abbasîlerin ahlâkî özelliklerini tümüyle ifade eden bir söz belirlemek gerekirse, Me'mun'un Merv'de iken Bağdat'taki Abbasoğulları'ndan kardeşlerine yazdığı mektuptan iyisi bulunamaz. Me'mun ki, bu ailenin bir ferdidir ve onlar da evde geçenleri herkesten daha iyi biliyorlardı. Çünkü hadiselerin kucağında yaşıyorlar, her şeye en yakından tanık oluyorlardı. Me'mun bu mektupta şunları söylüyor:

...Sizler kendi kendiyile oynayıp eğlenen, kıt akıllı, tedbiri zayıf kimselersiniz. Ya şarkı söyler, ya da tef veya zurna çalarsınız. Allah'a yemin ederim ki, eğer dün öldürdüğünüz Ümeyyeoğulları diriltirilirse, onlara denilir ki: "Sizden geri kaldılar diye bunların işledikleri ayıplara burun kıvrımayın. Bilakis sizin yaptıklarınıza katkı sağladılar. Bu bakımdan davranış ve ahlâk olarak sizin şiarınızı ve bayrağınızı yükselttiler." Sizin herhangi birinize bir kötülük işlese, hemen paniğe kapılır. Bir hayra nail olsa, cimri kesilip kimseye vermez olur. Siz ancak korktuğunuz için bir kötülük-

1- Muhtasaru Tarihi'l-Arab ve't-Temedduni'l-İslâmî, s.184

2- Tarihu'l-Hamîs, 2/331

ten yüz çevirirsiniz. Gece günah işleyen, sabah uyan-
dığında da işlediği günahla övünülecek bir şey yap-
mış gibi böbürlenen biri, günahattan nasıl yüz çevirsin
ki?! Sizin tek amacınız, karnınız ve cinsel organınız-
dır. Karşı konulmaz şehvetiniz bin gönderilmiş pey-
gamberi veya mukarreb meleği öldürmeyi gerektirir-
se, bundan asla geri durmazsınız. Sizin insanlar içinde
en sevdikleriniz günahlarınızı size süsleyen veya çir-
kin hayâsızlıkları işlemede size yardımcı olan kimse-
lerdir...¹

Bu Aşamanın Siyasal Yapısı

Tarihsel açıdan Ehl-i Beyt İmamları'ndan (selâm onlara
olsun) herhangi birinin rolünü, kendisinden önceki veya
sonraki İmamlardan ayırmak mümkün değildir. Ancak he-
def, amaç ve maksat birliğine rağmen üstlendikleri roller, iz-
ledikleri çalışma yöntemleri ve yerine getirdikleri görevler
birbirinden farklı olabilir.

Realiteyi İslâm'ın ve Müslümanların yüksek çıkarlarına
doğru harekete geçirmek noktasında İmam Cevad'ın (a.s)
rolünü anlamaya yardımcı olacak en önemli unsurlardan
biri, babası İmam Rıza'nın (a.s) şehit edilmesinden sonra i-
mamet görevini fiilen üstlendiği dönemle, ondan önce baba-
sının himayesinde geçirdiği döneme hâkim olan siyasal du-
rumun temel özelliklerini incelememizdir.

İmam Cevad (a.s) bu iki aşamada, şer'i liderliğe kin bes-
lemek ve bu liderliğe karşı entrikalar çevirmek bakımından
aralarında fark olmasa da, yönetim tarzı itibariyle birbirle-
rinden tamamen farklı olan iki ayrı halifenin yönetimine ta-
nık olmuştur.

İmam Cevad'ın (a.s) imamlığı, Harun Reşid'in oğulları
Me'mun ve Mu'tasım'ın dönemlerini kapsamıştır. İmamet

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.463-464

görevini fiilen üstlenmediği dönemde ise, Emin ve Me'mun'un hâkimiyetleri söz konusuydu.

Bu büyük İmam'ın hayatının ilk aşamasının karakteristik özelliklerini sağlıklı bir şekilde irdeleyebilmemiz için, bu aşamanın en önemli siyasal hadiseleri üzerinde durmamız, bu hadiselerin en önemli sebeplerini, arka planlarını, genelde İslâm ümmetinin, özelde İslâm devletinin sosyal, dinî ve ekonomik hayatına yansıyan olumsuz etkilerini incelememiz gerekir.

Bu yüzden aşağıdaki noktalar üzerinde durmak bir zorunluluktur:

- 1- Emin ve Me'mun arasında baş gösteren taht kavgası.
- 2- Emin; karakteri, tutumları ve siyaseti.
- 3- Me'mun; karakteri, tutumları ve siyaseti.

Harun Reşid'in oğulları Muhammed el-Emin ile Abdullah el-Me'mun arasında baş gösteren fitne ve taht kavgası, temel özellikleri üzerinde durduğumuz bu aşamada meydana gelen en önemli siyasal gelişmedir. Bu gelişme, tarihte "el-Fitnetu'l-Kubra=Büyük Fitne" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim bu fitne sonucu ikisi arasında savaş çıkmış, Müslümanlar ağır bir bedel ödemek zorunda kalmışlardı. Nice kanlar dökülmüş, mallar ve enerjiler bunlardan birinin tahtı ele geçirmesi uğruna heba olup gitmişti!

Bu fitnenin sebeplerinin üzerinde durmak için de iki kardeşten her birinin kişiliğini mercek altına almak gerekir. Buna ek olarak da bizzat Harun Reşid'in bu fitnenin ortaya çıkmasındaki rolünü incelemek lazımdır. Çünkü her üç oğluna, yani Emin, Me'mun ve Mü'temin'e de taht sözü vermiş, onları veliaht ilan etmişti. Böylece iktidara gelmek için birbirleriyle kıyasıya bir rekabete tutuşmalarının yolunu açmıştı. Her birine imkânlar ve güç kaynakları sağlamıştı. Böylece hilâfetin kardeşlerine değil, oğullarına geçmesini temin etmeyi amaçlamıştı.

Muhammed Emin; Karakteri ve Siyaseti

Emin, İslâm açısından son derece önemli olan bu makamı hak edecek tek bir üstün ve saygın özelliğe sahip değildi. Onun hayrını kaleme alan bütün tarihçiler, onun övgüye değer tek bir karaktere sahip olmadığı noktasında birleşmişlerdir.

Harun Reşid, karısı Zübeyde'nin etkisinde kaldığı için ona taht yolunu açmıştı. Aşağıda bu halifenin bazı özelliklerini inceleyeceğiz:

1- İlimden Nefret Etmesi: Emin; ilimden nefret eder, âlimleri aşağılardı. Okuma yazma bilmiyordu.¹ Böyle iken, Reşid, hangi gerekçeyle halifeliği ona bırakmıştı?

2- Görüş Zayıflığı: Emin, zayıf görüşlü biriydi. Kendisine geniş bir ülke teslim edilmişti; ama bu memleketi idare edecek beceriden yoksundu. Tarihçi Mes'udî, onu şu şekilde nitelendiriyor:

Çirkin bir hayat tarzı vardı. Zayıf görüşlü biriydi. Arzularının peşinden giderdi. Çok önemli meselelerde başkalarının görüşlerine göre hareket ederdi. Kendisi için hayır düşünmeyen kimselere güvenirdi.²

Ketbî ise onun hakkında şunları söylüyor:

İğrenç şeyleri normal karşılardı. Arzu ve heveslerinin peşine düşerdi. Ne yaparsa yapsın, ahireti aklına getirmezdi. Yemek yedirmek bakımından insanların en cimrisiydi. Nerede oturduğuna ve kiminle beraber içki içtiğine bakmazdı.³

Müslümanların yönetimini üstlenecek kişinin köklü bir düşünceye ve isabetli bir görüşe sahip olmasının en önemli unsurlardan olduğu hususunda kimsenin kuşkusu yoktur.

1- es-Suluk li-Ma'rifeti Duveli'l-Muluk, el-Makrizî, 1/16

2- et-Tenbih ve'l-İşraf, s.302

3- Uyunu't-Tevarih, 3, Varak: 212

3- Halktan Kaçması: Halife Emin, kendi ailesinden, komutanlarından ve valilerinden gizlendiği, onlara görünmediği gibi halktan da kaçıp gizleniyor, onları küçümsüyordu.¹ Kendini oyun ve eğlenceye vermişti. Devletin idaresini Fazl b. Rebi'e teslim etmişti. O da devleti kendi arzularına ve keyfine göre yönetiyordu. Emin'in yanında seçkin bir yere sahip olan İsmail b. Subeyh, bir gün Emin'e şöyle demişti:

Ey Müminlerin Emiri! Komutanların, askerlerin ve halkının genelinin nefisleri iyice kötüleştii. Kötü zanlar besliyorlar. Kendilerine görünmemen onlara ağır gelmeye başladı. Eğer günde bir saat onlarla birlikte otursan, gelip seninle görüşseler, bu onları yatıştırarak, arzularını tatmin edecektir.

Emin, onun bu isteğini olumlu buldu. Sarayında oturdu. Şairler huzuruna girerek kasidelerini okudular. Sonra Emin saraydan çıktı, Dicle üzerinde bir gemiye binerek Şemasiye'ye doğru hareket etti. Atlılar arkasında, Dicle'nin kenarında saf tutmuşlardı. Mutfak malzemelerini ve hazineleri de onunla birlikte taşıyorlardı. Bindiği gemi ise aslan şeklinde yapılmıştı. İnsanlar bunun gibi göz alıcı görkemli bir manzara o güne kadar görmüş değillerdi.

Emin, gösteriş meraklısı bir adamdı. Kendini lezzetlere ve şehvetlere adanmıştı. İslâm devletinin hiçbir işiyle ilgilenmiyordu.

4- Me'mun'u Velihtlıktan Azletmesi: Emin, Harun Reşid'in öldüğü gün halifelik makamına oturdu. Halifelik mührü ve Abbasî halifelerinin birbirlerine devrettikleri hırka ve kılıç ona ulaştırılmıştı. Tahta oturur oturmaz kardeşi Me'mun'u halifelikten azletti. Henüz beşikte olan oğlu Musa'yı veliaht ilan etti ve ona "en-Natık bi'l-Hak (Hakkı Konuşan" adını verdi. Babası Harun Reşid'in Kâbe'ye astığı veliahtlık

1- Semtu'n-Nucum, 3/306

fermanını getirmesi için birini gönderdi. Bu fermanla Emin'den sonra Me'mun'un halife olması öngörülüyordu. Ferman eline geçer geçmez, yırtıp attı.

Yıkıcı Savaşlar

Emin, kardeşi Me'mun'u veliahtlıktan azledip, bunu ona resmî olarak ilettikten sonra, Ali b. İsa'yı onunla savaşması için üzerine gönderdi. Altından yapılmış bir zincir vererek, "Me'mun'u bununla bağla. Bana getirinceye kadar da öldürme." dedi. Ayrıca ona eşya ve hayvanların dışında iki milyon dinar da verdi.

Bunu haber alan Me'mun, kendini "Emirü'l-Müminin" ilan etti. Emin'e vergi vermeyi durdurdu. Nakışlardan, dirhem ve dinarlardan (para birimlerinden) ismini sildi. Ona itaat etmediğini ilan etti. Tahir b. Hüseyin ve Herseme b. A'yen'i onunla savaşmaya çağırdı. İki ordu Rey'de karşı karşıya geldi. Korkunç bir savaş meydana geldi. Oluk oluk kan aktı. Sonunda Me'mun'un ordusu Emin'in ordusunu yendi. Emin'in ordusunun başkomutanı öldürüldü. Bütün silahlar ve eşyalar ele geçirildi.

Tahir b. Hüseyin, Me'mun'un veziri Fazl b. Sehl'e görkemli zaferi haber verdi. Mektubunda şöyle diyordu:

Sana bu mektubu yazarken Ali b. İsa'nın başı kargâhımda, mührü de elimdeydi. Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun!

Fazl, Me'mun'un yanına girdi ve onu, halifelik unvanını kullanarak selâmladı. Olayı anlattı. Me'mun zaferden emin olunca, ordularının başkomutanı Tahir'e hediyeler ve para gönderdi. Bu başarısından dolayı ona teşekkür etti. Onu "Zü'l-Yemineyn (İki Sağ Kol Sahibi)" ve "Sahibu Hayri'l-Yedeyn (En Hayırlı İki Elin Sahibi) olarak isimlendirdi. Ayrıca ona Irak'ı ele geçirme ve kardeşi Emin'in işini bitirme emrini de verdi.

Me'mun'un orduları Tahir b. Hüseyin'in komutasında Bağdat'ı ele geçirmek üzere harekete geçti. Kuşatma uzun süre devam etti. Bu esnada, Bağdat'taki bütün medeniyet sembolleri tahrip oldu. Yoksulluk ve olumsuz hayat şartları bütün halkı sardı. Çeteler türedi. Bunlar masum insanları kaçırp öldürüyor, insanların mallarını gasp ediyorlardı. Kadınlar sokağa çıkamaz olmuşlardı. Çıkanları da bu çetelerin saldırısına uğruyordu. Sonunda halkın ar namus sahibi erdemlilerinden oluşan bir grup, Sehl b. Selâme liderliğinde örgütlenerek çetelere karşı koydular ve silah kullanarak onları Bağdat'tan kovdular.¹

Me'mun'un ordusu, Emin'in sarayına kadar gelmiş, sarayı çembere almıştı. Emin'in ordusu peş peşe yenilgiler alarak Me'mun'un ordusu karşısında tutunamamıştı. Çünkü Me'mun'un ordusunun maneviyatı daha yüksek, silah ve teçhizat bakımından daha üstündü.

Emin'in Öldürülmesi

Bu gelişmeler olurken Emin eğleniyordu. Bir grup hizmetçiyle birlikte balık avlıyordu. Aralarında aşk derecesinde düşkün olduğu Kevser adlı bir hizmetçi de vardı. Ona, ordularının yenilgisine dair haberler ulaştırılırdı; ama o bunlara ilgi duymaz, sarayının kuşatılmış olmasına aldırmaz etmezdi. Bu haberler gelirken o şöyle diyordu: "Kevser üç tane balık yakaladı, bense sadece iki tane yakalayabildim!!

Nihayet Me'mun'un ordusunun öncüleri Emin'e saldırıp onu öldürdüler. Kesik başını Tahir b. Hüseyin'e götürdüler. Tahir de başını bir mızrağın ucuna takarak şu ayeti okudu:

Mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın.²

1- İtticahatu's-Şi'ri'l-Arabî, s.73

2- Âl-i İmrân, 26. bk. Uyunu't-Tevarih, 3, Varak: 211; Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s.193-197

İbrahim el-Hali' (Utanmaz) Hilâfeti

İbrahim'e, "el-Hali'" denilmesinin sebebi, önüne gelen her türlü utanmazlığı ve çirkefliği işlemesiydi. Zamanının çoğunu içki içmekle geçirirdi. Abbasîler, Me'mun'a karşı besledikleri kin ve nefretten dolayı onu halife olarak ilan etmişlerdi. Ayaktakımından insanlar ve eğlence düşkününü kimseler de ona biat etmişlerdi. İlginçtir, bu ayaktakımı insanlar, ondan para istiyorlardı, o da sürekli olarak erteliyordu. Bu ertelemelerin sonu bir türlü gelmediği için sarayını kuşattılar. Sonunda İbrahim'in elçisi karşılıklarına çıktı ve verecek parasının olmadığını söyledi. Bu sırada Bağdat nüktedanlarından biri kalkıp kalabalığa şöyle seslendi: "Koşun! Halifemiz şu taraftakilere üç şarkı, şu taraftakilere de üç şarkı söyleyecek! Böylece onları ödüllendirmiş olacak!"¹

Me'mun, İbrahim'in başını çektiği isyanı bastırmak üzere Bağdat'a doğru harekete geçti. Bunu haber alan İbrahim kaçtı. Onun zafer kazanacağına inanan bazı adamları da kaçtılar. İbrahim Bağdat'ta kaçak olarak saklanmaya, sürekli korku içinde yaşamaya başladı. Sonunda Me'mun onu yakaladı. Korkulacak siyasî bir ağırlığının olmadığını bildiği için de affetti.

Ebu's-Seraya İsyanı

İmam Muhammed Taki (a.s) zamanında patlak veren en büyük halk isyanı, Müslüman halklar için yol ayırımı sayılacak bir süreci hedefleyen Ebu's-Seraya isyanıydı. "Âl-i Muhammed'den (s.a.a) Razi Olunan" şiarı yükselmişti. Çünkü Âl-i Muhammed, ezilenlerin ve yoksunların en büyük umut kaynağıydı. Bu isyanın, Abbasî devletini bir kasırğa gibi yerle bir etmesi an meselesiydi. İslâm âleminin dört bir yanında büyük kitleler hâlinde katılımlar oluyordu.

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.198

İsyanın lideri, deneyimli Ebu's-Seraya idi. Görmüş geçirmiş biri olarak zamanın çeşitli meziyetler kazandırdığı, deneyimlerin olgunlaştırıp ustalaştırdığı biriydi. Böyle bir isyanı idare edecek kuşatıcı bir akla sahipti. Mahareti sayesinde İmam Musa b. Cafer'in (a.s) çocuklarının büyük bir kısmını yanına çekmeyi başarmıştı. Onları ordusunda komutanlık görevine getirmişti. Bu da kitlelerin ateşli bir coşkuyla isyanına katılmasına yol açıyordu.

Ancak Me'mun, büyük bir ustalıkla bu hareketi bastırmayı başardı. Henüz kundakta olan bu kalkışmayı boğabilirdi. İmam Rıza'yı (a.s) Horasan'a çağırılmış ve onu veliahtlığı kabul etmek zorunda bırakmıştı. Bu da İslâm âlemine, onun Alevî bir anlayışa sahip olduğunu gösteriyordu. Alevileri yakınına alıyordu. Bütün devlet kurumlarına emirler vererek Muaviye'yi kötülerini ve İmam Emirü'l-Müminin Ali'nin bütün sahabelerden üstün olduğunu anlatmalarını istemişti. Kitleler artık iyice onun Şîi olduğuna inanmışlardı. Me'mun, bu dâhiyane hile sayesinde gelişmeleri kontrol altına almış, isyan ateşini fazla yayılmadan söndürebilmişti.¹

İmam Ebu Cafer Muhammed el-Cevad (a.s), ömrünün büyük kısmını Me'mun zamanında geçirdi. Me'mun'dan sonra fazla yaşamadı. Bazı tarihçilere göre Me'mun, İmam'a (a.s) karşı büyük ve samimi bir sevgi besliyordu. Kızı Ümmü'l-Fazl'ı onunla evlendirmiş ve büyük miktarda mal bağışlamıştı. Onu adeta kuşatmış, himayesine almıştı. Zamanın felâketlerinden dolayı başına bir şey gelmesinden endişe ederdi. Başına bir olumsuzluk gelecek olsa, hemen yardımına koşardı. Bütün bunları Allah'ın ecrine nail olmak için yaptığını açıkça söylerdi. Bunun, atalarının kestiği akrabalık bağını sürdürmenin bir gereği olduğunu dile getirirdi.

Bizim kanaatimize göre, Me'mun'un gösterdiği bu saygı, İmam'a inanmasından, ona samimiyetle bağlı olmasından

1- Hayatü'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.198-199

kaynaklanmıyordu. Bilakis, bütün bunları, ileriki bölümlerde ele alacağımız siyasal gelişmeleri bertaraf etmek adına yapıyordu.

Sebepler her ne olursa olsun, Me'mun'un hayatına kısaca göz atmamızda yarar vardır. Onun düşünsel eğilimleri ve inançları üzerinde durmamız gerekir. İmam'a karşı gösterdiği saygının altındaki nedenleri irdelememiz zorunludur. Çünkü İmam Cevad'ın (a.s) hayatını araştırırken, bütün bunların konuyla objektif bir irtibatı vardır.

Abdullah el-Me'mun; Karakteri ve Siyaseti

Abdullah el-Me'mun Ebu'l-Abbas b. Harun b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, hicrî 170 yılında rebiyülevvel ayının on beşinde cuma gecesi Yasiriye'de doğdu. Merv'de kendisine halife olarak biat edildi. Sonra Bağdat'a hareket etti. Orada on dokuz yıl on ay on gün hüküm sürdü.

Annesi, Meracil adlı bir Ümmü Veled (çocuğu olduğu için azat edilen cariye) idi.

Me'mun'un en Belirgin Özellikleri ve Sıfatları

1- Deha: Abbasî tarihinde Me'mun'dan daha zeki birine rastlanmaz. Genel siyaseti onun kadar kavrayan bir başka halife yoktur. Birinci sınıf bir siyasetçiydi. Keskin zekâsı ve siyasî beceresi sayesinde karşısına çıkan ve saltanatıyla birlikte hayatına son verebilecek türden korkunç hadiseleri atlatabilmişti. Örneğin Abbasî ailesinin ve askerî makamların yoğun desteğini arkasına alan kardeşi Emin'i ortadan kaldırmıştı. İktidarına karşı başlatılan en büyük ve en etkili askerî hareketi de bertaraf edebilmişti. Ebu's-Seraya isyanından söz ediyoruz ki, bu isyan İslâm âleminin dört bir yanını etkileyecek genişlikteydi. Öyle ki bazı bölgeler isyancıların eline geçmişti.

Bu isyanın kullandığı slogan, "er-Rıza Min Âl-i Muhammed=Âl-i Muhammed'den Razi Olunan" idi ki, kitleler üzerinde son derece etkili olan bir slogandı bu. Me'mun, hemen İmam Rıza'yı (a.s) Horasan'a çağırdı. İmam Rıza (a.s) Ali oğullarının lideri ve temel dayanağıydı. Onu, veliahtlığı kabul etmek zorunda bıraktı. Devletin bütün kurumlarına, İmam Rıza'nın (a.s) faziletlerini ve üstünlüklerini yaymaları emrini verdi. Adına para bastırdı. Böylece isyancılara ve isyancıları destekleyen halk güçlerine, yaptıklarında ciddi ve kararlı olduğu mesajını verdi. Sonunda İmam Rıza (a.s) veliaht olduğuna göre kan dökmeye gerek yoktur noktasına geldiler. Böylece isyanın gerekçeleri bir anda etkisiz hâle geldi. Tarihin bütün dönemlerinde tanık olunan en parlak siyasal taktiklerden biriydi bu.

2- Acımasızlık: Merhamet ve şefkat gibi duygulardan yoksunluk, onun nefsinin diğer belirgin özelliklerinden biriydi. Askerî olarak yenilgiye uğrattığı kardeşini gözünü kırpmadan öldürmüştü. Bir parça merhamet olsaydı yüreğinde, kardeşini öldürtmezdi.

Öte yandan İmam Rıza'yı (a.s) öldürmesinden sonra Alevilere (Ali soyuna) karşı korkunç bir baskı uygulaması da bunun örneklerinden biridir. Cellâtlarına, onları gördükleri yerde tepelemelerini, öldürmelerini emretmişti.

3- Hainlik: İmam Rıza'ya (a.s) veliaht olarak biat edilmesini sağlamıştı. Bu siyasal adımla güttüğü amaçlarını gerçekleştirdi de ondan kurtulmak için bir plan hazırlayarak zehirleyerek öldürttü.

4- Eğlenceye Düşkünlük: Eğlence ve oyun düşkünlüğü, ondan aktarılan bazı şiirlere de yansımıştır. Aşağıda, buna dair örnekler sunacağız:

a) Satranç Oynaması: Bütün oyunlar içinde en çok satranç oynamayı severdi.¹ Bu oyuna adeta âşıktı.

1- el-İkdu'l-Ferid, 3/254

Satranç oyununu aşağıdaki şiirde şöyle vafsetmiştir:

Dikdörtgen şeklinde kırmızı deriden bir meydan
Keremle vafsedilmiş iki bin asker arasında
Savaştan söz ediyorlar, ona benziyor ele geçirilme-
si de.

Bir farkla ki kan dökmeye çalışılmaz
Bu şuna saldırıyor, şu da
Buna saldırıyor; tıpkı savaş gibi, uyumadan
Atlara bak, çatışmanın coşkusunu yaşıyorlar
Her iki orduda; davulsuz, bayraksız.¹

Bu şiirde satranç oyunu son derece ince bir gözlemlerle vafsetilmektedir. Muhtemelen, satranç oyununu vafseten şiirlerin en iyisidir. Babası Harun Reşid de satranç oyununa düşkündü. Nitekim Fransız kralına hediye ettiği satranç takımı, hâlâ Fransa'daki bir müzede bulunmaktadır.

b) Müzik ve Raks: Me'mun, müziğe ve raksa düşkündü. Müziğe, müzik eşliğinde eğlenmeye karşı büyük bir arzu beslerdi. O dönemde Arap âleminin en büyük müzisyenlerinden olan Ebu İshak el-Mavsili hayranıydı. Onunla ilgili olarak şunları söylemiştir:

O şarkı söylediği zaman, şeytanın ardı arkası ke-
silmeyen bütün vesveseleri içimden kaybolup gider.²

Gecelerini şarkı dinleyerek, raksla ve ud çalarak geçirirdi. Saraylarında geceler boyu Allah'ın adı anılmazdı.

5- Kendini Şiî Olarak Göstermeye Çalışması: Me'mun, Şiî olarak görünmeye çalışırdı. Bu yüzden bazıları onun gerçekten Şiî olduğuna kanaat getirmişlerdi. Bunun nedeni, aşağıda zikredeceğimiz bazı davranışları sergilemesiydi:

a) Fedek Arazisini Ali Oğulları'na İade Etmesi: Önceki hükümetler, Ali soyu arasında yoksulluğun yaygınlaşması,

1- el-Mustatraf, 2/306

2- el-Hadaratu'l-Arabiyye, Jak S. Reiler, s.108

iktisadî bir kuşatmışlık içinde yaşamaları için bu araziyi müsadere etmişlerdi. Böylece yoksul düşen Ali evlâdı, bu yöneticilerle uğraşmaya fırsat bulamayacaklardı. Me'mun, Ali evlâdına rahat bir ortam sağladı. Boğazlarına dayanmış bulunan bu iktisadî kuşatılmışlığı kaldırdı. Bazıları onun bu icraatını Şiîliğinin delili olarak göstermişlerdir.

b) Ali b. Ebu Talib'i Bütün Ashaptan Üstün Tutması: Me'mun, son derece önemli bir icraatta bulundu. Resmî olarak İmam Emir'ü-Müminin Ali b. Ebu Talib'in (a.s) bütün sahabîlerden üstün olduğunu ilan etti. Bu bağlamda Muaviye b. Ebu Süfyan'ın itibarını de düşürdü.

Bu icraat, onun Şiîliğinin delilleri olarak gösterilen unsurlar arasında en dikkat çekenidir. Ondan önceki bütün halifeler İmam Ali'yi (a.s) küçük düşürme ve önemini azaltma, başka sahabîleri onun önüne geçirme çabası içinde olmuşlardı.

c) İmam Rıza'yı Veliht Olarak İlan Etmesi: Öyle ki bu adım, onun halifeliği Abbasoğulları'ndan alıp Ali Oğulları'na devretmesi olarak değerlendirilmişti.

Yukarıdaki bu adımların tümü üzerine yapılacak bir değerlendirmede söylenebilecek söz şudur: O, bütün bunları siyasetini güçlendirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için yapıyordu. Bunun kanıtlarını da şöyle sıralamak mümkündür:

Birincisi: Me'mun, Abbasî hanedanıyla çok şiddetli bir ihtilâf içindeydi. Çünkü Abbasîler kardeşi Emin'den yanaydılar. Emin'in annesi Zübeyde ise halka karşı son derece eli açık davranırdı ve Abbasî ailesinden geliyordu. Buna karşılık Me'mun'un annesi Meracil, Abbasî sarayındaki bir cariye idi. Abbasîler, annesinden dolayı Me'mun'a küçümseyici gözle bakıyorlardı. Me'mun, Şiî gibi görünerek, Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyt'inin ve onların taraftarlarının amansız düşmanı olan ailesinden intikam almak istedi.

İkincisi: Me'mun, böyle görünerek Şiîleri ortaya çıkarmak, yönetimin onların gizli gücünü öğrenmesini sağlamak istiyordu. Çünkü önceki Abbasî halifeleri onları tanımayı, isimlerini ve hücrelerini tespit etmeyi başaramamışlardı. Me'mun, Şiîlere iyi davranmak suretiyle onları ortaya çıkarmayı amaçlamıştı. Nitekim onun elinden çıkmış bazı resmî belgeler buna delil oluşturmaktadır.

Üçüncüsü: Me'mun, büyük komutan Ebu's-Seraya liderliğindeki Şiî ayaklanmasını bastırmak istiyordu. Me'mun, bu hareketi bastırmanın ve etkisini tamamen kırmanın en güvenli yolunun Şiîlere iyi davranmak olduğunu düşündü.¹

Me'mun'un Hayat Tarzı ve Karakteri

Me'mun, halife olmadan önce son derece mazbut, aktif ve sade bir hayat sürdürüyordu. Buna karşılık kardeşi Emin, oyun ve eğlenceye düşkün, tembel, sorumluluk isteyen ciddi işlere gelmeyen bir tip çiziyordu.

Muhtemelen bunun altındaki sır, Me'mun'un, kardeşi Emin gibi kendinde belirgin bir soyluluk olmadığını düşünmesiydi. Geleceğinden ve Abbasîlerin kendisini kabullenmesinden de emin değildi. Daha doğrusu Abbasîlerin kendisinin halife ve hâkim olmasına razı olmayacaklarından emindi. Bu yüzden kendisinden başka kimseye güvenmemesi gerektiğini anlamıştı. Kendi konumunu kavradıktan ve kardeşi Emin'in sahip olduğu ayrıcalıkları fark ettikten sonra kolları sıvayarak geleceğini garantiye almak üzere kararlı bir çalışma içine girdi.

Aslında onun, kardeşi Emin'in hatalarından yararlandığı da söylenebilir. Fazl, Emin'in oyun ve eğlenceye meyilli olduğunu görünce, Me'mun'a muttaki ve dindar görünmesini, mazbut bir hayat sahibi olduğunu göstermesini tavsiye etmişti. Me'mun da bu tavsiyeye uygun davrandı. Ne zaman

1- Hayatü'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.221-225

Emin kusurlu bir iş yapsa, Me'mun, iyi bir iş yapmaya koyulurdu.

Abbasîlere gönderdiği mektupta beliren ifadelerin sırrı da böylece açığa çıkıyor. O mektupta bir muttaki vaiz edasıyla onlara hitap etmişti. Kendini bir takva ve vakar halesiyle sarmış, şeriatın hükümlerine bağlı bir mümin üslubuyla mesajını iletmişti. Ki hem Abbasîler, hem de diğer insanlar Emin'in temsil ettiği insan tipinden farklı bir tiplerle karşı karşıya olduklarını anlasınlar.

Me'mun, çeşitli ilim dallarında derinlik kazanmıştı. Bu alanda akranlarını geride bırakmıştı. Daha doğrusu bütün Abbasî halifelerini aşan bir performans sergilemişti. Abbasî halifeleri içinde Me'mun'dan daha bilgili biri yoktur.¹

Halifeler içinde fıkıh ve kelâmdan en iyi anlayan oydu.²

Bir tarihçi ya da bir başkası Me'mun'un hayatını inceleyecek olsa, onun diğer halifelerden çok ileride olduğunu görür. Abbasî halifeleri içinde tek adam olduğunu anlar.³

Baruda bizi ilgilendiren şey, Me'mun'un durumuna, tavırlarına işaret etmektir. Siyasî dehasına ve isabetli yönetim tarzına dikkat çekmektir.

Babası Harun Reşid, Emin ile karşılaştırıldığında Me'mun'un çok daha üstün ve dirayetli olduğunu bizzat itiraf etmiş olmasına rağmen, Abbasîlerin Me'mun'u halife olarak kabul etmeyeceklerini ileri sürerek Emin'i veliahdı olarak vasiyet etmiştir.⁴

Bazı tarihçilere göre Abbasîlerin Me'mun'u halife olarak içlerine sindirememelerinin sebebi, Emin'in kelimenin tam anlamıyla Abbasî olmasıydı. Çünkü babası Harun Reşid idi, annesi de Mansur'un torunu Zübeyde'ydi... Reşid'in sütkar-

1- Hayatu'l-Hayavan, 1/72

2- el-Fihrist, İbn Nedim, s.174

3- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.154

4- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.152

deşi ve sarayda büyük bir nüfuza sahip Fazl b. Yahya el-Bermekî'nin denetiminde yetişmişti. Onun bakımını üstlenen de Fazl b. Rebi'ydi. Arap olan bu adamın Abbasîlere bağlılığında en küçük bir kuşku yoktu.

Me'mun ise, Cafer b. Yahya'nın gözetiminde yetişmişti. Bu ise kardeşi Fazl'a göre daha az etkiliydi sarayda. Eğitici ve maslahatlarının gözeticisi de, Abbasîlerin hoşlanmadıkları bu adamdı... Çünkü Ali soyuna meyilli olmasıyla biliniyordu... Ayrıca Me'mun'un annesi Horasanlıydı, Arap değildi.¹

Me'mun İktidarına Yönelik Tehditler ve Bunlara Karşı Takındığı Tavır

Me'mun yönetimi çok tehlikeli tehditlerle karşı karşıyaydı. Bunlar, yönetimini bütünüyle ortadan kaldıracak, yerle bir edecek dinamizme sahiptiler. Me'mun'un yönetiminde kalması büyük bir dehayı gerektiriyordu.

Me'mun'un baş etmek zorunda olduğu gelişmelerin en önemlileri şunlardı:

1- Şîî hareket. Bu, Me'mun'un baş etmek zorunda olduğu en zorlu hareketti. O tarihte İslâm dünyasının bütün önemli merkezlerini etkileyen Ebu's-Seraya ayaklanması, bunun tipik örneklerinden biriydi.

2- Abbasî ailesinin Me'mun'a karşı bir blok oluşturup onu tanımaması, önce kardeşi Emin'i desteklemesi, ondan sonra da Me'mun'u terk ederek amcası İbrahim b. Mehdi'yi halife olarak tayin etmesi.

3- Haricî gruplar ve diğer muhaliflerin hareketleri.

4- İslâm devletine karşı tehlikeli planlar hazırlamakta olan dış güçler. Özellikle Bizans İmparatorluğu'nun tehlikeli bir hazırlık içinde olması.

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.156-157

Bu tehditlere karşı Me'mun aşağıdaki önlemleri aldı:

Birincisi: Kardeşi Emin'in başını çektiği hareketle birlikte kendisine karşı çıkan tüm güç odaklarını tasfiye etmesi.

İkincisi: Ümmete meşru liderlikten yana olduğunu, dolayısıyla yönetimi meşru liderliği devrettiğini göstermek için İmam Rıza'yı (a.s) velihtlik görevini üstlenmeye zorlaması. O bu oyunu oynayarak, ümmetin Ehl-i Beyt önderliğinde zalim yönetime karşı başkaldırma ruhunu etkisiz hâle getirmeyi hedefliyordu.

Üçüncüsü: Ali soyunun ayaklanmalarını bastırması, bu hareketin gücünü tasfiye etmesi.

Dördüncüsü: En tehlikeli ayaklanmaları bertaraf ettikten sonra İmam Rıza'yı (a.s) ortadan kaldırması.

Beşincisi: Abbasî hanedanının muhalefetini kırmak için Bağdat'a hareket etmesi.

Altıncısı: Kendi gücünü korumak ve pekiştirmek amacıyla devlet içindeki bütün güç odaklarını tasfiye etmesi.

Yedincisi: İnsanların asıl meseleleriyle ilgilenmelerinin önüne geçmek için "Kur'ân'ın mahlûklığı" fitnesini alevlendirmesi.

Sekizincisi: Haricîlerin temsil ettiği muhalif güçleri ortadan kaldırması.

Dokuzuncusu: Bizans devletinin oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırması amacıyla bu devle savaş açması.

İmam Rıza (a.s) ve Me'mun Arasındaki İlişki

İmam Rıza'nın (a.s) döneminde İslâmî hareket, önceki İmamların (onlara selâm solun) çabaları sonucu ileri bir aşamaya ulaşmıştı. Bu da Abbasî ailesini İmam Rıza'yı (a.s) veliht tayin etmek gibi bir adım atmak zorunda bırakmıştı. Bununla vermek istedikleri mesaj, hilâfetin Abbasîlerden Ehl-i Beyt'e geçmekte olduğuydu. Bu konuyu açıklamak için aşağıdaki hususlar üzerinde durmak gerekir:

Meşru Liderlik Karşısında Ümmetin Genel Durumu

Öyle anlaşılıyor ki ümmet, Ehl-i Beyt'in liderliğini destekliyordu, Ehl-i Beyt'e inanıyordu. Ama bu da üç farklı düzeyde belirginleşiyordu:

1- Ümmetin geneli, Ehl-i Beyt'in liderliğine inanıyordu; ama onlarla doğrudan ve derin bir bağı yoktu.

2- Devlete muhalif olanlar, mevcut rejimi yıkmak ve yerine İslâmî bir yönetim kurmak için silahlı mücadeleyi esas alıyorlardı. Ebu's-Seraya ayaklanması buna örnektir.

3- Şer'i liderliği bilincinde olan müminler. Bunlar da İmam Rıza'nın (a.s) ashabından ve destekçilerinden oluşuyorlardı.

Me'mun'un Bu Üç Farklı Muhalefet Düzeyine Karşı Geliştirdiği Tavrı

Bu üç farklı muhalefet düzlemini kuşatıp kontrol altına almak için Me'mun, aşamalı bir hareket izledi. Sonunda büyük bir deha ve ustalıkla bütün bunları bertaraf etmeyi başardı:

1- Ehl-i Beyt taraftarı ayaklanmacılara karşı savaşarak onları askerî olarak tasfiye etti. Nitekim Ebu's-Seraya onun döneminde isyan etti; gücü de günbegün artıyordu. İnsanları Ehl-i Beyt'e mensup bazı kişilere uymaya davet ediyordu. Hasan b. Sehl ona karşı savaştı. Sonunda Me'mun'un ordusu galip geldi ve Ebu's-Seraya öldürüldü.

2- Şia'nın Ehl-i Beyt'e yönelip onların etrafında kümellemeleri kontrol altına alındı.

Me'mun, bu yönelişi kontrol altına alıp etkisiz hâle getirmek için parlak bir siyasal taktik uygulamaya koydu. İmam Rıza'ya (a.s) veliaht olarak biat edilmesini sağladı. Böylece Ehl-i Beyt taraftarı görüntüsünü vererek bu yönelişi zihin bulanıklığına sevk ederek etkisizleştirdi.

Me'mun, Ebu Talib soyundan bazı gruplara nüfuz etmişti. Onları Medine'den yanına getirtti. Bunlar arasında Ali b. Musa er-Rıza (a.s) da vardı. Onları Basra yolu üzerinde bekledi; nihayet onları yanına getirdiler. Onları kendisine tanıtmaları için el-Celudî adlı bir kişiyi görevlendirmişti.

Bunları Me'mun'un yanına getirdi. Me'mun da onları bir eve, İmam Rıza'yı (a.s) da bir başka eve yerleştirdi. Ona ikramda bulundu ve büyük saygı gösterdi. Sonra şunları söyledi:

– Ben kendimi halifelikten azledip seni bu makama getirmek istiyorum. Bu hususta ne düşünüyorsun?

İmam Rıza (a.s) bu teklifi reddetti ve ona şöyle dedi:

– Ey Müminlerin Emiri! Bu sözü söylemekten ve biri tarafından duyulmasından Allah'a sığınmanı diliyorum.

Me'mun ona bir mesaj ileterek şunları söyledi:

– Sana yaptığım teklifi reddettiğine göre, benden sonraki veliaht olmak zorundasın.

İmam Rıza (a.s), bu öneriyi de şiddetle reddetti. Sonra Me'mun, İmam'ı yanına çağırdı. Yanında Fazl b. Sehl de vardı. Mecliste onlardan başka kimse yoktu. Me'mun, İmam'a (a.s) dedi ki:

– Ben, Müslümanların emirliğini sana tevdi etmeyi düşünüyorum. Boynumda olan sorumluluğu sana devretmek istiyorum.

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi:

Allah, Allah, ey Müminlerin Emiri! Benim buna gücüm yetmez. Bu işi yürütecek kuvvetim yok.

Me'mun dedi ki:

– O zaman seni benden sonraki veliaht olarak tayin ediyorum.

İmam da şöyle buyurdu:

– Ey Müminlerin Emiri! Beni bundan muaf tut.

Me'mun, konuşmanın bu aşamasında görevi üstlenmekten kaçınmaya karşı biraz tehdit kokan bir söz söyledi:

– Ömer b. Hattab altı kişilik bir şûrâ oluşturdu. Bunların içinde senin deden Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib de vardı. Bunlardan muhalif olanın boynunun vurulmasını emretti. Dolayısıyla senden istediğimi kabul etmek zorundasın. Bunun kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum.

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi:

– Senin bana yaptığın veliahtlık teklifini kabul ediyorum. Ama hiçbir emir vermeyeceğim. Hiçbir yasadı koymayacağım. Hiçbir fetva vermeyeceğim. Hiçbir hüküm koymayacağım. Kimseyi vali tayin etmeyeceğim. Kimseyi azletmeyeceğim ve mevcut olan hiçbir uygulamayı değiştirmeyeceğim.

Me'mun, İmam'ın (a.s) önerisini kabul etti.

İmam (a.s) veliahtlığı kabul etmeye mecbur bırakılmıştı. Yani bu görevi reddetme seçeneği yoktu. Eğer veliaht olarak kendisine biat edilmesini reddetseydi, Me'mun onu öldürme hususunda kararlıydı.

Reyyan b. Salt'tan şöyle rivayet edilmiştir:

Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) yanına gittim ve dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! İnsanlar, 'Dünyadan uzak durduğunu söylemesine rağmen veliahtlığı kabul ediyor.' söylüyorlar!" Buyurdu ki:

Allah, bunu istemediğimi bilir. Bu teklifi kabul etmekle reddedip öldürülme şıklarından birini tercih etme durumunda bırakılınca, kabul şikkını tercih ettim. Yazıklar olsun onlara! Bilmiyorlar mı ki Yusuf bir nebi ve resul olarak zorunluluk hâli gerektirdiği için Mısır Azizi'nin hazinelerinin başına geçmeyi kabul etmişti. "**Beni yeryüzünün hazinelerinin başına getir, çünkü ben bilgili bir koruyucuyum.**"¹ demişti. Zorlandığım, mecbur bırakıldığım ve ölümle burun buruna

getirildiğim için bu teklifi kabul ettim. Kaldı ki ben bu işe, aslında bu işin dışında olan biri gibi dâhil olmuyum. Şikâyetimi Allah'a iletiyorum ve yardım da sadece O'ndan istenir.¹

Ebu Salt el-Herevî'den de rivayet edilmiştir:

Me'mun, Ali b. Musa'ya (a.s) dedi ki:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Senin faziletini, ilmimi, zühdünü, takvanı ve ibadetini biliyorum. Bu yüzden senin benden daha fazla halifelige lâıyk olduğunu düşünüyorum.

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi:

– Allah'a kul olmakla iftihar ediyorum. Dünyadan uzak durmakla da dünyanın şerrinden kurtulmayı umarım. Haramlardan sakınmakla ahiret ganimetlerini kazanmayı temenni ediyorum. Dünyada tevazu ile de yüce Allah katında yücelmeyi arzu ediyorum.

Me'mun şöyle dedi:

– Ben, kendimi halifelikten azledip seni halife yapmayı ve sana biat etmeyi düşünüyorum.

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi:

– Eğer bu halifeliği Allah sana vermişse, Allah'ın sana giydirdiği bir elbiseyi çıkarıp başkasına giydirmen caiz olmaz. Şayet halifelik sana ait değilse, bu takdirde de sana ait olmayan halifeliği bana vermek gibi hakkın olmaz.

Me'mun şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Bu işi kabul etmek zorundasın.

İmam dedi ki:

– Bunu isteyerek asla kabul etmeyeceğim.

Me'mun, günlerce uğraştı. Sonunda kabul etmesinden ümidini kesince şöyle dedi:

– Mademki halifeliği kabul etmiyorsun ve sana biat etmemi istemiyorsun, o hâlde veliahdım ol ve benden sonra

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.141

halifelik sana geçsin.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Allah'a yemin ederim ki, babam atalarından, onlar da Emirü'l-Müminin'in (a.s) aracılığıyla Resulullah'tan (s.a.a) rivayet etmişlerdir ki, ben senden önce bu dünyadan ayrılacağım. Zehirlenerek ve mazlum olarak öldürüleceğim ve gök melekleriyle yer melekleri bana ağlayacaklardır. Gurbet diyarında Harun Reşid'in yanına gömüleceğim.

Me'mun ağladı, sonra şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Ben hayatta olduğum sürece kim seni öldürebilir veya sana bir kötülük edebilir?

Buyurdu ki:

– Eğer beni kimin öldüreceğini söylemek isteseydim, söylerdim.

Me'mun şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Sen bu sözlerinle nefsini hafifsemek ve bu görevi savmak, dolayısıyla insanların senin dünyadan uzaklaştığını söylemeleri için söylüyorsun.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Allah'a yemin ederim ki, yüce Rabbimin beni yarattığından beri hiç yalan söylemedim, dünyadan da dünyalık için uzaklaşmaya çalışıyor değilim ve senin ne istediğini de biliyorum.

– Ne istiyorum? dedi.

– Doğruyu söylemek için can güvenliği var mı? dedi.

– Var, dedi.

Buyurdu ki:

Bununla insanlara şu mesajı vermek istiyorsun: Ali b. Musa dünyadan uzak durmuyor, bilakis dünya ona yönelmiyor. Halife olmak için veliahtlığı nasıl kabul ettiğini görmüyor musunuz?

Me'mun kızdı ve şöyle dedi:

– Sen hiçbir zaman hoşnut olmadığım şeyler söylüyorsun. Benim öfkemden emin olmuşsun. Allah'a yelin ederim ki ya veliahtlığı kabul edersin, ya da seni bunu kabul etmeye mecbur edeceğim. Ya istediğimi yaparsın, ya da senin boyununu vururum.

İmam Rıza (a.s) ona şu karşılığı verdi:

– Allah, kendi ellerimle kendimi tehlikeye atmaktan beni sakındırmıştır. Eğer durum bundan ibaretse, bu takdirde istediğini yap. Bu görevi kabul ediyorum; ama kimseyi görevlendirmeyeceğim, kimseyi görevinden almayacağım, hiçbir töreni ve geleneği kaldırmayacağım. Sadece dışarıdan bir müşavir olacağım.

Me'mun, bunu kabul etti ve İmam Rıza'yı (a.s) istemediği hâlde veliaht olarak tayin etti.¹

Bilinçli Müminlere Karşı Tavrı

Me'mun, daima İmam Rıza'dan (a.s) sakınırdı. Ona bir suikast düzenlemek için fırsat kollardı. Nitekim ilk fırsatta da bunu yaptı. Memurların birine ona karşı suikast düzenlemesi telkininde bulundu. Bu, imam Rıza'nın (a.s) veliaht olarak tayin edilmesinden yaklaşık iki sene sonra gerçekleşen bir olaydır. İki yüz bir yılının ramazan ayının başında İmam Rıza'ya (a.s) veliaht olarak biat edildi.² İki yüz üç yılının safer ayında Horasan'ın Tus bölgesinde şehit oldu. O sırada elli beş yaşındaydı.³

Ahmed b. Ali el-Ensarî rivayet etmiştir: Ebu Salt el-Hevri'ye sordum ve dedim ki: "Me'mun, o kadar ikram ettiği, sevdiği ve veliahtı tayin ettiği İmam Rıza'yı (a.s) nasıl öldürebildi?"

Dedi ki:

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s. 141

2- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.141

3- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s. 66

Me'mun, faziletini bildiği için ona ikramda bulunuyor, sevgi besliyordu. Bu arada onun dünyaya rağbet eden biri olduğunu göstermek için de onu veliaht olarak tayin etti. İmam Rıza'nın veliaht olarak tayin edilmesinden sonra insanların üzerinde böyle bir intibah uyanmadığını, tam tersine faziletinin daha da büyüyüp yüreklerinde daha üstün bir yere sahip olduğunu görünce, ülkenin her tarafından kelâmcıları getirtti. Belki biri onu mağlup eder de âlimler nezdindeki itibarı düşer diye. Böylece halkın nezdinde de birçok eksiği olan biri olarak ünlenir. Ama Yahudi, Hristiyan, Mecusi, Sabî, Brahmanist, mülhit, dehrî veya Müslüman fırkalarından muhalif her kim onunla tartıştıysa, bütün delillerini birer birer çürüttü. Bu yüzden insanlar, "Vallahi o hilâfete Me'mun'dan daha lâyıktır." diyorlardı. Me'mun'un muhbirleri de bu söylenenleri ona ulaştırıyorlardı. O da bunları duymaktan dolayı kızıyor, İmam'a yönelik hasedi daha da artıyordu.

İmam Rıza (a.s) hakkı bir kenara bırakıp Me'mun'a yardımcı olmuyordu. Her zaman Me'mun'un hoşlanmadığı şeyleri söyleyerek ona cevap veriyordu. Bu da Me'mun'u öfkelenendiriyor, kinini daha da artırıyordu. Ama dışa da vurmuyordu. Sonunda onunla ilgili bir hile bulunca zehirleyerek öldürdü.¹

Ali b. İbrahim, İmam Rıza'nın (a.s) hizmetçisi Yasir'den rivayet etmiştir:

Tus'a varmamıza yedi menzil kala İmam Ebu'l-Hasan (a.s) hastalandı. Tus'a girdiğimizde, hastalığı iyice şiddetlenmişti. Tus'ta birkaç gün kaldık. Me'mun her gün iki kere onu ziyarete geliyordu. Vefat edeceği son gün iyice bitkin düşmüştü. Öğlen namazını kıldıktan

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.107-108

sonra bana dedi ki: *"Ey Yasir! İnsanlar bir şey yediler mi?"* Dedim ki: "Efendim! Sen bu hâlde iken insanlar nasıl yemek yiyebilirler?" Bunun üzerine doğruldu, sonra şöyle dedi: *"Sofrayı getirin."* Beraberindekilerden tek kişi bırakmadan herkesi sofraya oturttu. Herkesi tek tek soruyordu. Herkes yedikten sonra, *"Kadınlara da yemek gönderin."* dedi. Kadınlara da yemek götürüldü. İnsanlar yemeklerini yedikten sonra İmam kendinden geçti ve takati kesildi.

Bir gürültü koptu. Me'mun'un cariyeleri ve eşleri felâkete uğramanın alameti olarak yalın ayak ve baş açık hâlde geldiler. Tus'ta bir gürültüdür koptu. Me'mun yalın ayak, başı açık koşup geldi. Başına vuruyor, sakallarını çekiştiriyordu. Üzülüyor, ağlıyordu. Yaşlar yanaklarından aşağıya süzülüyordu. İmam Rıza'nın (a.s) başında durdu. İmam (a.s) kendine gelmişti. Şöyle dedi: "Efendim! Allah'a yemin ederim ki, hangi musibetin daha büyük olduğunu bilmiyorum: Seni yitirmem ve senden ayrılmam mı? Yoksa insanların beni, seni öldürmekle, suikast düzenlemekle suçlamaları mı?"

İmam (a.s) gözlerini açtı, ona bakıp şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ebu Cafer'e (İmam Cevad'a) iyi muamele et. Seninle onun ömrü şöyledir."* Bunu söylerken iki işaret parmağını yan yana getirdi.

Yasir devamla şöyle diyor:

O gece, ilerleyen saatlerde İmam Rıza (a.s) vefat etti. Sabah olunca, insanlar toplandılar ve Me'mun'u kastederek, "Bu adam (Me'mun) onu öldürdü." dediler. "Resulullah'ın oğlunu öldürdü." sözü dilden dile dolaşıyordu. Etraf bu sözle çalkalanıyordu. İmam Rıza'nın (a.s) amcası Muhammed b. Cafer b. Muhammed (a.s) Me'mun'dan aman isteyerek Horasan'a geldi. Me'mun ona dedi ki: "Ey Ebu Cafer! İnsanların

karşısına çık ve Ebu'l-Hasan'ın bugün defnedilmeyeceğini söyle." Bu kalabalıkta İmam'ın naşını dışarı çıkarmaktan, böylece önü alınmaz bir fitnenin kopmasından korkuyordu. Muhammed b. Cafer insanların karşısına çıktı ve "Ey İnsanlar! Dağılın, Ebu'l-Hasan'ın cenazesi bugün defnedilmeyecektir." dedi. İnsanlar dağılınca, Ebu'l-Hasan'ın naşı geceleyin yıkanıp defnedildi.¹

Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) şehit edilmesi karşısında üzüntüsünü ve derin kederini göstermekle insanlardan birçoğunu aldatabilmişti. Özellikle avam üzerinde çok etkili olmuştu. Ama bilinçli insanları aldatamamıştı. Çünkü onlar Me'mun'un gerekçelerini, siyasal yöntemlerini ve amaçlarını biliyorlardı. Nitekim bunu Ebu Salt rivayetinde gözlemlemiştik. Yine aşağıda yer vereceğimiz Abdullah b. Musa'nın mektubunda da bu gerçeği gözlemleyebiliriz.

Me'mun Yönetiminin Tabiatı

Seyyid Abdullah b. Musa b. Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s), yazdığı mektupta Me'mun yönetiminin tabiatını ve yönetim yöntemlerini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiş, bu halife ile İmam Cevad (a.s) arasındaki ilişkiye ışık tutmuştur. Seyyid'in teşhisi dakik ve derinliktir.

Me'mun, kendisinden saklanan Abdullah b. Musa'ya bir mektup yazarak aman verir ve kendisinden sonraki veliaht olacağı garantisini verir. Ali b. Musa'ya yaptığı gibi. Mektubunda şöyle der:

Rıza'ya yaptıklarımın sonra Ebu Talib soyundan bir kimsenin benden korkacağını sanmıyordum.

1- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.108; Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s), 2/269-270

Ardından mektubu Abdullah b. Musa'ya gönderir. Abdullah b. Musa ise ona şu cevabı gönderir:

Mektubun ulaştı ve söylediklerini çok iyi anladım. Kurnaz bir avcı gibi beni kandırıp tuzağa düşürmek istiyorsun. Kanımı dökmek isteyen hain bir düşmanın kalles hilesini kullanıyorsun. Bana cömert bir şekilde veliahtlık makamını vermene şaşırdım doğrusu. Sanki

Rıza'ya yaptıklarını duymamışım gibi davranıyorsun! Benim böyle bir şeyi isteyebileceğimi nereden çıkarıyorsun? Seni baştan çıkaran saltanatı istediğimden mi?

Allah'a yemin ederim ki cayır cayır yanan bir ateşe canlı canlı atılmayı, Müslümanlar içinde senin adına bir görev üstlenmeye, ya da öldürücü bir susuzluğu haram bir içeceği içmeye tercih ederim. Yoksa Rıza'yı öldürürken kullandığın zehirli üzümleri istediğimi mi sanıyorsun? Ya da saklanmaktan sıkıldığımı, bundan bana gına geldiğini mi düşünüyorsun?

Allah'a yemin ederim ki, ben tam da bu hâldeyim. Hayattan bıktım, dünyaya buğzediyorum. Eğer dinim bana müsaade etseydi, benimle ilgili maksadına erişmen için elimi eline verirdim. Ama Allah kanımı tehlikeye atmaktan beni sakındırmıştır. Keşke ben kendimi sana teslim etmeden, sen beni yakalasaydın da öldürseydin! Böylece senin tarafından dökülmüş kanımla Allah'ın huzuruna çıksaydım! Öldürülmüş bir mazlum olarak O'nunla buluşsaydım da bu dünyadan kurtulsaydım!

Bil ki ben, kendini kurtarmayı isteyen biriyim. Yüce Allah'ın benden razı olmasını sağlayacak bir yol, beni O'na yaklaştıracak bir amel aradım. Bu hususta amacımı gerçekleştirecek, beni bu maksada ulaştıracak bir görüş bulamadım. Hidayet ve şifa kaynağı olan Kur'ân'a müracaat ettim; sure sure araştırdım, ayet ayet inceledim. Allah'ın rızasını isteyen bir kul için o-

nu Allah'a yaklaştıracak bir amel olarak şahadetten daha iyisini bulamadım.

Sonra Kur'an'ı bir kez daha araştırdım. "Cihadın hangi türü ve kimlere karşı yapılına daha faziletlidir?" diye düşünmeye başladım. Baktım, yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Size yakın olan kâfirlerle savaşın. Sizde bir sertlik, caydırıcılık bulsunlar.**"¹ "Hangi kâfir İslâm'a daha zararlıdır? Ve bunlardan hangisi bulunduğum yere daha yakındır?" diye araştırmaya başladım. Senden daha çok İslâm'a zararlı olan birini bulamadım. Çünkü kâfirlerin küfrü açıktır, insanlar onları rahatlıkla bilirler. Onları tanır ve onları korkuturlar. Ama sen İslâm'ı kullanarak Müslümanları aldattın. Küfrü gizledin. Zanna dayanarak adam öldürdün. Sadece suçlama ve ithamla insanları cezalandırdın. Sana helâl olmayan malları gasp ettin ve helâl olmayan yerlerde harcadın. Haram olan içkiyi açıktan içtin. Allah'ın malını eğlencelerde harcadın, şarkıcılara dağıttın. Müslümanların haklarını vermedin.

İslâm'ın berraklığını bozdun, bulandırdın. İslâm ehlini kuşatıp ezmek için bütün sınırları tuttun. İslâm toplumunda müşrikçe hükmettin. Bu hususta Allah ve Resulü'ne bir karşıt, bir inatçı gibi muhalefet ettin. Eğer zaman bana müsaade etse ve Allah sana karşı hakkın yardımcılarının desteğıyle bana yardım etse, sana karşı cihat için Allah'ı razı kılacak şekilde canımı öyle veririm. Ama Allah sana mühlet verse ve ahirette hak ettiğın azabı görmeyi için cezayı ertelese, ya da bundan önce vadem tükense, gerçekleştirmek için harcadığım çabadan yüce Allah'ın niyetimde olanı bilmesi bana yeter. Vesselâm.²

1- Tevbe, 123

2- Nazariyetu'l-İmamet, s.381, el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmam er-Rıza (a.s), s.465'ten naklen.

İmam Rıza'nın Şahadeti ve İmam Cevad'ın İmameti

İmam Rıza ve Oğlu İmam Cevad'ın İmameti

İmam Rıza (a.s), kendisinden önceki Ehl-i Beyt İmamları'nın yaptığı gibi, kendisinden sonraki imam olarak oğlu Cevad'ın (a.s) imametini açık bir şekilde vurgulamıştır. Her İmam kendisinden sonraki İmam'ı isim olarak belirtmiştir. Bu bağlamda İmam Rıza'nın (a.s) oğlu Cevad'ın imamlığına ilişkin olarak sergilediği tavırları ortaya koyacağız. İmam Rıza (a.s) Şia'sını da bu yöndeki tavsiyelerine uymaya çağırmıştır. Bu tavırları şöyle sıralayabiliriz:

1- Ravi anlatıyor: Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) yanında oturan biri bana haber verdi: İmam'ın ashabı kalktıklarında, İmam onlara şöyle dedi:

Ebu Cafer'i bulup ona selâm verin ve onunla ahidinizi yenileyin.

İmam'ın (a.s) ashabı kalkıp gidince, bana döndü ve şöyle dedi:

Allah, Mufaddal'a rahmet etsin! Böyle bir işarete ihtiyaç duymadan, Cevad'ın imametine kanaat getirmişti.¹

2- Ravi anlatıyor: İmam Rıza'nın (a.s) bir şeyler anlattığını duydum, bu arada şöyle dedi:

Sizin buna ne ihtiyacınız var? Şu Ebu Cafer'dir, onu yerime oturttum ve makamıma yerleştirdim.

Sonra şöyle devam etti:

Biz Ehl-i Beyt, küçüklerimiz büyüklerimize birbirleri ardı sıra gelecek şekilde vâris olurlar.²

3- Ravi anlatıyor: Ali b. Cafer'in Hasan b. Hüseyin b. Ali b. Hüseyin'le konuştuğunu duydum. Şöyle diyordu: "Kar-

1- el-Kâfi, 1/256-257

2- el-Kâfi, 1/256-257

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

deşleri ve amcaları karşı çıkınca, Allah Ebu'l-Hasan er-Rıza'ya (a.s) yardım etti..." Uzun bir konuşma yaptı. Sonra şöyle devam etti: "Sonra kalktım ve Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) elini tuttum ve şöyle dedim: Senin Allah tarafından tayin edilen İmamım olduğuna şahitlik ediyorum." Bunu gören İmam Rıza (a.s) ağladı, ardından şunları söyledi:

Ey amca! Babamın şöyle dediğini duymadın mı?: Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: Babam, Nubeli temiz ve en hayırlı cariyeye feda olsun! O ki oğlu kaçmış, vatanını terk etmiştir; babasının ve ceddinin intikamı alınmamıştır, gaybet sahibidir. Onun hakkında derler ki: "Hangi vadiye gitmişse, ölmüş veya helâk olmuştur."¹

4- Ravi anlatıyor: İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Allah sana Ebu Cafer'i bahşetmeden önce hep sorardık ve sen de, *"Allah bana bir erkek çocuk bahşedecektir."* derdin. Allah da sana onu bahşetti. Allah bize o günü göstermesin, ama eğer emr-i hak vaki olursa bu, iş kimin uhdesine geçecektir?" E- liyle önünde duran Ebu Cafer'i işaret etti. Dedim ki: "Sana feda olayım, o daha üç yaşında?" Buyurdu ki:

Bu ona zarar vermez. İsa Peygamber hücceti ortaya koyarken, üç yaşında bile değildi.²

5- Ravi anlatıyor: Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) yanında oturuyordum. O sırada henüz küçük bir çocuk olan oğlu Ebu Cafer getirildi. İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

Bu doğan çocuk gibi Şiamız için büyük bereketlere vesile olan bir çocuk henüz doğmamıştır.³

6- Ravi anlatıyor: İmam Rıza'nın (a.s) yanına gittim. Oğlu Ebu Cafer yeni doğmuştu. Buyurdu ki:

1- İlamu'l-Vera, 2/92

2- İlamu'l-Vera, 2/93

3- İlamu'l-Vera, 2/95

Allah, bana ve Davud ailesine vâris olacak birini bahşetti.¹

7- Ravi anlatıyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanında oturdum. Henüz küçük bir çocuk olan oğlunu çağırdı ve kucağına oturttu. Sonra bana dedi ki: *"Onu soy ve gömleğini çıkar."* Çocuğu soydum. Dedi ki: *"Bak, omuzlarının arasında etine gömülü mühür benzeri bir şey var."* Sonra şöyle dedi: *"Gördün mü? İşte bunun gibisi babamın da omuzlarının arasında vardı."*²

8- Ravi anlatıyor: İmam Rıza (a.s) oğlu Muhammed'i ismiyle çağırılmaz, her zaman künyesiyle çağırırdı. *"Ebu Cafer bana mektup yazdı... Ben Ebu Cafer'e yazdım..."* derdi. Ebu Cafer o sırada Medine'de bulunan bir çocuktü. Ona saygı ifadesiyle hitap ederdi. Ebu Cafer'in son derece belâgatli ve güzel yazılmış mektupları gelirdi. İmam Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Ebu Cafer benim vasımdır, benden sonra ailem içinde benim halifemdir.³

9- Ravi anlatıyor: Di'bil b. Ali el-Huzaî'nin şöyle dediğini duydum: Mevlâm Ali b. Musa er-Rıza'ya (a.s) kasidemi okudum... Buyurdu ki:

Ey Di'bil! Benden sonraki İmam oğlum Muhammed'dir. Muhammed'den sonra oğlu Ali, Ali'den sonra onun oğlu Hasan ve Hasan'dan sonra onun oğlu Hüccet ve beklenen Kaim'dir.⁴

Babasının Şehit Edilmesi Sırasında İmam Cevad

Ebu Salt el-Herevî anlatıyor:

Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) önünde oturu-

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/67

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/69

3- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/72

4- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/73-76

yordum. Bana dedi ki: *"Ey Ebu Salt! Şu Harun'un kabrinin bulunduğu kubbeye gir ve dört yanından toprak al, bana getir."*

Gittim ve istediği toprağı getirdim. Önünde dikilince, *"Şu toprağı bana ver."* dedi. O sırada kapının yanında duruyordu. Toprağı verdim. Aldı toprağı, kokladı, sonra da yere attı. Ardından dedi ki:

Benim için burada mezar kazılacak. Mezarı kazarlarken karşlarına bir kaya çıkacak. Horasan'ın bütün kazmaları bir araya gelse de onu kıramazlar.

Ardından ayak tarafında ve baş tarafında da böyle kayaların çıkacağını söyledi. Sonra dedi ki: *"Şu toprağı bana ver. Bu benim toprağımdır."* Sonra şöyle dedi:

Benim mezarım burada kazılacak. Benim için aşığıya doğru yedi basamak kazmalarını emredersin. Benim için lahitsiz kabir hazırlasınlar. Eğer cesedimi lahde koymakta ısrar ederlerse, lahdin iki arşın ve karış kadar olmasını söyle. Allah onu dilediği kadar genişletecektir. Bunu yaparlarsa, baş tarafında bir ıslaklık göreceksin. O zaman sana öğreteceğim sözleri söylersin. Oradan su çıkacak ve lahdi dolduracak. İçinde küçük balıkların yüzdüğünü göreceksin. Sana vereceğim ekmeği doğrayıp onlara atarsın. Ekmeği kapıp yiyecekler. Ekmekten bir şey kalmayınca büyük bir balık ortaya çıkacak ve küçük balıkları geride bir tane bırakmadan yutacak, sonra ortadan kaybolacak. Büyük balık ortadan kaybolunca, elini suya koy ve sana öğreteceğim sözleri söyle. O zaman su çekilecek ve geride hiçbir iz kalmayacak. Bütün bunları mutlaka Me'mun'un huzurunda yap.

Sonra şöyle buyurdu:

Ey Ebu Salt! Yarın şu günahkârın yanına gideceğim. Eğer dışarı çıktığımda başım açık ise, benimle konuş, seninle konuşurum. Şayet başım örtülü ise, benimle konuşma.

Ebu Salt devamla şöyle diyor: Sabah olunca, kalktı ve elbiselerini giydi. Mihrabına oturup beklemeye başladı. Öyle bekliyorken, yanına Me'mun'un kölesi geldi ve şöyle dedi: "Emirü'l-Müminin'in davetine icabet et." İmam Rıza (a.s) ayakkabılarını ve hırkasını giydi. Kalkıp yürümeye başladı, ben de arkasından yürüdüm. Me'mun'un yanına girdi. Me'mun'un önünde bir tabak üzüm vardı. Meyve dolu başka tabaklar da vardı. Elinde bir üzüm salkımı vardı, birazını yemiş birazı da kalmıştı.

İmam Rıza'yı (a.s) görünce, ayağa sıçradı ve onu kucakladı. Kaşlarının arasını öptü ve yanına oturttu. Sonra üzüm salkımını uzattı ve şöyle dedi: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bundan daha güzel üzüm görmedim!"

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: "*Cennette bundan daha güzel üzüm olsa gerek.*" Me'mun, "Biraz yesene!" dedi. İmam Rıza (a.s), "*Beni mazur görsen!*" dedi. "Hayır, olmaz." dedi, "Mutlaka yiyeceksin. Niçin yemiyorsun? Yoksa bizi bir şeyle mi itham ediyorsun?" Ardından Me'mun salkımı aldı ve birazını yedi. Sonra İmam Rıza (a.s) aldı, üç tane üzüm yedi. Sonra salkımı bıraktı ve kalktı.

Me'mun da kalktı ve "Nereye?" dedi. İmam, "*Beni gönderdiğin yere.*" dedi. Dışarı çıktığında başı örtülüydü. Eve girinceye kadar kendisiyle konuşmadım. Kapının kapatılmasını emretti, kapı kapatıldı ve yatağının üzerinde uyudu. Ben de evin avlusunda kederli ve üzüntülü bir şekilde bekliyordum.

Ben öylece beklerken içeri güzel yüzlü, düzgün saçlı bir delikanlı girdi. İmam Rıza'ya (a.s) onun kadar benzeyen birini görmemiştım. Hemen delikanlının yanına koştum ve "Kapı kapalı olduğu hâlde nereden içeri girdin?" dedim. Dedi ki: "*Beni şu vakitte Medine'den getiren, şu kilitli kapıdan da içeri soktu.*" Dedim ki: "Kimsin sen?" Bana dedi ki: "*Ben senin Hüccetimin ey Ebu Salt! Ben Muhammed b. Ali'yim.*"

Sonra babasının bulunduğu yere gitti, içeri girdi ve benim de kendisiyle birlikte içeri girmemi emretti. İmam Rıza (a.s) onu görür görmez ayağa kalktı, kucakladı, bağrına bastı, kaşlarının arasını öptü. Sonra onu yatağına doğru çekti. Muhammed b. Ali (a.s) babasının üzerine kapandı, öptü. Anlamadığım bazı sözleri gizlice kulağına fısıldadı.

İmam Rıza (a.s) vefat etmişti. Ebu Cafer dedi ki: *"Ey Ebu Salt! Kalk ve mahzenden teneşir ve su getir."* Dedim ki: "Mahzende teneşir ve su yok." Bana dedi ki: *"Sana emrettiğimi yap."* Mahzene girdim. Orada teneşir ve su olduğunu gördüm. Bunları alıp dışarı çıkardım. Elbisemi topladım, onunla birlikte naşı yıkamak istedim. Bana dedi ki: *"Kenara çekil, ey Ebu Salt! Çünkü bana yardım edenler var."* Sonra da İmam'ın (a.s) naşını yıkadı.

Sonra bana dedi ki: *"Mahzene gir, kefeninin ve kâfurun bulunduğu kutuyu getir."* Mahzene girdim. Daha bu mahzende görmediğim bir kutu gördüm. Alıp götürdüm. Babasını kefenledi ve namazını kıldı.

Sonra, *"Bana tabutu getir."* dedi. "Marangoza gideyim de bir tabut yapsın." dedim. *"Kalk, çünkü mahzende tabut var."* dedi.

Mahzene girdim. Daha önce görmediğim bir tabutun orada olduğunu gördüm. Alıp getirdim. Namazını kıldıktan sonra İmam Rıza'nın (a.s) naşını alıp tabuta koydu. Ayaklarını düzeltti. İki rekât namaz kıldı. Namazı daha bitirmemişti ki, tabut kendiliğinden yükselmeye başladı. Tavan yarıldı ve tabut oradan çıkıp gitti.

Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Şimdi Me'mun yanımıza gelecek ve bizden Rıza'yı (a.s) soracak. Ne yapalım?"

Dedi ki: *"Sus! Çünkü geri dönecek o, ey Ebu Salt! Maşrıktaki vefat eden hiçbir nebi yoktur ki vasisi mağrip'te ölsün de Allah onların ruhlarını ve bedenlerini bir araya getirmesin."*

Henüz sözlerini tamamlamıştı ki tavan yarıldı ve tabut aşağı indi. Kalktı, Rıza'yı (a.s) tabuttan çıkardı ve sanki yıkayıp kefenlememiş gibi yatağına uzattı. Sonra bana şöyle dedi: "Ey Ebu Salt! Kalk ve Me'mun'a kapıyı aç." Kapıyı açtım. Me'mun ve hizmetçileri kapıda duruyorlardı. Ağlayarak, yakasını parçalayarak içeri girdi. Başına vuruyordu, bir yandan da şöyle diyordu: "Efendim! Senin ölümünle başıma ne büyük felaket geldi!" Sonra içeri girip başucuna oturdu ve "Naşın teçhizine başlayın." dedi.

Mezar kazılmasını emretti. Mezar yerini kazdım. Rıza'nın (a.s) anlattığı her şey gerçekleşti. Me'mun'un bazı arkadaşları ona, "Onun İmam olduğunu iddia etmiyor muydun?" dediler. "Evet." dedi. Dediler ki: "O hâlde İmam ancak insanların önünde olan kişi olur."

Me'mun kible tarafının kazılmasını emretti. Dedim ki: "İmam bana yedi basamak kazılmasını emretmiş, kendisi için orada mezar yeri açılmasını istemişti." Dedi ki: "Ebu Salt'ın dediğini yapın. Ama naşın konulacak yer hariç. Ona bir lahit hazırlayın."

Islaklığı ve balıkları ve diğer olağanüstülükleri görünce, Me'mun şöyle dedi: "Rıza hayatta iken bize olağanüstülüklerini gösterip dururdu; aynı olağanüstülükleri ölümünden sonra da gösteriyor."

Yanındaki veziri şöyle dedi: "Rıza'nın sana ne anlatmak istediğini biliyor musun?" "Hayır." dedi. Vezir dedi ki: "Diyor ki: Ey Abbasoğulları! Çokluğunuza ve sıkı tedbirler almanıza rağmen sizin saltanatınız şu balıklar gibidir. Eceliniz tükenince, izleriniz kesilince, devletiniz ortadan kalkınca, yüce Allah bizden olan bir adamı size musallat kılacak ve en sonunuza kadar kökünüzü getirecektir." Me'mun, "Doğru söyledin." dedi.

Sonra bana dedi ki: "Ey Ebu Salt! Konuştuğun o sözleri bana öğret." Dedim ki: "Vallahi o sözleri o anda unuttum."

Gerçekten unutmuştum. Me'mun zindana atılmamı emretti. İmam Rıza (a.s) defnedilince, ben de bir sene zindanda kaldım. Zindan bana iyice dar gelmişti. Gece boyunca uyanık kaldım. Muhammed'i ve Âl-i Muhammed'i anarak Allah'a dua ettim ve beni bu sıkıntıdan kurtarmasını diledim.

Duayı henüz tamamlamıştım ki, yanıma Ebu Cafer Muhammed b. Ali (a.s) girdi. Bana dedi ki: *"Ey Ebu Salt! İçin mi daraldı?"* "Evet." dedim, "Allah'a yemin ederim ki içim daraldı." *"Kalk ve dışarı çık."* dedi.

Sonra elime ve ayaklarıma vurulmuş zincirlere elini sürdü ve hepsini çözdü. Elimden tuttu ve beni zindandan çıkardı. Muhafızlar ve hizmetçiler beni görüyorlardı. Ama benimle konuşamıyorlardı. Böylece ben zindanın kapısından dışarı çıktım.

Sonra bana dedi ki: *"Allah'a emanet olarak yürü. Çünkü ne sen ona ulaşabilirsin, ne de o ebediyen sana ulaşabilir."*

Ebu Salt anlatıyor: Şu ana kadar Me'mun'la hiç karşılaşmadım.¹

1- el-Emalî, 526, hadis: 17; el-Uyun, 2/242, hadis: 1; bu iki eserden naklen el-Vesail, 2/837, hadis: 4; el-Bihar, 49/300, hadis: 10 ve 82/46, hadis: 35; M edinetu'l-Meaciz, s.498, hadis: 114 ve s.524, hadis: 37; Kutb Ravendî, el-Haraic,:1/352; Ebu Abdullah Muhammed b. Said en-Nişaburî, Ebu Salt el-Herevî'den rivayet etmiştir.

Üçüncü Bölüm

- **İmam Muhammed Taki (a.s) Döneminin Belirgin Özellikleri**
 - **İmam Muhammed Taki (a.s) ve Döneminin Yöneticileri**
 - **İmam Muhammed Taki (a.s) Döneminin İhtiyaçları**
-

İMAM MUHAMMED TAKİ DÖNEMİNİN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ

İmam Muhammed Taki'nin (a.s) yaşadığı dönem, İslâm tarihinin en parlak ve en görkemli çağlarından biriydi. Bu dönemde ilmî uyanış ve fikir medeniyeti en belirgin olgulardan biriydi. Nitekim Müslümanların yanı sıra dünyanın başka toplulukları da, nesiller boyu o dönemin fikrî ve ilmî mirasından yararlanmışlardır.

Bu yüzden kısaca da olsa, İmam Cevad'ın (a.s) yaşadığı dönemin ayırıcı özelliklerinden bahsetmemiz gerekir. Çünkü bir araştırmacı için, araştırdığı olguyu ilgilendiren çağı etraflıca incelemek artık bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Kültürel Hayat

Bu çağdaki kültürel hayat, kesin olarak İslâm tarihinin bütün dönemlerinin en parlak olgularından kabul edilmiştir. Kültür hareketi son derece gelişmişti. İlmî faaliyetler geniş bir alana yayılmıştı. Eğitim kurumları açılmış, ilim halkaları her tarafa yayılmıştı. İnsanlar büyük bir iştiyakla ilme yönelmişlerdi. Nicholson şunları söylüyor:

Abbasî devletinin sınırlarının genişliği, zenginlik kaynaklarının bolluğu ve ticarî hayatın canlılığı kültürel uyanışın, daha önce doğuda tanık olunmamış bir şekilde gerçekleşmesi üzerinde büyük bir etki oynamıştı. Öyle ki, halifeden tutun toplumun en alt katmanlarındaki sıradan herhangi bir insana kadar her-

kesin sürpriz sayılabilecek şekilde ilim öğrenmekte olduğu veya en azından edebiyata meyilli olduğu görülebilirdi. Abbasîler zamanında insanlar, ilim ve irfan kaynaklarına ulaşmak ve edindikleri bilgileri memleketlerine aktarmak amacıyla üç kıtayı dolaşırlardı. Tıpkı bal arısı gibi, her çiçekten öz alarak ilim talebelerine, ilim âşıklarına aktarıyorlardı. Sonra da bu ilimleri kesintisiz bir sürecin belirtisi olarak tasnif etme işine koyulurlardı. Ki bu tasnifleri ansiklopedilere benzetmek mümkündür. Hiç kuşkusuz çağdaş bilgilerin, önceden tahmin edilmeyecek şekilde bizim elimize ulaşmasında, bu çalışmaların büyük bir etkisi vardır.¹

Şimdi bu kültürel hayatın bazı işaretleri üzerinde durmak istiyoruz:

Kültür Merkezleri

İmam Muhammed Taki (a.s) zamanındaki kültür merkezlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1- Medine: O dönemin en önemli kültür merkezlerinden biri Medine'ydi. Ehl-i Beyt (selâm üzerlerine olsun) medresesi burada şekillenmişti. Ehl-i Beyt hadislerini tedvin etmek için gecelerini gündüzlerine katan gözde fakihler ve raviler bu medresenin müdavimleriydiler. İslâm'ın ruhunu ve özünü temsil eden fıkha dair konusal hadislerin tedvininde büyük bir özen gösteriyorlardı.

Yine Medine'de tâbiîn medresesinin de şekillendiğini görüyoruz. Bu medrese, fıkın sahabeden alınmasını esas alan bir fıkıh ekolünü temsil ediyordu. Bu ekolün belirgin özelliklerinden biri, herhangi bir mevzuda sahabeden rivayet edilen bir görüş olmadığı durumlarda, kendi ifadeleriyle kişisel görüş ve kıyas yöntemine başvurmakta.

1- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1/82

2- Kûfe: Kûfe, önem bakımından Medine'den sonra gelir. Şehrin Camiu'l-A'zam'ı (Büyük Camii), en büyük ilim enstitülerinden, İslâmî medreselerden biriydi. Burada birçok ders halkası vardı. Buradaki eğitimin genel özelliği; fıkıh, tefsir ve hadis gibi İslâmî ilimlerin okutulmasıydı.

Kûfe, Alevi bir görüşün etkisindeydi. Şehrin medreseleri Ehl-i Beyt ilmini öğretmeyi esas almışlardı. Hasan b. Ali el-Veşşa anlatıyor: Mescitte -Kûfe mescidinde demek istiyor-dokuz yüz şeyhle (üstatla) görüştüm. Hepsi de sözlerine, "Bana Cafer b. Muhammed anlattı."¹ diye başlıyorlardı. Bu mescitte eğitim gören en önemli ilim aileleri şunlardı: Âl-i Hayyan et-Tağlibî, Âl-i A'yen, Benî Atiyye ve Derrac ailesi...

Kûfe medresesinde etkin olan ilim dalı sadece fıkıh değildi. Nahiv de önemli bir yer tutuyordu burada. Kûfe'de nahivciler medresesi kurulmuştu. Bu medresenin en belirgin siması, Halife Harun Reşid'in, oğlu Emin ve Me'mun'u eğitmekle görevlendirdiği Kisaî'dir. Bu arada vurgulamakta yarar vardır ki, insanı dili yanlış kullanmaktan koruyan bu ilmin kurucusu, kaidelerinin ve usullerinin belirleyicisi İmam Emirü'l-Müminin Ali'dir (üzerine selâm olsun).

3- Basra: Nahiv ilminin önemli merkezlerinden biriydi. Basra medresesinin temelini atan kişi, İmam Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) öğrencisi Ebu'l-Esved ed-Duelî'dir. Bu medrese Kûfe medresesinin rakibiydi. Kûfe nahivcilerinden ayırmak için Basra nahivcilerine "Mantık Ehli" denilmiştir. Bu ilmin sembol siması da, "el-Kitab"ın müellifi Fars olan Sibeveyh'dir. Adı geçen kitap Arap diline ilişkin kitapların en olgunu, en derinliklisi ve en köklüsüdür. Debour şöyle der:

Sibeveyh'in kitabını inceleyecek olursak, olgun bir çalışmanın, büyük bir çalışmanın ürünü olduğunu görürüz. Öyle ki son kuşak âlimler bu kitap hakkında şöyle demişlerdir: "Bu eserin, tıpkı İbn Sina'nın el-

1- Tarihu'l-İslâm, Dr. Hasan İbrahim Hasan, 2/322

Kanun adlı eseri gibi birçok âlimin ortak çalışmalarının ürünü olması gerekir."¹

Basra, nahiv ilminin adeta meydanı olduğu gibi, tefsir ilminin de medresesi sayılıyordu. Ki bu ilmin en belirgin siması, Ebu Amr b. Ala idi. Yine temelleri, arap dilinde kaleme alınmış ilk sözlük sayılan "el-Ayn" kitabının yazarı el-Halil tarafından atılan aruz ilminin de medresesi sayılırdı.

4- Bağdat: İlim ve kültür faaliyetleriyle parlamıştı. Birçok medrese ve enstitü barındırıyordu. İlimden daha kolay, daha bol bulunan başka bir şey yoktu. Bağdat, diğer İslâm merkezleri gibi belli bir ilim dalına has değildi. Bilakis aklî ve naklî ilimlerin tamamına ve diğer sanatlara ilişkin faaliyetlere rastlamak mümkündü orada. Dönemin en büyük ilim havzasıydı Bağdat. Dünyanın her tarafından ilim ve irfan talepleri Bağdat'a akın ediyordu. Gustav Leboun anlatıyor:

Başta Yunanlılar, Farslar, Kıptiler ve Keldanîlerden olmak üzere bütün milletlerden ve dinlerden âlimler, sanatçılar ve edebiyatçılar Bağdat'a geliyorlardı. Burayı bir dünya kültür merkezi hâline getirmişlerdi. Ebu'l-Ferec, Me'mun hakkında şunları söylüyor: "Hekimler (hikmet ehli filozoflar) ile özel toplantılar düzenler, onların ilmî münazaralarına kulak verirdi. İlim ehlinin Allah'ın seçme kulları, gözde mahlûkları olduğunun bilincinde olarak onların müzakerelerinden lezzet alırdı."²

Yukarıda işaret ettiğimiz şehirler, o dönemin belli başlı kültür merkezleriydiler.

Popüler İlimler

O dönemde popüler olup da insanların yoğun bir ilgiyle öğrenmek istedikleri ilimleri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Tarihu'l-Felsefe Fi'l-İslâm, s.39

2- Hadaratu'l-Arab, s.218

1- Kur'ân İlimleri

a) Kıraat İlimi: Bu ilmin amacı, Kur'ân'ın okunuşuna dair araştırmalar yapmaktır. Yedi kıraat çeşidi tespit edilmiştir. Bu kıraatlerin her biri bir Kari'ye nispet edilmiştir. Bunların Abbasî döneminde en meşhurları, Yahya b. Hâris ez-Zimarî (öl. 145), Hamza b. Habib ez-Zeyyat (öl. 156), Ebu Abdurrahman el-Mukrî (öl. 213), Halef b. Hişam el-Bezzaz (öl. 229) idi.¹

b) Tefsir: Bu ilmin amacı, Allah'ın aziz kitabını açıklamak, anlamlarını ortaya koymaktır. Müfessirler, Kur'ân tefsirinde iki yol izlemişlerdir:

Birincisi: Kur'ân'ın hadisle tefsiri. Bundan maksat, Kur'ân-ı Kerim'in Peygamber efendimizden (s.a.a) ve Hidayet İmamları'ndan (selâm onlara olsun) gelen rivayetler ışığında tefsir edilmesidir. Şia müfessirlerinin büyük kısmı bu yöntemi esas almıştır. Tefsiru'l-Kummî, Tefsir-i Askerî ve el-Burhan gibi. Bu yöntemi benimsemelerinin delili olarak da, şu argümanı ileri sürmüşlerdir: Bütün gerçekliği ve hakikatiyle Kur'ân'ı bilmek Ehl-i Beyt İmamları'na has kılınmıştır.

İmam Muhammed Bâkır (a.s) bunu şöyle ifade etmiştir:

Vasilerden başka hiç kimse zahiri ve batınıyla bütün Kur'ân ilimlerine sahip olduğunu iddia edemez.²

Kur'ân'ı tefsir ederken Ehl-i Beyt İmamları'nın hadislerine müracaat etmenin zorunluluğuna dair birçok delil vardır. Şeyh Tusî anlatıyor:

Peygamber'in (s.a.a) ve sözleri Peygamber'in sözleri gibi hüccet olan Ehl-i Beyt İmamları'nın sahih hadisini esas almadan Kur'ân'ı tefsir etmek caiz değildir.³

İkincisi: Kur'ân'ın rey ile tefsiri. Bundan maksat, Kur'ân'ı tefsir ederken istihšana (akıllarına yatkın ve daha uygun

1- el-Maarif, s.230-231; el-Fihrist, s.42-45

2- et-Tibyan, 1/4

3- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Bâkır, 1/181

olan) dayanan akli değerlendirmeleri dikkate almaktır. Bazı Mütezilî ve Batınî müfessirler bu yöntemi esas almışlardır ve Kur'ân'ı tefsir ederken Ehl-i Beyt İmamları'nın hadislerini dikkate almamışlardır. Bilakis Kur'ân'ı tefsir ederken, akli istihsan olarak kabul ettikleri değerlendirmeleri dayanak almışlardır.¹

Bunlar bir yana; rivayetle tefsirin ilk örneği, İmam Emirü'l-Müminin Ali (a.s) zamanında verilmiştir. O, ilk Kur'ân müfessiridir. İbn Abbas gibi önde gelen sahabîler de ondan öğrenmişlerdir tefsir ilmini. Yine tertemiz Ehl-i Beyt İmamları da, bu ilme büyük bir önem vermişlerdir. Meclislerinin birçoğunda Kur'ân tefsirini ele almışlardır. Ayetlerinin nüzul sebeplerine ve Kur'ân okumanın faziletine dair bilgiler aktarmışlardır.

2- Hadis İlmi

Bununla, Hz. Peygamber'den (s.a.a) veya vasileri olan tertemiz Ehl-i Beyt İmamları'ndan birinden rivayet edilen söz, fiil veya takriri kastediyoruz ki, buna genel bir isimlendirme olarak "Sünnet" denir.

Şia, hadislerin tedvin edilmesi faaliyetine erken dönemlerden itibaren başlamıştır. Ehl-i Beyt'in tertemiz İmamları ashaplarını buna teşvik ederlerdi. Örneğin Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Ebu Abdullah İmam Cafer Sadık'ın (a.s) yanına girdim. Buna dedi ki:

Sizi yazmaktan alıkoyan nedir? Yazmadıkça ezberleyemezsiniz. Biraz önce yanımdan Basra'dan gelen bir grup çıktı. Birçok şeyi sordular ve aldıkları cevapları yazdılar.

İmam Rıza'nın (a.s) ashabından bir grup âlim, sahih ha-

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Bâkır, 1/181

disleri büyük bir hadis mecmuası hâlinde toplamaya çalışmışlardır ki bu, İmamiye mektebinde kaleme alınan ilk hadis mecmuasıdır ve üç Şeyhu'l-İslâm'ın¹ derlediği dört hadis mecmuasının da esasını oluşturmaktadır.²

3- Fıkıh

Bu dönemde, belki de bütün bir İslâm tarihinde büyük bir yaygınlık kazanan ilim dalı fıkıhtır. Bu ilim, mükelleflerin yerine getirmekle yükümlü oldukları görevleri, Allah katında sorumlu oldukları hususları, kendilerine tatbik etmek ve hayatlarında fiilî amele dönüştürmek istedikleri konuları açıklamayı amaç edinmektedir.

Bu yüzden fıkıh eğitimine verilen önem, sair ilimlere oranla daha büyük olmuştur.

Ehl-i Beyt İmamları, fikhî medreselerini kurmak için aktif rol oynamışlardır. Ve onların kurdukları bu medreseden Zürare, Muhammed b. Müslim, Cabir b. Yezid el-Cu'fî gibi seçkin fakihler ve âlimler mezun olmuştur.

Bu âlimler, tertemiz Ehl-i Beyt İmamları'ndan duydukları sözleri, sayıları dört yüzü bulan usul kitaplarında tedvin etmişlerdir. Sonra bu kitaplar gözden geçirilmiş ve dört temel kitapta³ derlenmişlerdir.

İmamiye mezhebinin fakihleri, şer'i hükümleri istinbat ederken, bu temel kaynaklara müracaat ederler.

Fıkıh ilmine bu yönelim, bu yoğun öğrenme isteği sadece Şia'ya özgü değildir kuşkusuz; diğer İslâmî gruplar için de geçerlidir.

1- [Şeyh Saduk, Şeyh Kuleynî ve Şeyh Tusî]

2- Mukaddimetu'l-Mukni' ve'l-Hidaye, s.10

3- [Kütüb-i Erbaa olan el-Kâfi, el-İstıbsar, Men lâ Yahzuruhu'l-Fakih ve et-Tehzib]

4- Delillere dayanarak şer'i hükmü meydana çıkarmak

4- Fıkıh Usulü İlmi

Bu ilmin temellerini, İmam Ebu Cafer Muhammed el-Bâkır (a.s) atmıştır. İctihat ve istinbat faaliyetlerinin esasını oluşturan bu ilim dalı, sözünü ettiğimiz bu çağda eğitim faaliyetlerinin ana konularından biri olmuştur.

5- Nahiv İlmi

Nahiv, Abbasîler zamanında büyük bir rol oynamıştır. Tartışma konularını büyük ölçüde bu ilim oluşturunuyordu. Halifelerin saraylarında nahiv ilmine özel meclisler düzenlenir ve bu ilmin bazı konularıyla ilgili olarak nahiv âlimleri arasında çok sıcak tartışmalar meydana gelirdi.

Bu dönemde bazı seçkin âlimler bütün çalışmalarını bu ilimde yoğunlaştırmışlardı. Bunların başında da Kisaî, Ferra ve Sibeveyh gibi büyük dilbilimciler gelmektedir. Bu arada bu ilmi, yeryüzündeki ilim ve hikmetin öncüsü İmam Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) kurduğunu da belirtelim.

6- Kelâm İlmi

Bu ilmin amacı, ilmî delillere dayalı olarak dinin inanç prensiplerini savunmaktır. Bu ilim, Ehl-i Beyt İmamları'nın eliyle kurulmuş ve seçkin talebelerinden bir topluluk da kendilerini bu alandaki araştırmalara adanmışlardı. Bunların başında da büyük âlim Hişam b. Hakem gelmektedir.

Vâsıl b. Ata, Ebu'l-Huzeyl el-Allaf, Ebu'l-Hasan el-Aş'arî ve Gazalî gibi isimler de Ehlisünnet'in önde gelen kelâmçılarıydılar.

7- Tıp

Abbasî halifeleri tıp eğitimini teşvik ediyorlardı. Hıristiyan tabiplerden Cibril b. Bahtaşu' gibi uzmanlara büyük meblağları bulan malî destekte bulunurlardı.

8- Kimya

Doğunun ve Arap'ın övünç vesilesi Cabir b. Hayyan bu ilim dalında uzmanlaşmıştı. O da bu alandaki bilgilerini, insanlık dünyasının eşsiz düşünürü ve bu ilmin gerçek kurucusu İmam Cafer Sadık'tan (a.s) öğrenmişti.

9- Mimarlık ve Şehircilik Geometrisi

10- Astronami.

Kitapların Tercüme Edilmesi

O dönemin kültür hayatının en belirgin aktivitesi, çeşitli kitapların Arapçaya tercüme edilmesiydi. Tıp, matematik, astronomi, siyaset ve felsefe ile ilgili kitaplar tercüme edildi. Bu ilimlerin isimlerini İbn Nedim, el-Fihrist adlı eserinde zikretmektedir. Tercüme divanına Huneyn b. İshak başkanlık ediyordu.

İbn Nedim anlatıyor:

Me'mun ile Roma Kralı arasında mektuplaşmalar oluyordu. Me'mun bir seferinde ondan yardım isteyerek Roma İmparatorluğu'nda bulunan eski ilimlere dair saklanan ilmî eserleri inceleme iznini vermesini talep etti. Roma Kralı uzun süre böyle bir izin vermekten imtina ettiyse de sonunda kabul etti.

Bunun üzerine Me'mun, Haccac b. Matar, İbn Bat-rik ve Beytu'l-Hikmet'in sahibi Müslim'den oluşan bir heyet oluşturarak bu eserleri incelemek üzere gönderdi. Bunlar da buldukları bütün eserleri Me'mun'a getirdiler. Me'mun da bunları Arapçaya tercüme etmelerini istedi. Ve böylece söz konusu eserleri tercüme etmeye başladılar...¹

1- el-Fihrist, s.339

Enstitüler ve Kütüphaneler

Hükümet, İslâmî ilimlerin ve diğer ilim dallarının öğretilmesi maksadıyla Bağdat'ta birçok medrese ve enstitü açtı. Bağdat'ta yaklaşık otuz medrese açılmıştı. Bu medreselerin görkemi karşısında en büyük saraylar bile küçük kalırdı.

Bağdat'ta halk kütüphaneleri kurulmuştu. Beytu'l-Hikmet Kütüphanesi de bunlardan biriydi. Halife Harun Reşid, özel kütüphanesini buraya nakletmişti. Dedesi Mansur ve babası Mehdi'nin topladığı kitapları da buraya taşımıştı. Me'mun zamanında Sicilya Kralından bazı ilmî ve felsefî kitaplar istenmişti. Bu kitaplar gelir gelmez Beytu'l-Hikmet'e nakledildiler. Horasan'dan da buraya birçok kitap getirilmişti. Nerede bir kitap olduğu haber alınsa, hemen buraya getirtilirdi. Dünyanın en değerli hazinesi olan bu kütüphaneye araştırmacılar ve ilim adamları gelirlerdi. Ne yazık ki hunhar Moğollar, Bağdat'ı hicrî 656 yılında istila etmeleri ile birlikte bu kütüphaneyi imha etmeye başladılar. Böylece İslâm âlemi en büyük kültürel mirasını kaybetmiş oldu.¹

Atlaslar ve Rasathaneler

Me'mun'un emriyle dünyanın bir haritası yapıldı. Buna es-Suretu'l-Me'muniyye adı verildi. Dünya için Abbasî döneminde yapılan ilk haritaydı bu. Yine Me'mun'un emriyle Bağdat'ın mahallerinden biri olan eş-Şimasiyye'de bir rasathane yapıldı.²

Bu parlak ilmî atmosferde, İmam Ebu Cafer el-Cevad (a.s) kültür hareketinin en etkili öncülerindendi. Bağdat'ta ikamet ettiği esnada etrafında âlimler halka oluşturmuşlardı. İlminden istifade ediyorlardı. En zor, en çetrefilli felsefî ve kelâmî meseleleri ona soruyor, ondan yüce Allah'ın kendisi-

1- Tarihu'l İslâmî's-Siyasî ve'd-Dinî ve's-Sakafî ve'l-İctimaî, 4/160-162

2- Asru'l-Me'mun, 1/375

ne bahsettiği ilim ve irfan sayesinde zamanı aşan cevaplar alıyorlardı.¹

Siyasî Hayat

İmam Ebu Cafer'in (a.s) yaşadığı dönemin siyasal ortamı son derece kötüydü. Sadece İmam Cevad (a.s) için değil, bütün Müslümanlar için. Çünkü İslâm âlemi çok büyük sorunlarla boğuşuyordu. Ümmet, yıkıcı fitne ve kargaşa dalgalarıyla çalkalanıyordu. Bu meseleyi ele almadan önce, konuyla ilgisi nedeniyle, Abbasîlerin ve diğer yöneticilerin yönetim tarzı üzerinde durmakta yarar görüyoruz:

Yönetim Tarzı

Abbasîler, amaç ve yöntem olarak Emevî yönetiminin yolunu izliyorlardı. Nicholson, Abbasî yönetimini bir istibdat rejimi olarak nitelendirir ve Abbasîlerin tıpkı kendilerinden önceki Sasanîler gibi ülkeyi baskıyla yönettiklerini belirtir.²

Yönetim, Abbasî sultanlarının ve amirlerinin arzularına göre şekillenmişti. İslâm dininin prensipleriyle örtüşmesi söz konusu değildi. İdarî, iktisadî ve siyasî uygulamaları, İslâm'ın bu alanlarla ilgili olarak koyduğu kurallara tamamen aykırıydı.

Abbasî sultanları, Müslümanların işlerini baskıyla yürütüyorlardı. Kelimenin tam anlamıyla Müslümanlar üzerinde terör estiriyorlardı. Merhamet ve şefkat nedir bilmezlerdi. Adaleti egemen kılmak, insanlar arasında hakkı belirleyici hâle getirmek ve insanlara eşit muamelede bulunmak gibi amaçlara yönelik olan İslâm'ın koyduğu düzen ve kanunlara tamamen aykırı hareket ediyorlardı.

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.179-188

2- İtticahatu'ş-Şi'ri'l-Arabî, s.49

Hilâfet ve Veraset

İslâmî hilâfet, İslâm'ın temel değerleri itibariyle verasetle veya kişilerin arzularına göre belirlenen başka bir yöntemle, asabiyet değerleriyle belirlenmez. İslâm bu olguların tümüyle savaşılmış ve bunları çöküşün, düşünsel ve soysal geri kalmışlığın başlıca etkenlerinden kabul etmiştir. Buna paralel, hilâfet kurumunu yüce değerlerle, üstün ideallerle çerçevelemiştir. Hilâfet için, ümmetin işlerini en güzel şekilde yürütme gücüne ve becerisine sahip olmayı şart koşturmuştur. Ümmetin selâmetinin ve mutluluğunun eksenini oluşturan bu önemli göreve ancak bütün bunlara sahip olan kişi aday olabilir.

Şia, halifelik makamını, tertemiz Ehl-i Beyt İmamları'na has bir görev olarak görmektedir. İmamlar, Resulullah'ın (s.a.a) akrabaları oldukları, onun en yakınında buldukları, ondan ayrılmadıkları için değil elbette; rabbanî yetenekleri olduğu için. Kendilerinden başka kimsede bulunmayan erdemlere sahip oldukları için. Ayrıca Müslümanlara bir tercih imkânı bırakmayan apaçık nasslarla kendilerine işaret edildiği için.

Ama bu görev için veraseti esas alanlar, Abbasîlerdir. Tıpkı kendilerinden önceki Emevîler gibi. Veraseti, halifelikte hak sahibi olduklarının en sağlam dayanağı olarak görüyorlardı. Gerekçeleri de Resulullah'ın (s.a.a) amcasının çocukları olmalarıydı. Bu gerekçenin halk arasında yaygınlaşması ve benimsenmesi için propaganda araçlarına büyük meblağlarda para dağıtıyorlardı.

Bu çerçevede Abbasîleri desteklemek ve İmam Ali (a.s) evlâdını küçük düşürmek maksadıyla maaşlı dalkavuklar devreye girdi.

Bunlar, bu işleri sayesinde Abbasîlere yaklaşır ve Abbasoğulları'nın, Âl-i Resul'ün tertemiz efendilerine göre Resulullah'a (s.a.a) daha yakın olduklarını söylerlerdi.

Benzeri Görülmemiş Uygulamalar

Abbasîler, halifelikle ilgili olarak veraset kuralını esas aldıkları için, ümmetin maslahatıyla hiçbir surette bağdaşmayan uygulamalara imza attılar:

1- Henüz rüşde ermemiş çocukları halife tayin etmek. Harun Reşid, oğlu Emin'i veliaht gösterirken çocuk beş yaşındaydı. Me'mun'u veliaht gösterirken, o da on yaşındaydı. Henüz gerekli ilim, hikmet, idarî ve siyasî beceri kazanmamışlardı. Bu yüzden onları saray mensupları yönlendiriyorlardı.

Oysa imamet ve hilâfet, Resulullah'a (s.a.a) ait rabbanî bir makam ve ilâhî bir ahittir. Bu yüzden bu makama fıtrati dengeli, hayat tarzı sağlıklı, hayatının her alanında çarpıklıktan, hatadan ve sapmadan beri biri çıkabilir. Ta ki ümmeti doğru yola götüren bir öncü işlevini yerine getirebilsin.

Böylece Abbasîler, İslâm'ın koyduğu, "halifelik makamı; hikmet sahibi, korunmuş, sosyal işlerden haberdar, eksiksiz bir dirayeti bulunan, ümmetin her alanda muhtaç olduğu şeyleri en güzel şekilde bilen kimseye aittir" şeklindeki ilkesinden saptılar.

2- Birden çok kişiyi veliaht tayin etmek. Bu, ümmetin birliğinin parçalanması anlamına geliyordu. Harun Reşid bu uygulamayı başlatan kişidir. Kendisinden sonra halife olarak oğulları Emin ve Me'mun'un ikisini birden göstermiştir. Böylece oğulları arasında bir mücadele başlatmıştır. Ümmeti de ölümcül krizlerin, tehlikeli fitnelerin girdabına atmıştır. İlerideki bölümlerde bu meseleye değineceğiz.

Vezirlik Kurumu

Abbasî devletinin en hassas kurumlarından biri vezirlikti. Vezirler çoğunlukla istedikleri gibi hareket edebilme yetkisine sahiptiler. Halife, vezire devletin bütün işlerini idare etme yetkisini verir, kendisi de eğlenceye, boş işlere ve gü-

naha daldardı. Abbasî halifesi Mehdi, Yakub b. Davud'u vezir olarak tayin etmiş, halkın bütün idaresini onun eline vererek, kendisi lezzet dünyasına çekilmişti.

Harun Reşid'in veziri de Yahya b. Halid el-Bermekî idi. Reşid, ona her türlü yetkiyi vermiş, kendisi de lezzet ve şehvet âlemine dalmıştı. Reşid'in Bağdat'taki kızıl geceleri, bunun en somut göstergesidir.

Yahya, uçsuz bucaksız imparatorluğun idaresinde arzularına göre hareket ediyordu. Kendisini metheden şairlere yüksek meblağlarda ödüller veriyordu. Milyonlarla ifade edilen parayı mal mülk edinmeye, köşkler yaptırmaya ayırıyordu.

Bu yüzden Harun Reşid onu tutukladı, oğlu Cafer'i de öldürerek mallarını müsadere etti.

Me'mun zamanında Vezir Fadl b. Sehl'in eli devletin bütün işlerine karışacak şekilde serbest bırakılmıştı. Devler işlerinde istediği gibi tasarrufta bulunuyordu. Vezir, talan ve rüşvet yoluyla büyük bir servet edinmişti. Bu esnada ümet, tavsifi mümkün olmayan mihnet ve belânın bin türlü-süyle boğuşuyordu. Vezirler, halkı ezmenin araçlarıydılar. Sultanlar, halkın mallarını talan etmek, halkı zelil kılmak ve istemedikleri şeyleri yapmaya zorlamak için vezirleri kullanırlardı.

Bu arada vezirler her zaman öfkenin ve intikam girişimlerinin hedefiydiler. Bunun nedeni de işledikleri zulüm ve zorbalıklardı. Nitekim Di'bil el-Huzaî, Abbasîlerin vezirlerinden biri olan Fadl b. Mervan'a nasihat etmiş, insanlara maruf ve ihsan esasında muamele etmesini tavsiye ederek kendisinden önce vezirlik makamına kurulan ve kendisinin de adaşı olan, zulmettikleri için de öfkeye ve intikam saldırılarına maruz kalıp canlarından olan üç vezirden, yani Fadl b. Yahya, Fadl b. Rebi ve Fadl b. Sehl'den ibret almasını telkin etmişti.

Vezirlerin işledikleri ihanetlerin en ilginç olanı ise, Abbasî halifesi el-Muktediru Billah'ın veziri Hakanî'nin bir günde on sekiz kişiyi Kûfe nazırı olarak tayin etmesi ve her birinden rüşvet almasıdır.¹ Bunun gibi Abbasî devletinin vezirlerinin işledikleri daha bir sürü iğrenç, yüz kızartıcı suçlar vardır.²

Ali Evlâdına Baskı Uygulanması

Abbasî halifelerin büyük çoğunluğu, resmî bir politika olarak Alevilere (Ali soyundan gelenlere) büyük baskılar uygulamışlardır. Onlara karşı akıl almaz işkenceler, zorbalıklar işlemişlerdir. Emevîler zamanında bile görülmemiş işkencelere maruz bırakmışlardı. Ali evlâdına karşı baskı uygulama, ezme kapısını açan ilk kişi bu ümmetin Firavun'u tağut Mansur ed-Devanikî'dir.³ Şu söz onundur:

Fatıma evlâdından bin kişiyi öldürdüm. Ama büyükleri ve efendileri olan Cafer b. Muhammed'i sağ bıraktım.⁴

Ali evlâdının kesik başlarından oluşan bir mahzeni oğlu Mehdi'ye saltanatının ve hâkimiyetinin sağlamlaştırmak için miras olarak bırakmıştı. Bu mahzende çocukların, gençlerin ve yaşlıların kesik başları bulunuyordu.⁵

Ali evlâdının seçkin simalarını, önde gelenlerini korkunç zindanlarına atıyor, bazısı bu zindanlarda kokudan ya da üzerine zindanın duvarının yıkılıp taş toprak altında kalmasından dolayı vefat ediyordu.

Bu kan dökücü tağut, Ali evlâdının maddî olarak varlıklarına son vermek için akla gelebilecek her türlü zulmü işli-

1- Tarihu't-Temedduni'l-İslâmî, 4/182

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s. 188-192

3- Tarihu'l-Hulefa, Siyutî, s.261

4- el-Edeb fî Zilli't-Teşeyyu', s.68

5- Tarihu't-Taberî, 10/446

yordu. Ali evlâdı, onun yönetimi altında türlü terör eylemlerine, tepelenmelere maruz kaldılar ki, bunları ifade edecek söz bulmak zordur.

Musa el-Hadi ise selefi Mansur'dan da ileri gitmişti. Fah faciasının failidir ki, bu facia dehşeti ve yürek yakıcılığı itibariyle Kerbela felâketinden hiç de geri kalmaz. Bu kan dö-kücü, söz konusu olayda eşi görülmemiş cinayetler işledi. Çocukların öldürülmesini, esirlerin idam edilmesini emretti. Ali evlâdı sürekli bir takip altındaydılar. Her yerde aranıyorlardı. Yakaladıklarını öldürüyorlardı. Ama çok geçmeden yüce Allah bu zalim cellâdın belini kırdı.

Harun Reşid'e gelince, Ehl-i Beyt'e (a.s) düşmanlık besleme ve onları sürekli olarak baskı altında tutup ezme hususunda seleflerinden geri kalmazdı. Şu söz onundur:

Ne zamana kadar Ebu Talib oğullarına tahammül edeceğim? Andolsun onları öldüreceğim! Şialarını öldüreceğim! Bu işi kesinlikle yapacağım! Yapacağım!¹

Büyük İmam Musa b. Cafer'i (a.s) senelerce zindanda tutan oydu. Sonra da zindanda zehirleyerek canına kıymıştı. Harun Reşid, Ali evlâdına zulmetmek, onları yok etmek için sahip olduğu bütün imkânları kullanıyordu. Ali evlâdı, onun zamanında Mansur dönemini aratmayan terör eylemlerine, yüz kızartıcı zulümlere maruz kaldılar.

Me'mun halife olunca, Ali evlâdı üzerindeki sıkı denetim kaldırıldı. Kendilerine ekonomik destek sağlandı, belli bir inayete mazhar oldular. Ama bu da uzun sürmedi. Çünkü İmam Rıza'nın (a.s) zehirlenerek öldürülmesinden sonra, Me'mun da selefleri gibi Ali evlâdını kovalamaya, gördüğü yerde ezmeye başladı.

Kısaca söylemek gerekirse, Müslümanların bir imtihan olarak yaşadıkları en büyük siyasî mesele; Resul-i Ekrem'in

1- Hayatü'l-İmam Musa b. Cafer, 2/47

ıretinin (Ehl-i Beyt'inin) ve soyunun baskılara maruz kalması, azgın Abbasî çetesi tarafından öldürülmesidir. Acımasızlığı ve iğrençliği itibariyle Ümeyyeoğulları'nın zulümlerini fersah fersah geride bırakmışlardı. Yüce Resul'ün (s.a.a) çocukları, uğradıkları onca zulüm ve işkencenin yanı sıra açlık ve susuzluktan kıvranıyorlardı. Bu durumun İmam Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) kalbine elem vermesi, acı ve hüznün çekmesine yol açması son derece doğaldı.¹

Kur'ân'ın Mahlûklugu Meselesi

Muhtemelen o dönemde Müslümanların bir belâ olarak yaşadıkları en büyük siyasî hadise, Kur'ân'ın mahlûklugu meselesinden dolayı yaşanan süreçti. Bu mesele yüzünden İslâm dünyasında fitneler çıkmış, yıkıcı felâketler birbiri ardınca yaşanmaya başlamıştı.

Bu meseleyi hicrî 212 yılında gündeme getiren Me'mun'du. Âlimler bu hususta ağır bir imtihandan geçirildiler. Akıl almaz baskılara maruz kaldılar. Me'mun gibi düşünmeyenler zindana atıldılar, sürüldüler veya öldürüldüler. İnsanları zor ve baskıyla kendi düşüncesine bağlamıştı.

O çağda yaşanan en önemli, bir o kadar da tehlikeli hadise, işte bu mesele etrafında kopan fırtınaydı. Nice felsefeci ve kelâmcı bu inancın yaygınlaşması ve kapalı yönlerinin açıklanması için geceli gündüzlü uğraş veriyordu.²

İktisadî Hayat

İslâm; iktisada, iktisadî hayatın geliştirilmesine büyük önem verir. Fakirliği ise, her yolun ve her aracın devreye sokularak bitirilmesi gereken bir felâket olarak değerlendirir. İslâm, valileri ve yetkilileri genel iktisadın gelişmesi, ferdin

1- el-Hadaiku'l-Verdiye, 2/220

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.203-205

gelirinin artması, insanların refah düzeylerinin yükselmesi için çaba sarf etmekle yükümlü tutmuştur. Ki Müslümanlar, çoğunlukla fakirlik ve yoksulluktan kaynaklanan sapıklıklardan, kaymalardan emin olsunlar.

İslâm'ın önemle üzerinde durduğu hususlardan biri; yetkililerin, devlet malını Müslümanların çıkarına olmayan alanlardan harcamalarını yasaklamasıdır. İslâm dini, devlet yetkililerinin devlet malını kendileri, akrabaları ve çevreleri için ayırmalarını haram kılmıştır.

Fakat Abbasî sultanları, İslâm'ın bu alanla ilgili buyruklarını görmezden geldiler. Allah'ın malını kendileri için servet, Allah'ın kullarını da kendileri için kul bildiler. Müslümanlara ait olan malları, utanmadan, sıkılmadan sınırsızca şehvetlerini tatmin etmek ve lezzet almak için oluk oluk harcadılar. Bu sapkın siyaset ise, genel iktisadî hayatta büyük ve yıkıcı krizlerin çıkmasıyla sonuçlandı. Çünkü toplum iki sınıfa ayırdı:

Birincisi; zengin, servet sahibi tabaka. Bunlar çalışmazlardı. Bütün uğraşları oyun ve eğlenceydi. İkincisi ise, emek sahipleri tabakası. Bunlar toprağı eken, zanaatla uğraşan, birinci sınıfı oluşturan efendileri mutlu etmek için ter döken, emeğine karşılık olarak da ölmek kadar bir para kazanan yoksul kesimlerdi.

İktisadî hayatın dengesinin bozulması neticesinde siyasi ve sosyal hayatın dengesi de doğal olarak alt üst oldu.¹

Aşağıdaki bölümde o çağın iktisadî hayatını özetlemeye çalışacağız:

Devletin Gelir Kaynakları

İmam Muhammed Taki'nin (a.s) yaşadığı dönemde, Abbasî devletinin gelir kaynakları alabildiğine genişti. İbn Hal-

1- el-İdaretu'l-İslâmîyye fi-İzzî'l-Arab, s.82

dun, Me'mun döneminin gelirlerini 400 milyon dirhem olarak hesaplamıştır.¹

Devletin para olarak geliri o kadar fazlaydı ki, saymak yerine tartılıyordu. Örneğin, altı veya yedi kantar² altın olarak ifade ediliyordu.³ Mu'tasim'in Rum diyarı görevlisi, alacağı vergiyi hesaplamıştı. Bu, üç milyon dirhemden daha azdı. Mu'tesim ona bir mektup yazarak azarlamıştı. Mektupta şöyle diyordu:

En değersiz bölgeye valilik eden en basit valimin bana gönderdiği vergi bile senin topraklarından gönderilen vergiden daha fazladır.⁴

Ne yazık ki bu muazzam servet Müslümanların durumlarının düzeltilmesi, hayat düzeylerinin geliştirilmesi için harcanmıyordu. Bu malların çoğu, şehvî arzuların tatmini ve lezzetler uğruna harcanıyordu.

Nitekim zevk ve eğlence alanında yapılan bu harcamalar yüzünden Bağdat, konforun, eğlencenin merkezi hâline gelmişti. Bin bir gece masalları o dönemin eğlence hayatını anlatmaktadır.

Mal Toplama Hırsı

O çağda insanlar, mümkün olan her yola başvurarak mal toplama derdine düşmüşlerdi. Bu yolun meşru olup olmadığı umurlarında değildi. İnsanlar değerlendirilirken kıstas maldı. Bağdat'ta şu tür darbimeseller dolaşırdı dillerde: "Mal (gerçek değer) maldır, gerisi (maldan başkasına yönelmek) muhaldir."

İnsanlar her yolu deneyerek mal toplamakla meşguldüler. Hiçbir haram yoldan sakınmaz ve çirkin yöntemlerden

1- el-Mukaddime, s.179-180

2- [Her kantar, 4.256 kilo grmadır.]

3- el-Mukaddime, s.179-180

4- Ahsanu't-Takasim, el-Makdisî, s.64, Londra baskısı

utanmazlardı. Mal toplamının en muteber yolu, aldatma ve dolandırıcılıktı.¹

Servet Biriktirmek

Özellikle İslâm dünyasının o günkü başkenti Bağdat'ta bazı insanların sahip oldukları servet korkunç rakamlara ulaşmıştı. Milyonlara hükmeden bir sermayedar sınıf oluşmuştu. Basra'da da geniş bir zenginler tabakası vardı. Basra, Irak'ın liman şehriydi. Önemli bir ticaret merkeziydi. Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan bir konumu vardı. Hint ticaret mallarıyla Doğu denizlerinin adalarının ürünleri burada buluşurdu. Bu yüzden Basra'ya "Hint Toprağı" ve "Irak'ın Anası" denirdi.²

Me'mun'un Evlilikleri İçin Yaptığı Harcamalar

Bu savurganlığın, Müslümanların malları üzerinde yapılan bu zalim harcamanın en somut örneği Me'mun'un, Boran Hanımefendi ile evlenirken yaptığı harcamalardır. Boran'a bir milyon dinar mehir vermişti. Boran'ın babası, Hasan b. Sehl, kızıyla "Femu's-Sulh" (Sulh Ağzı) denilen yerdeki köyünde zifafa girmesini şart koşmuştu. Me'mun da bunu kabul etti.

Me'mun evlenmeye karar verince, Femu's-Sulh'a doğru yola çıktı. Beraberindeki askerlere bir milyon dinar dağıttı. Bu yolculuğunda otuz bin çocuk köle, çocuk ve yetişkin hizmetçi ve yedi bin cariye eşlik ediyordu...

Dört yüz bin atlı ve üç yüz bir piyadeden oluşan ordu görkemli bir manzara oluşturuyordu. Hasan b. Sehl de, misafirleri için otuz bin koyun, bunun iki katı tavuk, dört yüz sığır ve dört yüz deve kesmişti. İnsanlar bu ziyafete, "İslâm Daveti" adını vermişlerdi. Ama İslâm'la bir ilgisi yoktu.

1- Mukaddimetu'l-Buhala, s. 24

2- Mukaddimetu'l-Buhala, s.24

Çünkü İslâm, Müslümanların beytülmalî konusunda son derece hassastır ve bu kurumdan Müslümanların çıkarına olmayan en küçük bir harcamayı bile haram sayar.

Me'mun, Boran'la zifafa girince, Hasan b. Sehl'in evinin damından insanlara amber şişeleri dağıtıldı. İnsanlar bu hediyeleri küçümsediler ve almak istemediler. Bunun üzerine bir adam dama çıkıp insanlara şöyle seslendi:

Elinde amber şişesi bulunanlar onu kırsınlar, içinde bir yazı bulacaklardır. Orada ne yazılmışsa kendisine verilecektir.

Bunun üzerine insanlar şişeleri kırmaya başladılar. İçinde yazı olduğunu gördüler. Kimisi bin dinar, kimisi beş yüz dinar, kimisi yüz dinar değerindeydi. Kimisinde on atlas elbise, kimisinde beş elbise, kimisinde bir köle, kimisinde bir cariye yazılıydı. Elinde bu şişeden olanlar kırıp içindeki yazıyla birlikte divana gidip şansına düşeni teslim aldı.¹ Me'mun, bu düğünde sadece ordu komutanına elli milyon dirhem verdi.²

Zifaf saatinde Boran, altından dokuma bir hasır üzerine oturtuldu. Me'mun, yanında halası ve bir grup Abbasî hanedanına mensup kadınla birlikte içeri girdi. Hasan b. Sehl, Me'mun'un ve karısının başlarına her biri bir miskal ağırlığında üç yüz tane inci serpti. Kimse almak için elini uzatmadı. Me'mun, halasına incileri toplamasını söyledi. Eğilip bir tane aldı. Diğerlerini Abbasî hanedanına mensup kadınlar topladılar.

Hasan ve Me'mun bu cömert harcamaları Müslümanların beytülmalinden yapıyorlardı. Oysa Allah bu malların yoksulluk, darlık ve fakirlikle mücadele için kullanılmasını emretmişti.

1- Tarih-i Taberî, 7/149; Tarih-i İbn Esir, 4/206

2- Tezyinu'l-Esvak, el-Antakî, 3/117

Bağışlar ve Hediyeler

Abbasî sultanları, Müslümanların mallarını büyük bir cömertlikle şarkıcılara, hizmetçilere ve saray çalışanlarına dağıtırlardı. Bir gün İbrahim b. Mehdi el-Abbasî, Halife Muhammed el-Emin'e bir şarkı söyledi. Halife ona üç yüz milyon dirhem verdi. İbrahim bu bağışı fazla buldu ve şöyle dedi: "Ey efendim! Yirmi milyon dirhem verseydin yeterdi." Halife ona şu karşılığı verdi: "Ne verdim ki? Küçük bir vilayetin vergisini!"

İbn Muhriz, bir gün Halife Harun Reşid'in yanında bir şarkı söyledi. Şarkının girişi, "Hatırla sıtma günlerini, sonra da salınıp yürü." şeklindeydi. Halife bu sözlerin etkisiyle coştı ve yüz bin dirhem verilmesini emretti. Aynı miktarda paranın şarkıcı Dahman el-Aşkar'a de verilmesini söyledi.² el-Mehdi de halife olunca, beytülmalin hazinelerinden birindeki bütün parayı kölelerine ve hizmetçilerine dağıttı.³

Bunlar gibi merkezî hazineden yapılan akıl almaz meblağlardaki bağışlar ve armağanlar... Şeriat, bütün bunların hayatın her alanında yapıcı olarak harcanmasını ve memleketin kalkındırılmasını emretmişti oysa.

Cariye Edinmek

Abbasî sultanları, ülkeyi ıslah edip iktisadını geliştireceklerine, cariyeler satın alarak günlerini gün etme peşine düştüler. Abartılı bir şekilde cariye satın alıyorlardı. Dünyanın her tarafından güzel cariyeler Bağdat'a getirilirdi. Bunlar arasında Habeşli, Bizanslı, Gürcü, Çerkez ve Medine, Taif, Yemame ve Mısır'dan getirilen tatlı dilli, hazır cevap Arap cariyeler vardı. Bunlar arasında, göz kamaştırıcı giysiler için

1- el-İslâm ve'l-Hadaretu'l-Arabiyye, 2/231

2- el-Mustatrif, s.182-184

3- Tarihu Bağdad, 5/393

de şarkı söyleyenler de bulunuyordu. İnci ve mücevher dizilmiş, üzerinde altın yazılar bulunan kemerler takarak sultanların göz zevkine hitap ederlerdi.¹

Harun Reşid'in yaklaşık iki bin cariyesi vardı. Mütevekil'in ise dört bin cariyesi bulunuyordu.²

Harun Reşid boş olduğu bir günde, Bermekîleri ziyaret etmişti. Oradan ayrılırken Bermekîlerin cariyeleri tıpkı askerler gibi ikişerli saf tutarak şarkılar söylemiş, ud ve def çalarak sarayın burçları görününceye kadar halifeye eşlik etmişlerdi.³

Cafer el-Bermekî'nin yüz kadın hizmetçisi vardı ve her birinin elbisesi ve süsleri öbürlerinkinden tamamen farklıydı.⁴ Bu kadar çok cariyeye sahip olmak, büyük bir servete sahip olmuş bu sermayedar sınıfın aşırı zenginlikten ne yapacağını şaşırmasının bir sonucuydu.

Bina Yapma Savurganlığı

Abbasî sultanları görkemli ve süslü saraylar yaptırmaya düşkündüler. Dünyanın hiçbir yerinde benzeri olmayan göz kamaştırıcı saraylar yaptırıyorlardı. Yüce Allah'ın muttakilere vaat ettiği "Cennetu'l-Huld"e (Sonsuzluk Cenneti) öykünerek, "Kasru'l-Huld" (Sonsuzluk Sarayı) adında Bağdat'ta bir saray yaptırmışlardı. Bu sarayların en büyüğü, Emin'in yaptırdığı eyvan'dı.

Tarihçiler bu eyvanı şöyle tarif ediyorlar: "Önce yumurta gibi beyaz bir renkle boyadı. Sonra araya lacivert renkli çizgiler koyarak som altın döktü üzerine. Eyvanın büyük kapıları ve kalın kapakları vardı. Uçları nefis mücevherlerle süslü altın çivilerin parıldayışı göz alıyordu. Kanla boyan-

1- Hadaratu'l-İslâm, s.98

2- el-Eğani, 9/88

3- Hadaratu'l-İslâm fi-Dari'l-İslâm, s.96

4- el-Ccehşiyarî, s.246

miş gibi duran sergiler serilmişti ve hepsi de altın süslemeliydi. Üzerlerine amber ve kâfur serpilmişti."¹

Cafer el-Bermekî evini yaptırırken, yaklaşık yirmi milyon dirhem harcamıştı.²

O çağda gösteriş ve varlık içinde şımararak savurganca harcamalar öyle bir düzeye varmıştı ki Bağdat'taki evlerin çoğunun kapısı altındandı. Buna karşılık ümmetin ezici çoğunluğu açlık ve yoksulluğun pençesinde kıvranıyordu.

Ev Eşyası

Abbasî sarayları dünyanın en pahalı, en göz alıcı eşyalarıyla donatılmıştı. Tarihçiler anlatıyor: Zübeyde Hanımefendi, saf ipekten bir halı yaptırmıştı. Halının üzerinde her türden bütün hayvanların, bütün kuşların şekilleri altınla işlenmişti. Gözleri yakut ve mücevherlerden yapılmıştı. Söylenişine göre bu halıyı yaptırmak için bir milyon dinar masraf etmişti.³ Yine mücevher işlemeli altın bir sandal satın almıştı ki, üzeri ipek, samur ve türlü atlas kumaşlarla örtülüydü. Bir amber şamdanlık ve mücevher işlemeli bir ayakkabı almıştı...⁴

Bermekîlerin meclisleri ise, kelimenin tam anlamıyla zevk ve eğlence merkezleri görünümündeydi. Harun Reşid bu meclislere mücevher süslemeli kaplar, göz alıcı hazineler, ipek ve atlas tahtlar arasında katılırdı. Cariyeler de, ipek ve mücevher işlemeli kumaşlarının eteğini sürüyerek salını salını yürürlerdi ve ne olduğu bilinmeyen hoş kokularla onu karşılarlardı. Böylece kendini güzeller, mücevherler ve hoş kokular arasında cennette sanmasını sağlıyordu.⁵

1- Tabakatu'ş-Şuara, İbn Mu'tezz, s.209

2- Tarihu't-Taberî, 10/92

3- Hadaretu'l-İslâm, s.95

4- Hadaretu'l-İslâm, s.95

5- Hadaretu'l-İslâm, s.96

Giyisiler

Abbasîlerin gösteriş ve savurganlıkları, varlık içinde şımarmaları, İbn Haldun tarafından şöyle anlatır:

Abbasî saraylarında elbise dokumaya ayrılmış bir bölüm vardı ve buna "Dûru't-Tiraz (Nakış ve Stil Evleri)" adı veriliyordu. Bu bölümü idare eden kişi, terzi-lerin ve sanatçıların işlerine, aletlerinin teminine ve maaşlarını ödemeye bakıyordu.¹

Yemekler

Medeniyetin gelişmesiyle birlikte yemek çeşitleri de çoğalıyordu doğal olarak.

Tarihçi Tayfur, Cafer b. Muhammed el-Enmatî'den şöyle nakleder:

Bir gün Me'mun'la yemek yedim. Sofraya üç yüz çeşit yemek konulmuştu.²

Böyle çeşitli yemek yemenin sonucu, dişleri de doğal olarak çürüyordu. Bu da tedavi maksadıyla altın diş takmaya zorluyordu onları.³

Abbasî Halifelerinin Öldükten Sonra Geride Bıraktıkları Kişisel Servetleri

Abbasî sultanları ve vezirleri öldüklerinde, geride sayılmayacak kadar çok mal bırakıyorlardı. Aşağıda bunlardan bazılarının bıraktıkları serveti dikkatinize sunmak istiyoruz:

1- Cimriliğiyle meşhur tağut Mansur Devanikî öldüğünde, Müslümanlardan çaldığı servetinin miktarı, altı yüz milyon dirhem ve on dört milyon dinardı.¹ Bu korkunç serveti

1- el-Mukaddime, s.267

2- Tarihu Bağdad, Tayfur, s.36

3- et-Tanzimatu'l-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye, Salih Ahmed, s.177

1- Umerau'ş-Şi'ri'l-Arabî, s.45

hazinelere doldurmuş, İslâm memleketinin her tarafını ise yoksulluk, perişanlık, sefalet içinde bırakmıştı.

2- Harun Reşid'in geride bıraktığı serveti, dokuz yüz milyon dirhem kadardı.¹

3- Harun Reşid'in annesi Hayzeran öldüğünde gelirinin değeri bir milyon altmış bin dirhemdi.²

4- Me'mun'un vezirlerinden Amr b. Sa'd öldüğü zaman, seksen milyon dinar değerinde mal bırakmıştı. Vezir'in bıraktığı bu büyük miras bir yazıyla Me'mun'a bildirildi. Me'mun, bu yazıya şöyle karşılık verdi:

Bu servet; bizimle ilişki kuran, uzun yıllar bize hizmet eden biri için azdır. Allah bu serveti çocukları için bereketli kılsın.³

Eğlence Hayatı

Abbasî halifelerinin çoğu, eğlence, zevk ve günah esaslı bir hayat yaşıyorlardı. Onların hayatında Allah'tan ve ahiret gününden söz edilmezdi. Günlerini, çöküşün ve düşüşün göstergesi olan bu zevk ve eğlence ağırlıklı hayat üzere geçiriyorlardı.

Ahmed b. Sadaka anlatıyor:

Yortu günü⁴ Me'mun'un yanına gittim. Huzurunda yirmi Bizanslı cariye vardı. Bellerine Hıristiyanlığın sembolü zünnarı kuşanmış, Bizans ipeğinden elbiselerle süslenmişlerdi. Boyunlarında altın haçlar sallanıyordu. Ellerinde hurma yaprağı ve zeytin (dalı) vardı.

Eğlence esaslı hayatlarının bir göstergesi de, tavla ve satranç oynamalarıydı. Güvercin yetiştirmeye büyük merak-

1- Umerau's-Şi'ri'l-Arabî, s.45

2- el-İslâm ve'l-Hadaretu'l-Arabiyye, 2/230

3- el-İslâm ve'l-Hadaretu'l-Arabiyye, 2/231

4- Hıristiyanların bayramı

ları vardı ve güvercinler için yüksek fiyatlar ödüyorlardı.¹ Yine zevklerinden bir diğeri de, horoz ve köpek dövüşü yaptırmalarıydı.² Ayrıca kumar da oynuyorlardı. Öyle ki, kumar oynamak fakir semtlerine kadar sirayet etmişti.³

Ne yazık ki bu eğlence ve günah düşkünlüğü, bazı hadisçilere de bulaşmıştı. İman ve istikamet üzere olmakla nitelenmeleri gereken bu insanlar, hâkim sınıfın ahlâkıyla ahlâklanmışlardı. Tarihçi Hâkim Bağdadî, muhaddis Muhammed b. Dav' ile ilgili olarak şunları diyor:

Ondan ilim almak caiz değildir. Çünkü çekinmeden şarap içen ve açıktan günah işleyen biridir. Ebu Nuas, onu Kûfe'de Cabir adında bir ayyaşın evinde ziyaret ederdi.⁴

Nimet İçinde Yaşamayı Terk Etmek ve Züht

İmam Muhammed Taki'nin (a.s) yaşadığı dönemde, insanların eğlence ve zevk esaslı bir hayat yaşamalarının yanında, bir grup insan da zühde yönelmiş, sade bir hayatı tercih ederek nimet içinde yaşamayı terk etmişlerdi. Bunlar, hayatın göz alıcı nimetlerine aşağılayıcı bir gözle bakıyorlar, onlara aldırış etmiyorlardı.

Bunlar arasında İbrahim b. Edhem gibi zatlar vardı. İbrahim b. Edhem, nimetler içinde yüzdüğü bir hayatı terk ederek kendini Allah'a ibadet etmeye adanmıştı. Ağzından şu beyti düşürmezdi:

Dost edin Allah'ı / Bir yana bırak insanları.

Kış günü altında gömlek olmadan bir post giyerdi.¹ Bu, zühtte ne derece ileri gittiğinin göstergesiydi.

1- Hayatü'l-Hayavan, 3/91

2- el-Eğani, 6/74-75

3- Hayatü'l-Hayavan, 5/115

4- el-Evrak, s.61

1- Hilyetu'l-Evliya, 7/367-373

Nimetleri terk etmesiyle bilinen zatlardan biri de Maruf el-Kerhî'dir. Seherleri ağlar ve şu şiiri okurdu:

Günahlar benden ne istiyor?

Bana vurulmuş ve benden uzaklaşmıyorlar.

Günahlar bir zarar vermez bana, eğer beni ıslah edersen

Bana olan rahmetinden. Ki yaşlılık beni yakalamıştır.¹

O dönemin zahitlerinden bir diğeri de, Bişr b. Hâris'ti. Şu şiirler ona aittir:

Geceleri gündüzlerle birlikte mahlûkatla geçirmek

İnsanlar, keder ve sıkıntı çatılarının altında iken

Benim için yarın şöyle denmesinden daha iyi ve en mazur görülenidir:

"Zenginliği yalvarıp yaratılanın elinden aldım."

Dediler ki: "Buna kanaat mi getirdin?" Dedim ki: "Asıl zenginlik kanaattir."

"Zenginlik malın ve paranın çokluğu değildir."

Zorluğumda da, kolaylığımda da Allah'tan razıyım.

Çünkü ben ancak açık olan bir yolu izlerim.²

Hiç kuşkusuz, bu zühde yönelim akımı, Abbasî sultanlarının ve sermaye sahiplerinin varlık içinde şımarmalarına, eğlence ve günaha dalmalarına, Allah'ın haram kıldığı şeyleri işlemekten sakınmamalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştı.

Böylece İmam Cevad'ın (a.s) döneminin karakteristik özelliklerine ilişkin değerlendirmemizin sonuna geldik.¹

1- Hilyetü'l-Evliya, 2/181

2- Sıfatü's-Safve, 2/189

1- Daha geniş bilgi için bk. Hayatü'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.206-216

Buraya kadar o dönemin karakteristik özelliklerini; kültürel, siyasal, iktisadî ve sosyal yönlerini ele aldık. İleride İmam'ın zamanındaki yöneticilerle İmam (a.s) arasındaki ilişkinin özelliklerini ele alacağız. Sonra bu özellikler ışığında ve İmam Cevad'ın (a.s) risaleti çerçevesinde o dönemin gerektirdiği hareket tarzını işleyeceğiz.

Ayrıca Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beyti'nin bir ferdi olması hasebiyle İmam Muhammed Taki'nin (a.s) hedeflerini ana hatlarıyla ele alacak ve İmam'ın içinde yaşadığı koşulları ibret nazarıyla irdeleyeceğiz.

Çünkü risaleti ve Müslüman ümmeti, İslâm'ın insanları çağırdığı ve müminlerin ötesinde Müslümanlara ve hatta bütün âleme vaat ettiği güven ve selâmet sahiline ulaştırmak amacıyla risaleti ve Müslüman ümmeti koruma görevi Ehl-i Beyt'e bırakılmıştır.

İMAM MUHAMMED TAKİ VE DÖNEMİNİN YÖNETİCİLERİ

1- Me'mun Abbasi

Me'mun, önceki tutumunu sürdürdü; Ehl-i Beyt'e (üzerlerine selâm olsun) iyi davranıyor görüntüsü yaratma şeklindeki yaklaşımını bir süre daha devam ettirdi. Görünürde İmam Cevad'a (a.s) ikramda bulunuyordu: Kızını onunla evlendirdi ve onunla yakınlık kurmak için çok girişimde bulundu. Fakat aynı zamanda İmam'a karşı tuzaklar kurmaktan da geri durmuyor, hareketlerini dondurup toplumdaki etkisini azaltmaya ve üzerindeki denetimi sıkılaştırmaya çalışıyordu. Beri taraftan Ehl-i Beyt'e dost gibi görünmekten de geri durmuyor, İmam'a da özel bir ilgi gösteriyordu.

Daha önceki bölümlerde Me'mun'un, İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) babası İmam Rıza'ya (a.s) karşı sergilediği tavrı da incelemiştik. Onun İmam Rıza'ya karşı sergilediği tavırlardan hareketle İmam Cevad'a karşı takındığı tavırları izah edebiliriz.

İmam Cevad (a.s) ile Me'mun arasındaki ilişkilerdeki ana gedikleri daha sonra ele almak istiyoruz.

Me'mun'un Kızını İmam Cevad'la Evlendirmesi

Tarihçiler anlatıyor: Me'mun, kızı Ümmü'l-Fazl'ı Ebu Cafer Muhammed b. Ali (a.s) ile evlendirmek isteyince, Abbasî hanedanı mensupları bu haberi duydu. Bu tavır onlara ağır geldi. Böyle bir evliliği istemediklerini belirttiler. İmam

Rıza'nın (a.s) daha önce veliaht ilan edilmesi gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktan korktular. Bu işe bütün güçleriyle müdahale ettiler. Me'mun'a yakın olan aileler onunla bir araya gelerek meseleyi konuştular. Dediler ki:

Ey Müminlerin Emiri! Allah adına seni yemine veriyoruz; kızını Rıza'nın oğluyla evlendirmek şeklinde kararlaştırdığın bu iş üzerinde bir daha düşün. Biz, yüce Allah'ın bizi sahip kıldığı bu işin elimizden çıkmasından, Allah'ın bize giydirdiği izzet elbisesinin üstümüzden çıkarılmasından korkuyoruz. Bu kavimle bizim aramızdaki eski ve yeni meseleleri biliyorsun. Senden önceki raşit halifelerin tutumunu da biliyorsun. Halifeler onları iktidardan uzaklaştırmış ve konumlarını küçük düşürmüşlerdi. Rıza'ya karşı sergilediğin tavırdan dolayı zaten derin bir korku yaşamış ve dehşete kapılmıştık. Sonunda yüce Allah bizi o belâdan kurtarmıştı.

Allah hakkı için, Allah hakkı için, bizi terk edip giden hüznü bizi bir daha uğratma. Rıza'nın oğluyla ilgili görüşünü terk et. Kızını onun yerine akrabaların içinde bu işe lâyük biriyle evlendir.

Me'mun onlara şu karşılığı verdi:

Sizinle Ebu Talib ailesi arasındaki çekişmenin asıl sebebi sizsiniz. Eğer o kavme karşı insaflı davransaydınız, onlar sizden daha öncelikliydi. Benden öncekilerin onlara karşı sergiledikleri tutumlara gelince; bu, akrabalık bağını kesmektir. Bundan da Allah'a sığınırım. Allah'a yemin ederim ki, Rıza'yı kendimden sonraki halife olarak tayin etmiş olmaktan pişman değilim. Ben, ona görevi derhal devralmasını ve benim de bu işten feragat etmemi önerdim; ama o kabul etmedi. Sonra Allah'ın takdir ettiği iş oldu.

Ebu Cafer Muhammed b. Ali'ye gelince, yaşının küçüklüğüne rağmen ilim ve fazilet ehli içinde ayrıca-

lıklı bir yere sahip olmasından ve fazilet sahibi herkeşe olan üstünlüğünden dolayı onu seçtim. Bu hususta olağanüstü bir kapasiteye sahip olduğunu gördüm ve ona hayran oldum. Onda gördüğüm şeylerin halk tarafından da bilinmesini istiyorum. Böylece benim tavrimin yerinde ve haklı olduğunu göreceklersiniz.

Dediler ki:

Bu gencin yol göstericiliği seni büyülemiş olsa da o henüz küçük bir çocuktur, irfandan ve fıkihtan haberi yoktur. Bir süre bekle, eğitimini tamamla; sonra yapacağını yaparsın.

Me'mun onlara şöyle dedi:

Yazıklar olsun size! Ben bu genci sizden daha iyi tanıyorum. Bu ev halkı (Ehl-i Beyt), ilimlerini yüce Allah'ın ilminden, cevherinden ve ilhamından almıştır. Onun ataları her zaman, kemal bakımından eksik kalan reayadan insanlara göre din ve edebiyat ilmi bakımından zengindirler. İsterseniz Ebu Cafer'i imtihan edin. Belki bu takdirde onun durumunu kavrayabilirsiniz.

Dediler ki:

Tamam, onu imtihan etmeyi kabul ediyoruz, ey Müminlerin Emiri! Bizimle onu baş başa bırak. Senin huzurunda İslâm şeriatıyla ilgili soruları soracak kişiyi biz belirleyelim. Eğer bu sorulara doğru cevaplar verirse, ona itiraz etmeyeceğiz. O zaman has ve avam herkes Müminlerin Emiri'nin görüşünün isabetli olduğunu görecektir. Ama bu sorulara cevap veremezse, istediğimiz sonucu elde etmiş oluruz.

Me'mun, "Ne zaman isterseniz, onu imtihan edebilirsiniz." dedi

Me'mun'un yanından çıktılar, Yahya b. Eksem'in İmam'a (a.s) soru sormasında görüş birliğine vardılar. Yahya b. Ek-

sem kendi döneminin büyük kadısıydı. Cevabını bilemeyeceği sorular sormasını istediler. Eğer başarılı olursa, büyük bir servet vereceklerini de söylediler. Sonra Me'mun'un yanına döndüler ve buluşma için bir gün belirlemesini istediler. O da imtihanın yapılacağı günü belirledi.

Üzerinde ittifak ettikleri günde buluştular. Yahya b. Eksem de toplantıya katıldı. Me'mun, İmam için evin başköşesinin hazırlanmasını ve oraya iki yastık konulmasını emretti. Me'mun'un emri yerine getirildi. O sırada henüz dokuz yaşında olan Ebu Cafer içeri girdi. İki yastığın ortasında oturdu. Yahya b. Eksem de karşısında oturdu. İnsanlar makamlarına göre yerlerini aldılar. Me'mun, İmam'ın oturduğu yere yakın makamına oturmuştu.

Yahya b. Eksem, Me'mun'a dedi ki: "Ebu Cafer'e bir soru sormama izin verir misiniz ey Müminlerin Emiri?!" Me'mun, "Bu konuda ondan izin al." dedi. Yahya b. Eksem, İmam'a döndü ve şöyle dedi:

– Sana feda olayım, bir soru sormama izin verir misin?

Ebu Cafer (a.s):

– İsteddiğini sor, dedi.

Yahya dedi ki:

– Sana feda olayım, ihramda iken av hayvanını öldüren kimse hakkında ne dersin?

Ebu Cafer (a.s) şu karşılığı verdi:

– İhramlı olan bu adam, av hayvanını haremin dışında mı içinde mi, bilerek mi bilmeyerek mi, isteyerek (taammüden) mi yanlışlıkla mı öldürmüştü? Bu ihramlı adam hür müdür, köle midir; küçük müdür, büyük müdür; ilk defa mı öldürmüştü, yoksa öldürmeyi tekrar mı gerçekleştirmiş; öldürdüğü hayvan kuş türünden midir, yoksa başka türden midir; avlanan küçük hayvanlardan mıdır, büyük hayvanlardan mıdır? Adam yaptığında ısrar mı ediyor, yoksa pişmanlık mı duyuyor? Hayvanı gece mi öldürmüştü, yoksa gündüz mü?

Hayvanı öldürürken umre için mi ihram giymişti, yoksa hac için mi?

Yahya b. Eksem şaşırıp kaldı. Çaresizliği, yüzünden okunuyordu. Dili tutuldu. Bir iki laf geveledi ağzında; ama meclistekiler, onun içine düştüğü durumu çok açık biçimde görebiliyorlardı. Me'mun dedi ki: "Düşünce alanında bana bu nimeti ve başarıyı bahşeden Allah'a hamdolsun."

Sonra akrabalarına döndü ve şöyle dedi: "Şimdi anladınız mı neye karşı çıktığınızı?"

Ardından Ebu Cafer'e (a.s) döndü ve "Evlenmek istiyor musun, ey Ebu Cafer?!" dedi. *"Evet, ey Müminlerin Emiri!"* dedi. Me'mun şöyle dedi: "Sana feda olayım, evlenmek isteğine göre, ben de seni evlendirmeyi kabul ediyorum ve akrabalarımın karşı çıkmasına rağmen seni kızım Ümmü'l-Fazl ile evlendiriyorum."

Ebu Cafer (a.s) şöyle dedi:

Nimetinin ikrarı olarak Allah'a hamdolsun. Birliğine ihlâsla bağlılığın ifadesi olarak Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah'ın salât ve selâmı, mahlûkatının efendisi Muhammed'in ve onun soyundan gelen seçilmişlerin üzerine olsun.

Hiç kuşkusuz, helâller sayesinde mahlûkatı haramlara muhtaç bırakmaması, yüce Allah'ın büyük bir lütfüdür. Bu hususta şöyle buyurmuştur: "**Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.**"¹

Muhammed b. Ali b. Musa, Abdullah el-Me'mun'un kızıyla nikâhlanıyor. Ona mehir olarak nenesi Fatma bint Muhammed'in (s.a.a) mehrinin miktarı olan beş yüz dirhem veriyor. Ey Müminlerin Emiri! Sö-

zü edilen bu mehir karşılığında onu kızınla evlendirdin mi?

Me'mun şöyle dedi: "Evet, Ey Ebu Cafer! Seni, sözü edilen mehir karşılığında kızım Ümmü'l-Fazl ile evlendirdim, nikâhı kabul ettin mi?"

Ebu Cafer, "*Bunu kabul ettim ve razı oldum.*" dedi.

Ardından Me'mun, has ve avam insanların makamlarına göre oturmalarını emretti.

er-Reyyan anlatıyor: Çok geçmeden gemicilerin kendi aralarında yaptıkları konuşmalara benzer konuşmalar duymaya başladık. Hizmetçiler gümüştan yapılmış, ibrişim hatlata bağı, misk ve amber gibi güzel kokularla dolu olan [küçük] bir gemiyi çarklar üzerinde ittirerek içeriye getiriyorlardı. Me'mun, özel adamalarına sakallarını bu kokulardan sürmelerini emretti. Sonra avam halkın bulunduğı salona götürüldü ve oradaki herkes üstüne başına bu kokulardan sürdü. Ardından sofralar kuruldu, insanlar yemek yediler ve herkese mevkisine göre hediyeler dağıtıldı.

İnsanlar dağılıp gidince ve yakınlardan birkaç kişi kalınca Me'mun, Ebu Cafer'e (a.s) şöyle dedi: "Sana feda olayım, ihramlı kimsenin av hayvanını öldürmesi ile ilgili olarak ayrintılı açıkladığın mesele hakkında fikhî cevabı versen de bilip ondan istifade etsek olmaz mı?"

Ebu Cafer (a.s) şöyle buyurdu:

Evet... İhramlı kişi harem dışında bir av hayvanını öldürse, bu hayvan kuş türünden ve büyük olsa, bir koyun kesmesi gerekir. Eğer harem içinde öldürse, cezası iki katına çıkar. Öldürdüğü kuş yavru olsa ve harem dışında öldürmüş olsa, süttan kesilmiş bir koç kesmesi gerekir. Eğer haremde öldürmüş olsa, bu takdirde bir koç kesmesinin yanı sıra yavrunun bedelini de vermesi gerekir. Eğer bir yaban hayvanını öldürmüş olsa ve bu hayvan da bir yaban eşegi olsa, bu

durumda bir inek kesmesi gerekir. Eğer deve kuşu öldürmüşse, deve kesmesi gerekir. Ceylan öldürmüşse, bir koyun kesmesi gerekir. Eğer bunlardan herhangi birini haremde öldürmüşse, kurbanlık olarak Kâbe'ye ulaştırılması şartıyla cezası iki kata çıkar.

Eğer ihramlı kişi kurban kesmesini gerektiren bir amelde bulunur da ihramı hac için giymişse, kurbanlığı Mina'da kesmelidir. Şayet umre için ihrama girmişse, kurbanlığı Mekke'de kesmesi gerekir. Bilerek avlanan kimse ile bilmeyerek avlanan kimsenin cezası aynıdır. Taammüden avlanan kişi ayrıca günah da kazanır. Hata sonucu av hayvanını öldüren kimseye günah yoktur. Hür kimsenin kefareti kendisine, kölenin kefareti efendisine aittir. Küçük çocuğa kefaret gerekmez; ama büyüğüne (velisine) kefaret vermesi farz olur. Pişman olan kimsenin ahiret cezası düşer. Israr eden kimseye ahiret cezası gerekli olur.

Me'mun şöyle dedi: "Ne güzel anlattın, ey Ebu Cafer! Allah sana iyilik versin. İstersen sen de Yahya'ya, onun sana sorduğu gibi, bir soru sorabilirsin."

Ebu Cafer (a.s), Yahya'ya, "*Sorabilir miyim?*" dedi. Yahya, "Sen bilirsin, sana feda olayım. Eğer sorduğun sorunun cevabını bilirsem, ne güzel; bilemezsem, senden istifade ederim." dedi.

Ebu Cafer (a.s) şöyle dedi:

Bir adam günün başında bir kadına bakıyor ve bu bakışı haram oluyor. Güneş biraz yükselince, o kadın ona helâl oluyor. Güneş zeval vaktine girince, kadın ona haram oluyor. İkinci vakti ise ona helâl oluyor. Güneş batınca tekrar haram oluyor, yatsı zamanı helâl oluyor. Gecenin yarısı haram oluyor, sabah sökünce helâl oluyor. Bu kadının durumu nedir, nasıl bu adam için bir helâl, bir de haram oluyor?

Yahya b. Eksem şöyle dedi: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, bu sorunun cevabını bilmiyorum ve ne demek istendiğini anlamadım. Bizi yararlandırmanı istiyorum."

Ebu Cafer (a.s) şöyle buyurdu:

Bu kadın, bir adamın cariyesidir. Yabancı bir adam günün başında ona baktı, bu bakışı haramdı. Güneş biraz yükselince, onu sahibinden satın aldı; bunun üzerine kadın ona helâl oldu. Öğlen vakti onu azat etti, bunun üzerine ona haram oldu. İkinci vakti onunla evlendi, böylece tekrar helâl oldu. Akşam olunca, kadına zıhar¹ yaptı ve kadın ona haram oldu. Yatsı zamanı zihardan dolayı kefarete verdi ve tekrar ona helâl oldu. Gece yarısı kadını bir kere boşadı, böylece kadın ona haram oldu. Sabah olunca onu geri aldı ve kadın tekrar ona helâl oldu.

Ravi diyor ki: Bunun üzerine Me'mun, huzurunda bulunan akrabalarına döndü ve şöyle dedi: "Bu soruya bu şekilde cevap verecek veya önceki sorunun cevabını bilecek kimse var mı aranızda?" "Hayır, Allah'a yemin ederiz ki, Müminlerin Emiri daha iyi bilir ve onun görüşü daha isabetlidir."

Dedi ki:

Yazıklar olsun size, şu Ehl-i Beyt, gördüğünüz bu özellikleri itibariyle insanlar arasında seçkin kılınmışlardır. Yaşlarının küçük olması, kemal özelliğine sahip olmalarına engel değildir. Resulullah'ın (s.a.a) İslâm'a daveti, Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'i (a.s) davet etmekle başlattığını ve Ali'nin o sırada on yanında olduğunu bilmiyor musunuz? Ali, İslâm'ı kabul

1- [Özel bir tabirle erkeğin, karısını kendi annesine benzetmesi sonucu kadının erkeğe haram olmasına denir. Dinen haram olan bu söylem gerçekleştiğinde, kadının erkeğe tekrar helâl olması için erkeğin kefarete vermesi gerekir. Detaylı bilgi için ilmihallere müracaat edilebilir.]

etmiş ve Resulullah da onun Müslümanlığına hükmetmişti. Dikkat edin, onun dışında o yaşlarda kimseyi davet etmemiştir. Hasan ve Hüseyin Resulullah'a biat ederlerken, henüz altı yaşında bile değillerdi. Onların dışında biat eden bir tek çocuk yoktur. Siz, yüce Allah'ın bu topluluğa bahsettiği özellikleri bilmiyor musunuz? Onlar, birbirlerinden olan bir zürriyettir. En ilkleri için geçerli olan hüküm ve nitelik, en sonuncuları için de geçerlidir.

Bunun üzerine şöyle dediler: "Doğru söyledin, ey Müminlerin Emiri! Sonra kalkıp dağıldılar."

Ertesi gün insanlar yeniden toplatıldı, Ebu Cafer (a.s) de hazır bulundu. Komutanlar, muhafızlar, halifenin has adamları ve çalışanlar Me'mun ve Ebu Cafer'in (a.s) hazırlanması için harekete geçtiler. Üç gümüş tabak çıkarıldı. İçlerinde birbirine karıştırılmış misk ve safran şişeleri vardı. Bunların içinde de malların, çok değerli hediyelerin ve belli bir bölgenin gelirinin tahsisinin yazıldığı mektuplar vardı. Me'mun bunların yakın adamlarına dağıtılmasını emretti. Bu hediyeleri kapanlar, şişeden yazıyı çıkarıp payına düşen hediye alıyordu. Sonra içi para dolu büyük keseler getirildi ve komutanlarla diğerlerine dağıtıldı. İnsanlar hediye ve bağışlarla ceplerini doldurmuş olarak evlerine döndüler. Me'mun bütün yoksullara sadaka verdi. Hayatı boyunca İmam Ebu Cafer'e (a.s) saygı gösterdi, iyi davrandı. Onu çocuklarından ve ailesinden üstün tutuyordu.¹

İmam İle Me'mun Arasındaki İlişkinin Gerçek Mahiyeti

İmam'ın (a.s), Me'mun'un kızıyla evlenmesi meselesini, bu evliliğin gerçekleştiği ortamı, bu konuyla ilgili olarak yaşanan sıcak tartışmaları aktardıktan sonra Abbasî halifesi Me'mun ile İmam Cevad (a.s) arasındaki ilişkinin barındır-

1- Biharul-Envar, 50/74-79

dığı açıkları gözler önüne sermek için aşağıdaki değerlendirmeleri gerekli görüyoruz:

1- Me'mun, İmam Cevad'ın (a.s) imamet çizgisinin gerçek vârisi, dedesi Resulullah'ın (s.a.a) ümmetinin meşru önderi olduğunu çok iyi biliyordu. Bu yüzden İmam'a (a.s) karşı izlediği siyasal taktik çerçevesinde son derece ciddi ve güzel bir tavır içindeydi.

Onun İslâmî siyaset sahasının önemli kutuplarından biri, ümmet içinde bilinçli bir öncü grup tarafından takip edilen bir önder, ayrıca ümmetin geniş bir kesimi tarafından saygı ve hürmete lâyık görülen üstün bir makama sahip olduğunun bilincinde olarak hareket ediyordu.

Nitekim Me'mun, Abbasî hanedanı mensuplarına hitap ederken bu düşüncesini ifade etmişti. Abbasî hanedanı mensupları ona şöyle demişlerdi:

Ey Müminlerin Emiri! Kızını ve gözünün nurunu İslâm dininde derin kavrayışa sahip olmayan, helâli ve haramı ayırt edemeyen, farzın ve sünnetin ne olduğunu bilmeyen bir çocukla mı evlendireceksin? Henüz dokuz yaşında olan Ebu Cafer'le evlendireceksin? Sabretsen, iyice eğitim alıncaya, Kur'ân'ı öğreninceye, helâl ve haramı ayırt edinceye kadar beklesen olmaz mı?

Me'mun da onlara şu cevabı vermişti:

O, dini kavrama bakımından sizden daha ileridir. Allah ve Resulü'nü, onun sünnet ve ahkâmını sizden daha iyi bilmektedir. Allah'ın kitabını da sizden daha iyi okumakta, kitabın muhkemini, müteşabihini; nasihini, mensuhunu; zahirini, batınını; özelini, genelini; tenzilini ve tevilini sizden daha iyi bilmektedir.

Bu yüzden Me'mun'un, İmam Cevad'a (a.s) karşı özenle ve ustaca hareket etmesi gerekiyordu. Bütün bunlar, İmam'ın (a.s), Me'mun'un kızıyla evlenmesinin önemini arttıran;

muhafızlar, kapıcılar ve sarayın has adamları nezdinde büyük bir saygı görmesini sağlayan önemli unsurlardı.

2- Bundan önceki noktaya dayalı olarak Me'mun, İmam'a (a.s) karşı sevgi ve takdir gösterişinde bulundu. Bütün bunları sergilerken, şu hususları amaçlıyordu:

a) Resulullah'ın Ehl-i Beyt'ini seven, onlara saygı gösteren biri olarak görünerek ümmetin Ehl-i Beyt taraftarı olan geniş kitlelerinin desteğini sağlamak. Bu, çağdaş politikacıların iktidara gelmek veya iktidarlarını sağlamlaştırmak için ümmetin gerçekleşmesini arzu ettiği şiarları dillerinden düşürmemelerine benzeyen bir tutumdu.

b) İmam Cevad'a şefkat, sevgi saygı göstererek babası İmam Rıza'yı (a.s) öldürme suçunu örtbas etmek. Me'mun, bu siyasetiyle kamuoyunu yanıltmayı başarabilirdi.

3- Me'mun'un, İmam Cevad'la (a.s) ilişkisi, bundan önce babası İmam Rıza (a.s) ile kurduğu ilişkinin aynısıydı. Altında siyasal amaçlar yatıyordu. Yani görünürde güzel ve iyi bir ilişki söz konusuydu; fakat içi kötü niyet ve siyasal düzenbazlık barındırıyordu.

Me'mun, İmam Cevad'a (a.s) tuzak kurdu; ama onu küçük düşürmek, aşağılamak şeklinde belirginleşen amaçlarını gerçekleştiremedi. Bu amaçla attığı son adım, kızını onunla evlendirmek oldu. [Bununla İmam'ın dünyaya düşkün olduğu görünümü yaratmak ve halk arasındaki konumunu düşürmek istiyordu.]

el-Kâfi adlı eserde Muhammed b. Reyyan'dan şöyle rivayet edilir:

Halife Me'mun, Ebu Cafer'e (a.s) karşı akla gelebilecek her türlü hileye başvurdu; fakat onu tuzağa düşüremedi. Hasta düşüp kızını İmam'la evlendirmek istediğinde, iki yüz güzel cariyeyi çağırdı ve her birine içinde mücevher bulunan bir cam (şarap kadehi veya gümüş tabak) verilmesini, Ebu Cafer (a.s) seçkin-

lerin bulunduğu yerde oturduğunda yanına gidip karşılamalarını emretti. Fakat İmam bunların hiçbirine bakmadı.

Muharik adında güzel sesli, ud ve def çalan uzun sakallı bir adam vardı. Me'mun onu çağırdı. Me'mun'a dedi ki: "Ey Müminlerin Emiri! Eğer dünyalık bir işle ilgiliyse, senin istediğin gibi onun meylini dünyaya çekerim." Adam İmam'ın karşısına oturdu ve öyle eşek gibi anırmaya başladı ki, evde bulunan herkes etrafında toplandı. Bunun üzerine udunu çalmaya, beraberinde şarkı söylemeye başladı. Bir saat kadar çalıp söylediği hâlde Ebu Cafer, ne sağına baktı, ne de soluna; ona itina etmedi. Bir süre sonra başını kaldırdı ve şöyle dedi: "*Allah'tan kork, ey uzun sakallı adam!*" Derken mızrap ve saz elinden düştü, ölünceye kadar artık elini kullanamaz oldu. Me'mun bu hâlini sordu. Dedi ki: "Ebu Cafer bana haykırınca, öyle korktum ki, bir daha ebediyen bu korkudan kurtulmam mümkün değildir."¹

Bu rivayetten açık bir şekilde anlıyoruz ki, Me'mun, İmam Cevad'ın imamlık ve önderlik liyakatine sahip olmadığını, kendisinin bu makama lâıyk olduğunu halka göstermek için her türlü hileye başvurmuştur. Ama bütün girişimlerinde başarısız olmuştur ve bunun neticesinde, İmam'ın (a.s) hareketlerini kontrol altına almak için başka bir yöntemi devreye sokma gereğini duymuştur. Bunun bir gereği olarak da kızını onunla evlendirmiştir. Dolayısıyla bu, İmam'ı sınırlandırma girişimiydi, ona yapılmış bir ikram değildi. Nitekim bu evliliğin sonu, amacını da gözler önüne sermektedir.

İleriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, Ümmü'l-Fazl, İmam'a suikast düzenlemiştir.

1- el-Kâfi, 1/494-495, Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad, s.227-229'dan naklen.

Baş Kadı İbn Eksem'in, İmam'ı zor durumda bırakmak maksadıyla birtakım ağır sorular sormasına gelince, aşağıdaki rivayetten de anlaşılacağı gibi, Me'mun'un dayatmasıyla atılmış adımlardı.

Me'mun, Yahya b. Eksem'e şöyle dedi: "Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'ya (a.s) onu susturacak bir soru sor." Bunun üzerine Yahya dedi ki: "Ey Ebu Cafer! Bir kadınla zina eden bir adamın o kadınla evlenmesi helâl olur mu?" İmam (a.s) şu karşılığı verdi:

Kadını, hem kendisinin, hem de başkasının nütfe-sinden arınıncaya kadar kendi hâline bırakır. Çünkü kendisiyle yatan bu kadının bir başkasıyla yatmamış olmasından emin olamaz. Sonra isterse bu kadınla evlenir. Bu, tıpkı bir adamın bir hurmayı haram surette yedikten sonra, bir de satın alarak helâl surette yemesi gibidir.

Bu söz karşısında Yahya apışıp kaldı.¹

Ama Me'mun'un dehası ve siyasî ustalığı, İmam, sorulara gereken cevapları verdiği zaman, büyük sevinç duyduğunu göstermesini gerektiriyordu. Böylece İbn Eksem'in soruları da şahsi olarak alınmış kararlar gibi belirginleşiyordu. Günümüzde dahi uygulanan politik bir manevradır bu. Lider, herhangi bir tarafa sevgisini gösterir; ama adamlarına o tarafla savaşmalarını emreder.

Bu hileler sıradan insanların gözünü boyasa da, İmam'a (a.s) iman edenlerin gözünü boyamamıştı. Nitekim Kuleynî'nin aktardığı bir rivayette, bazı siyasî çevrelerin, Me'mun'un kızını İmam'la evlendirmesi hilesine aldanmadıklarını, bilakis bu adımın arkasında bir siyasal tuzağın olabileceğini düşündüklerini ortaya koymaktadır. Muhammed b. Ali el-Haşimî'den şöyle rivayet edilmiştir:

1- Tuhafu'l-Ukul, s.454

Ebu Cafer'in (a.s) Halife Me'mun'un kızıyla evlendiği gecenin sabahında onun yanına gittim. Gece bir ilaç almıştım. O gün en erken onun yanına giden, ben olmuştum.

Gecedan aldığım ilacın etkisiyle çok susamıştım. Ancak su istemekten kaçındım. Ebu Cafer yüzüme baktı. "*Zannedersen susamışsın.*" dedi. "Evet." dedim. "*Ey hizmetçi -veya- ey cariye!*" dedi, "*Bize su getir.*" Kendi kendime dedim ki: "Şimdi ona su verirler, onu zehirlerler." Bu yüzden içime bir endişe girdi, üzül-düm. Hizmetçi su getirdi.

İmam yüzüme bakıp gülümsedi, sonra "*Ey hizmetçi! Suyu bana ver.*" dedi ve suyu içti. Sonra bana verdi, ben de içtim. Sonra tekrar susadım, yine su istemekten kaçındım. O da önceki gibi yaptı. Hizmetçi elinde bardakla gelince, önceki gibi kendi kendime endişemi dile getirdim. İmam bardağı aldı, sonra içti, bana verdi ve gülümsedi.¹

Rivayetten de anlaşılacağı gibi Haşimoğulları'ndan bu adam, Me'mun'un ve güvenlik güçlerinin içinde besledikleri kinden ötürü İmam'ı (a.s) öldürmelerinden endişe ediyordu. Bu yüzden, İmam (a.s) su isteyince, endişeye kapılıp üzül-müştü.

Me'mun'un Kızını İmam Cevad'la Evlendirmesinin Sebebi

Bu evlilik, Me'mun açısından, Ehl-i Beyt'i sevmesinin propagandası olacaktı elbette; ama bunun yanında başka bir sebep daha vardı ki, biz onu başka sebeplere tercih ediyoruz ve bu evliliğin temel sebebi olarak görüyoruz. Bu da doğrudan İmam'ın (a.s) evine, her zaman yanında bulunacak, gelenini gidenini, hareketlerini, duruşlarını kontrol edecek,

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/81

sonra da bunları devlet mekanizmalarına aktaracak bir casus yerleştirmekti. İşte Abbâsî halifesi Me'mun'un kızı Ümmü'l-Fazl'ın rolü buydu.

Abbâsîlerin Tavrı

Abbâsî hanedanının tavrını kin, taassup ve basitlik olarak nitelendirebiliriz. Me'mun'un görünüşte İmam'a (a.s) karşı iyi davranıyor olması, onlar açısından kötü bir tavidir. Böyle davranmalarını gerektiren birçok etken söz konusuydu. Fakat Me'mun'un bu davranışlarla güttüğü amacı derinliğiyle, bütün boyutlarıyla kavrayamıyorlardı. Nitekim Me'mun da onların bu basitliğinden istifade ederek, onların düşüncelerini boşa çıkararak Ehl-i Beyt'in hakikî bir dostu imiş gibi görünmeyi başarmıştı.

İmam Cevad'ın İbn Eksem'e Karşı Takındığı Tavrı

İmam (a.s), İbn Eksem'le münazara etmiş ve sorduğu sorulara cevap vererek halkın gözü önünde onun acizliğini ortaya koymuştu. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Her taraftan propaganda mekanizmalarının, yaşının küçüklüğünden dolayı dinde derin kavrayışa sahip olmadığını kanıtlamak için saldırıya geçtikleri bir sırada, insanların gözü önünde imamlığını ve âlimliğini ispat etmek.

b) İmam'ın (a.s) İbn Eksem'i susturması, acizliğini ortaya koyması, mevcut rejimi susturup aciz bırakması anlamına geliyordu. Çünkü İbn Eksem, Me'mun'un baş kadısıydı.

c) İnsanları bilinçlendirmek ve sorulara verdiği cevaplar aracılığıyla sahih ilmi halk katmanlarına aktarmak.

İmam Cevad'ın Me'mun Zamanına Denk Gelen İmamet Süresi

İmam Muhammed Cevad (a.s), babası İmam Rıza'nın (a.s) şahadetinden sonra hicrî 203 yılında imamet makamını

ve ümmetin önderliği sorumluluğunu fiilen yükledi. O sıradada halifelik makamında Me'mun bulunuyordu. Me'mun hicrî 218 tarihinde Bizans topraklarında (Anadolu) bulunan Bedendun'da (Pozantı) öldü ve cenazesi Tus'a getirilerek oraya defnedildi.¹

Buna göre İmam Cevad (a.s) on yedi senelik imamet süresinin on beş senesini Me'mun zamanında geçirmiştir. Yani İmam'ın imametinin büyük kısmı, Me'mun'un hâkimiyeti zamanına denk gelmiştir.

2- Mu'tasım Abbasî

Künyesi Ebu İshak olan Mu'tasım'ın adı Muhammed'dir ve Harun er-Reşid'in oğludur. Tarihçi Zehebî'ye göre hicrî 180 yılında doğdu. Savlî ise 178 yılının şaban ayında doğduğunu söylemektedir.

Annesi, Kûfe ebelerinden olan Maride adındaki ümmü veled (çocuk doğurduğu için azat olan bir cariye) idi. Maride'nin Halife Harun Reşid yanında oldukça saygın bir yeri vardı.

Mu'tasım; cesur, kuvvetli, himmet sahibi, ama ilimden yoksundu. Allah'a sarılmaktan uzak bir hayatı olduğu hâlde "el-Mu'tasım Billâh (Allah'a sarılan)" lakabını almıştı.

Ahlâksız biriydi. Acip adında bir kölesi vardı ve bu köleye vurulmuştu.

Kur'ân'ın mahlûklığı fitnesini uyandırma hususunda kardeşi Me'mun'un yolunu izledi. Ömrünü, insanları Kur'ân'ın mahlûklığı hususunda sınamakla tüketti. Ülkenin dört bir yanına fermanlar gönderdi, hocaların çocuklara bunu öğretmelerini emretti.

Bundan dolayı insanlar onun elinden ağır eziyetler çektiler. Birçok âlim bu yüzden öldürüldü. Ahmed b. Hanbelî

1- Tarihu'l-Hulefa, s.333-334

bu yüzden dayakla cezalandırıldı. Öyle ki bir yılda yirmi defa dayakla cezalandırmıştı. Anlatıldığına göre aklı başından gidinceye kadar kırbaçlamıştı. Vücudu yara bere içinde kalmış ve ayaklarına kayıt vurularak zindana atılmıştı.¹

Mu'tasım kıt düşünceli biriydi. Siyasî rakip ve başka hassımlarıyla kurduğu ilişkilerde şiddete meyilliydi. Devlet idaresinde, yöneticilik becerilerinin çoğundan yoksundu. Onun zamanında Abbasî devletinin sınırlarının içinde çoğu bölgelerde karışıklıklar eksik olmadı.²

Onun zamanında ordu, iktidarı ele geçirip hükümet konusunda tam bir egemenliğe sahip oldu. Çünkü Mu'tasım dayıları olan Türklere meyletmiş ve onlardan özel bir ordu kurmuştu. Onlara yüksek meblağlarda paralar veriyordu. Bu da Arap askerlerin tepkisine neden oluyordu. Böylece toplum içinde milliyetçilik duyguları kabarmaya başlamıştı.

Mu'tasım'ın bu siyaseti, Abbasî devletinin tarihi boyunca yaşadığı en olumsuz gelişme olarak kabul edilir.

Mu'tasım'dan sonra işler kötü gitmeye başladı. Devlet içinde asker tehdidi gittikçe çoğaldı. Askerler, egemenliklerini sınırlandırmaya çalışan halifelere karşı askerî darbeler yapmaya başladılar.

Mu'tasım ve Bilinçli İslâmî Öncüler

Ehl-i Beyt İmamları (onlara selâm olsun) ve onların Şîhleri olan müminler ile Abbasî halifeliği ve tâbileri arasındaki akidevî ayrılıklar, dönemlerin özelliklerine bağlı olarak değişik renklere bürünse veya şiddet bakımından farklı derece-

1- bk. Mecelletu Dirasatun ve Buhus, s.94

2- bk. el-Kâmil, İbn Esir, 5/265: Muhammed b. Kasım el-Alevî liderliğinde Talegan ayaklanması. Basra'da Zatt ayaklanması. Babek el-Hürremî (Hürremdin) ayaklanması. Bizanslıların Zabtara ve benzeri İslâm topraklarına saldırmaları. Filistin ve civarında patlak veren Mubarka' ayaklanması.

lerde olsa bile, iki çizgi arasındaki düşmanlığın kesintisiz devam etmesine sebep oldu. Mu'tasım da, Ehl-i Beyt'e ve ekolüne düşman olan kendisinden önceki halifelerin siyasetini takip ediyordu.

Mu'tasım, İslâm'a ve onun sahih çizgisine karşı çeşitli entrikalar içine girdi. Ancak Ehl-i Beyt'in ve onların Şia'sının sert tepkileriyle karşı karşıya kaldı.

Sonraki bölümlerde onun döneminde vuku bulan kıyamları ve ayaklanmaları ele alacağız.

İmam Cevad (a.s) ve Mu'tasım

İmam Cevad'ın (a.s) Mu'tasım zamanında yaşadığı süre uzun değildi. İki seneyi aşmıyordu bu süre.

Bu sürenin sonunda İmam (a.s), sapkın rejim tarafından şehit edildi.

Aşağıda İmam Muhammed Cevad (a.s) ile Mu'tasım arasındaki ilişkinin özellikleri üzerinde duracağız:

a) İmam'ın Bağdat'a Getirilmesi

Mu'tasım, İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) kendisinden uzakta Medine'de yaşamaya devam etmesinden endişe ediyordu.

Bu yüzden onun Bağdat'a çağrılmasını kararlaştırdı. Ki gözünün önünde bulunsun, nefeslerini dahi kontrol etsin, hareketlerini izlesin.

Bu yüzden onu Medine'den getirtti. İmam (a.s) hicrî 220 senesinin muharrem ayının bitimine iki gece kala Bağdat'a vardı ve aynı sene zilkade ayında Bağdat'ta vefat etti.¹

Bu çağrılma, akasından daha büyük bir operasyonun, yani fizikî varlığın ortadan kaldırılması operasyonunun geleceği bir mecburî iskân uygulamasıydı.

1- Keşfu'l-Gumme, 2/361

b) İmam Cevad'ı (a.s) Öldürme Planı

İmam Cevad'ın (a.s) varlığı mevcut rejim için büyük bir tehlike arz ediyordu. Çünkü İmam, aktif bir rol oynuyor ve ümmet ölçeğinde etkin bir önderlik örneği sergiliyordu. Bu yüzden mevcut rejim, İmam'ın fizikî varlığından kurtulmaya karar verdi. Çünkü önder İmam ile ümmet içinde baş gösteren uyanış hareketi arasında sağlam bir ilişkinin olması ihtimalini uzak görmüyordu.

Tarihçiler, Mu'tasım'ın kadısı İbn Ebu Duad'ın arkadaşı Zurkan'dan şu sözleri aktarmışlardır:

Bir gün İbn Ebu Duad, Mu'tasım'ın yanından döndü. Üzüntülü görünüyordu. Bunun sebebini sordum. Dedi ki: "Bugün, yirmi sene önceden ölmüş olmayı temenni ettim." "Niçin?" diye sordum. Dedi ki: "Şu kara adam Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa'nın bugün Emirü'l-Müminin'in huzurunda yaptığından dolayı." "Nasıl oldu?" dedim. Anlatmaya başladı:

"Bir adam hırsızlık yaptığını itiraf etti. Halife'den kendisini, had uygulayarak temizlemesini istedi. Bunun için fakihleri meclisinde topladı. Muhammed b. Ali'yi de çağırmıştı. Hırsızın elinin nereden kesilmesi gerektiğini sordu. Ben, 'Bilekten kesilmesi gerekir.' dedim. 'Bu husustaki delilin nedir?' dedi. Dedim ki: 'Çünkü el; parmaklar, avuç ve bilekten ibarettir. Yüce Allah teyemmümden söz ederken, **'Yüzünüzü ve ellerinizi meshedin.'**¹ buyurmuştur.' Oradakiler de benimle aynı görüşü paylaştıklarını söylediler. Bazıları da dirsekten kesilmesi gerektiğini söylediler. 'Buna ilişkin deliliniz nedir?' dedi. Dediler ki: 'Çünkü yüce Allah abdestten söz ederken, **'ve ellerinizi dirseklere kadar...'**² buyurmaktadır. Bu da gösteriyor ki elin sınırı dirseklere kadardır."

1- Mâide, 5

2- Mâide, 6

"Sonra Halife, Muhammed b. Ali'ye döndü ve 'Ey Ebu Cafer! Bu konuda sen ne diyorsun?' dedi. Dedi ki: '*Ey Müminlerin Emiri! Topluluk açıklamada bulundu.*' Dedi ki: 'Onların ne konuştuklarını bırak! Sen ne düşünüyorsun?' Dedi ki: '*Ey Müminlerin Emiri! Beni muaf tut.*' Dedi ki: 'Seni Allah adına yemine veriyorum, düşünceni söyle!' Bunun üzerine şöyle dedi: '*Beni Allah adına yemine verdiğin için düşüncemi söyleyeceğim. Bana göre topluluktakiler Sünnet'e aykırı bir görüş ifade ettiler. Çünkü hırsızın cezası olarak el kesmenin yerinin parmakların son mafsalı olması gerekir. Avuç bırakılmaldır.*' Dedi ki: 'Delilin nedir?' Dedi ki: '*Resulullah şöyle buyurmuştur: 'Secde, yedi aza üzerine yapılır: Yüz, iki el, dizler, iki ayak.' Elini bilekten veya dirsekten kesersen, adamın üzerine secde edeceği bir eli kalmaz. Oysa yüce Allah, 'Secde yerleri Allah'ındır' -Burada üzerine secde edilen yedi aza kastedilmiştir.- Allah ile beraber hiçbir kimseyi çağırmayın.¹ buyurmuştur. Allah'a ait olan bir şey de kesilemez.*' Mu'tasım, bu cevaba hayran kaldı ve hırsızın elinin parmakların mafsallarından itibaren kesilmesini, avucun bırakılmasını emretti."

İbn Ebu Duad dedi ki: "İşte o an benim için kıyamet koptu. Hayatta olmamayı temenni ettim."

Zurkan anlatıyor: İbn Ebu Duad dedi ki: "Bu olaydan üç gün sonra Mu'tasım'ın yanına gittim ve dedim ki: 'Müminlerin Emiri'ne nasihat etmek benim için vaciptir.' Aslında benim cehenneme girmeme sebep olacak şeyleri ona söylediğimi biliyordum. 'Neymiş o?' dedi. Dedim ki: Müminlerin Emiri, meclisine reayasının fakihlerini ve âlimlerini dinî bir mesele ile ilgili olarak topladığı ve onlara hükmün ne olduğunu sorduğu zaman, onlar da bildikleri hükmü söylediler. Bu arada meclisinde Halife'nin ailesi, komutanları, vezirleri ve kâtipleri de hazır bulunuyordu. Ayrıca başka insanlar da

kapıların ardından konuşulanları dinliyorlardı. Fakat Halife, bu ümmetin bir bölümünün imamlığına inandığı ve bu makedaya Halife'den daha lâıyk olduğuna iman ettiği bir adamın sözünü tutarak bütün fakihlerin ve âlimlerin sözlerini bir kenara bırakıyor, sonra da fakihlerin sözlerine göre değil, onun sözlerine göre hüküm veriyor."

İbn Ebu Duad Diyor ki: "Bu söz üzerine Mu'tasım'ın rengi değişti. Dikkat çektiğim husus ilgisini çekmişti. 'Bu hayırlı nasihatinden dolayı Allah seni hayırla ödüllendirsın.' dedi. Dördüncü gün vezirlerinden birine emretti ve onu (İmam Cevad'ı -a.s-) evine çağırmasını istedi. Vezir çağırdı; ama İmam Cevad çağrıya icabet etmedi ve '*Sizin meclislerinize katılmadığımı biliyorsun.*' dedi. Vezir, 'Ben seni yemeğe çağırıyorum ve sergilerime ayak basmanı, evime girmeni istiyorum ki ailem bereketlensin. Ayrıca Halife'nin vezirlerinden falan oğlu falan da seninle buluşmayı arzu ediyor.' dedi. İmam adamın evine gitti. Yemeği tadınca, zehirli olduğunu hissetti. Derhal bineğinin getirilmesini istedi. Ev sahibi kalmasını istedi. Şöyle dedi: '*Evinden çıkmam, senin için daha hayırlıdır.*' Ertesi gün canın teslim etti."¹

İmam Cevad (a.s), Medine'den çağırıldıktan sonra şehit edileceğini bekliyordu. Nitekim İsmail b. Mihran'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Ebu Cafer (a.s) ilk defa Bağdat'a çağrılınca, yola çıkacağı sırada yanına gittim ve dedim ki: "Sana feda olayım, bu şekilde götürülmenden korkuyorum. Senden sonra İmam kim olacaktır?" Yüzünü bana çevirdi ve gülererek şöyle dedi: "Zannettiğin şey bu sene olmayacaktır."

Sonra Mu'tasım onu çağırınca, yanına gittim ve dedim ki: "Sana feda olayım, sen buradan ayrılıyorsun, senden sonra kim İmam olacaktır?" Ağladı, göz-

1- Biharu'l-Envar, 50/5-7

yaşları sakallarını ıslattı. Sonra bana dönüp şöyle dedi: *"Bu sefer benim başıma bir şeyin gelmesinden korkulur. Benden sonra imamlık görevi oğlum Ali'nindir."*¹

Mu'tasım, İmam'ı (a.s) yok etmek için en etkili ve en az zararlı yolu bulmak için çok uğraştı. Nihayet kardeşinin kızı Ümmü'l-Fazl'ın bu görevi yerine getirmesinden başka bir yol bulamadı. Çünkü bu işi ümmet içinde büyük bir tepki uyandırmadan ancak o yapabiliirdi, İmam'ı ancak o öldürebilirdi. Mu'tasım, bunun için Ümmü'l-Fazl'ın kişiliğindeki iki özelliği kullandı:

1- Ümmü'l-Fazl yönetimin çizgisine tam anlamıyla bağlıydı. Neticede o, Me'mun'un kızıydı ve Mu'tasım da amcasıydı. Bu mensubiyetini önemsemeyecek bir iman düzeyine sahip değildi. Bu yüzden Mu'tasım'ın etkisinde kalıyor, İmam'a karşı kurduğu planları uyguluyordu.

2- İmam'ı kıskanıyordu, ona karşı içinde kin besliyordu. Çünkü İmam (a.s) başka kadınlarla da evlenmişti. Ayrıca İmam'a bir evlât da verememişti. İmam'ın oğlu Hadi (a.s) başka bir eşinden dünyaya gelmişti.

Bu yüzden İmam'ı kıskandığı hususu halk arasında dilden dile dolaşıyordu. Tarihçiler anlatıyor:

Rivayet edildiğine göre Ümmü'l-Fazl Medine'den babasına bir mektup yazmış ve Ebu Cafer'i şikâyet etmişti. Mektupta şunları yazmıştı: "O benim üzerime kuma getiriyor ve kıskançlık duygularımı harekete geçiriyor."

Me'mun da ona şu cevabı yazmıştı: "Kızım! Biz seni Ebu Cafer'le ona helâl olan şeyleri haram kılmak için evlendirmedik. Bundan sonra sözünü ettiğın bu mevzuu bana anlatma."²

1- el-İrşad, 2/298

2- Keşfu'l-Gumme, 2/358

İktidardan nemalanan işgüzar memurların bu dönemde İmam'a (a.s) yönelik açık saldırıları aralıksız devam etti. Buna örnek, Abbasîlerin valisi ve Ehl-i Beyt düşmanı Ömer b. Ferec er-Ruhhacî'nin tavırları gösterilebilir. Örneğin tarihçiler Muhammed b. Sinan'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

Ebu'l-Hasan el-Hadi'nin (a.s) yanına gittim, dedi ki: *"Ey Muhammed! Ferec ailesinin başına bir şey geldi mi?"* "Ömer öldü." dedim. Dedi ki: *"Bundan dolayı Allah'a hamdolsun."* Yirmi dört kere bu sözü tekrarladığını saydım. Sonra şöyle dedi: *"Onun -Allah lanet etsin- babam Muhammed b. Ali'ye ne dediğini bilmiyor musun?"* "Hayır." dedim. Dedi ki: *"Babam bir hususta onunla konuştu. Tutup babama dedi ki: 'Senin sarhoş olduğunu sanıyorum.' Bunun üzerine babam şöyle dedi: 'Allah'ım! Senin için oruçlu olarak akşamladığımı biliyorsun. Bu adama savaşın acısını ve esir düşmenin zilletini tattır.' Allah'a yemin ederim ki, aradan birkaç gün geçmeden bir saldırıya uğradı, bütün malları talan edildi ve kendisi de esir alındı. İşte şimdi de öldü."*¹

İmam Cevad'ın (a.s) Şahit Edilmesi

Daha önce Mu'tasım'ı, İmam Cevad'ı (a.s) öldürmeye sevk eden gerekçelerden ve bu iş için Ümmü'l-Fazl'ı seçtiğinden söz etmiştik.

Mu'tasım'ın, bu suçu işlemek için Ümmü'l-Fazl'ı seçmesinin sebebi, onun, babasının zamanında İmam'ı şiddetli bir şekilde kıskanması ve hatta İmam'ın bizzat babası Me'mun tarafından öldürülmesini talep etmesiyle ilgili olarak ortalıkta dolaşan söylentilerdi.²

Ebu Nasr el-Hemedanî anlatıyor: Bana Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer'in (İmam Hadi'nin -a.s-) kızı ve Ebu

1- Biharu'l-Envar, 50/62-63

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), 264

Muhammed Hasan b. Ali'nin (İmam Hasan Askerî'nin -a.s-) halası Hekime anlattı:

Muhammed b. Ali er-Rıza (a.s) vefat edince, eşi ve Me'mun'un kızı Ümmü İsa'nın¹ yanına gittim ve ona başsağlığı diledim. Çok üzgündü. Feryat ediyordu. Ağlamaktan, ağıt yakmaktan kendini helâk edecekti. Acılarının artmasından korkuyorduk. Biz İmam'dan, onun kereminden, ahlâkının güzelliğinden, yüce Allah'ın kendisine bahşettiği şeref ve ihlâstan, lütfettiği izzet ve saygınlıktan söz ediyorduk ki, Ümmü İsa şöyle dedi: "Onunla ilgili olarak sana hayret verici, akıl almaz, kelimelelere sığmaz bir olay anlatayım mı?" "Nedir bu olay?" dedim. Anlatmaya başladı:

Onu çok kıskanıyordum. Sürekli kontrol ediyordum. Bazen böyle davranmamam gerektiği yönünde sözler de işitiyordum ondan. Ben de gidip babama şikâyet ediyordum. O da, "Kızım, ona karşı tahammüllü ol. Çünkü o Resulullah'ın bir parçasıdır." derdi. Bir gün ben oturuyordum. Birden içeriye bir cariye girdi ve bana selâm verdi. "Kimsin sen?" dedim. "Ben Ammar b. Yasir'in soyundan gelen bir cariyeyim. Senin eşin Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) eşiyim." dedi.

Karşı konulmaz bir kıskançlık duygusuna kapıldım. Dışarı çıkıp bağırmayı ve herkese sesimi duyurmayı istedim. Az kalsın şeytan beni o cariyeye bir kötülük etmeye sevk edecekti. Öfkemi yutkundum, cariyeyle eşlik ettim ve giyiminin kuşamını düzelttim. Kadın yanımdan çıkınca, kalkıp babamın yanına gittim ve olayı ona anlattım. Babam hiçbir şey düşünemeyecek kadar sarhoştı. Dedi ki: "Ey hizmetçi! Kılıcını getir." Hizmetçi kılıcını getirdi. Atına bindi, "Allah'a yemin ederim ki onu öldüreceğim." dedi. Babamı bu hâlde görünce kendi kendime şöyle dedim: "İnna lillahi ve inna ileyhi

1- Ümmü İsa, Ümmü'l-Fazl'ın bir diğer künyesidir. Bazı metinlerde de olduğu gibi adı Zeynep'tir.

raciun... Kendime ve eşime ne yaptım!" Sonra yüzüme gözüme başıma vurmaya başladım.

Babam eşimin yanına girdi ve peş peşe indirdiği kılıç darbeleriyle onu parça parça etti.

Sonra yanından çıktı. Ben de arkasından koşarak çıktım. O gece uyuyamadım. Sabah olunca babama geldim ve şöyle dedim: "Dün akşam ne yaptığını gördün mü?" Ne yaptım?" dedi. Dedim ki: "İbnu'r-Rıza'yı (Rıza'nın oğlunu) öldürdün." Gözleri fal taşı gibi açıldı. Baygınlık geçirdi. Bir süre sonra kendine gelince, "Yazıklar olsun sana, neler söylüyorsun?" dedi. Dedim ki: "Evet, Allah'a yemin ederim babacığım, onun yanına gittin ve öldürünceye kadar kılıçla vurdun ona." Bundan dolayı büyük bir huzursuzluğa kapıldı. Sonra "Bana hizmetçi Yasir'i çağırın." dedi.

Yasir geldi. Me'mun ona baktı ve şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana, şu kızım neler söylüyor?" Dedi ki: "Ey Müminlerin Emiri! Doğru söylüyor." Eliyle göğsüne ve yüzüne vurdu ve şöyle dedi: "İnna lillah ve inna ileyhi raciun... Allah'a yemin ederim ki helâk olduk. Ebediyen rezil olduk. Yazıklar olsun sana ey Yasir! Etrafa bak bakalım, ne haberler var. Sonra çabucak yanıma gel. Çünkü şimdi ölecek kadar sıkıntılıyım." Yasir dışarı çıktı. Ben de o sırada yüzüme gözüme vurup ağlıyordum. Yasir döner dönmez, "Müjde! Ey Müminlerin Emiri!" dedi. "Sana da müjde, haberler nelerdir?" dedi.

Yasir diyor ki: Yanına gittim, oturuyordu ve üzerinde de bir gömlek ve aba vardı. Dişlerini misvakla temizliyordu. Selâm verdim ve dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Şu gömleğini bana hediye etmeni istiyorum. Onunla namaz kılıp bereketleneyim." Aslında benim amacım bedenine bakmaktı. Üzerinde kılıç izin in olup olmadığını görmektir. Allah'a yemin ederim ki, üzerine safra sürülmüş fildişi gibi pürüzsüzdü vücudu ve hiçbir iz yoktu. Me'mun uzun süre ağladı,

sonra şöyle dedi: "Bu durumda, söylenecek bir söz kalmadı. Bu, öncekiler için de, sonrakiler için de bir ibrettir."

Ardından şöyle dedi: "Ey Yasir! Onun yanına gitmek üzere ata binişimi, kılıcımı alışımı ve yanına girişimi hatırlıyorum. Yanından çıkışımı da hatırlıyorum. Bundan başka hiçbir şey hatırlamıyorum. Meclisime dönüp gelişimi de hatırlamıyorum. Ne yaptığım ve onun yanına nasıl gittiğimi anlamadım. Allah şu kızıma lanet yağdırsın. Yanına git ve ona de ki: Baban diyor ki, Allah'a yemin ederim ki bugünden sonra bir daha onu şikâyet etmek üzere bana gelersen veya ondan izinsiz evinden çıkarsan, onun intikamını senden alırım. Ardından İbnu'r-Rıza'ya git ve benden ona selâm söyle. Ona yirmi bin dinar götür. Dün akşam bindiğim atı da ona ver. Sonra Haşimîlere emret, yanına gidip ona selâm versinler."

Yasir diyor ki: Haşimîlere bunu söyledim. Ben de onlarla birlikte yanına gittim. Ona selâm verdim. Me'mun'un selâmını ilettim. Parayı önüne koydum. Atı da gösterdim. Bir süre ata baktı, sonra gülümsedi. Ardından şöyle dedi: "*Ey Yasir! Bizimle onun arasında ahit vardı. Sonra kalkıp bana saldırdı. Bilmez mi ki benim koruyucum ve muhafızım var, benimle onun arasına girer?*" Dedim ki: "Ey efendim! Ey Resulullah'ın oğlu! Bu tür azarlamaları bir kenara bırak ve onu hoş görüp affet. Allah'a yemin ederim ki, deden Resulullah'ın (s.a.a) hakkı için aklı başında değildi ve nerede olduğunu bilmiyordu. Allah'a samimi olarak söz verdi, yemin etti, bir daha içki içip sarhoş olmayacak. Çünkü bu şeytanın hilelerinden, tutunduğu iplerinden biridir. Ey Resulullah'ın oğlu! Onun yanına geldiğin zaman ona herhangi bir şey anlatma ve yaptığından dolayı onu azarlama."

Dedi ki: "*Allah'a yemin ederim, kararım budur, böyle düşünüyorum.*" Sonra elbiselerini istedi. Giyinip kalktı. Diğer bütün insanlar da onunla birlikte kalktılar. Derken Me'mu-

n'un yanına girdi. Me'mun onu görünce, onu karşılamak üzere ayağa kalktı. Kucaklayıp bağrına bastı. Hoşgeldin, dedi. İçeriye kimsenin girmesine izin vermedi. Onunla uzun uzun konuştu, istişarede bulundu.

Bu görüşme son bulunca, Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza (a.s) şöyle dedi: "*Ey Müminlerin Emiri!*" "Buyur, sadetler dilerim." diye karşılık verdi. İmam, "*Sana bir nasihat vereceğim, onu kabul et.*" dedi.

Me'mun, "Allah'a hamt ederek, şükürler sunarak kabul ederim. Nedir bu nasihat ey Resulullah'ın oğlu?" dedi. İmam Dedi ki:

Gece dışarı çıkmamanı istiyorum. Çünkü şu tersine dönmüş halktan yana senin için endişe duyuyorum. Bir akdim var, onunla kendini korursun; kötülüklerden, belâlardan, istenmeyen hadiselerden, afetlerden ve felâketlerden korunursun. Tıpkı dün gece beni senden koruduğu gibi. Eğer bunu yanına alarak Bizans ve Türk ordularına karşı çıkarsan, onlar birleşerek üzerine gelseler de, bütün yeryüzü halkı seni mağlup etmek için birleşseler de, Cebbar olan Allah'ın izniyle bunu başaramazlar. Eğer istersen onu sana gönderirim, bu sayede sana anlattığım bu kötülüklerin tümünden korunursun.

"Evet." dedi, "Kendi el yazınla yaz ve bana gönder." İmam da, "*Evet.*" dedi.

Yasir di ki: Sabah olunca Ebu Cafer (a.s) beni çağırdı. Yanına gittim ve karşısına oturdum. Tihame bölgesi ceylanın derisinin getirilmesini istedi. Üzerine kendi el yazısıyla bu akdi yazdı. Sonra şöyle dedi:

Ey Yasir! Bunu Müminlerin Emiri'ne götür ve ona de ki: Bunu gümüştan kamyş şeklinde bir kabın içine koysun. Üzerine de benim söyleyeceklerimi nakşetsin. Eğer koluna bağlamak istiyorsa, sağ koluna bağlasın. Erkânına uygun olarak güzel bir abdest alsın. Dört re-

kât namaz kılınsın. Her rekâta bir kere "Fâtîha Suresi"ni, yedi kere "Ayete'l-Kürsî"yi, yedi kere "Şehidelahu"1 ayetini, yedi kere "Ve'ş-şemsi ve duhaha" suresini, yedi kere "Ve'l-leyli iza yeğşaha" suresini, yedi kere de "Kul huvellah" suresini okusun. Namazı bitirince, bunu sağ koluna bağlasın. Zorluklar ve felâketler zamanında yüce Allah'ın gücü ve kudreti sayesinde korktuğu ve çekindiği her şeyden korunur. Ama bu sırada ayın akrep burcundan doğmamış olmasına dikkat etsin. Eğer Bizanslılarla, onların krallarıyla savaşırsa, Allah'ın izni ve bu akdin bereketiyle onları mağlup eder.

Rivayete göre Me'mun, Ebu Cafer'in (a.s) bu hırzle (koryucu dua) ve onun özellikleriyle ilgili olarak bu sözleri dinleyince, Bizanslılara savaş açtı ve Allah onu galip getirdi. Allah'ın dilediği kadar ganimet aldı. Bu akdi hiçbir savaşta üzerinden çıkarmadı. Bu sayede yüce Allah onu galip getiriyor, fetihler nasip ediyordu. Bütün bunlar, Allah'ın gücü ve kudretiyle oluyordu elbette.²

Tarihçiler Ümmü'l-Fazl'ın zehir içirerek İmam Cevad'ı (a.s) öldürme cinayetini işlediğini söylemişlerdir.

Rivayet edilir ki: Mu'tasım, Ebu Cafer'i (a.s) öldürmek için bir yol düşünüyordu. İmam'ın eşi ve Me'mun'un kızı Ümmü'l-Fazl'dan onu zehirlemesini istedi. Çünkü Ümmü'l-Fazl'ın İmam'ın çizgisinden saptığını, onu aşırı kışkırdığını öğrenmişti... Ümmü'l-Fazl bu isteği kabul etti. Üzüme zehir bulaştırarak İmam'ın önüne koydu. İmam üzümü yiyince, Ümmü'l-Fazl yaptığına pişman olup ağlamaya aştı. İmam, *"Niçin ağlıyorsun? Allah'a yemin ederim ki, Allah seni sonu gelmez bir fakirlikle, gizlenemez bir belâ ile cezalandıracaktır."* dedi. Nitekim Ümmü'l-Fazl iç organlarındaki bir hastalıktan

1- Âl-i İmrân, 18

2- Biharu'l-Envar, 50/62-63

dolayı öldü. Kanaması durdurulamıyordu. Bu hastalıktan kurtulmak için bütün malını harcadı. Sonunda başkalarının yardımına muhtaç oldu.¹

Zehir, İmam (a.s) üzerindeki etkisini çok şiddetli bir şekilde gösterdi. Son nefeslerini verirken, dilinden Allah zikri eksik olmuyordu. Onun şehit edilmesiyle imamet in ve İslâmî masum önderliğin parlak yıldızlarından biri söndürülmüş oldu.

İmam Muhammed Cevad (a.s), zamanının tağutu Abbasî halifesi Mu'tasım'ın eliyle şehit edilmişti. Onun ölümüyle düşüncenin ufuklarını aydınlatan, ilim ve fazilet meşalesini yeryüzünün her tarafında yükselten İslâm risalesinin sayfalarından biri dürülmüş oldu.

Cenaze Merasimi

İmam'ın (a.s) mübarek bedeni teşhiz edildi, yıkandı ve kefene sarıldı. Abbasî Vâsık ve Mu'tasım ellerini çabuk tutarak gelip namazını kıldılar.² Mübarek naaşı Kureyş mezarlığına götürüldü. Cenazeye büyük bir kalabalık eşlik ediyordu. Bağdat böyle bir gün görmemişti. Büyük bir keder yaşayan taziye grupları on binlerle ifade ediliyordu. Herkesin dilinden İmam'ın faziletlerine, eşsiz kişiliğine dair sözler dökülüyordu. İmam Cevad'ın (a.s) kaybıyla Müslümanların uğradıkları büyük zarar konuşuluyordu. Mübarek naaşı için büyük dedesi İmam Musa b. Cafer'in (a.s) mezarına bitişik

1- Biharu'l-Envar, 50/17

2- Vâsık ve Mu'tasım'ın İmam'ın cenaze namazını kılmaları, onun öldürülmesi ile ilgili olarak halkın zihinlerinde oluşan şüpheleri bertaraf etmek, kamuoyunu yanıltmak amacına yönelikti. Bilindiği gibi bir Masum'un cenazesini bir diğer Masum teşhiz ve tekfin edip namazını kılar. İmam Hadi'nin (a.s), babası İmam Cevad'ın (a.s) cenazesine katılmış olmasının önünde hiçbir engel yoktu. İmam Hadi'nin (a.s), babasının cenazesine katıldığı, onu yıkadığı, namazını kıldığı ve defnettiği hususunda bk. Müsnedu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.125-126.

bir mezar kazıldı ve oraya defnedildi. Onunla birlikte insanî değerleri de, insanlığın onur duyduğu üstün idealin somut örneğini de defnediyorlardı.¹

Ebu Cafer el-Meşhedî kendi rivayet zinciriyle Muhammed b. Radiyye'den, o da Ebu'l-Hasan el-Hadi'nin (a.s) bakımından rivayet etmiştir:

Günlerden bir gün İmam Hadi (a.s) benim önümde bir levhada yazılanları okuyordu. Birden levha elinden düştü, bir telaşla ayağa kalktı ve *"İnna lillahi ve inna ileyhi raciun... Allah'a yemin ederim ki babam öldü."* dedi. Dedim ki: "Nereden bildin?" Dedi ki: *"Allah'ın celâl ve azametinin şimdiye kadar gözlemlediğimden farklı bir açıklıkta tecelli etmesinden."*

Dedim ki: "O hâlde ölmüş." Bana şöyle dedi: *"Bırak bu konuyu. Bana izin ver, eve gireyim, sonra yanına gelirim. O zaman bana Kur'ân'dan dilediğin ayetleri sun, onları sana ezberden söylerim."*

Eve girdi. Ben de kalkıp onun peşinden gitmeye karar verdim. Çünkü ona acıyordum. Nerede olduğunu sordum. Denildi ki: "Şu eve girdi, kapıyı üzerine kapattı ve *'Ben yanınıza gelinceye kadar kimsenin içeri girmesine izin verme.'* dedi."

Sonra rengi değişmiş olarak evden dışarı çıkıp yanımıza geldi. *"İnna lillahi ve inna ileyhi raciun... Allah'a andolsun ki, babam öldü."* diyordu. Dedim ki: "Sana feda olayım, ölmüştür herhâlde." Dedi ki: *"Evet, onu ben yıkadım, kefenledim. Zaten onun bu işlemlerini benden başkası yapamazdı."* Sonra şöyle dedi: *"Bırak bu konuyu. Kur'ân'dan dilediğin ayetleri bana oku. Onları sana tefsir edeyim, ezberlersin."* Dedim ki: "A'raf'ı anlat." Kovulmuş şeytandan Allah'a sığındı, sonra okumaya başladı: *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla."*

1- Hayat'u'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.263

Bir zamanlar dağı İsrailoğulları'nın üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar.”¹

Yaşı ve Şehit Ediliş Tarihi

İmam Muhammed Cevad (a.s) zehirlenerek öldürüldüğü sırada, meşhur olan görüşe göre yirmi beş yaşındaydı.² Bu bakımdan yaş olarak tertemiz Ehl-i Beyt İmamları'nın (hepsine selâm olsun) en küçüğüdür. Kısa hayatını İslâm'ın ve Müslümanların izzeti, insanların tevhide, imana ve takvaya çağrılması uğrunda harcadı.

İmam Muhammed Taki (a.s) hicrî 220 senesinin zilkade ayının beşinde salı günü şehit edildi. Bir görüşe göre zilhicce ayının yirmi beşinde şehit edilmiştir. Bazılarına göre zilhiccenin altısında, bazılarına göre de zilkadenin sonunda şehit edilmiştir.³

Doğduğu gün, imamet görevini üstlenip Rabbinin yolunda sabrederek ve ödülünü sadece O'ndan bekleyerek cihat ettiği gün, şehit edildiği gün ve yeniden dirileceği gün selâm onun üzerine olsun!

1- es-Sakıb, s.204

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.264

3- A'râf, 171. bk. el-Kâfi, 1/497/12; İlamu'l-Vera, İbn Ayyâş'tan naklen; et-Tehzib, 6/90

İMAM CEVAD (A.S) DÖNEMİNİN İHTİYAÇLARI

Önceki iki bölümde, İmam Cevad'ın (a.s) yaşadığı dönemin özelliklerini, o dönem yöneticilerinin İmam'la (a.s), onun risalet çizgisiyle ve n hak İmam'ın yanında saf tutan salihler topluluğuyla kurdukları ilişkilerin tabiatını, doğrultusunda hareket edişini ele aldık.

Bu bölümde İmam Cevad (a.s) döneminin beklentilerini, özel ortamını, gelişmelerini, kültürel, siyasal ve sosyal verilerini, İslâm şeriatının genelde Ehl-i Beyt'in (a.s), özelde de dokuzuncu imam el-Cevad'ın omuzlarına yüklediği risalet görevi kapsamında ele almamız bir gerekliliktir.

Önceki iki bölümde, İmam Cevad'ın (a.s) yaşadığı dönemin özelliklerini, o dönem yöneticilerinin İmam'la (a.s) kurdukları ilişkilerin tabiatını, İmam'ın risalet çizgisini ve gerçek İmam'ın yanında saf tutan salihler topluluğunu ele aldık. O hak İmam ki, yolu insanlık için rabbanî hidayetin çizgisini temsil ediyordu.

Bu bölümde ise İmam Cevad (a.s) döneminin ihtiyaç ve beklentilerini, özel ortamını, kültürel, siyasal ve sosyal gelişmelerini, İslâm şeriatının genelde Ehl-i Beyt'in, özelde de dokuzuncuları olan İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) omuzlarına yüklediği risalet görevi kapsamında ele almamız bir gerekliliktir.

Çünkü Ehl-i Beyt, nübüvvet ve risalet evidir. Resulullah (s.a.a) onları mübarek elleriyle eğitmiş ve onlardan, risaleti Resulullah'tan (s.a.a) sonra yöneticilerin ve saray vaizlerinin

elinde bir oyuncak olmaktan koruyan sağlam bir zırh meydana getirmiştir. Nitekim bu özelliğiyle Ehl-i Beyt (a.s), rabbanî İslâm medeniyeti meşalesini bütün dünyaya ulaştırmakla yükümlü dipdiri, dinamik bir ümmet olma durumuna gelen İslâm ümmetini ölümcül bir helâk çukuruna yuvarlanmaktan da korumaktaydı. Ne yazık ki bu ümmet, siyasal liderlik düzeyinde belirginleşen ve oradan İslâmî hayatın her alanına sirayet eden sapkınlığın şahsında somutlaşan büyük bir musibetle boğuşmak durumunda kalmıştı. [İşte Ehl-i Beyt, bu musibetin ümmeti büsbütün uçuruma sürüklemesine engel olmaktaydı.]

İmam Cevad (a.s), görevini üstlendiği kendine özgü döneminde, pak atalarının bu iki önemli alanda gerçekleştirdikleri sonuçları yanı başında görüyordu. Bunun yanında, İslâm devletinin bütün sapık akımların tam bir özgürlükle İslâm dünyasında hareket etmelerine izin vermesinden sonra siyasal, sosyal ve dinî alanda yaşanan gelişmeleri ve değişimleri de gözlemliyordu. Çünkü sapık yöneticiler, sapık akımlara izin vermekle, açıkça cephe alamadıkları Ehl-i Beyt'in risalet cephesini zayıflatmayı hedefliyorlardı.

İmam Muhammed Cevad (a.s), kendi ilâhî görev ve sorumlulukları ile var olan imkânlar ve o şartlar içinde gerçekleştirilmesi mümkün olan olgular arasında bir denge kurmak durumundaydı. Ta ki bu sayede şeriatın ve şeriat sahibinin kendisi için belirlediği büyük ve nihaî hedeflere ulaşabilsin. O şeriat ki, onu kendini Allah'a ve O'nun ölümsüz risaletine adayan risalet kaynaklı bir yönetici ve rabbanî bir önder kılmıştır.

Buradan hareketle İmam Cevad'ın (a.s) imamet görevini üstlendiği dönemin kendine özgü ihtiyaçları ve bunlar muvacehesinde İslâmî sahada aktif olarak oynayacağı rolü açık bir şekilde gözlemleyebiliriz. Bu arada özel olarak salihler topluluğu açısından elde ettiği sonuçları kavrayabiliriz.

Şu hâlde, bu ihtiyaçlar bağlamında konuyu iki esas konuya ayırmak durumundayız:

Birincisi: Genel İslâmî ortamın ihtiyaçları.

İkincisi: Salihler topluluğunun ihtiyaçları.

Genel İslâmî ortamın ihtiyaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Ehl-i Beyt çizgisinin, Müslümanların geneline yönelik olarak risaletten kaynaklanan liderlik yetkinliğine sahip olduğunun, bu çerçevede İmam Cevad'ın (a.s) rabbanî liderlik makamına lâîk olduğunun ispatlanması.

2- Hâkim rejimin ve izleyicilerinin Ehl-i Beyt'i ve bu çizginin takipçilerini küçük düşürme amaçlı girişimlerinin boşa çıkarılması.

3- Hâkim rejimin değişik yöntemlerle İmam Mehdi (a.s) meselesini kökten halletme girişimlerine rağmen İmam Mehdi'nin beklenen hak devletine yönelik genel bir hazırlık yapmak.

4- Genel İslâmî ortamı etkileyen sapıklığa, bidatlere ve sapık akımlara karşı koymak.

5- İslâm ümmetinin evlâtlarının meseleleriyle ilgilenmek.

Risalet çizgisinin ve salihler topluluğunun ihtiyaçları ise şöyle özetlenebilir:

1- Genç imamet olgusunu, doğal kanunların işleyiş süreci bağlamında somutlaştırmak.

2- Salihler topluluğunun kültürel, ruhsal ve eğitsel yapısını kökleştirmek.

3- Salihler topluluğunun organik yapısını sağlamlaştırmak ve uzun sürecek bir gaybet dönemine hazırlamak.

4- Zor koşullara rağmen, İmam Hadi'nin (a.s) erken başlayan imamlığına hazırlık yapmak.

5- Şartların elverişsizliğine rağmen beklenen Gaip İmam (İmam Mehdi -a.s-) için ortamı hazır hâle getirmek, beklenen

gaybet asrına özel ve zor koşulları göz ardı etmeden düşünsel ve ruhî açıdan insanları hazırlamak.

Bu bölümde genel İslâmî ortamın ihtiyaçlarını ele alacağız. Salihler topluluğunun ihtiyaçlarını ise, inşallah sonraki bölümlerde ele alacağız.

Dördüncü Bölüm

- İmam Cevad (a.s) ve Genel İslâmî Ortamın İhtiyaçları
 - İmam Cevad ve Salihler Topluluğunun İhtiyaçları
 - İmam Cevad'ın (a.s) Medresesi ve İlmî Mirası
-

İMAM CEVAD VE GENEL İSLÂMÎ ORTAMIN İHTİYAÇLARI

Ehl-i Beyt ve İlâhî Önderlik

Abbasî halifesi Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) kişiliğini küçük düşürmek ve onu Ehl-i Beyt sevgisiyle mamur olmuş gönüllerden çıkarmakla ilgili gizli niyetlerini bir türlü gerçekleştiremedi. Çünkü İmam Rıza (a.s), genel anlamda tüm insanların kalplerini kendisine cezp etmeyi, akılları ve nefisleri etkilemeyi başarmıştı.

Böylece uzak-yakın herkes için onun amelî kişiliği ve zâtı güneş gibi parlamaktaydı.

Bu yüzden Me'mun, son çare olarak İmam Rıza'nın (a.s) İslâmî ortamdaki fiilî varlığına son vermeye, bedenini ortadan kaldırmaya karar verdi. Çünkü ünü her tarafı kaplamış, kişiliği parlak bir güneş gibi her tarafı aydınlatmış İmam'a (a.s) Medine'ye gitme iznini vermek, Me'mun'un tahtına ve Abbasî saltanatına mal olabilirdi.

Diğer taraftan, Me'mun'un tahtına yönelik oluşturduğu olumsuz etkiler ve risalet kaynaklı imamet çizgisi açısından gerçekleştirdiği olumlu etkiler hasebiyle hilâfetin başkentinde kalması da Medine'ye gitmesinden daha az tehlikeli değildi.

Genelde Abbasî hanedanının, özelde Me'mun'un üzerinde önemle durdukları ikinci nokta ise, vaat edilen ve beklenen İmam Mehdi (a.s) meselesiyle ilgili duydukları endişeydi. Çünkü kırıkları onarması, dağınıklıkları derlemesi, zulüm ve tuğyanın dayanaklarını yerle bir etmesi için yüce Al-

lah bütün ümmetlere vaatte bulunmuştur. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) tağut/azgın yöneticileri korkuttuğu, müminleri ve müstazafları müjdelediği tehlikenin eli kulağındaydı. Çünkü Resulullah (s.a.a), Mehdi'nin (a.s) soyunu, önderlik konumunu açık bir şekilde beyan etmiş, onun İmam Hüseyin'in (a.s) dokuzuncu göbekten çocuğu olduğunu açıklamıştı. Adını, babasının adını, genel niteliklerini, özelliklerini ve alâmetlerini zikretmişti.

Hz. Peygamber'den (s.a.a) gelen bu gibi haberler, zalimleri uyutmaz, huzurlarını kaçırmaz. Çünkü Resulullah (s.a.a) vahiyle irtibatlı, semadan destek görmektedir. Onun verdiği haberler boş ve anlamsız olamaz.

Sıradan veya profesyonel bir münecim bile böyle bir haber verse, zalim yöneticilerin çokça muhtaç oldukları ruhsal istikrarları bozulup dengeleri alt üst olurken, kendisine mensup olduklarını iddia ettikleri, gönderilmiş bir elçi olan peygamberden gelen böyle bir haberden mi etkilenmeyeceklerdi?!

Kaldı ki onlar saltanatlarını sağlamlaştırmak için her yolu araştırıp, saltanatlarını sarsacak ihtimallerle ilgili bin kere hesap yaparken, kapıya dayanmak üzere olan büyük tehlike için mi tedbir düşünmeyeceklerdi?!

Resulullah'ın (s.a.a), risalet meşalesini taşıma sorumluluğuna sahip Ehl-i Beyt'i ile ilgili olarak verdiği sayı belli ve bilinmektedir.

Onlar, hepsi de Kureyş'ten ve Haşimoğulları ailesinden on iki halifedirler. Ali b. Ebu Talib (a.s) ile onun soyundan gelecek olan on bir tertemiz İmam...

İmam Rıza (a.s), sayıları Resulullah (s.a.a) tarafından nas (net bir ifade) ile belirlenmiş on iki imamın sekizincisiydi. Hüseyin'in (a.s) soyundan gelen İmamların da beşincisiydi. Diğer Ehl-i Beyt İmamları'ndan onlara dair gelen rivayetler de vardı kuşkusuz.

Hâkim rejim adına faaliyet gösteren çeşitli odakların, Ehl-i Bey't'in mirasını ve rabbanî ilimlerini korumaya özen gösteren, onların çeşitli sırlarının emanetçisi konumunda olan salihler topluluğunun insicamını bozmak için birtakım girişimlerde bulunmuş olmasını uzak bir ihtimal olarak görmüyoruz.

Kuşkusuz Ehl-i Bey'tin (a.s) sırlarını ancak yüce Allah'ın kalplerini imanla sınadığı müminler taşıyabilir.

Abbasî yöneticileri salihler topluluğuna tamamen hâkim olamadılar elbette. Ama aralarına sızmayı ve onların hareket çizgilerinin özelliklerini gösteren bilgileri edinmeyi denemişlerdir kuşkusuz.

Hz. Mehdi'nin (a.s) doğumunun yakın olduğunun farkındaydılar; ama ne zaman doğacağını, ne zaman zuhur edeceğini bilmiyorlardı. Bu yüzden her şeyden önce İmam Mehdi'yi (a.s) dünyaya getirmemeleri için Ehl-i Bey'ti engellemeleri kaçınılmazdı. Tıpkı Firavun'un Hz. Musa'ya (a.s) yaptığı gibi.

Önemli gördükleri bu işi çözmek, adından ve varlığından söz edilmesi bile huzurlarını kaçırmaya yeten bu doğumu önlemek için Ehl-i Bey'ti sıkı bir kontrol altına aldılar. Onların özel hayatlarının derinliklerine sızdılar. Hareketlerini kontrol eden özel denetçiler görevlendirdiler. Me'mun'un kızı Ümmü'l-Fazl'ı İmam Cevad'la (a.s) evlendirmekte ısrar etmesi, buna açık bir örnektir. Hatta onların evliliklerini ve çocuk dünyaya getirmelerini bile sınırlandırmaya kalktılar. Oğulların ve eşlerin sayısı bakımından İmam Rıza'dan (a.s) önceki İmamlarla sonraki İmamların arasında bir karşılaştırma yaptığımız zaman, İmam Rıza'dan (a.s) sonraki İmamların oğullarının sayısının dikkat çekici şekilde az olması, bunun en güzel şahididir.

Öte yandan İslâm ümmetine, gerçek Mehdi'yi alternatifler de sunmaya kalktılar. Meselâ, bazı çocuklarının adını

Mehdi ve Muhtedi diye koydular. Amaçları, Hz. Peygamber'in hadislerinde kendilerinin kastedildiğini ima ederek Müslümanların genelinin zihinlerini karıştırmak, ortalığı bulandırmaktı.

Ama yalanın ipi kısadır. (Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.) Gerçeğin ortaya çıkması engellenemez. Tağutlar uzun süre hak görüntüsü veremezler. Gerçek anlamda hak elbisesini giymedikleri sürece sahte bir hak görüntüsüyle uzun süre insanları kandıramazlar. Çünkü bunların kişilikleri hak nitelikli tertemiz bir çevreden ve eşsiz rabbanî değerlerden barınmamıştı.

Fakat beklenen Mehdi (a.s) gerçeğinin üzerini örtmek üzere sergilenen sahte görüntülerin, gerçeğin yerini tutamadığı, bu gibi zihin karıştırmaların güttükleri amaçları gerçekleştiremediği çok geçmeden anlaşıldı.

Geride, onlar açısından mümkün olan tek yol kalmıştı. Ehl-i Beyt'ten dünyaya gelecek olan Mehdi'nin (a.s) doğumunu engelleyemediklerine, Müslüman kitlelerin zihinlerini bulandıramadıklarına göre, tek çare onu ortaya çıkarmalarıydı. Yani onun doğumunu gözetleyecek, doğar doğmaz da öldüreceklerdi. Böylece uykularını zehir eden, üzerlerine çöken bu kâbustan, tağutların tahtlarını yerle bir edecek intikam alıcı Mehdi kâbusundan kurtulmuş olacaktı.

Evet, halifelerin bu gerçeğe kesin inançla inanmaları zorunlu değildi. Ama sırf böyle bir ihtimalin bulunması bile sıkı önlemler almalarına yeterdi. Çok yakınlarda kapılarını çalması kesin veya muhtemel olan bu tehlike karşısında tepkisiz durmaları beklenemezdi.

İşte genel siyasal ortam bir taraftan, Müslümanların genel ihtiyaçları da diğer taraftan, Resulullah (s.a.a) ve tertemiz Ehl-i Beyt'i tarafından müjdelenen, nübüvvet hanedanından ortaya çıkacağı bildirilen ve kılıçla kıyam edeceği haber verilen İmam aracılığıyla zulüm ve tuğyanın ortadan

kalkacağına ilişkin en büyük ümidin devam etmesini gerektiriyordu.

Bu ışığın sürmesi ve söndürülmesinin engellenmesi kaçınılmazdı. Çünkü bu ümit bile zalimlerin ve müstekbirlerin tahtlarını sarsıyor, rahat ve huzurlu bir hayat sürdürmeleri imkânını ellerinden alıyordu. Kuşkusuz bu inanç ilkesi, ümmet için reel bir ihtiyaçtı, Ehl-i Beyt açısından sürdürülmesi gereken bir risalet göreviydi. Çünkü mevcut şartlar, beklenen Mehdi'nin (a.s) görevini ifa etmelerine imkân vermemişti. Ama doğumunu, ardından hayatta kalmasını temin edebilirlerdi.

Böylece İmam Mehdi (a.s) perde gerisinden Müslümanların işlerini idare edecek ve Kur'ân'da müjdelenen, Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hadislerinde ortaya çıkacağı vurgulanan mübarek devrimini gerçekleştirecek şartları hazırlayabilecekti.

Bu genel ihtiyaç karşısında Abbasîlerin, Resulullah'ın (s.a.a) soyundan gelecek olan Mehdi'nin (a.s) doğumunu engelleme yönündeki çabalarının daha da ciddileştiğini, güçlülük kazandığını ve hızlandırıldığını görüyoruz. Çünkü tehlike gittikçe onlara yaklaşıyordu.

Dolayısıyla İmam Muhammed Taki (a.s) ve ondan sonraki İmamlar iki önemli görevle karşı karşıyadılar:

1) Büyük ümidi korumak; ışığın istimrarını ve sönmesini sağlamak.

2) Mevcut yönetimi Mehdi'nin doğumu karşısında etkisiz kılmak ve Mehdi'ye yaklaşmalarını engellemek. Ta ki günahkâr elleriyle ona dokunmasınlar; önceki dönemlerde Mehdi'nin (a.s) atalarının önderliklerini denetim altına aldıkları ve onlardan geriye kalanları sıkı bir şekilde muhasara ettikleri gibi, son rabbanî önderliği de kontrol altına almasınlar. O ki, hak bayrağını taşımak, Muhammedî İslâm sancağını yükseltmek ve çağlar boyu gelip geçen bütün peygamberle-

rin arzularını gerçekleştirmek amacıyla kendini yüce Allah'a adayacaktır.

Ehl-i Beyt İmamları (üzerlerine selâm solun), hayat tarzları itibariyle sapık yöneticilerin gerçek yüzlerini ortaya çıkarmış, kitlelere onların gerçek mahiyetlerini gösterebilmişlerdi. İmamların hayat tarzları kelimenin tam anlamıyla amelî, ilmî ve ahlâkî bir meydan okumaydı. Bu sayede İslâm ümmeti, hâkim rejimin anlayışı ile, yönetimi elinde bulundurması, İslâm ümmetine önderlik etmesi gereken Ehl-i Beyt anlayışı arasındaki büyük farklılığı açık bir şekilde görebiliyordu.

Ama ümmetin, iki çizgi arasındaki farkı daha iyi kavrayabilmesi için bundan fazla çabaya, daha büyük farklılıkları ortaya koyacak çalışmaya ihtiyacı vardı. Ümmet, zalim yöneticilerin yüzlerine geçirdikleri maskenin altındaki gerçek kimliği görmek zorundaydı.

Me'mun, İmam Cevad'a (a.s) belli ölçüde yaklaşmayı başarmıştı. Onun da kendisine belli oranda yakın durmasını da sağlamıştı. Kızını onunla evlendirerek, hareketlerini kontrol etme imkânına kavuşmuştu. Böylece İmam'ın (a.s), hem kızından, hem de başka kadınlardan bir çocuğunun olmasını bu sayede önleyebilirdi.¹ Tabi, eğer Me'mun'un maksadı bu idiyse. Çünkü incelememizin akışı içinde bu hedefine dair işaretlere rastlamıştık.

1- Eğer Me'mun'un amacı, İmam'ın çocuk sahibi olması idiyse, kuşkusuz İmam'ın oğlunun Abbasiler tarafından kontrol edilmesi mümkün olabilir, daha doğrusu beklenebilirdi. Ama eğer maksadı, İmam'ın çocuk sahibi olması değil idiyse, bu durumda Me'mun'un kızının görevi, İmam'ın, kendisinden veya diğer kadınlardan çocuk sahibi olmasını engellemek olabilirdi. Nitekim bunu onun hareketlerinden görebiliyoruz. Çünkü İmam'ı kısıkanıyordu ve başka kadınlarla evlenmesini Me'mun'a şikâyet ediyordu. Oysa o günkü toplumda İmam'ın, Me'mun'un kızı gibi bir kadınla evli olmakla beraber herhangi bir cariye ile evlenmesi son derece doğaldı.

Me'mun'dan sonraki yöneticiler de bu ince politikayı büyük bir dikkatle sürdürdüler. Özellikle Me'mun'un, İmam Rıza'ya (a.s) suikast düzenleme girişiminde rezil olmasından sonra bundan başka seçenekleri yoktu. Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) şehit etmekle saltanatını tehdit eden en büyük rakipten kurtulmuştu; ama meydan okumada ve zalimlerin bunrunlarını sürtmeye kendisine üstünlük kuran yeni bir rakiple karşı karşıya kalmıştı.

Bundan dolayı İmam Cevad'ın (a.s) özel koşulları, özellikle dokuz yaşında olması, başta Me'mun için, sonra halkın geneli için ve en sonunda Ehl-i Beyt Şia'sından bazı kimseler için bir soru işareti oluşturuyordu.

Soru şuydu: Bu küçük çocuk, mevcut bütün siyasal ve sosyal perdeleri yırtması gereken ve itaat edilmesi de zorunlu olan rabbanî önderliği, yani imamet görevini yürütecek liyakate sahip midir?

İmam Cevad (a.s) risaletin devamı olan imamet görevini üstlenirken, böylesine büyük bir soruyla karşı karşıyaydı ve bu soru üç farklı düzlemde belirginleşiyordu. Bu nedenle, İmam Muhammed Cevad'ın (a.s), liyakatini herkese kanıtlanması gerekiyordu. Bu, bundan sonraki hayatı açısından büyük zorluklara yol açacak olsa da. Çünkü bu rabbanî çizginin bekası, Ehl-i Beyt hattının gerçekliğinin ve rabbanî risaletin ispatı her şeyin üstündeydi.

Bu yüzden, İmam Cevad'ın (a.s) bu soruların tümüne cevap vermesi, bu bağlamda İslâm dünyasının bütün siyasal ve ilmî odaklarına karşı durması gerekiyordu. İşte ancak o zaman genel ve özel anlamda risaletin gerektirdiği hareketleri gerçekleştirme imkânını bulabilirdi.

Şu hâlde İmam Muhammed Taki'nin (a.s) en başta gelen görevi, babası İmam Rıza'dan (a.s) sonra yaşadığı süreçte genel ve özel çerçevede imameti ispat etmektir. Çünkü İmam Rıza (a.s) açık ve net bir ifadeyle onun imamlığına işaret et-

miş, dostlarına ve tâbilerine onun kendisinden sonraki imam olduğunu söylemişti. İmam Rıza (a.s), Me'mun'un stratejisini, planlarını bizzat gözlemlemişti, onun yoğun bir gizli gündem ve plana sahip olduğunu biliyordu. Nitekim bu plan çerçevesinde kendisine son derece karanlık bir taktikle veliahtlık önermişti.

Ama İmam Rıza (a.s) bu planı boşa çıkararak, zamanın azlığına ve Allah rızası için feda ettiği değerli hayatının meşguliyetinin yoğunluğuna rağmen bunu İslâm'ın çıkarına kullanmayı başarmıştı.

İmam Cevad (a.s), halifeler tarafından düzenlenen genel oturumlarda kendisine yöneltilen sorulara, Ehl-i Beyt'in risalet kaynaklı çizgisinin hak üzere olduğunu ve kendisinin imamlığını ispat edecek; ilmî liyakate ve bütün Müslümanlara önderlik etme kişiliğine sahip olduğunu ispatlayacak şekilde cevaplar veriyordu. Böylece toplantıda bulunanlara, halifelere ve onların etrafında kümelenen âlimlerin geneline karşı hücceti tamamlıyordu.

İmam'ın (a.s) bu tavrı, aynı zamanda halifelere ve onların âlimlerine karşı bir meydan okuma mahiyetindeydi. O âlimler ki, öz Muhammedî risalet çizgisinden sapmış bir ortamda yetişen kitleler nazarında hilâfetin ilmî arka planını, kültürel ve şer'i altyapısını oluşturuyorlardı. Çünkü böyle bir ortamda yetişen kitleler görüntüler ve şiarlara önem verirler; akılları aracılığıyla öze, olayların ve o günkü İslâm toplumuna hükmeden akımların derinliğine inme gibi bir girişim içinde olmazlar.

Bu aynı zamanda, yöneticilerin Ehl-i Beyt'i aşağılama, kitlelerin gözünde değersizleştirme amaçlı planlarına karşı da bir meydan okumaydı. Çünkü Ehl-i Beyt, zorba halifelere, ilâhî bir izin ve sarih bir açıklama olmaksızın önderlik makamına kurulan yöneticilere karşı sessiz ve etkili muhalefeti oluşturuyordu.

Nitekim Ehl-i Beyt akidesine göre İmam'ın (a.s) masum olması, Allah ve Resulü (s.a.a) tarafından tayin edilmesi gerekir.

İslâm Âlemi ve Ehl-i Beyt Medresesinde Küçük Yaşta (Erken) İmamlıkla Görevlendirilme

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) varlığı, Ehl-i Beyt'in imametle ilgili akidesinin sahihliğinin delilidir.

Çünkü bir kimsenin çocuk yaşta imamet görevini üstlenmesi olayı ve bununla birlikte meydana gelen hadiseler, tek başına Ehl-i Beyt mezhebine özgü olan bu akidenin sahihliğini kesin bir şekilde ortaya koyabilir. Bütün mezhepler arasında sadece Ehl-i Beyt mezhebi, imameti rabbanî bir makam olarak görür.

Buna göre imamet, insanların seçmesi veya aday göstermesi ile olmaz. Bilakis müminlere, daha doğrusu bütün Müslümanlara fikrî, amelî, dinî ve amelî liderlik gibi bu rabbanî görevi yönetmek için gerekli olan bütün yeterlilik ve gerçek kudret özelliklerini üzerinde taşıyan bir şahıs için ilâhî tayin ve nasb ile belirlenir.

Bütün tarihçiler şu konuda görüş birliği içindedirler: İmam Muhammed Cevad (a.s), babası vefat ettiğinde yedi yaşını geçmemişti ve imamet görevini, babasından sonra, zahirî şartlara göre çocukluk dönemini temsil eden bu yaşta üstlenmiştir.

Bu, Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm olsun) hayatında daha önce rastlanmayan bir olguydu.

Eğer bu olguyu ilâhî kriterler ve tarihsel realiteler ışığında ele alacak olursak, İmam Cevad (a.s) medresesinin ve yine İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) temsil ettiği Ehl-i Beyt çizgisinin hakkın ta kendisi olduğunu görebiliriz.

Aksi takdirde yedi yaşını henüz tamamlamış bir şahsın, hem manevî, hem düşünsel, hem dinin fikhî, hem de başka alanlarında bu topluluğun rabbanî önderliğini en kusursuz şekilde yürütmesini başka nasıl izah edebiliriz?

Bu bağlamda kabul edilemeyecek diğer varsayımları şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci varsayım: Bu zatın imamlığına inanan Şia taifesi, onun bir çocuk olduğunu tam olarak bilmiyordu.

Böyle bir varsayım doğru olamaz. Çünkü Ehl-i Beyt'ten bir imamın liderliği polis ve askerle kuşatılmış, liderle halk arasında bir koruma duvarı çekilecek şekilde kral ve sultan heybetiyle erişilmez kılınmış değildi.

Ehl-i Beyt'in liderliği, sofu davetçiler ve Fatımîlerde olduğu gibi, tavan ile taban arasında engel koyan benzeri Batınî gruplar tarafından gizlice yürütülen illegal bir davetin liderliği gibi değildi.

İmam Muhammed Cevad (a.s) diğer Ehl-i Beyt İmamları gibi Şia'nın gözlerinin önündeydi. Bütün katmanlarıyla Şia taifesi, İmam'la doğrudan temas kurabiliyor; dinî meselelerinin, manevî ve ahlâkî sorunlarının çözümü için ona başvurabiliyordu.

Bizzat İmam Cevad (a.s), kendisini Bağdat'a getiren Me'mun'dan ısrarla Medine'ye geri dönmesine izin vermesini istemiş ve sonunda Me'mun Medine'ye dönmesine izin vermişti. O da Medine'ye geri dönerek ömrünün geri kalanını veya büyük bir kısmını orada geçirmişti.

Böylece İmam Cevad (a.s), aralarında liderliğine ve imamlığına inanan Şîiler de olmak üzere bütün Müslümanların gözlerinin önünde hayatını sürdürdü.

Dolayısıyla, İmam'ın (a.s) Şia taifesi tarafından tam olarak bilinmediğine ilişkin varsayım, ta baştan beri Ehl-i Beyt İmamları ile Şia tabanı arasında oluşturulan ilişkinin doğasına aykırıdır. Bu bir.

İkincisi: İmam Cevad (a.s), Abbasî halifesi tarafından sıkı bir kontrol altında tutuluyordu. Bunu İmam'ın, Ümmü'l-Fazl ile evlenmesi hikâyesinde açıklamıştık. Abbasîler, Me'mun'un ona karşı takındığı olumlu tavrı değiştirmek için İmam'ı sıkı bir denetim altına almışlardı. Bu da Müslümanların onu görmediklerine, yaşının küçük olduğunu bilmediklerine ilişkin varsayımın batıl ve yanlış olduğunun bir diğer kanıtıdır.

İkinci varsayım: İmam Cevad'ın (a.s) imametini inanan Şia toplumunun düşünsel ve ilmî düzeyi o zamanlar, imam olmadığı hâlde imamet iddiasında bulunan bir çocuğun imametini inanmak hususunda doğruyu eğriden ayıracak düzeyde değildi.

Bu varsayımı da, Şia toplumunun tarihsel realitesi, ulaştığı ilmî ve fikhî düzeyi yalanlamaktadır.

Çünkü Şia toplumu İmam Muhammed Bâkır (a.s) ve İmam Cafer Sadık (a.s) tarafından eğitilmişti. Mutlak olarak bütün İslâm âleminin en büyük İslâmî düşünce medresesi bu topluluğa aitti.

Medrese, birbirini izleyen iki kuşak tarafından yürütülüyordu: Birinci kuşak, İmam Cafer Sadık (a.s) ve İmam Musa Kâzım'ın (a.s) talebelerinden, onları izleyen ikinci kuşak da talebelerinin talebelerinden oluşuyordu.

Şia toplumuna öncülük eden bu iki seçkin kuşak; tefsir, kelâm, hadis ve ahlâk alanlarında, daha doğrusu İslâm öğretilerinin her alanında temayüz etmişti.

Şu hâlde, bu topluluğun düşünsel ve ilmî düzeyi, reel bir gözlem; mantıklı, makul ve benimseyeni inanmaya zorlayan bir delil olmadıkça, böylesine erken yaşta beliren, bütün maddî şartlara ve hayatın reel gerçeklerine muhalif duran ve iman edenlerine de sınırlandırılmaktan, baskı görmekten, takibe alınmaktan, öldürülmekten ve acımasız tehditler altında yaşamaktan başka bir şey kazandırmayan böyle bir inancı

benimsemesi için sağlam bir gerekçesinin olduğunu göstermektedir.

Elli veya altmış yaşına gelmiş engin ilme sahip ve her şeyden haberdar olup ileri görüşlü olan bir adamın, sırf yüksek derecede ilme, marifete, üstün bir zekâyâ ve ileri görüşlülüğe sahip olduğu için, imam olmadığı hâlde bir grup insanı imamlığına inandırması tasavvur edilse de, on yaşına girmemiş bir çocuğun böyle bir şeyi gerçekleştirmesi tasavvur edilemez. Çünkü gözlerinin önünde olduğu hâlde, o gün için İslâm âleminde oluşturulmuş en büyük düşünce medresesine sahip bir topluluğu sahte imamlığına inandırdığı nasıl tasavvur edilebilir?

Bu medresenin bazı unsurları Kûfe'de, bazıları Kum'da ve bazıları da Medine'de bulunuyordu. Dolayısıyla bu, İslâm âleminin ana merkezlerinde kök salmış bir medreseydi. İmam Cevad'la (a.s) da doğrudan ilişki hâlinde bulunuyorlardı. Ondan fetva istiyor, ona soru soruyor ve dünyanın her tarafındaki Şii'lerden toplanan malları ve paraları ona gönderiyorlardı.

Böyle bir medresenin, imam olmayan bir çocuğun gerçek durumundan haberdar olmadığını düşünemeyiz.

Üçüncü varsayım: İmam ve imamet kavramı Şia topluluğu nezdinde net değildi. Bilakis imamlığı salt bir babadan oğla geçen bir miras görüyorlardı. İmam nedir, imamın değeri nedir ve imametın şartları nelerdir? Bilmiyorlardı.

Ancak bu varsayım, Emirü'l-Müminin İmam Ali'den (a.s) İmam Rıza'ya (a.s) kadar imamlığın şartlarına, hakikatine ve İmam'ın alâmetlerine ilişkin olarak aktarılan ve Şia topluluğunun elinde bulunan tevatür düzeyine ulaşmış ilmî miras tarafından yalanlanmaktadır. Nitekim bu miras, Şia'yı diğer taife ve mezheplerden ayırmaktadır. Çünkü söz konusu taife ve mezheplere göre imamet beşerî bir makamdır, birçok in-

san için bu makama çıkmak, onu üstlenmek ve iddia etmek çok zor değildir.

Buna karşılık Şia, imamete ilişkin derin bir ilâhî kavrama dayanmaktadır. Ve bu, Şia için en başta gelen ve apaçık olan kavramlardan biridir. Şia anlayışında İmam; bilgisi, ah-lâkı, sözleri ve davranışları itibariyle eşsiz ve biricik bir insandır. Bu anlayış, Emirü'l-Müminin'den (a.s) İmam Rıza'ya (a.s) kadar büyük bir ilim topluluğu tarafından müjdelenmiştir.¹

Dolayısıyla Şia topluluğu açısından bütün ayrıntılar, bütün özellikler tedricî olarak açıklığa kavuşturulmuş, belli bir nokta üzerinde odaklanmıştır.

Ravi der ki:

İmam Rıza'nın (a.s) vefatından sonra Medine'ye gittim. İmam Rıza'dan (a.s) sonraki halifeyi sordum. Bana dediler ki: "Halife Medine'ye yakın bir köydedir." Söyledikleri köye gitmek üzere yola çıktım. Köye girdim. Orada İmam Musa Kâzım'ın çocuklarına kalan bir evi vardı. Evin insanlarla hıncahınç dolu olduğunu gördüm. İmam Rıza'nın (a.s) kardeşlerinden birinin oturduğunu gördüm. Meclisin başköşesine oturmuştu. Ama insanlar, "İmam Rıza'dan (a.s) sonraki imam bu değildir." diyorlardı. Çünkü önceki İmamlardan, "*İmamet, Hasan ve Hüseyin'den sonra iki kardeşte olmaz.*" dediklerini duyduk.

Evet, maddî ve manevî olarak ortaya konan bu ayrıntıların ve özelliklerin tümü, Şia topluluğu açısından açık ve ortadaydı.

Şu hâlde önceki İmamlardan tevatür düzeyinde aktarılan ilmî gelenek ve miras gerçeğinin İmam Muhammed Ce-

1- Daha geniş bilgi için, özellikle Tuhafu'l-Ukul adlı eserde imam ve imamet hakkında İmam Rıza'dan (a.s) rivayet edilen ayrıntılı hadise bakınız.

vad (a.s) hakkında da geçerli olması, bu üçüncü varsayımı yalanlamaktadır.

Dördüncü varsayım: Şia topluluğunun mensupları arasında yalan ve batıl inançları kabul üzere bir ittifak vardı.

Tarihsel realite bu varsayımı da yalanlamaktadır. Bu, söz konusu topluluğun takvasına ve kutsiyetine yönelik şahsî inancımızdan dolayı söylediğimiz bir şey değildir. Bilakis topluluğun objektif koşulları böyle bir varsayımı yalanlamaktadır.

Çünkü Şîlik, söz konusu topluluğun hayatında hiçbir gün mala, makama, saltanata ve yüksek mevkilere ulaşmanın yolu olmamıştır. Bilakis bu süreç boyunca Şîlik, işkencelere maruz kalmanın, zindanlara atılmanın, mahrumiyetin, felâkete uğramanın ve yıkıma duçar olmanın yolu olmuştur.

Şîlik dikenlerle dolu, mayınlı bir yol gibiydi. Korku, takiye, eziklik bu yolun alâmeti ve meyvesiydi. Şîlik o gün için herhangi bir maddî beklentiye veya dünyevî bir arzuya kavuşmanın yolu olmadığına göre, yalan ve batıl üzere ittifak etmenin ne gibi bir maddî kazancı olabilirdi!

Şia'nın düşünürleri, saygınları ve âlimleri niçin batıl bir imamlık üzerinde birleşsinlerdi? Hâlbuki bu sebatları onlara türlü yoksunluklardan, işkencelerden başka bir şey kazandırmıyordu. Sırf batıl bir mesnetten hareketle hangi akıl böylesine ağır bir yükün altına girer?

Hiç kuşkusuz bu objektif koşullar bir tek şeyin delilidir: Bu inanç, Şia topluluğunu oluşturan bireyler için bağlayıcı olan değişmez bir hakikatten kaynaklanıyordu. Onlar bu hakikati özümsemiş, ona inanmış, gereklerine ve sonuçlarına teslim olmuşlardı; süreç boyunca maddî hayatları türlü sınırağına maruz kalsa da.

Geride bir tek seçeneği kabul etmek kalıyor. O da şudur: İmam Cevad (a.s), erken yaşta imamlık iddia etmekle, imam-

lığına karşı çıkanlara meydan okumakla, her türlü kargaşa ve kafa karıştırma amaçlı girişime ve sınama amaçlı sorgulamalara karşı koymakla, davasının, mezhebinin ve çizgisinin hak oluşuna bir delil oluşturmuştur.

Bu çizgi Ehl-i Beyt çizgisidir ki, o gün için İmam Cevad (a.s) bütün Müslümanlara önderlik ve İslâm ümmetine liderlik bağlamında bu çizgiyi temsil ediyordu. Bu önderlik ise, Resulullah (s.a.a) ile başlamıştı; Resulullah (s.a.a) da, ümmet tekâmül etsin ve İslâm medeniyeti ilâhî esaslar ve rabbanî değerler temeli üzerine kurulsun diye onu Müslümanlara miras bırakmıştı.

Kuşkusuz bu büyük İmam'ın (a.s) bize bıraktığı değerli miras, üstlendiği rolün büyüklüğüne ilişkin kesin bir delildir; Kur'ân ayetlerinin ve Nebevî açıklamaların vurguladığı İslâmî önderlik alanında Şia'nın sahip olduğu inancı en açık şekilde ortaya koyacak niteliktedir.¹

İmam Cevad ve Ümmet Arasında Yaygın Olan Sapkın Anlayışlar

Aşırılık tek bir şekilde ortaya çıkmış değildi, aksine türlü şekilleri vardı. Bunlardan biri de sahabîlere ilişkin aşırı anlayışlardı.

Abbasî halifesi Me'mun'un huzurunda birçok insanın da bulunduğu bir toplantıda İmam Cevad (a.s) ile Yahya b. Eksem arasında geçen bir tartışmada İmam Cevad (a.s), sahabîlere ilişkin aşırı düşünceleri büyük bir maharetle çürütür. Tartışmanın metni şöyledir:

Rivayet edilir ki: Halife Me'mun, kızı Ümmü'l-Fazl'ı İmam Cevad'la (a.s) evlendirdikten sonra yanında Ebu Cafer

1- Bu bölümde, şehid Ayetullah seyyid Muhammed Bâkır es-Sadr'in (k.s) İmam Cevad (a.s) üzerine verdiği bir konferansının özetini esas aldık.

el-Cevad (a.s), Yahya b. Eksem ve kalabalık bir topluluğun da bulunduğu bir toplantıya katıldı.

Yahya b. Eksem dedi ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! 'Cebrail (a.s), Resulullah'a indi ve dedi ki: Ya Muhammed! Yüce Allah sana selâm söylüyor ve diyor ki: Ebubekir'e sor: Acaba o da benden razı mıdır? Ben ondan razıyım.' rivayeti hakkında ne dersin?"

Ebu Cafer (a.s) şöyle dedi:

Ebubekir'in faziletini inkâr edecek değilim. Ama bu rivayeti aktaran kimse, Resulullah'ın (s.a.a) Veda Haccı'nda söylediği şu hadisi göz önünde bulundurmalıdır:

"Benim adıma yalan uyduranlar çoğalmıştır ve benden sonra da çoğalacaktır. Bilerek bir sözü yalan yere bana isnat eden kimse, cehennemdeki yerine şimdiden hazırlansın! Benden bir hadis size ulaştırıldığı zaman, onu Allah'ın kitabına ve benim sünnetime götürün. Allah'ın kitabına ve benim sünnetime uyanı alın. Allah'ın kitabına ve benim sünnetime muhalif olanı ise terk edin."

Bu rivayet Allah'ın kitabına uymuyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şahdamarından daha yakınız.**"¹ Böyle iken yüce Allah, Ebubekir'in kendisinden razı olup olmadığını bilmeyecek! İçinde sakladığı düşüncüyü öğrenmek isteyecek! Böyle bir şey aklen imkânsızdır."

Sonra Yahya b. Eksem şöyle dedi: "Yine 'Ebubekir ve Ömer'in göklerdeki örnekleri Cebrail ve Mikail'dir.' diye rivayet edilmiştir."

İmam (a.s) buyurdu ki:

Bunu da kuşku ile karşılamak gerekir. Çünkü Ceb-

rail ve Mikail, Allah'ın kendisine yakınlaştırılmış melekleridirler ve hiçbir zaman O'na karşı gelmezler. Bir an bile O'na itaatten ayrılmazlar. Ama Ebubekir ve Ömer uzun süre yüce Allah'a ortak koşmuş, sonra Müslüman olmuşlar. Ömürlerinin çoğu Allah'a şirk koşmakta geçmiştir. Dolayısıyla o iki meleğe benzemeleri imkânsızdır.

Yahya b. Eksem dedi ki: "Bir de şöyle bir rivayet vardır: 'Ebubekir ve Ömer cennet yaşlılarının efendileridirler.' Buna ne dersin?"

Buyurdu ki:

Bu rivayetin de gerçek olması imkânsızdır. Çünkü cennet ehlinin tamamı genç olacaktır. Aralarında yaşlılar olmayacaktır. Bu rivayeti Emevîler, Resulullah'ın (s.a.a), "Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin efendileridir." şeklindeki hadisine karşı uydurmuşlardır.

Yahya b. Eksem şöyle dedi: "Ömer b. Hattab'ın, cennet ehlinin kandili olduğu rivayet edilmiştir."

İmam Muhammed Cevad (a.s) buyurdu ki:

Bu da imkânsızdır. Çünkü cennette Allah'ın, kendisine yakınlaştırılmış melekleri, Âdem (a.s), Muhammed (s.a.a) ve bütün nebilerle resuller vardır. Şimdi bunların nurları insanlara ışık vermeyecek de Ömer'in nuru mu onlara ışık verecek?!

Yahya b. Eksem dedi ki: "Rivayete göre, sekinet (iç huzur) Ömer'in dili üzere konuşur."

İmam buyurdu ki:

Ben Ömer'in faziletini inkâr edecek değilim; ama Ebubekir Ömer'den daha üstündür. [Dolayısıyla sekinetin Ebubekir'in dili üzere konuşması gerekir.] Ebubekir de -minberin üzerinde- şöyle demiştir: "Benim bir şeytanım var, bana hâkim oluyor. Eğer sapmaya meyledersem, beni doğrultun."

Yahya dedi ki: "Peygamberimizin (s.a.a), 'Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, Ömer gönderilecekti.' dediği rivayet edilmiştir."

İmam (a.s) buyurdu ki:

Allah'ın kitabı, bu hadisten daha doğrusunu söylüyor. Allah, kitabında buyuruyor ki: "**Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan...**"¹ Demek ki Allah peygamberlerden söz almıştır. Allah'ın sözünü değiştirmesi mümkün müdür? Hiçbir peygamber hayatının hiçbir döneminde bir an bile Allah'a ortak koşmuş değildir. Böyle iken, bir dönem şirk koştan ve ömrünün çoğu Allah'a şirk koştan bir adamın peygamber olarak gönderilmesi ihtimalinden nasıl söz edilebilir? Kaldı ki Resulullah (s.a.a), "Âdem, ruh ve beden arası bir şey iken, ben peygamberdim." buyurmuştur.

Yahya b. Eksem dedi ki: "Bir de Peygamber efendimizin (s.a.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ne zaman vahyin gelmesi gecikmişse, hep Hattab sülalesine inmiştir diye sanmışımdır."

İmam (a.s) dedi ki:

Bu da imkânsızdır. Çünkü Peygamber'in (s.a) kendi peygamberliğinden şüphelenmesi caiz değildir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da.**"² Böyle iken, yüce Allah'ın peygamber olarak seçtiği birinden peygamberliği alıp ömrünün bir döneminde kendisine şirk koştan birine vermesi mümkün olabilir mi?

Yahya b. Eksem dedi ki: "Rivayet edilir ki: Peygamberimiz (s.a.a), 'Eğer azap inse, Ömer'den başka kimse kurtulmaz.' demiştir."

1- Ahzâb, 7

2- Hac, 75

İmam Cevad (a.s) buyurdu ki:

Bu da imkânsızdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Hâlbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir.**"¹ Burada yüce Allah, Resulullah (s.a.a) aralarında bulunduğu ve istiğfar ettikleri sürece kimseye azap etmeyeceğini bildirmektedir.²

Bu rivayet, Emevî ve Abbasî hilâfetleri zamanında hadis alanında egemen olan tahrif olgusunun boyutlarını ve Peygamber efendimizin (s.a.a) mübarek sünnetine bulaştırılan bidatin etkinliğini ve bütün bunların Kur'ân-ı Kerim'in apaçık nasslarına (yorumaya yer bırakmayan ifadelerine) muhalif olmalarına rağmen, ümmet realitesi üzerinde ne denli etkin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu rivayet aynı zamanda, tabi konumundaki sıradan insanların ötesinde saray âlimlerinin bilinç ve kültür düzeylerinin de çok düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu karşılıklı konuşma, bize İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) cesaretini gösterdiği gibi, güçlü mantığını da gözler önüne sermektedir.

Yine bu rivayetten hareketle, sahabelik ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) sohbetinde bulunma şerefini istismar eden kimi şahısların hatalarını, bu maskenin arkasına gizlenerek tarih boyunca ümmetin zihninde mevhum kişiliklere bürünen sapık liderlerin çirkinliklerini örtbas etmek için ulema kılığındaki kimi insanların dinin hakikatlerini çarpıtmaya yönelik bu tehlikeli sapmalarını tashih etmek için İmam'ın büyük bir rol üstlendiğini de anlıyoruz.

1- Enfâl, 33

2- el-İhticac, 2/477-480

İmam Cevad ve İslâm Ümmetinin Evlâtlarının Dertleriyle İlgilenmesi

İmam Cevad (a.s), insanlara hizmet etmekle, onları öz-
gün Muhammedî İslâm'a çağırarak, onları Ehl-i Beyt mek-
tebine kazandırmakla özel olarak ilgileniyordu. Bu gibi faa-
liyetlerinden biri şöyledir:

Ebu Cafer (a.s), Bağdat'ta Halife Me'mun'un ya-
nından ayrılıp eşi Ümmü'l-Fazl ile birlikte Medine'ye
dönmek istediğinde, Kûfe kapısının caddesine doğru
yöneldi.

İnsanlar onu coşkuyla yolcu ettiler. Güneş batar-
ken, Müseyyeb'in evine vardı. Eve yerleştikten sonra
mescide gitti. Mescidin bahçesinde bir sedir ağacı (A-
rabistan kirazı) vardı. Henüz meyve tutmamıştı. İçin-
de su bulunan bir testi istedi.

Ağacın dibinde abdest aldı. Kalkıp insanlara ak-
şam namazını kıldırdı. Birinci rekâta Fatihâ'yı, ardın-
dan Nasr Suresi'ni okudu; ikinci rekâta da Fatihâ'dan
sonra İhlâs Suresi'ni okudu. Rükûdan önce kunut du-
ası okudu, selâm verdikten sonra da bir süre oturup
Allah'ı zikretti. Sonra namazın takibatını okumadan a-
yağa kalktı; dört rekât nafîle namaz kıldı, sonra taki-
batı okudu. Ardından iki şükür secdesine gitti, sonra
da mescitten çıktı.

Sedir ağacının yanına varınca, insanlar ağacın çok
güzel meyveler tuttuğunu gördüler. Şaşırıp kaldılar.
Meyveleri yemeye başladılar, hiçbir hamlık olmadığ-
ını, son derece tatlı olduklarını gördüler. İmam (a.s)
Medine'ye doğru yola çıktı.¹

İmam Cevad (a.s) bu olayda somut bir hadise aracılığıy-
la insanlara imamlığının delilini sunmuştur.

1- İlamu'l-Vera bi-A'lami'l-Huda, 2/105-106

Bunun yanında İmam Cevad'ın (a.s) insanlara hizmet etmeye önem vermesi, bu davranışın önemini, İslâm açısından erdemli oluşunu gözler önüne serdiği gibi, onları amelî yolla kazanmaya, fiilî olarak Ehl-i Beyt mektebine bağlanmalarını sağlamaya yönelik çabasını da ortaya koymaktadır. Bu konuyla ilgili birkaç örnekle yetineceğiz:

1- Şeyh Ebubekir b. İsmail'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ebu Cafer b. Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Bir cariye var, ağrılardan şikâyet ediyor." "*Onu bana getir.*" dedi. Cariye'yi getirdim. Dedi ki: "*Ey cariye, neren ağrıyor?*" "*Dizlerim ağrıyor.*" dedi.

Bunun üzerine İmam (a.s) elbisenin üzerinden dizlerini meshetti. Cariye oradan çıkarken hiçbir ağrısı kalmamıştı.¹

2- Muhammed b. Umeyr b. Vakid er-Râzî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ebu Cafer b. Rıza'nın (a.s) yanına gittim. Yanımda kardeşim de vardı. Şiddetli nefes darlığı çekiyordu. İmam'a (a.s) bu derdini anlattı. İmam (a.s) buyurdu ki: "*Allah, hastalığına şifa versin.*"

Sonra onun yanından çıktık. Kardeşim iyileşmişti. Öyle ki, ölünceye kadar bir daha bu hastalıktan şikâyet etmedi.

3- Muhammed b. Umeyr diyor ki:

Haftada bir böğrümde bir ağrı hissediyordum. Bazı günler bu ağrı şiddetleniyordu. İmam'dan (a.s) bu hastalığımla son bulması için dua etmesini istedim. Dedi ki: "*Sana gelince, Allah sana şifa versin.*" Bir daha bu hastalık bu şiddette tekrarlamadı.²

1- Biharul-Envar, 50/46-47

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 50/47

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

4- Ali b. Cerir'den şöyle rivayet edilmiştir:

Ebu Cafer b. Rıza'nın (a.s) yanında oturuyordum. Cariyelerinden birinin bir koyunu kaybolmuştu. Bir komşuyu tutmuş, "Koyunu sen çaldın." diye çekiştirerek İmam'ın yanına getirdiler. Ebu Cafer (a.s), "*Yazıklar olsun size! Bırakın komşunuzu. Koyununuzu o çalması. Koyun falancanın evindedir. Oraya gidin ve koyunu oradan çıkarın.*" dedi.

Hemen dediği eve gittiler ve koyunu oradan çıkardılar. Adamı da tutup dövdüler, üstünü başını yırttılar. Adam ise, "Koyunu çalmadım." diye yemin edip duruyordu.

Derken Ebu Cafer'in (a.s) evine geldiler. Buyurdu ki: "*Yazıklar olsun size! Adama zulmettiniz. Koyun kendiliğinden onun evine girmişti, onun haberi yoktu.*" Ardından adamı çağırды ve yırtılan üst başına karşılık olarak ona bir miktar para verdi.¹

5- Kasım b. Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir gün Mekke ile Medine arasında bir yerde bulunuyordum. Durumu zayıf bir bedevî yanıma geldi ve benden bir şeyler istedi. Ben de ona acıdım. Bir ekmek çıkarıp ona verdim. Adam yanımdan uzaklaşıp gidince, bir fırtına koptu, başımdaki sarığı uçurdu. Sarığın nasıl ve nereye gittiğini anlayamadım.

Medine'ye gelince, Ebu Cafer b. Rıza'ya (a.s) uğradım. Bana dedi ki: "*Ey Ebu Kasım! Yolda sarığımı mı yitirdin?*" "Evet." dedim. Buyurdu ki: "*Ey hizmetçi! Sarığımı çıkarıp getir.*" Hizmetçi benim sarığımın aynı olan bir sarığı çıkardı. Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bu sarık sana nasıl ulaştı?" Dedi ki:

"Bir bedevîye sadaka verdin. O da senin bu iyiliğinden dolayı Allah'a şükretti. Bunun karşılığı olarak da

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 50/47

*sarığın sana geri verildi. Allah, iyilik yapanların ecrini zayi etmez."*¹

Bu davranışlar, Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm olsun) insanlara hizmet etmeye verdikleri büyük önemi gözler önüne sermektedir.

Gördükleri üzerinde düşünen iyi bir gözlemci, bu gibi davranışların insanlar üzerinde meydana getirdiği büyük etkiyi rahatlıkla görebilir. Çünkü halk nazarında en açık dil, davranış dilidir ve bunun onlar üzerindeki etkisi de büyük olur.

Nitekim İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

İnsanları sözle değil, amellerinizle davet edin.

İMAM CEVAD VE SALİH CEMAATİN İHTİYAÇLARI

İmam Cevad, İmameti Etrafında Yayılan Kuşkuları Gideriyor

İmam Cevad (a.s), Müslümanların meşru imamlık görevini üstlenirken henüz ergenlik çağına ulaşmamış bir çocuktur. Tıpkı beşikte iken kendisine peygamberlik görevi verilen Meryem oğlu İsa (a.s) gibi. İmam'ın bu olağandışı durumu, Ehl-i Beyt'e bağlı, Resulullah'tan (s.a.a) sonra onların imamlıklarına inanan bazı kimselerin zihninde bazı soruların, bazı kuşkuların uyanmasına neden olmuştu. Ama İmam Cevad (a.s) bu kuşkuları gidermeyi başardı. Açıkça dile getirilen veya içeride saklanan sorulara, kendisine verilen fazilet, ilim, hikmet ve maharetle ikna edici cevaplar verdi.

İmam Cevad'ın (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) halifeliği görevini üstlendiği sırada çocuk yaşta olması, böylesine erken bir zamanda Müslümanların imamlığı makamına oturması, Ehl-i Beyt'e bağlı bazı kimselerin zihinlerinde birtakım soruların ve kuşkuların uyanmasına neden olmuştu.

Sorulara, babası İmam Rıza'dan (a.s) sadır olan, onun yakınları ve Mısır, Hicaz, Irak ve İran gibi Ehl-i Beyt'e bağlı kitlelerin liderleri arasında yayılan hadis, direktif ve işaretler aracılığıyla bir ölçüde cevap verilebiliyordu.

Fakat bunun yanı sıra İmam Muhammed Cevad (a.s) da babası İmam Rıza'nın (a.s) vefatından sonra şu veya bu şe-

kilde ortalıkta dolaşan bu kuşkuları bertaraf etmek için biz-zat kendisi harekete geçti. Bunu bazı rivayetlerden anlıyoruz. Bu rivayetlerin bir kısmını aşağıya alıyoruz:

a) Seyyid Murtaza (r.a) "Uyunu'l-Mu'cizat" adlı eserinde şunları anlatıyor: İmam Rıza (a.s) vefat edince, Ebu Cafer (a.s) yedi yaşındaydı. Bağdat'ta ve diğer şehirlerde insanların onunla ilgili görüşleri farklılık gösterdi. Bunun üzerine Reyyan b. Salt, Safvan b. Yahya, Muhammed b. Hakîm, Abdurrahman b. Haccac ve Yunus b. Abdurrahman gibi Şia'nın önde gelen güvenilir şahsiyetleri Abdurrahman b. Haccac'ın "Birketu Zelul (Kaygan Havuz)" denilen yerdeki evinde toplandılar. Başlarına gelen felaketten dolayı ağlıyor, sızlıyorlardı. Yunus b. Abdurrahman, "Kesin ağlamayın!" dedi. "Bu iş kime tevdi edilmiştir? Şu çocuk (Ebu Cafer'i kastediyor) büyüyünceye kadar meselelerin çözümü için kime başvuracağız?"

Bunun üzerine Reyyan b. Salt ayağa kalktı, eliyle Yunus'un boğazını sıktı ve bir yandan da tokatlamaya başladı. Şunları söyledi: "Sen bize iman etmiş gibi görünüyorsun; ama içinde şüphe ve şirk unsurlarını saklıyorsun. Eğer onun bu göreve getirilmesi yüce Allah tarafından ise, bir günlük çocuk bile olsa, yaşlı bir âlim düzeyindedir, hatta ondan daha üstündür. Ama Allah tarafından olmazsa, bin yaşında bile olsa, sıradan bir insan konumundadır. Üzerinde düşünülmesi gereken husus budur." Bunun üzerine topluluk onu ayıplamaya ve kınamaya başladı.

Hac zamanıydı. Bağdat ve diğer bölgelerin fakihlerinden ve âlimlerinden seksen kişi bir araya gelip hacca gitmek üzere yola çıktılar. İlk olarak Medine'ye gitmekti amaçları. Ebu Cafer'i (a.s) görmek istiyorlardı. Şehre vardıklarında, Cafer Sadık'ın (a.s) boş olan evine gittiler. Eve girdiler ve büyük bir serginin üzerinde oturdular. Abdullah b. Musa yanlarına geldi, meclisin başköşesine oturdu. Biri ayağa kal-

kıp şöyle seslendi: "Bu, Resulullah'ın oğludur. Soru sormak isteyen varsa, ona sorsun."

Bazı sorular soruldu, o da yanlış cevaplar verdi. Bunun üzerine Şiîler kederlenip şaşkınlığa düştüler. Fakihler de huzursuz oldular, kalkıp oradan ayrılmak istediler. Kendi kendilerine şöyle dediler: "Eğer Ebu Cafer sorulara cevap verecek olgunlukta olsaydı, Abdullah bu şekilde yanlış cevaplar vermeye kalkışmazdı."

Derken meclisin başköşesinden bir kapı açıldı. Muvaffak içeri girdi ve "Bu Ebu Cafer'dir." dedi. Hep birlikte ayağa kalktılar, onu karşıladılar ve selâm verdiler. İmam (a.s) içeri girdi. Üzerinde iki gömlek ve başında iki püskülü olan bir sarık ve ayağında da iki nalın vardı. Oturdu. Meclistekilerin hepsi sustular. Sorusu olan kişi ayağa kalktı ve sorularını sordu. İmam (a.s) da sorulara hakka uygun cevaplar verdi. Dinleyenler sevindiler, ona dua ettiler ve onu övdüler. Dediler ki: "Amcan Abdullah bunlarla ilgili olarak şöyle şöyle fetvalar vermişti!" Dedi ki:

Lâ ilâhe illallah. Ey amca! Bu tavrın Allah katında büyük bir suçtur. Yarın Allah huzuruna çıktığında sana, "Ümmet içinde senden daha âlim biri varken, niçin kullarıma bilmediğin hususlarda fetva verdin?" derse, hâlin ne olacak?!¹

b) Rivayet edilir ki: Babasının ölümünden sonra bir çocuk olan Ebu Cafer (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) mescidine getirilir. İmam (a.s) minberin yanına gelir, bir merdiven yukarı çıkar ve şöyle der:

Ben Muhammed b. Ali er-Rıza'yım. Ben Cevad'ım. Ben insanların sulplerindeki neseplerini bilirim. Ben sizin gizlinizi, açığınızı ve akıbetinizi bilirim. Bu, bütün mahlûkatın yaratılmasından önce ve göklerle yerlerin yok olmasından sonra bize bahşedilmiş bir ilim-

1- Biharul-Envar, 50/99-100

dir. Eğer batıl ehlinin birbirini desteklemesi, sapıklık devletinin iş başında bulunması ve şüphecilerin ortalığı velveleye vermesi olmasaydı, öyle şeyler söylerdim ki, öncekiler ve sonrakiler şaşırıp kalırdı...¹

c) İsmail b. Bezi' anlatıyor: Ebu Cafer es-Sani'ye (a.s), İmam'ın durumu ile ilgili olarak bir şey sordum; dedim ki: "İmam yedi yaşından daha küçük olabilir mi?" İmam, "*Evet, beş yaşından da küçük olabilir.*" dedi.²

d) Ali b. Esbat anlatıyor: Bir gün Ebu Cafer'in (a.s) bulunduğum yere çıkageldiğini gördüm. Onu şöyle bir süzme-ye başladım. Başına ve ayaklarına baktım, derin derin inceledim. Amacım, Mısır'daki arkadaşlarımıza onun boyunu tarif edebilmektir. Ben öylece onu süzerken, oturuverdi ve şöyle dedi:

Ey Ali! Yüce Allah, peygamberlik için gerekli gördüğü delilleri imamlık için de öngörmüştür. Yüce Allah, "**Ve henüz çocuk iken ona hikmet verdik.**"³ "**Yiğitlik çağına erip olgunlaşınca...**"⁴ "**Nihayet kırk yaşına varınca...**"⁵ buyurmuştur. Dolayısıyla İmam'a çocuk iken de hikmet verilebileceği gibi, kırk yaşında iken de verilebilir.⁶

İmam Cevad'ın (a.s) henüz bir çocuk iken Müslümanların imamlığı makamına gelmiş olması başlı başına bir mucizeydi.

Bundan sonraki bölümlerde onun sergilediği ilâhî öğretileri incelemeye çalışacağız. Daha önce Abbasî devletinin

1- Biharu'l-Envar, 50/108

2- Hilyetu'l-Ebrar, 2/398, Hayatu'l-İmam Muhammed b. Ali el-Cevad, s.32-33'ten naklen

3- Meryem, 12

4- Kasas, 14

5- Ahkaf, 15

6- el-Kâfi, 1/314

baş kadısı gibi yaşını başını almış büyük fakihlerin karşısında ilmini sergilediğini görmüştük. Hiç kuşkusuz bu, İmam'ın (a.s) sahip olduğu mucizevîlik sıfatının bir kanıtıdır. Ayrıca Allah ile ilişkisinin derinliğini, bağlarının güçlülüğünü, O'na yakınlığını, yüce Allah katından sunulan gaybî desteğe mazhar oluşunu gösteren önemli kanıtlardan biridir.

İmam Cevad ve Salihler Topluluğunun Kültürel Yapısı

Ehl-i Beyt İmamları; tavırları, öngörülen hedefe en güzel şekilde ulaşmanın garantisi olan hikmet esaslı hareketleri itibariyle İslâm'ın ve Müslümanların izzetini göz önünde bulunduruyorlardı. İmam Cevad'ın (a.s) hareketlerinin ana dayanağını da bu bakış açısı oluşturuyordu. Hareketlerini kuşatan engelleyici ortama rağmen bu, alabildiğine geniş alanlı ve derinliğine etkileyici bir tutumdur. Bu bağlamda İmam'ın (a.s), ümmeti ve öncülerini bilinçli bir şekilde hazırlamaya yönelik çeşitli hareketlerinin belirginleştiği bazı alanlara işaret etmek istiyoruz:

a) Düşünsel Yapıyı Derinleştirmek

İmam Cevad'ın (a.s), Müslüman insanın kişiliğinin akidevî yönünü sağlam temellere dayalı olarak geliştirmesi, ondan kalan ilmî ve pratik mirası gözlemleyen herkesin fark edebileceği bir olgudur. Bize miras kalan bu ilmî birikim, akidenin ana maddesini oluşturacak temel ilkeler ve programlar ihtiva etmektedir:

İmam Cevad ve Saf Tevhide Davet Etmesi

İslâm inanç sisteminin (akide) temeli, tevhit ve Allah'ın birliğine inanmaktır. Müslüman insanın yüce Allah ile ilgili düşüncelerinin sağlamlığı, geri kalan tüm diğer itikadî ilkelerin asıl dayanağı ve odak noktasıdır. Bundan dolayı İmam

Cevad (a.s), bu temel ilkenin açıklanmasına, belirginleşmesine büyük bir özen gösterirdi. Davud b. Kasım el-Caferî'ye hitaben yaptığı konuşmada söylediklerimize ilişkin kanıtlar vardır.

Cafer anlatıyor: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "**De ki: O Allah tektir.**"¹ ayetinde işaret edilen 'ahad (tek)' kelimesinin anlamı nedir?" Buyurdu ki:

Her varlığın birliği üzerinde birleştiği zat demektir. Şu ayeti duymadın mı?: "**Andolsun ki onlara, 'Göklere ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler.**"² Sonra da bu insanlar O'nun eşi ve ortağı olduğunu söylüyorlar.

Dedim ki: "**Gözler O'nu göremez.**"³ ayetinde ne demek isteniyor?"

Buyurdu ki:

Ey Ebu Haşim! Kalplerin algılaması, gözlerin görmesinden daha keskin ve daha dakiktir. Sen kalbî algılamana Sind'i, Hindistan'ı ve gitmediğin birçok memleketi tasavvur edebilirsin; ama gözlerinle göremezsin. Allah'ı, kalplerin algılamaları bile tasavvur edemezken, gözler nasıl O'nu görebilir?

İmam Cevad'a (a.s) soruldu: "Allah için 'şeydir' denebilir mi?" diye soruldu. Buyurdu ki:

Evet, ama tatil ve teşbih sınırlarının⁴ dışında tutmak şartıyla.¹

1- İhlâs, 1

2- Ankebût, 61

3- En'âm, 103

4- Tatil sınırı; yüce Allah için vücut, kemal sıfatlarını, fiili ve izafi sıfatları ispat etmeme anlayışından ibarettir. Teşbih sınırı ise, Allah'ı sıfatların hakikati ve mümkün arazlar itibariyle mümkün varlıkların hükmüne tâbi tutma ve onlara benzetme anlayışı demektir.

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/353-354

Ebu Haşim el-Caferî rivayet eder: Bir gün İmam Ebu Cafer Muhammed Cevad'ın (a.s) yanında oturuyorken, bir adam, "Bana yüce Rabbimiz hakkında bilgi ver. O'nun kitabında isimleri ve sıfatları var mıdır? Ve bu isimler ve sıfatlar O'nun kendisi midir?" diye sordu.

Ebu Cafer (a.s) şöyle buyurdu:

Bu sözün iki yönü var: Eğer sen "Bu isimler ve sıfatlar O'nun kendisidir" derken, O'nun varlık olarak sayılan ve çokluktan ibaret olan biri olduğunu demek istiyorsan (yani birkaç tane ve çok olduğunu söylüyorsan), Allah bundan münezzehdir. Eğer "Bu isim ve sıfatlar hep vardılar" diyorsan, "hep vardılar"ın da iki anlamı vardır: Eğer "O'nun yanında O'nun ilmi kapsamında hep vardılar ve O bunlara hep müstahaktı" diyorsan, bu doğrudur. Eğer "Tasvirleri, heceleri ve harflerinin bölmeleri hep vardı" diyorsan, Allah'la beraber O'ndan başka bir şeyin olmasını tasavvur etmekten Allah'a sığınırız. Bilakis Allah vardı ve mahlûkat yoktu. Sonra bunları (isim ve sıfatları) yarattı ki kendisiyle mahlûkatı arasında bir vesile olsun ve mahlûkat bunlar aracılığıyla kendisine yalvarıp kulluk sunsunlar. Bu da O'nun zikridir [bunlar aracılığıyla O'nu zikrederler]. Allah vardı ve zikir yoktu. Zikir aracılığıyla zikredilen, hep var olan kadim Allah'tır.

İsimler ve sıfatlar mahlûkturlar. Anlamlar ve bunlarla kastedilen, Allah'tır ki ayrışma ve kaynaşma O'nun şanına yaraşmaz. Ayrışma ve kaynaşma bölünebilen varlıklar için geçerlidir. Allah için "birleşimdir, azdır, çoktur" denemez. Ama O, zatı itibariyle kadimdir (öncesizdir).

Çünkü birden başka her şey bölünebilir. Allah ise birdir, dolayısıyla bölünmez. Allah için azlık ve çoklukla da tasavvur edilemez. Bölünebilen, azlık ve çokluk ile tasavvur edilebilen varlık, yaratıcısına delâlet eden mahlûktur.

"Allah kadirdir" dediğin zaman, hiçbir şeyin O'nu aciz bırakamayacağını haber vermiş oluyorsun. Bu sözle aczi O'dan olumsuzluyor ve O'ndan başkası olarak nitelendiriyorsun.

Aynı şekilde "O âlimdir" dediğin zaman, bu sözle cehaleti O'ndan olumsuzluyor ve cehaleti O'ndan başkası olarak nitelendiriyorsun. Allah eşyayı yok ettiği zaman suretleri, heceleri, harf bölmelerini de yok eder. Ama hep âlim olan, hep vardır.

Bunun üzerine adam dedi ki: "Şu hâlde, nasıl oluyor da Rabbimizi Semi' (İşiten) olarak isimlendiriyoruz?"

Buyurdu ki:

Çünkü kulaklarla idrak edilen hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Ama O'nu, başta bulunan işitme organı kulağa benzer bir organa sahip olmakla vasfetmeyiz. O'nu Basir (Gören) olarak da isimlendiririz. Çünkü gözlerin gördüğü renk, şahıs veya başka hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Bununla beraber O'nu baştaki görme organına benzer bir göze sahip olmakla nitelendirmeyiz.

Biz O'nu Latif olarak da isimlendiririz. Çünkü sivrisine ve ondan daha küçük olan latif şeyleri, onların üreyip geliştikleri yerleri, akıl edişlerini, fesada olan şehvetlerini, nesillerine acımalarını, bazılarının bazılarını üzerinde sulta kurmasını; dağlarda, ovalarda, çöllerde, vadilerde ve sahralarda bulunan yavrularına yiyecek ve içecek taşımalarını bilir. Bu yüzden onları yaratanın latif, ama keyfiyeti olmayan biri olduğunu biliriz. Keyfiyet (Nasıllık) ise şekillenen ve nasıllığı olan mahlûkat için geçerlidir.

Allah, güçlüdür de diyoruz. Ama bu, mahlûkatta gördüğümüz şiddetle tutup yakalama anlamında bir güç değildir. Eğer O'nun kuvveti mahlûkatta gördüğümüz türden bir güç olsaydı, bu takdirde O'nunla mahlûkat arasında benzerlik oluşurdu ve artma ihti-

mali ortaya çıkardı. Artması muhtemel olan bir şeyin eksilmesi de muhtemeldir. Eksik olan ise, kadim olmaz. Kadim olmayan da acizdir.

Dolayısıyla yüce Rabbimizin benzeri, zıddı, dengi, keyfiyeti, nihayeti yoktur. Gözle görülmez. Kalplerin O'nu tasavvur etmesi, vehimlerin O'nu sınırlandırması, vicdanların O'nu şekillendirmesi yasaktır. O, mah-lûkatının aletlerine, yaratıklarının özelliklerine sahip olmaktan uzak ve beridir. Bütün bunlardan çok yüce ve uludur.¹

Aşırılarla (Gulat) Mücadele

Tehlikeli sapmalardan biri de bazı aşırı (gulat) grupların Ehl-i Beyt'e ilişkin anlayışlarıydı. Ehl-i Beyt İmamları bu gibi aşırı gruplara karşı sürekli teyakkuzda olmuş, onları susturmuş, inançlarını reddetmiş, kendilerine tâbi olan samimî Müslümanlara onlardan uzaklaşmalarını emretmişlerdi.

İmam Cevad (a.s) da bu mesele ile ilgili olarak atalarının yolunu izledi. Aşırılık tohumlarının yayılmasına karşı son derece titiz davrandı. Nitekim bazı gelişmeler karşısındaki tavrı bu gerçeği açıkça ortaya koyuyor. Tarihçiler Hüseyin b. Muhammed el-Eş'arî'den şöyle rivayet etmişlerdir:

Bizim mezhebimize mensup olan Abdullah b. Rezin a-dındaki yaşlı bir adam bana anlattı: Medine'ye mücavir bir yerde oturuyordum. Ebu Cafer (a.s) her gün zeval vaktiyle birlikte mescide gelir, bir kayanın üzerine iner, Resulullah'ın (s.a.a) kabrine uğrar, ona selâm verirdi. Sonra Fatıma'nın (a.s) evine uğrar, ayakbalarını çıkarır ve namaz kılardı. Bir gün şeytan bana vesvese verdi ve şunu telkin etti: "Merkebinden indiğinde git, ayağının bastığı yerin toprağını al." O gün oturdum ve bu amacımı gerçekleştirmek için gelmesini bekledim.

1- Müstedreku Avalemi'l-Ulum, 23/354-356

Zeval vakti girince, İmam (a.s) eşeğinin sırtına binmiş olarak çıkageldi. Ancak her zaman indiği yerde inmedi, orayı geçip mescidin kapısının yanında bulunan kayanın üzerine indi. Sonra mescide girdi, Resulullah'ın (s.a.a) kabrinin başına varıp ona selâm verdi. Ardından her zaman namaz kıldığı yere döndü. Günlerce böyle yaptı (ve ayağının toprağını alabileceğim bir yere basmadı). Bunun üzerine kendi kendime dedim ki: "Ayakkabılarını çıkardığı zaman, gidip bastığı yerdeki çakılları alayım."

Ertesi gün yine zeval vaktinde geldi, kayanın üzerine indi. Sonra Resulullah'ın (s.a.a) kabrinin olduğu yere gitti ve namaz kıldığı yere geri geldi. Ama ayakkabılarını çıkarmadı. Günlerce bu şekilde davrandı. Kendi kendime dedim ki: "Burada amacımı gerçekleştiremeyeceğim. En iyisi yıkandığı hamamın kapısına gideyim. Hamama girdiğinde ayağının bastığı yerin toprağını alırım." İmam'ın (a.s) hangi hamamda yıkandığını sordum. Bana, Talha'nın soyundan gelen bir adamın Baki'de bulunan hamamına gidip yıkandığını söylediler. Hamama gittiği gün oraya gittim ve hamamın kapısına kadar yürüdüm. Talha'nın soyundan gelen bu adamın yanında oturdum, İmam'ın (a.s) gelişini beklerken, onunla konuşmaya daldım.

Talha'nın soyundan gelen bu adam bana dedi ki: "Eğer yıkanmak istiyorsan hamama gir. Çünkü bir saat sonra bu imkânı bulamayacaksın." "Niçin?" dedim. Dedi ki: "Çünkü Rıza'nın (a.s) oğlu hamama girmek istiyor." Dedim ki: "Rıza'nın oğlu kimdir?" Dedi ki: "Muhammed'in (s.a.a) soyundan gelen salih ve takvalı bir adamdır." Dedim ki: "Onunla birlikte başkasının hamama girmesine izin vermez mi?" Dedi ki: "O geldiği zaman, onun yıkanması için hamamı boşaltırız." Öylece konuşurken İmam (a.s) çıkageldi. Yanında hizmetçiler vardı. Biri de önünde gidiyordu. Bu hizmetçinin yanında bir hasır vardı. Derken hasırla birlikte soyunma yerine

girdi ve hasırını serdi. İmam da oraya geldi, selâm verdi ve eşeğinin sırtında bölmeye girdi. Sonra soyunma yerine girip hasırın üzerine indi.

Talha'nın soyundan gelen hamamcıya dedim ki: "Sözünü ettiğin salihlik ve takvalılık bu muydu?"

Dedi ki: "Ey adam! Allah'a yemin ederim ki bugüne kadar hiç böyle davranmamıştı." Bunun üzerine kendi kendime şöyle dedim: "Benim davranışım yüzünden böyle oldu. Kabahati ben işledim." Sonra dedim ki: "Çıkmasını bekleyeyim. Bakarsın çıkışta isteğimi gerçekleştiririm."

Hamamdan çıkıp elbisesini giyinince, eşeğin getirilmesini ve soyunma yerine sokulmasını istedi. Hasırın üzerine basarak eşeğe bindi ve hamamdan çıktı. Kendi kendime dedim ki: "Allah'a yemin ederim ki ona eziyet ettim. Bir daha böyle bir şey yapmayacağım, ona karşı böyle bir davranış içine girmeyeceğim."

Gerçekten bu sözümü tuttum. O gün zeval vakti olunca eşeğinin sırtına binmiş olarak görüldü. Her zamanki gibi avludaki yerde indi. İçeri girip Resulullah'ın (s.a.a) kabrinin başında ona selâm verdi. Ardından Fatıma'nın (a.s) evinde namaz kıldığı yere geldi. Ayakkabılarını çıkardı, kalkıp namazını kıldı.¹

b) İlmî Yapının Derinleştirilmesi

İmam Cevad'ın (a.s) faaliyet gösterdiği alanlardan biri de, mübarek ataları olan önceki Ehl-i Beyt İmamları'nın temellerini atıp belli bir seviyeye getirdikleri ilmî yapıyı sağlamlaştırmasıydı. Bu faaliyetleri çerçevesinde özelde o günkü Şia topluluğunun, genelde de İslâm ümmetinin karşısına çıkan ilmî sorunlara verdiği cevapları ve fikhî meselelere ilişkin fetvaları ön plana çıkmıştır.

1- Biharul-Envar, 50/59-61

Bu bağlamda en önemli husus, ilmî metot ve araçları tamamlayıcı bir çaba içinde olmasıdır.

İlmî Metot ve Araçları Tamamlama

Usul kaideleri (fıkıh hukuku), şeriati anlama ve hükümlerini istinbat etmeye ilişkin genel metodun bir parçasını oluşturur. Aşağıda İmam Muhammed Taki'nin (a.s) bu husustaki ilmî metodunu özetleyeceğiz:

a) Kur'ân'ın tefsirini Ehl-i Beyt İmamları'ndan öğrenmeden, Kur'ân'ın zahirinden nazari hükümler istinbat etmenin caiz olmaması:

el-Kâfi'de İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet ettiğine göre, bir adam İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) bazı sorular sorar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer: İmam, adama dedi ki:

Onlara de ki: "Resulullah'ın (s.a.a) yüce Allah'ın ilmiyle ilgili olarak izhar ettiği şeylerde ihtilâf vardır mı?" Eğer "Yoktur." derlerse, onlara şöyle de: "O hâlde, kim Allah'ın hükmüyle hükmeder de hükmünde ihtilâf olursa, Resulullah'a (s.a.a) muhalefet etmiş olur mu?" "Evet." diyecekler. Eğer "Hayır." derlerse, önceki sözlerini nakzetmiş olurlar. Yine onlara de ki: "Kur'ân'ın tevilini Allah'tan ve ilimde derin bilgiye ulaşanlardan başkası bilemez." Eğer "İlimde derinleşenler kimlerdir?" derlerse, onlara de ki: "İlimde ihtilâf olmayan kimselerdir." Eğer "Kimdir onlar?" diye sorarlarsa, de ki: "Resulullah (s.a.a) bu özelliğin sahibiydi... Eğer Resulullah (s.a.a) kendisinden sonra ilminde bir kimseyi seçip geriye bırakmadıysa, kesinlikle kendisinden sonra gelecek adamların sulplerindeki insanları zayi etmiş demektir."

Adam dedi ki: "Kur'ân onlar için yeterli olmayacak mı?" Buyurdu ki: *"Evet, ama onu tefsir eden birini bulurlarsa."* Dedi ki: "Resulullah (s.a.a) onu tefsir etmedi mi?" Buyurdu ki:

Evet, bir adama tefsir etti. Sonra bu adamın özelliklerini de ümmete açıkladı. Bu adam, Ali b. Ebu Talib'dir (a.s).¹

Yine şöyle buyurmuştur:

Muhkem iki şey değildir, bir şeydir. Bir kimse kendisinde ihtilâf olmayan bir hüküm verirse, Allah'ın hükmüyle hükmetmiş olur. Kendisinde ihtilâf olan bir hüküm verir de görüşünde isabetli olduğunu düşünürse, o kimse tağutun hükmüyle hükmetmiş olur.²

b) Güvenilir kaynaklarda Ehl-i Beyt İmamları'ndan nakledilen hadislerle amel etmenin zorunluluğu:

Yine el-Kâfi'de Muhammed b. Hasan b. Ebu Halid Şenbule'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "Sana feda olayım, bizim şeyhlerimiz İmam Ebu Cafer el-Bâkır'dan (a.s) ve Ebu Abdullah es-Sadık'tan (a.s) hadisler rivayet etmişlerdir. O zamanlar sıkı bir takiyeye uygulaması vardı. Bu yüzden yazdıklarını gizlemiş, kimse de onlardan rivayet etmemiştir. Kitaplar ise ancak onlar öldükten sonra bize ulaştı." Buyurdu ki:

Bu hadisleri rivayet edin. Onlar doğru ve gerçek-tirler.

c) İmam'ın (a.s) bir kimsenin sözüne göre amel etmeyi caiz görmesi durumunda bu kimsenin sözüne göre amel etmenin caizliği:

Rical-i Keşşî'de İmam Rıza'nın (a.s) hizmetçisi Hayran'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Efendime¹ sekiz dirhem gönderdim..." (Hadis bu şekilde devam ediyor. Diyor ki:) Dedim

1- el-Kâfi, 1/245

2- el-Kâfi, 1/248

1- Efendisinden maksat burada İmam Rıza, İmam Cevad veya İmam Hadi'dir (hepsine selâm olsun). Çünkü Hayran her üç İmam'ın da hizmetçiliğini yapmıştır. Hayran'ın isim vermeden naklettiği hadislerin de üç İmam'dan birinden olduğu muhtemeldir.

ki: "Sana feda olayım, bazen adamlar gelir bana. Onların nezdinde senin hak olduğun bilgisi var veya senin hak konumunu bilmektedirler. Benden amel edecekleri şeyleri soruyorlar. Benim bu husustaki görüşüm, gizlice infak etmeleri şeklindedir." Buyurdu ki:

Bu hususta kendi görüşüne göre amel et. Çünkü senin görüşün, benim görüşümdür. Sana itaat eden, bana itaat etmiş olur.¹

d) Bilgisiz fetva vermenin caiz olmaması:

Daha önce şunu belirtmiştik ki, İmam Rıza (a.s) vefat ettiğiğinde, İmam Muhammed Taki (a.s) yedi yaşındaydı. Bağdat'taki ve İslâm dünyasının diğer bölgelerindeki Şiîlerin onunla ilgili kanaatleri farklılık gösterdi. Bunun üzerine Şia'nın ileri gelenleri ve fakihleri hac mevsiminde Ebu Cafer'i (a.s) görmek üzere bir araya geldiler. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) evinde Abdullah b. Musa'yı meclisin başköşesine oturmuş gördüler. Kendisine sorular soruluyor, o da Şia'nın ileri gelenlerini ve fakihlerini hayrete düşürecek [yanlış] cevaplar veriyordu. Bu yüzden rahatsız olup çıkmak istediler.

Tam o sırada hizmetçi Muvaffak, Ebu Cafer'le (a.s) birlikte içeri girdi. Hep birlikte kalkıp onu karşıladılar. Selâm verdiler. Sonra Ebu Cafer (a.s) oturdu. Sorular sormaya başladılar. Sorulara gerçek ve isabetli cevaplar veriyordu. Bunun üzerine sevindiler, ona dua ettiler ve övgülerini sundular. Ona dediler ki: "Amcan şöyle şöyle fetvalar verdi." Bunun üzerine dedi ki:

Lâ ilâhe illallah! Ey amca! Bu tavrın Allah katında büyük bir suçtur. Yarın Allah huzuruna çıktığında sana, "Ümmet içinde senden daha âlim biri varken, niçin kullarıma bilmediğin hususlarda fetva verdin?" derse, hâlin ne olacak?"¹

1- Rical-i Keşşî, 610, h. 1134; Vesailu's-Şia, 12/216, hadis: 6

1- Biharu'l-Envar, 50/99

Fıkhî Meselelerde Fetva Vermek ve İlmî Soruları Cevaplandırmak

İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) fıkhî sorulara verdiği cevaplar ve diğer ilmî meselelere ilişkin açıklamaları, salih cemaatin ilmî yapısının oluşturulmasında önemli bir yer tutmuştur. Bunu aşağıdaki metinlerde gözlemek mümkündür:

Sabah Namazının Vakti: Husayn b. Ebu Husayn rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) şöyle bir mektup yazdım: "Sana feda olayım. Dostların sabah namazının vakti hususunda ihtilâfa düştüler. Kimi dikey şekilde olan birinci fecir doğduğunda sabah namazını kılıyor. Kimi de fecir yerin en aşağı kısmında yayılıp belirince namaz kılıyor. Namaz kılmak için bu iki vakitten hangisinin daha faziletli olduğunu bilmiyorum. Ey efendim! Eğer uygun görürsen, bana bu vakitlerden hangisinin faziletli olduğunu öğret. Mehtaplı gecede fecrin doğduğunu nasıl anlayabilirim, iyice kızarıp sabah olduğunda mı vakit girmiş olur? Bulutlu gecelerde ne yapabilirim? Bunun yolculuktaki ve mukimlikteki sınırı nedir? İnşallah dediklerinize göre hareket ederim."

Bana kendi el yazısıyla şu cevabı gönderdi:

Fecir -Allah sana rahmet etsin- beyaz ipliktir, dikey şeklindeki beyazlık değildir. Yolculukta da, mukimlikte de bu vakti iyice tespit etmeden namaz kılma; Allah sana rahmet etsin. Çünkü yüce Allah bu konuda kullarını şüphe içinde bırakmamıştır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Sabahın beyaz ipliği, siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yiyin, için.**"¹ Şu hâlde beyaz iplik, oruç tutacak kimsenin yemesinin ve içmesinin haram olduğu fecir vaktidir. Bu vakit sabah namazının da farz olduğu vakittir.²

1- Bakara, 187

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/382-383

Namazda Besmele: Yahya b. Ebu Umran el-Hemedanî rivayet etmiştir: İmam Ebu Cafer Muhammed Cevad'a (a.s) şöyle yazdım: "Sana feda olayım. Tek başına namaz kılarken Fâtiha Suresi'nin başında besmeleyi okuyup da zammı surede okumayan kimse hakkında ne dersin? Abbasî,¹ 'Besmeleyi terk etmekte bir beis yoktur.' dedi."

İmam (a.s) kendi el yazısıyla bana şu cevabı yazıp gönderdi:

Ona -Abbasî'ye- rağmen besmeleyi iki defa [Fatiha'dan sonra bir kez daha] okumak gerekir.²

Evlilikte Zorlama: Ali b. Mehziyar, Muhammed b. Hasan el-Eş'arî'den şöyle rivayet etmiştir: Amcamın oğullarından biri Ebu Cafer'e (a.s) şöyle bir mektup yazdı: "Amcasının evlendirdiği bir kız çocuğu, büyüdüğünde bu evliliği reddetmektedir, bu hususta ne dersiniz?"

Kendi el yazısıyla şu cevabı gönderdi:

Bu işte zorlama olmaz. Karar kıza aittir.³

Vakfın Hükmü: Ali b. Muhammed b. Süleyman en-Nevfelî rivayet etmiştir: "Ebu Cafer'e (a.s) bir mektup yazdım. Dedemin falan oğlu falanın çocuklarından muhtaç olanlara vakfettiği bir arazi hakkında bir soru sordum. Adamın çocukları çoktular ve farklı şehirlere dağılmışlardı."

Bana şu cevabı yazdı:

Dedenin falan oğlu falanın çocuklarına vakfettiği bir araziden söz ediyorsun. Arazi vakfın bulunduğu şehirde yaşayan çocuklara aittir. O şehirde bulunmayan çocukları aramak gibi bir zorunluluğun yoktur.¹

1- Hişam b. İbrahim el-Abbasî. İmam Rıza'ya (a.s) ve İmam Cevad'a (a.s) karşı çıkardı.

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/162-163

3- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/475

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/466

Kocasının ve Başkasının Kadın Hakkında Şahitlikte Bulunması: Muhammed b. Süleyman rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "Nasıl oluyor da bir koca karısını zina ile suçladığı zaman şahitliği, Allah adına yapılan dört şahitlik yerine geçiyor da, başkası için böyle bir şey caiz olmuyor. Hatta kadının çocuğu ve kardeşi de olsa onun hakkında zina suçlamasında bulunan kimseye had uygulaması gerekiyor?" Dedi ki:

Bu soru, Ebu Cafer el-Bâkır'a (a.s) sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: Bilmez misin, bir adam karısını zina etmekle suçladığı zaman ona, "Onun zina ettiğini nasıl bildin?" diye sorulur. Eğer "Gözlerimle gördüm." derse, şahitliği Allah adına yapılmış dört şahitlik yerine geçer. Çünkü koca gece ve gündüz hiç kimsenin giremediği halvet yerine, kadının yanına girebilir. Ama kadının çocuğu da olsa halvet yerine girmesi, içerde olup bitenleri görmesi caiz değildir. Bu yüzden koca, "Gözlerimle gördüm." dediğinde, şahitliği dört kişinin şahitliği yerine geçer.

Eğer "Gözümle görmedim." derse, bir başkası gibi iftiracı konumuna düşer. Kadının zina ettiğine dair şahit ve güçlü delil bulunmazsa, kocaya da iftira cezası uygulanır.

Eğer kocadan başka biri kadın hakkında zina suçlamasında bulunursa ve bunu gözleriyle gördüğünü söylerse, ona şöyle denir: "Bunu nasıl gördün? Bu fiilin işlendiğini gördüğün halvet yerine hangi gerekçeyle tek başına girdin? Sen bu iddianda töhmet altındasın. Doğru söylüyor olsan da suçluluk durumundasın. Bu yüzden yüce Allah'ın senin gibiler için öngördüğü cezayı uygulayarak, seni edeplendirmek gerekir."

İmam devamla dedi ki:

Kocanın şahitliğinin, Allah adına yapılmış dört şa-

hitlik sayılması, her bir şahit yerine bir kere yemin etmesi nedeniyleledir.¹

Yukarıda verilen örneklerden, İmam Cevad'ın (a.s) bazı yönlendirici direktifleri gözlemlenmektedir. Bu da Şia'sını, dostlarını yazışmalar veya doğrudan görüşmeler yoluyla derin bilgiye sahip kılma amacına yöneliktir.

c) Eğitim Sistemini Kökleştirmek

İmam Cevad'ın (a.s), üzerinde önemle durduğu temel programlardan biri de, İslâm ahlâk anlayışını fert ve toplum düzeyinde kökleştirmektir.

İmam (a.s) ümmeti eğitirken onlara atalarının, özellikle Emirü'l-Müminin'in (a.s) hadislerini aktarıyordu. Çünkü bu hadisler etkili, derinlikli eğitsel direktifler içeriyordu.

Şimdi İmam Cevad'ın (a.s) sözlerine, atalarından aktardığı hadislerle ve eğitsel yönlendirmenin ana maddesi olarak ümmete sunduğu bu hususlara değiniriz:

Amelde Hikmet ve Sağlamlık

İmam Cevad'ın (a.s) bir amacı, Şia'sına amelde hikmeti ve sağlamlığı esas almanın, gelişmeleri yorumlarken zaman unsurunu gözetmenin önemini öğretmektir. Çünkü olayların zamanla belirginleşen dönemsel özellikleri vardır. Kemale erip olgunlaşmaları için bu dönemlerden geçmeleri zorunludur. Olayların bu özelliklerini göz önünde bulundurmamak pratiği ifsat eder, olgunlaşmadan etkisiz hâle getirilmesine neden olur.

Şöyle buyurmuştur:

Bir şeyi (iş, programı veya projeyi) sağlamlaşmadan açığa çıkarmak, onu ifsat etmektir.¹

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/484-485

1- Tuhafu'l-Ukul, s.457

Yine bazı zorluk zamanları vardır. Zorluklar, zaman olarak kendileri için öngörülen süre son bulmadan kişinin bunlardan tümüyle kurtulması mümkün değildir. Bu, bir bakıma bazı hastalık devrelerine benzer ki, bu devrelerin süresini azaltmanın imkânı yoktur. Ama bu direktif, zorlukları bertaraf etmek için vesile aramayı da terk etmek anlamına gelmez. Aksine bu hususta harekete geçmek ve çaba sarf etmek gerekir. Çünkü sıkıntı ve zorluk zamanını aza indirecek, sonra da bertaraf edecek olan budur. İşte İmam Cevad (a.s), dedesi Emirü'l-Müminin İmam Ali'den (a.s) şu hadisi aktarırken bu anlama işaret etmiştir:

Emirü'l-Müminin (a.s), Mısır'dan gelen Kays b. Sa'd'a şöyle dedi: "Ey Kays! Zorluklar için öngörülmuş gaye ve sonlar vardır ki, o gaye ve sonlara ulaşmaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla akıllı olan kimsenin, zorluk, süresini doldurup gidinceye kadar ona aldırması gerekir. Çünkü zorluk insana yöneldiğinde insanın ona karşı çare bulmaya çalışması, sıkıntıyı ve zorluğu arttırmaktan başka bir işe yaramaz."¹

Yine İmam Muhammed Cevad (a.s), dedesi Emirü'l-Müminin'den (a.s) amelleri tamamlamaya yardımcı olan unsurları rivayet etmiştir:

Dört haslet, kişinin ameli yerine getirmesine yardım eder: Sağlık, zenginlik, ilim ve ilâhî muvaffakiyet.²

Zalimlerle İlişki

İmam Cevad (a.s), bir Müslümanın zalimlere yakın durmaktan, onlara meyletmekten uzak durmasının zorunluluğunu vurgulamış ve zalimlere karşı çıkmaya, onlardan uzaklaşmaya davet etmiştir.

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Zulümle muamele eden, ona yardımcı olan ve ona rıza gösteren kimseler suç ortaklarıdır.¹

Yine Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İşlenen bir çirkinliği (kötülüğü) güzel (normal) gören kimse de suçun ortağıdır.²

İmam Cevad (a.s), sapıklara itaat etmemeyi, onları dinlememeyi önemle vurgular, bunu şeytana itaat etmek, onu dinlemek olarak kabul ederdi. Şöyle buyurmuştur:

Bir konuşmayı dinleyen kimse ona kul olur. Eğer konuşan Allah adına konuşuyorsa, Allah'a kul olur. Şayet İblis'in diliyle konuşuyorsa, İblis'e kul olur.³

Zalimleri şiddetle reddetmek ve onları en sert üslupla eleştirmek hususunda İmam Cevad'dan (a.s) aktarılan son derece önemli bir tefsir örneği vardır ki burada dindarlığın, dini yaşamanın anlamı açık bir şekilde ortaya konmaktadır:

Yüce Allah, peygamberlerinden birine şöyle vahyetti: "Dünyada züht içinde yaşaman, bir an önce rahata kavuşman içindi. Herkesten ilgini kesip kendini bana adaman, benimle güçlenmen amacına yönelikti. Ama sen herhangi bir düşmanıma düşmanlık ettin mi, herhangi bir dostumu dost edindin mi?"¹

Bu rivayeti esas aldığımızda din, Allah'ın dostlarını dost edinmek ve düşmanlarına düşman olmakla, onlarla uzlaşmakla, onlarla barışık olmamakla gerçekleşir. Bu ruhun ümmeti bürümesi için dedesi Emirü'l-Müminin'in (a.s) Ebu Zerre'e (r.a) hitaben söylediği şu sözü nakletmiştir:

Sen Allah için onlara kızdın. O hâlde kendisi için

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/278

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/280

3- Tuhafu'l-Ukul, s.456

1- Tuhafu'l-Ukul, s.455-456

kızdığın Allah'tan ümidini kesme. Onlar dünyaları için senden korktular, sen de dinin için onlardan korktun. Allah'a yemin ederim, eğer gökler ve yerler tümüyle kulun üzerine kapansa, şayet bu kul Allah'tan korkan biri ise, mutlaka yüce Allah onun için bir çıkış yolu gösterir. Haktan başka hiçbir şeye ısınma ve baltıdan başka hiçbir şeyden ürküp kaçma.¹

Toplumsal Faaliyet

İnsanın toplumsal hareketleri, toplumda kökleştiği ve etkinleştiği oranda güç kazanır. Bu yüzden İmam Cevad (a.s), mümin öncü grubun İslâmî faaliyetleriyle bağlantılı kavramları açıklığa kavuşturmaya büyük önem vermiştir. Kavramlara ilişkin bu açıklamaların bir kısmına aşağıda yer veriyoruz:

1- İnsan toplum içinde edindiği merkezî konum kökleştikçe, insanların ona ilgisi artar, ihtiyaçlarını gidermesi ve sorunlarını çözmesi için ona başvururlar. İmam Cevad (a.s), ataları aracılığıyla İmam Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Allah'ın bir kuluna yönelik nimeti çoğaldıkça, kulların ona yönelik muhtaçlığı da artar. Bu muhtaçlığa tahammül edemeyen kimseye verilen nimetler tükeniye yüz tutar.¹

2- İnsanın sahip olduğu nimetlerin kalıcılığı, ümmet içindeki şerefli konumunun devamı, ümmete yönelik iyiliğinin ve hizmetinin derecesine bağlıdır. İmam Cevad (a.s), Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Allah'ın özel olarak nimetlere gark ettiği bazı kulları vardır. Onlar bu nimetleri çevrelerindeki muhtaçlara dağıttıkları sürece bu nimeti onlarda kalıcı kılar. Ama sahip oldukları nimetleri kimseyle paylaşmadık-

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/257

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

ları zaman, bu nimeti onlardan çekip alır, başkasına verir.¹

3- İyilik yapana teşekkürle karşılık vermenin zorunluluğu hususunda İmam Cevad (a.s), Emirü'l-Müminin'den (a.s) bu konuda şöyle rivayet eder:

Nimete nankörlük etmek, ilâhî öfkeyi celp eder. Sana teşekkürle karşılık veren kimse, senden aldığından fazlasını sana vermiştir.²

4- İmam Cevad (a.s), insanlar arası ilişkileri düzeltmenin yollarını, arkadaşlar arası ilişkinin mahiyetini açıklamaya yönelik olarak dedesi Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Üç haslet vardır, eğer bunlara sahip olursan insanların sevgisini kazanırsın: Arkadaşlık ederken insaflı ve adil davranmak. Zorlukları eşitçe paylaşmak. Her zaman selim bir kalbe (düşünceye) müracaat etmek ve boyun eğmek.¹

Yine şöyle buyurmuştur:

Kendisiyle ilgili yakinin seni ıslah ettiği [doğru olduğuna kanaat getirdiğin] bir arkadaşına yönelik [kötü] zan seni ifsat etmesin. Kardeşine gizlice öğüt veren onu güzelleştirir, herkesin ortasında açıktan öğüt verense, onu çirkinleştirir. İyileri ıslah etmenin yolu onlara iyilik yapmaktır, kötülerini ıslah etmenin yolu ise onları cezalandırmaktır. Sevgi yararlı bir yakınlık bağıdır. Koruyucu olarak ecel kâfidir. Akıl ve ahmaklık on sekiz yaşına kadar birbirleriyle mücadele ederler. Kişi buluşa erince, hangisi baskın çıkarsa, o kalıcı olur. Yüce Allah bir kuluna bir nimet bahsettiğinde kul onun Allah'tan olduğunu bilirse, Allah'a hamdetme-

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/280

den önce, Allah onun şükürünü kabul eder. Bir kul günah işlediğinde, Allah'ın kendisini gördüğünü; dilerse azap edeceğini, dilerse bağışlayacağını bilirse, Allah'tan bağışlanma dilemeden önce Allah onu bağışlar.¹

5- İmam Cevad (a.s), iyi, salih insanlarla arkadaş olmanın zorunluluğunu vurgulamıştır. Çünkü arkadaşın insan üzerindeki etkisi büyüktür. Nitekim şöyle rivayet etmiştir:

Ahmaklarla arkadaşlık etmek ahlâkı bozar. Akıllı insanlarla arkadaşlık etmekse ahlâkı ıslah eder. Her insanın bir seciye ve karakteri vardır; herkes bu seciye ve karakterine göre hareket eder. İnsanlar kardeşler. Kimin kardeşliği Allah'ın zatı [rızası] dışında bir amaca yönelik ise, bu kardeşlik düşmanlığı celp eder. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler.**"¹

Bir insan, Allah rızasını gözeten Samimî bir insanla kardeşlik bağlarını kurmuşsa, büyük bir başarı elde etmiştir. Bu kardeşlikle istişare etmesi, ondan öğüt alması gerekir. İmam Cevad (a.s), İmam Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Resulullah (s.a.a) beni Yemen'e gönderirken tavsiye mahiyetinde şöyle dedi: "Ey Ali! İstihare eden şaşırılmaz, istişare eden pişman olmaz."

Yine şöyle demiştir:

Allah rızası esasında biriyle kardeşlik bağlarını kurana kimse, cennette bir ev kazanmış olur.²

İslâmî Faaliyetlerde Bulunanlara Tavsiyeleri

İmam Cevad (a.s), müminlerin kalplerine umut ve sabır ruhunu ekiyordu. Amacı zulüm ve tuğyanla mücadele ettik-

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/280

1- Zuhurf, 67. bk. Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/279

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/275

leri, zulüm ve azgınlığa karşı harekete geçtikleri zaman etkin bir silaha sahip olmalarını sağlamaktı.

Zalimlerin cezalandırıldıkları, adaletin gerçekleştiği, dolayısıyla mazlumların intikamlarının alındığı güne işaret etmiş ve bu zalimlerin uğrayacakları akıbetin mazlumlara uyguladıkları zorbalıktan çok daha şiddetli olacağını vurgulamıştır. Hiç kuşkusuz mazlumları bu kavram ekseninde bilinçlendirmek, bu kavramı onların hayatlarının bir parçası hâline getirmek, onları bükülmez bir güce ve karşısında durulmaz bir isyana dönüştürür. İmam Cevad (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Adaletin zalime karşı uygulandığı gün, zulmün mazluma karşı işlendiği günden daha çetindir.¹

Başka bir yerde şöyle rivayet etmiştir:

Müminin zulme karşı gösterdiği sabır, zalimlere karşı kullandığı en güçlü silahtır.

Yine şöyle buyurmuştur:

Musibete sabretmek, bundan dolayı sevinip şamata eden kimse için bir musibet ve felâkettir.²

Ayrıca dedesi İmam Emirü'l-Müminin'den (a.s), müminlerin bağlı kaldıkları sürece yüksek amaçlarına ulaşabilecekleri yöntemi de rivayet etmiştir:

Kim Allah'a güvenirse, Allah ona sevinç gösterir. Kim Allah'a tevekkül ederse, bu, bütün işlerde ona yerter. Allah'a güvenmek bir kaledir ki, ona ancak emin mümin sığır. Allah'a tevekkül etmek her türlü kötülükten kurtuluştur ve her türlü düşmanlıktan korunmaktır. Din izzet ve şereftir. İlim hazinedir. Susma nurdur. Zühdün son amacı takvadır. Din için bidatten daha yıkıcı bir şey yoktur. İnsan için tamahkârlıktan daha ifsat edici bir şey yoktur. Sürü çoban ile ıslah

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/278

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/278

olur. Belâ dua ile defedilir. Sabır atına binen kimse zafer meydanına ulaşır. Ayıplayan ayıplanır. Söven karşılık görür (sövgü işitir). Takva fidanını eken, umut meyvelerini devşirir.¹

İlim Öğrenmeye Teşvik Etmesi

İmam Cevad (a.s), insanları ilim öğrenmeye teşvik etmiş ve gerek kendi hadisleri, gerekse dedesi Emir'ül-Müminin'-den (a.s) rivayet ettiği hadisler aracılığıyla âlimlerin faziletini açıklamıştır. Aşağıda, bu tür hadislerden bazı örnekler sunacağız:

İlim öğrenin. Çünkü ilim öğrenmek farz, ilmi araştırmada bulunmak da nafilidir. İlim kardeşler arasındaki bağıdır, erdemin delilidir, meclislerin armağanıdır, yolculukta yoldaş, gurbette arkadaşdır.¹

Yine şöyle buyurmuştur:

İki türlü ilim vardır: Biri tabî [insan fitratında ve tabiatında bulunan], biri de işitseldir [kazanılandır]. Tabî ilim olmadan, işitsel ilim bir fayda vermez. Hikmeti bilen kişi, onu arttırmak için daha fazla bekleme-ye tahammül edemez, hemen harekete geçer. Güzellik diledir, kemal akıldadır.²

Ayrıca İmam Ali'nin (a.s) kitabından İmam'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Âdemoğlu miyara ve teraziye çok benzer. Ya ilimle -bir yerde akılla- ağır basar, ya da cehaletle eksilir.³

Yine İmam Cevad (a.s) şöyle buyurmuştur:

Örnek alınmaya en uygun âlim, şüpheli şeyler karşısında kendini tutan kimsedir. Tartışma riyakârlıkla

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/276

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/277

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/277

3- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/275

sonuçlanır. İstemenin yolunu yanlış seçen kimse, çözüm hususunda yüzüstü bırakılır. Tamahkâr insan zillet bağlarına tutunur. Bekayı isteyen kimse, belâlara karşı sabırlı bir kalp hazırlamalıdır.¹

İmam Cevad (a.s), cahillerin çokluğundan ve âlimlerin onlarla imtihan edilmesinden büyük acı duyuyordu. İmam, insanların ihtilâfa düşmelerinin sebebini, cahillerin cehaletleri sonucu ortaya attığı şeyler görüyordu. Dedesi Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Âlimler gariplerdir; aralarındaki cahillerin çokluğundan dolayı.¹

İmam Cevad'ın (a.s) kendisi de şöyle buyurmuştur:
Eğer cahil susarsa, insanlar ihtilâf etmezler.²

Tövbeye Teşvik Etmesi

İmam Cevad (a.s), insanları Allah'a tövbe etmenin keyfiyetini öğrenmeye çağırmış ve onlara tövbenin yolunu öğretmiştir.

Emirü'l-Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Tövbenin dört dayanağı vardır: Kalpte pişmanlık, dilde istiğfar, bedende amel ve bir daha dönmeme kararlılığı.

Üç şey kulu Allah'ın hoşnutluğuna ulaştırır: Çokça istiğfar etmek, mütevazı olmak ve çok sadaka vermek.³

Ayrıca İmam (a.s) tövbenin acilen yapılmasına işaret etmiş ve bu hususta ertelemeciliğin büyük bir tehlike olduğunu şöyle vurgulamıştır:

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/278

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/287

2- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/279

3- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/279

Tövbeyi ertelemek aldanmaktır. Sürekli ertelemek ise şaşkınlıktır. Allah'a karşı gerekçeler, bahaneler üretmek helâk olmaktır. Günaha ısrar etmek, Allah'ın tuzağından emin olmanın ifadesidir. Oysa "**Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz.**"¹

Salih Cemaati Örgütlemesini Sağlamlaştırması ve Gaybet Dönemine Hazırlaması

a) Vekiller Sistemi ve Harekette Dikkatlilik

Hiç kuşkusuz salih cemaatin yapısı, işlerinin tanzim edilip belli bir sistem dâhilinde devam etmesi ve İmamların da bu sisteme uygun olarak hareket etmesi, Ehl-i Bey'in temel hedefiydi. Nitekim İmam Ali b. Ebu Talib (a.s) zamanından beri bunu en açık biçimde ortaya koymuş; binanın tamama erdirilmesi, projenin kökleşmesi, hareket alanının genişlemesi için yoğun bir çaba içinde olmuşlardır; bu çaba İmam Hasan Askerî (a.s) ve oğlu İmam Mehdi (a.f) zamanına kadar kesintisiz devam etmiştir.

Egemen rejimin Ehl-i Bey'tin faaliyetlerini sıkı bir denetim altında tutması, söz konusu proje ile yapının bir an önce tamamlamasının zorunluluğunu ortaya koyuyordu. Ehl-i Beyt İmamları'nın bazı hedeflerinin gerçekleşmesi hususunda, İmamların ashabı, talebeleri ve güvenilir taraftarları bilinçli bir rol üstlenmişlerdi. Salih cemaate bağlı fertlerin sayısının artmasının, faaliyet merkezlerinin çoğalmasının ve İslâm âleminin değişik merkezlerinde faaliyetlerini yürütmesinin, vekiller sisteminin oluşturulmasında ve alanının genişletilmesinde büyük etkisi oldu. Öyle ki bu, Ehl-i Beyt İmamları açısından da bir zorunluluk hâline gelmişti. Çünkü bu vekiller işlerin kolaylaştırılması, süratle hareket edilmesi ve ümmet

1- A'râf, 99. bk. Tuhafu'l-Ukul, s.456

ile İmamlar arasında irtibatın kurulması hususunda önemli roller üstlenebilirlerdi.

Özellikle İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesiyle birlikte onun üzerinde, ondan sonra da oğlu İmam Cevad (a.s) üzerinde yoğunlaşan baskı ve sıkı denetimler, vekiller sistemine büyük önem verilmesi hususunda etkili olmuştur. Bu sistem, doğrudan Masum İmam'ın denetimi altındaydı. Çünkü İmamların içinde buldukları ortamın özelliği, vekillerle irtibat kurma noktasında titiz davranılmasını gerektiriyordu.

İmam Cevad'ın (a.s) masum olduğunu, ümmetin meşru lideri olduğunu, ilmi ve sahih hareket çizgisini seçilmiş tertemiz atalarından miras aldığını kabul ettikten sonra onun hareketlerinde dikkatli davrandığını ayrıca bir araştırma konusu yapmaya gerek yoktur.

Ancak İmam Cevad'ın (a.s) hayatı incelenecek olursa, açık ve net bir şekilde büyük bir dikkat ve metanetle hareket ettiği görülecektir. Çünkü İmam'ın her bir girişimi diğer girişimiyle bağlantılı ve ortamın şartlarıyla uyumlu idi. Aynı zamanda İmam'ın konuyla ilgili risalet kaynaklı görüşünü de ortaya koyuyordu.

İmam Cevad'ın (a.s) hareket tarzlarından söz edilirken bu noktanın da üzerinde durulur. Amacı daha iyi vurgulamak için bu bağlamda bazı örneklerden söz edeceğiz.

İmam Cevad'ın (a.s), halk tabanı ile ilişkiler hususunda izlediği hareket tarzlarının temel özelliklerini açıklayıcı olarak şu noktalara işaret etmek mümkündür:

b) Gizli Mektuplaşmalar

Hiç kuşkusuz İmam (a.s) ile tâbileri arasında iletişim devam ediyordu. Ama bunun bir kısmının gizli olduğu da bir gerçektir. Çünkü İmam'a (a.s) mektup yazanlardan bazılarının isimlerinin deşifre olmasından korkuluyordu. İmam-

'ın (a.s) içeriden, eşi tarafından denetlendiğini göz önünde bulundurursak, bunun gerekliliğini kavrarız.

Öte yandan İmam'a (a.s) bazı isimsiz mektuplar da ulaşıyordu ve İmam özel bir yöntemle bu mektupların kimlere ait olduklarını biliyordu. Eğer *"İmam bir şeyi bilmek istediği zaman Allah ona bildirir."*¹ hadisinden hareketle bunu, Masum İmam'ın (a.s) gaybı bilmesiyle izah etmesek, bu takdirde bu gibi mektuplarda özel bir şifrenin, sembolün bulunması ihtimali esas alınabilir.

Ebu Haşim Davud b. Kasım el-Caferî anlatıyor:

Ebu Cafer'in (a.s) evine gittim. Yanımda üç mektup vardı ve bu mektupların kimlere ait oldukları belli değildi. Mektupları karıştırdığım için üzüldüm. İmam birini eline aldı, *"Bu mektup Reyyan b. Şebib'indir."* dedi. Sonra ikincisini aldı ve *"Bu, Muhammed b. Hamza'nındır."* dedi. Ardından üçüncüsünü aldı ve *"Bu da falanıdır."* dedi. Şaşırıp kaldım. Bana baktı, gülümsedi.¹

İmam Muhammed Cevad (a.s) ansiklopedisinde belirtildiğine göre, onun mektuplaşmaları sayılmış ve yetmiş iki tane mektuplaşmasının bulunduğu tespit edilmiştir.²

c) Sosyal Hayatın Ayrıntılarını Bilmesi

İmam (a.s) kendi toplumundan soyutlanmış, bir kenara çekilmiş değildi. Bilakis her zaman insanlar arasında bulunuyor, onların ihtiyaçlarını ve ilgilerini bizzat yaşıyordu.

İmamların bu tür ilgilerini ortaya koyan birçok örnek vardır. Bu hususta önceki Ehl-i Beyt İmamları için geçerli olan durum, İmam Cevad (a.s) için de geçerlidir. Aşağıdaki örnekten bunu anlayabiliriz:

1- bk. el-Kâfi, 1/201

1- İlamu'l-Vera bi-A'lami'l-Huda, 2/98

2- bk. Mevsuatu'l-İmami'l-Cevad (a.s), 2/314-515

Yukarıda sunduğumuz rivayetin devamında Davud b. Kasım el-Caferî'nin şöyle dediği belirtilmektedir:

İmam Ebu Cafer (a.s) bir kese içinde üç yüz dinar bana verdi ve amca çocuklarından birine götürmemi emretti ve dedi ki: *"Sana, 'İşten anlayan bir muameleci göster bana, bu parayla benim için bazı şeyler satın al-sın.' diyecektir. Sen de ona göster."*

Derken, dinarları götürüp verdim. Bana dedi ki: *"Ey Ebu Haşim! İşten anlayan bir muameleci göster bana, bu parayla benim için bazı şeyler satın alsın."* Ben de dediğini yaptım.¹

Bu rivayetten anlıyoruz ki, İmam Muhammed Taki (a.s) insanların ihtiyaçlarını araştırıyor ve bunları gidermek için çalışıyordu.

d) Fertlerin Eğitimi Denetlemesi

İmam Cevad'ın (a.s) ihmal etmediği hususlardan biri de, tâbilerinin ve Şia'sının eğitimiyle ilgilenmesi ve bu süreci sürekli olarak kontrol altında tutmasıdır. Bunun örneklerinden biri, tanınmış şair Di'bil el-Huzaî karşısındaki tavrıdır:

Di'bil b. Ali anlatıyor:

Bir gün Di'bil el-Huzaî İmam Rıza'nın (a.s) yanına gitti. Ona bir şey verilmesini emretti. Aldı, ama "el-hamdülillah" demedi. Ona, *"Niçin Allah'a hamt etmedin?"* dedi. Daha sonra İmam Ebu Cafer'in (a.s) yanına gitti. Ona bir şeyler verilmesini emretti. Aldı ve "elhamdülillah" dedi. *"Edeplenmişsin."* dedi.²

Bu örnek İmam'ın (a.s), tâbilerinin davranışlarını sürekli olarak gözettiğini, onların kültürel ve manevî tekâmüllerine büyük önem verdiğini gözler önüne sermektedir.

1- İ'lamu'l-Vera bi-A'lami'l-Huda, 2/98

2- Keşfu'l-Gumme, 2/363

İmam Hadi'nin (a.s) Erken Dönem İmamlığına Hazırlık Yapması

Bütün Ehl-i Beyt İmamları'nın ortak özelliklerinden biri, tâbilerini kendilerinden sonraki İmam'a uymaya davet etmeleridir. İmam Cevad (a.s) da kendisinden sonraki İmam'a uymaya çağırma ve bu mesajı öncü müminlerin yüreklerinde kökleştirme hususunda atalarının yolunu izlemiştir. Aşağıda İmam'ın (a.s) buna örnek oluşturacak bazı tavırlarını gözlemleyeceğiz:

a) el-Hayranî babasından rivayet etmiştir: Bana verilen görevi yerine getirmek üzere Ebu Cafer'in (a.s) kapısından ayrılmıyordum. Her gecenin sonunda seher vaktiyle birlikte Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Eş'arî gelir ve Ebu Cafer'in (a.s) hastalığının seyri hakkında bilgi alırdı. İmam Ebu Cafer (a.s) ile el-Hayranî arasında iletişimi sağlayan elçi geldiğinde, Ahmed kalkar ve onu İmam'la yalnız bırakırdı.

el-Hayranî anlatıyor: Bir gece elçi İmam'ın yanından çıktı. O sırada Ahmed b. Muhammed b. İsa da gitmek üzere kalktı. Elçi benimle yalnız kalıp konuşmak istediğinde, Ahmed bir süre dolaştıktan sonra konuşmalarımızı duyacağı bir yerde durdu.

Elçi dedi ki:

Dostun sana selâm söylüyor ve diyor ki: "Ben vefat etmek üzereyim. Bu görev oğlum Ali'ye geçiyor. Babandan sonra bana karşı üstlendiğiniz sorumluluğun aynı-sını benden sonra ona karşı üstleneceksiniz."

Sonra elçi gitti ve Ahmed yerine geri döndü. Bana dedi ki: "Sana ne söyledi?" "İyilik söyledi." dedim. "Söylediklerini duydum." dedi, sonra da duyduklarını bana tekrarladı. Ona dedim ki: "Allah bu yaptığını sana haram kılmıştır. Çünkü yüce Allah, 'Birbirinizin kusurunu araştırmayın.'¹ buyurmuş-

tur. Eğer bu sözleri duyduysan, unutma artık; bakarsın bir gün buna ihtiyacımız olur. Sakın vaktinden önce açıklama."

el-Hayranî diyor ki: Sabah olunca, İmam'ın bu mesajını onar nüsha olarak yazdım. Hepsini mühürledim ve her birini seçkin arkadaşlarımızdan birine verdim. Onlara dedim ki: "Eğer bunları sizden istememden önce ölürsem, bunları açın ve içinde yazılanlara göre amel edin."

Ebu Cafer (a.s) vefat edince, evimden hiç dışarı çıkmadım. Bir ara topluluğun ileri gelenlerinin Muhammed b. Ferec'in¹ yanında toplandıklarını ve imamet meselesini konuştuklarını haber aldım. Muhammed b. Ferec bana bir mektup yazarak ileri gelenlerin yanında toplandıklarını bildirdi. Diyordu ki: "Eğer (sırrın) açığa çıkma korkusu olmasaydı, onlarla birlikte yanına gelirdim. Bu yüzden senin atna binerek bizim yanımıza gelmeni istiyorum." Bunun üzerine atma bindim ve onların yanına gittim. İleri gelenlerin orada toplandıklarını gördüm. Kapının önünde tartışmaya, çekişmeye başladık. Çoğunun şüphe içinde olduğunu gördüm. Mektubun nüshalarını verdiğim kişiler de orada buldukları için "Mektupları açın." dedim. Mektupları çıkardıklarında dedim ki: "İşte bana emredilen, budur."

Bazıları dediler ki: "Bu işle ilgili olarak sözünü destekleyecek birinin daha olmasını isterdik."

Onlara şöyle dedim: "Allah bu isteğinizi de vermiştir. Ebu Cafer el-Eş'arî, bu mektupta yazılanları duyduğuma şahitlik edecektir, gidin ona sorun." Gidip ona sordular. Şahitlik etmekten kaçındı. Bunun üzerine onu lanetleşmeye çağırdım. Korktu ve dedi ki: "Evet, bunu duydum. İmamet görevi şerefli bir makamdır, bir Arap'ın olmasını istemiştim. Ama lanetleşme teklifinden sonra şahitliği gizlemeye imkân olmaz."

1- Muhammed b. Ferec er-Ruhcî İmam Rıza'nın (a.s), İmam Cevad'ın (a.s) ve İmam Hadi'nin (a.s) ashabındandır.

Bunun üzerine topluluktakiler gecikmeden gidip Ebu'l-Hasan'ı (a.s) selâmladılar.¹

b) İsmail b. Mihran rivayet etmiştir: Ebu Cafer (a.s) -iki kere gittiği Bağdat'a ilk gidişinde - Medine'den ayrılınca, şehirden çıkmak üzere iken ona dedim ki: "Sana feda olayım, bu cihete doğru gidişinden dolayı senin için endişe ediyorum. Senden sonra bu görev kimindir?" Gülerek yüzünü bana çevirdi ve şöyle dedi: *"Bu seneki ayrılık senin zannettiğin gibi sonuçlanmayacaktır."* Daha sonra ikinci kez Medine'den çıkarılıp halife Mu'tasım'ın yanına götürülünce dedim ki: "Sana feda olayım, senden sonra imamet görevi kimindir?" dedim. Sakalları ıslanuncaya kadar ağladı, sonra bana döndü ve şöyle dedi: *"Bu seferki gidişimde başıma bir şeyin gelmesinden korkulur. Benden sonra imamet görevi oğlum Ali'nindir."*²

c) Muhammed b. Hüseyin el-Vastî, Ebu Cafer'in (a.s) azatlısı Ahmed b. Ebu Halid'den Ebu Cafer'in, kendisini aşağıdaki yazılı vasiyete şahit tuttuğunu duyduğunu şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer'in (a.s) azatlısı Ahmed b. Ebu Halid şahitlik etti ki: Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (hepsine selâm olsun) beni şahit tuttu ki, kendisinin ve kız kardeşlerinin işlerinin yönetimini, yürütülmesini oğlu Ali'ye vasiyet ediyor. Buluş çağına erinceye kadar Musa'nın³ işlerini de ona vasiyet ediyor. Abdullah b. Musavir'i de terekesinin, mallarının, nafakalarının ve hizmetçilerinin başına memur ediyor. Ali b. Muhammed buluş çağına erinceye kadar bunların yönetimi onun elindedir. Ali buluş çağına erince, Abdullah b. Musavir bunların tümünü ona geri verecektir. Artık kendisi

1- el-İrşad, 2/298-300

2- el-Kâfi, 1/323

3- Maksadı, Muberka' lakabıyla bilinen ve Kum kentinde defnolan oğludur.

işlerini, kız kardeşlerinin işlerini yönetir. Musa'nın velâyeti de ona geçer. O da o ikisinin [babasının ve İbn Musavir'in] ölümünden sonra [Musa'nın buluşa ermesiyle] işlerinin yürütmesini kendisine devreder; ama sadaka olarak verdiği sadakalar konusunda babalarının emrine bağlı olmak şartıyla. Bu vasiyet yazıldığında, tarih 220 senesinin zilhicce ayının üçüne tekabül eden pazar gününü gösteriyordu.

Ahmed b. Ebu Halid şahitliğini kendi el yazısıyla yazdı. Hasan b. Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (hepsine selâm olsun), yani el-Cevvanî de şahitliğini Ahmed b. Ebu Halid gibi mektubun baş tarafına yazdı. O da şahitliğini kendi el yazısıyla yazdı. Yine hizmetçi Nasr da şahitlik etti ve kendi eliyle şahitliğini yazdı.¹

Tabersî, bu üç nassı/açıklamayı ve rivayeti naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar:

Bu konuyla ilgili birçok rivayet vardır. Bütün Şia topluluğun onun imamlığının üzerinde ittifak etmiş olması, ayrıca onun dışında kimsenin imamlık iddiasında bulunmamış olması, başka rivayetleri aktarmaya gerek bırakmayacak kadar başlı başına açık bir delildir. Diğer taraftan Ehl-i Beyt İmamları'nın yaşadığı dönemlerin özellikleri olan düşmanlarından korkmaları ve takiyye ile onlardan korunmaya çalışmaları, Şiîlerini kendilerinden sonraki İmamları gösteren açıklamalarını (nasslarını) öğrenmeye çalışmaya ve bundan, işaret ettiğimiz gibi çıkarsamada bulunmaya zorlamıştır. Öyle ki Şiîlerin bu hususa ilişkin üç tane güçlü delili vardı: İmameyi gerekli kılan akli deliller, rivayetler gereği İmamların İmam Hüseyin'in (a.s) soyundan olması ve batıl yollara sahip kimselerin görüşlerinin batıllığı. Başarı Allah'tandır.²

1- el-Kâfi, 1/261

2- İlamu'l-Vera, s.339

İmam Cevad ve Mehdilik Meselesi

Mehdilik meselesi, İslâm'ın tarihî akışının ana meselelerinden biridir. Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamları'nın hadislerini inceleyenler, hiçbirinin insanları İmam Mehdi'ye (a.f) inanmaya çağırmayı ihmal etmediğini ya da görmezden gelmediğini göreceklendir.

İmam Cevad (a.s) da bu doğrultuda hareket etmiştir. Mehdi (a.f) meselesini ümmetin gündemine getirmiştir. Bunu yaparken amacı, bir yandan bu kavramı zihinlere iyice yerleştirmek ve merkezî bir yere oturtmak, bir yandan da ümmeti Mehdi'nin (a.f) ortaya çıkacağı güne hazırlamaktır. Aşağıda bu çağrıya ilişkin bazı örneklerle yer vereceğiz:

1- Abdulazim b. Abdullah el-Hasanî (r.a) rivayet etmiştir: Muhammed b. Ali b. Musa'ya (a.s) dedim ki: "Ey Mevlâ'm! Senin, Muhammed'in Ehl-i Beyt'inden olup, zulüm ve zorbalıkla dolmuş yeryüzünü adaletle dolduracak zat olmanı umuyorum!" Dedi ki:

Biz Ehl-i Beyt'in her biri Allah'ın emriyle kaimdir, insanları Allah'ın dinine yöneltendir. Ama yüce Allah'ın, onun aracılığıyla yeryüzünü küfür ve inkâr ehlini temizleyeceği, yeryüzünü adaletle dolduracağı Kaim'in doğumu insanlardan gizlenecektir. Şahsını da göremeyeceklerdir. Onu adıyla anmaları da haram olacaktır. Onun adı ve künyesi, Resulullah (s.a.a) ile aynıdır. Yer onun ayaklarının altında dürülecek, her zorluk ona boyun eğecektir. Bedir Savaşı'na katılanların (üç yüz on üç) sayısı kadar ashabı onun etrafında toplanacaktır. Bunlar yeryüzünün çeşitli köşelerinden gelmiş erkeklerdir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz, Allah her şeye kadirdir.**"¹ İhlâs sahibi bu kimseler onun etrafında toplan-

dıkları zaman Allah onu açığa çıkarır. Taraftarlarının sayısı on bini bulunca, yüce Allah'ın izniyle ortaya çıkar. Yüce Allah razı oluncaya kadar Allah düşmanlarını öldürür.¹

2- Ebu Turab Abdullah Musa er-Ruyanî anlatıyor: Bize Abdulazim el-Hasanî b. Abdullah b. Ali b. Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s) anlattı: Efendim Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib'in (hepsine selâm olsun) yanına gittim. Amacım, Kaim'in Mehdi mi yoksa başka biri mi olduğunu sormaktı. Ben sormadan o konuşmaya başladı ve şöyle dedi:

Ey Ebu'l-Kasım! Bizden olan Kaim, gaybetinde beklenmesi, zuhurunda itaat edilmesi gerekli olan Mehdi'dir. O, benim üçüncü kuşaktan çocuğumdur. Muhammed'i (s.a.a) peygamberlikle gönderen, imamlığı da bize has kılan Allah'a yemin ederim ki, eğer yeryüzünün ömrü bir tek gün kalsa dahi yüce Allah o günü uzatır; ta ki Mehdi ortaya çıksın ve zorbalık ve zulümle dolmuş olan yeryüzünü adaletle doldursun. Yüce Allah onun işini bir tek gecede düzeltir. Tıpkı Kelimullah Musa'nın (a.s) işini bir tek gecede düzelttiği gibi. Hani Musa ailesi için ateş bulmak üzere gitmişti de nebi bir resul olarak ailesinin yanına dönmüştü.

Sonra İmam (a.s) şöyle dedi:

Şia'mızın en faziletli ameli, kurtuluşu (Mehdi'nin ortaya çıkışını) beklemeleridir.²

3- Hamdan b. Süleyman rivayet etmiştir: Bize Sakar b. Ebu Dülef anlattı: Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Benden sonraki İmam, oğlum Ali'dir. Onun emri benim emrim, sözü benim sözüm ve ona itaat etmek

1- el-İhticac, 2/481-482

2- Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'meh, s.377

bana itaat etmektir. Ondan sonraki İmam ise oğlu Hasan'dır. Onun emri babasının emri, sözü babasının sözü ve ona itaat etmek babasına itaat etmektir.

Sonra İmam (a.s) sustu. Bunun üzerine dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Hasan'dan sonraki İmam kimdir?" İçin için ağladı. Sonra şöyle dedi:

Hasan'dan sonraki İmam, hak ile Kaim olup beklenen oğludur.

Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Niçin 'el-Kaim' olarak adlandırılmıştır." Dedi ki:

Çünkü adının unutulmasından ve imametine inananların çoğunun mürtet olmasından sonra ortaya çıkacaktır.

Dedim ki: "Niçin 'el-Muntazar (Beklenen)' olarak isimlendirilmiştir." Buyurdu ki:

Çünkü öyle bir gaybeti olacaktır ki gaybetinin günleri artacak, süresi uzadıkça uzayacaktır. O dönemde samimi bir inanca sahip olanlar onun ortaya çıkışını bekleyecek, şüphe içinde olanlar da onu inkâr edecekler, inkârcılar da ondan söz edilmesini alayla karşılayacaklardır. Çıkışı için tarihler verip duranlar onu yalanlayacak, gecikmesine sabredemeyen aceleciler helâk olacaklar ve teslim olanlar da kurtulacaklardır.¹

1- Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'meh, s.378

İMAM CEVAD'IN MEDRESESİ

İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) Ashabı

Âlimlerden ve ravilerden oluşan büyük bir kalabalık, İmam Ebu Cafer Muhammed Taki'nin (a.s) etrafında toplanmışlardı. Dedesi Resulullah'tan (s.a.a) miras aldığı katışıksız, saf ilminden derliyordardı. Hadislerini, sözlerini ve hikmete, adaba dair parlak sözlerini yazıyorlardı.

Kuşkusuz İslâm düşüncesi geleneğinin paha biçilmez hazinelerinden sayılan bu değerli mirasın kayda geçirilip günümüze kadar ulaşmasında bu seçkin ve değerli âlimlerin payı büyüktür.

İmam'ın (a.s) ashabı, dinî akidelerinden aldıkları ilhamla hareket ediyorlardı. O akideleri ki, tertemiz, pak İmamların sözlerini ezberleyip yazıya geçirmelerini zorunlu kılıyordu. İmamiye fakihleri de bunlara müracaat ederek şer'i hükümleri ortaya çıkarmışlardır. Eğer onların bu çabası olmasaydı, Ehl-i Beyt medresesinin mensupları, böylesine gelişmiş, büyük, İslâm âleminde, hatta dünyada bütün düşünce ve hukuk adamlarının itiraf ettiği köklü ve derinlikli fıkıh manzumesine sahip olamayacaklardı.

İmam'ın (a.s) ashabının en büyük gurur kaynağı; en zor zamanlarda, en ağır baskılar altında ve nefes aldırılmaz sıkıntının kısılcığında olmalarına rağmen İmam'dan (a.s) ayrılmamış olmaları ve hadislerini bütün imkânsızlıklara karşın yazıya geçirmiş olmalarıdır. Çünkü gerek Emevî, gerekse Abbasî devletleri Ehl-i Beyt İmamları'nı (a.s) sıkı bir çembere

almış, kitleler kendilerine uymasınlar diye her türlü iletişim imkânından yoksun bırakmışlardı.

İmamların ashabından olan âlimlere ve ravilere yönelik baskılar o dereceye varmıştı ki, ilmi veya hadisi aldıkları İmam'ın adını açıklayamıyorlardı. Sadece bazı vasıfları, kimi özellikleriyle ona işarette bulunuyor, öldürülme veya hapse atılma korkusuyla adını söyleyemiyorlardı.

İmam Cevad (a.s) Abbasî devletinin kendisine karşı uyguladığı sıkı güvenlik kontrolünü göz önünde bulundurarak ashabına, kendisinin faaliyet imkânını bulamadığı alanlarda faaliyetler yürütmelerini tavsiye ediyordu.

İmam Cevad'ın (a.s) faaliyetlerinin belirginleştiği temel alanlardan biri, hiç kuşkusuz ashabının faaliyetler yürüttükleri alanlardır. Bunlar sadece İmam'ın (a.s) izni ile davranır, kendi başlarına bir şey yapmazlardı. Çünkü ona inançları gereği itaat ediyor, yol göstericiliklerini tereddütsüz kabul ediyorlardı.

İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) ashabının üzerinde durmamızın sebebi, o dönemde İmam'ın önderliği altında faaliyet gösteren bilinçli öncü neslin düşünsel ve ilmî yönünü temsil etmeleridir.

Aşağıda İmam'ın (a.s) ashabından olan ravilerden bazı- larını zikredeceğiz. Ki bu isimler İmam Cevad medresesinin faaliyet ve etkinliğinin samimi ve sadık temsilcileridirler.

1- Hüseyin b. Said el-Ahvazî: Hammad el- Ahvazî'nin oğludur. Güvenilir bir ravidir. İmam Rıza'dan (a.s), Ebu Cafer'den (a.s) ve Ebu'l-Hasan İmam Ali el-Hadi'den (a.s)¹ hadis rivayet etmiştir.

2- Hasan b. Said el-Ahvazî: Hüseyin'in kardeşi, İmam Rıza'nın (a.s) ve İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandı.²

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.139-141

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.139-141

Hasan ve Hüseyin el-Ahvazî kardeşler önce İmam Rıza'nın (a.s), ardından İmam Cevad'ın (a.s) yanında birlikte ilmî çalışmalarda bulundular. Birlikte tasnif işlerini yürüteler. Bazı kimselerin doğru yolu bulmasında bu iki zatın etkisi büyüktür.

Hasan b. Said, İshak b. İbrahim el-Hudeynî ve ondan sonra da Ali b. Reyyan'ı İmam Rıza (a.s) ile görüştürmüştü. Bu da bu iki zatın Ehl-i Beyt medreselerini tanımalarına sebep olmuştu. İmam Rıza'dan hadis dinlemiş ve onun adıyla da tanınmışlardı. Abdullah b. Muhammed el-Hudeynî'yi ve başkalarını da bu şekilde Ehl-i Beyt mektebiyle tanıştırmış, bunlar da birçok hizmetler sunmuştu. Bu ikisi ayrıca birçok kitap kaleme almışlardır. Nitekim Hasan'ın elli kitap yazdığı söylenmiştir.¹

Şeyhu't-Taife namıyla bilinen Şeyh Muhammed b. Hasan Tusî (r.a) ,Hüseyin el-Ahvazî'den söz ederken şunları söylüyor:

Sika/güvenilir bir ravidir. İmam Rıza'dan, İmam Cevad'dan ve İmam Hadi'den (üzerlerine selâm olsun) hadis rivayet etmiştir. Aslen Kûfelidir. Kardeşi Hasan (r.a) ile birlikte Ahvaz'a taşındı. Oradan da Kum'a gitti. Orada Hasan b. Eban'a misafir oldu. Kum'da da vefat etti. Kaleme aldığı otuz kitabın isimleri şöyledir:

- 1- Kitabu'l-Vudu' (Abdest Kitabı)
- 2- Kitabu's-Salât (Namaz Kitabı)
- 3- Kitabu'z-Zekât (Zekât Kitabı)
- 4- Kitabu's-Siyam (Oruç Kitabı)
- 5- Kitabu'l-Hac (Hac Kitabı)
- 6- Kitabu'n-Nikâh ve't-Talak (Evlilik ve Boşanma Kitabı)
- 7- Kitabu'l-Vesaya (Vasiyetler Kitabı)
- 8- Kitabu'l-Feraiz (Miras Kitabı)

1- Rical-i Keşşî, s.552

- 9- Kitabu't-Ticaret (Ticaretler Kitabı)
 - 10- Kitabu'l-İcarat (Kiralalar Kitabı)
 - 11- Kitabu's-Şahadat (Tanıklıklar Kitabı)
 - 12- Kitabu'l-Menakıb (Menkıbeler Kitabı)
 - 13- Kitabu'l-Eyman ve'n-Nuzur ve'l-Keffarat (Yeminler, Adaklar ve Kefaretler Kitabı)
 - 14- Kitabu'l-Bişarat (Müjdelere Kitabı)
 - 15- Kitabu'l-Hudud ve'd-Diyat (Hadler ve Diyetler Kitabı)
 - 16- Kitabu'z-Zuhd (Züht Kitabı)
 - 17- Kitabu'l-Eşribe (İçecekler Kitabı)
 - 18- Kitabu'l-Mekasib (Alışverişler Kitabı)
 - 19- Kitabu't-Takiyye (Takiyye Kitabı)
 - 20- Kitabu'l-Humus (Humus Kitabı)
 - 21- Kitabu'l-Mürüvveti ve't-Tecemmül (Mürüvvet ve Süslenme Kitabı)
 - 22- Kitabu's-Saydi ve'z-Zebaih (Avlanma ve Kesimler Kitabı)
 - 23- Kitabu'l-Mesalib (Kusurlar Kitabı)
 - 24- Kitabu't-Tefsir (Tefsir Kitabı)
 - 25- Kitabu'l-Mü'min (Mümin Kitabı)
 - 26- Kitabu'l-Melahim (Savaşlar, Olaylar Kitabı)
 - 27- Kitabu'l-Mezar (Ziyaretler Kitabı)
 - 28- Kitabu'r-Reddi Ale'l-Galiye (Gulata/Aşırılık Yapanlara Karşı Reddiye Kitabı)
 - 29- Kitabu'd-Dua (Dua Kitabı)
 - 30- Kitabu'l-İtkı ve't-Tedbir (Köle Azat Etme ve Öldükten Sonra Kölenin Azat Edilmesini Şart Koşma Kitabı)¹
- 3- Muhammed b. İsmail:** Bezi'in oğludur. Şeyh Tusî onu İmam Rıza'nın ve İmam Cevad'ın (a.s) ashabı arasında zikreder. İmamların ashaplarının takvası bakımından en hayır-

1- el-Fihrist, Şeyh Tusî, s.58

lılarından. Bu âlimin bazı faaliyetlerinden özetle söz etmek istiyoruz:

a) İmam Rıza (a.s) ile ilişkisi: Muhammed'in İmam Rıza (a.s) ile sağlam bir ilişkisi vardı. İmam (a.s) ona saygı ve takdir gözüyle bakardı. Rivayete göre bir gün İmam Rıza'nın (a.s) yanında ondan söz edilirken, İmam şöyle buyurmuştur: *"Aranızda onun gibi birinin olmasını ne çok isterdim!"*¹

b) İmam Cevad (a.s) ile bağı: Muhammed b. İsmail'in İmam Cevad (a.s) ile de sağlam bir münasebeti ve ilişkisi vardı. İmam'dan şer'i hükümlerle ilgili bazı hadisler rivayet etmiştir. İmam'dan, öldüğünde kefen olarak kullanılmasi için gömleklerinden birini kendisine göndermesini istemiş, İmam da ona gömleklerinden birini göndermiştir.²

4- Ahmed b. Ebu Abdullah el-Berkî: Şeyh Tusî, Ebu Cafer b. Muhammed b. Halid b. Abdurrahman b. Muhammed b. Ali el-Berkî'yi "Rical" adlı kitabında bazen Ahmed b. Muhammed b. Halid el-Berkî adıyla İmam Cevad'ın (a.s) ashabı arasında, bazen de Ahmed b. Ebu Abdullah el-Berkî adıyla İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında zikreder.³

Bu büyük allamenin ölümsüz eserlerinden biri, "el-Mehasin" adlı eseridir. Adı geçen kitap tarih, coğrafya ve biyografi âlimleri için bir başvuru kaynağı olmuştur. Aynı zamanda hadis âlimleri için de çok önemli bir kaynaktır. Bu kitap aracılığıyla onun büyüklüğünü, ilminin genişliğini, rivayet kapasitesini ve ufkunu gözlemleyebiliyoruz. Hiç kuşkusuz, Şia'nın en büyük âlimlerinden, İmam Cevad ve İmam Hadi'nin (a.s) güvenilir ravilerinden biriydi.⁴

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.164

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.164

3- el-Mehasin (Mukaddime), Seyyid Muhammed Sadık Bahru'l-Ulum

4- el-Mehasin (Mukaddime), Seyyid Muhammed Sadık Bahru'l-Ulum

5- Ali b. Mehziyar: İmam Cevad'ın (a.s) parlak ashaplarından biriydi. Fazilet ve takva bakımından döneminin en meşhur âlimlerindendi. Onun bazı çalışmalarına işaret etmek istiyoruz:

a) Müslüman olması: Ali b. Mehziyar Hıristiyan'dı. Yüce Allah ona İslâm'a inanmayı nasip etti. Müslüman oldu ve İslâm'ında üstün bir ihlâs derecesine ulaştı.¹

b) İbadeti: İbadet ve takva bakımından Ali b. Mehziyar gibisi görülmemiştir. O kadar çok ibadet ederdi ki, güneş doğunca Allah için secdeye kapanır, kendisi için yaptığı duanın aynısını bin kardeşi için de yapmadıkça başını kaldırmazdı. Çok secde etmesinden dolayı alını deve dizi gibi nasır tutmuştu.²

c) Rivayette güvenilirliği (sıkı oluşu): Eserlerinde onun hayatını yazanlar, rivayette güvenilir olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Necaşî onun hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Rivayette sıkıydı, bu konuda hiçbir eleştiri almamıştır."³

d) Telifleri: Büyük bir yekûn tutan kitaplar telif etmiştir. Bu da onun ilminin ve maarifinin genişliğine delalet etmektedir. Bu kitapların bazıları şunlardır:

- 1- Kitabu'l-Vudu' (Abdest Kitabı)
- 2- Kitabu's-Salât (Namaz Kitabı)
- 3- Kitabu'z-Zekât (Zekât Kitabı)
- 4- Kitabu's-Savm (Oruç Kitabı)
- 5- Kitabu'l-Hac (Hac Kitabı)
- 6- Kitabu't-Talak (Boşanma Kitabı)
- 7- Kitabu'l-Hudud (Hadler Kitabı)
- 8- Kitabu'd-Diyat (Diyetler Kitabı)

1- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), s.156

2- Rical-i Keşşî, s.548

3- Rical-i Keşşî, s.253

- 9- Kitabu't-Tefsir (Tefsir Kitabı)
- 10- Kitabu'l-Fazail (Faziletler Kitabı)
- 11- Kitabu'l-İtkı ve't-Tedbir (Köle Azat Etme ve Öldük-
ten Sonra Kölenin Azat Edilmesini Şart Koşma Kitabı)
- 12- Kitabu'l-Mekasib (Alışverişler Kitabı)
- 13- Kitabu'l-Mesalib (Kusurlar Kitabı)
- 14- Kitabu'd-Dua (Dua Kitabı)
- 15- Kitabu't-Tecemmül ve'l-Mürüvveti (Süslenme ve Mü-
rûvvet Kitabı)
- 16- Kitabu'l-Mezar (Ziyaretler Kitabı)
- 17- Kitabu'r-Reddi Ale'l-Gulat (Gulata/Aşırılık Yapanla-
ra Karşı Reddiye Kitabı)
- 18- Kitabu'l-Vesaya (Vasiyetler Kitabı)
- 19- Kitabu'l-Mevaris (Miraslar Kitabı)
- 20- Kitabu'l-Humus (Humus Kitabı)
- 21- Kitabu'ş-Şahadat (Tanıklıklar Kitabı)
- 22- Kitabu Fezaili'l-Müminin ve Berrihim (Müminlerin
Faziletleri ve İyilikleri Kitabı)
- 23- Kitabu'l-Melahim (Savaşlar, Olaylar Kitabı)
- 24- Kitabu't-Takiyye (Takiyye Kitabı)
- 25- Kitabu's-Saydi ve'z-Zebaih (Avlanma ve Kesimler
Kitabı)
- 26- Kitabu'z-Zuhd (Züht Kitabı)
- 27- Kitabu'l-Eşribe (İçecekler Kitabı)
- 28- Kitabu'l-Eyman ve'n-Nuzur ve'l-Keffarat (Yeminler,
Adaklar ve Kefaretler Kitabı)
- 29- Kitabu'l-Huruf (Harfler Kitabı)
- 30- Kitabu'l-Kaim (Kaim'in -Mehdi'nin Kitabı)
- 31- Kitabu'l-Bişarat (Müjdeler Kitabı)
- 32- Kitabu'l-Enbiya (Peygamberler Kitabı)
- 33- Kitabu'n-Nevadir (Nadirler Kitabı)

34- Rasailu Ali b. Esbat (Ali b. Esbat'ın Risale ve Mektupları Kitabı).¹

Yukarıda zikredilen kitaplar furu-u fıkıh, akide, tefsir ve ahlâk arasında çeşitlilik göstermekle birlikte çoğunluğu İslâm fıkıhı ile ilgilidir. Bu da müellifin büyük İslâm fakihlerinden biri olduğunun delilidir.

e) İmam Cevad'ın (a.s) ona gönderdiği mektuplar: İmam Cevad (a.s), Ali b. Mehziyar'a birkaç kere mektup göndermiştir. Bu da İmam'a (a.s) ne derece bağlı olduğunu gösterdiği gibi, onun İmam'ın yanındaki yerinin ve konumunun yüksekliğini de gözler önüne sermektedir. Bu mektuplardan bazılarını örnek olarak aşağıya alıyoruz:

1- Mektubun bana ulaştı. Söylediklerini anladım. Beni sevince boğdun. Allah da seni sevindirsin. Bütün kullarına yeten ve onlara yönelen tehlikeleri savan Allah'tan seni her hilecinin tuzağından korumasını ve bu hususta sana yetmesini umuyorum inşallah.²

Bu mektup, Ali b. Mehziyar'ın İmam'ın (a.s) öngördüğü bir hizmeti yerine getirdiğini, böylece mübarek kalbini sevinçle doldurduğunu, bu yüzden İmam'ın (a.s) onun için Allah'tan ecir ve sevap dilediğini göstermektedir.

2- Kum halkının durumu ile ilgili olarak zikrettiklerini anladım. Allah onları kurtarsın ve sıkıntılarını gidersin. Bu hususta anlattıklarından dolayı beni sevindirdin. Allah da seni cennetle sevindirsin, senden razı olduğum için Allah da senden razı olsun. Allah'tan af ve şefkat diliyorum ve diyorum ki: Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir!³

Bu mektuptan, İbn Mehziyar'ın Kum halkını içinde buldukları bir sıkıntıdan kurtardığı, bunun da İmam'ın (a.s)

1- Rical-i Necaşî, s.253

2- Rical-i Keşşî, s.550

3- Rical-i Keşşî, s.550

büyük bir sevinç duymasına sebep olduğu ve yüce Firdevs'e kavuşması için ona dua ettiği anlaşılıyor.

3- Artık evine git. Allah seni dünya ve ahirette en güzel menzile kavuştursun.¹

Bu mektuptan anlaşılacağı üzere İmam (a.s), yapmasını emrettiği bir hizmeti gördükten sonra ona evine gitmesini emrediyor.

4- Allah'tan, seni önünden, arkandan ve her türlü hâlinde korumasını diliyorum. Sevin, çünkü ben Allah'ın seni tehlikelere karşı savunacağını umuyorum. Allah'tan, pazar günü gelmekle ilgili verdiğin kararın hususunda seni hayra ulaştırmasını diliyorum. İnşallah gelişini pazartesi gününe ertele. Allah, yolculuğunda sana eşlik etsin, senden sonra ailene vekil olsun, senin adına emanetini eda etsin ve O'nun kudretiyle selâmette olasın.²

5- İbn Mehziyar İmam Cevad'a (a.s) mektuplar yazmış, kendisine daha geniş malî destekte bulunmasını ve elindeki İmam'a ait olan malı helâl etmesini istemiş, İmam da ona şu cevabı vermiştir:

Allah sana ve kendileri için genişlik istediğin eşine ve aile fertlerine genişlik versin. Ey Ali! Senin için benim yanımda genişlikten fazlası vardır. Allah'tan, sana genişlik ve afiyet ile yaklaşmasını diliyorum. Sana afiyet bahşetmesini, seni afiyetle örtmesini temenni ediyorum. Şüphesiz O duaları işitendir.³

İmam (a.s) ona istediği malı vermiş ve onun için içten duada bulunmuştur.

6- Ali b. Mehziyar İmam'a (a.s) bir mektup yazmış ve kendisi için dua etmesini istemiştir.

1- Rical-i Keşşî, s.550

2- Rical-i Keşşî, s.551

3- Rical-i Keşşî, s.551

İmam (a.s) ona şu cevabı vermiştir:

Senin için dua etmemi istemene gelince; sen, yüce Allah'ın seni benim yanımda hangi konuma getirdiğini henüz bilmiyorsun. Kimi zaman seni adın ve soyunla birlikte andığım oluyor. Bunun yanında sana büyük bir inayet gösteriyor ve seni seviyorum. Senin bulunduğun durumu da biliyorum. Allah sana bahsettiği rızkın en faziletlisini senin için devamlı kılsın ve senden razı olsun. Seni en faziletli niyetine ulaştır-sın. Rahmetiyle seni en yüce Firdevs cennetine ulaştır-sın. Kuşkusuz O duaları işitendir. Allah seni korusun, veli edinsin. Rahmetiyle kötülüğü senden uzaklaştır-sın. Bu mektubu kendi ellerimle yazdım.¹

7- Ey Ali! Allah sana mükâfatların en güzelini ver-sin. Seni cennetine yerleştirsin. Dünya ve ahirette rezil olmaktan korusun. Seni bizimle birlikte haşretsın. Ey Ali! Ben nasihat, ibadet, hizmet, vakar ve görevleri ye-rine getirme hususunda seni denedim, sınadım. Eğer "Senin gibisini görmedim" desem, gerçeği söylemiş ol-mayı umuyorum. Allah konak olarak Firdevs cenne-tiyle seni mükâfatlandırsın. Senin makamın da, sıcak soğuk, gece gündüz demeden yaptığın hizmet de ba-na gizli değildir. Yüce Allah'tan mahlûkatı kıyamet günü topladığında rahmetiyle seni gıpta edilecek şe-kilde sevmesini diliyorum. Kuşkusuz O, duaları işi-tendir.²

İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) Ali b. Mehziyar'a gön-derdiği mektuplar, onun İmam yanındaki yüksek menziline ve büyük konumuna dair parlak bir tablo sunmaktadır. Bu-nun yanında takvada bir benzerinin olmadığını ortaya koy-maktadır.

1- Rical-i Keşşî, s.551

2- Hayatu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), 159

6- Safvan b. Yahya: Safvan b. Yahya Ebu Muhammed el-Becelî Beyyau's-Sabirî (bir tür parça satıcısı); Kûfelidir. Güvenilir (sıka) bir ravidir. Gözlemleri güvenilirdir.

Babası, İmam Cafer Sadık'tan (a.s), kendisi de İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet etmiştir. İmam'ın yanında yüksek ve şerefli bir makamı vardı.

Keşşî, onu İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet eden rical arasında zikretmiştir.

İmam Ali Rıza'nın ve İmam Muhammed Cevad'ın (üzerlerine selâm olsun) vekillliğini yapmış ve mezhebini Vakıflıktan korumuştur.

Züht ve ibadette yüksek bir makama sahipti. Vakıfiye mezhebi ona büyük miktarda mal bağışlamıştı [ama o mezhebe yönelmemişti].

Abdullah b. Cündeb ve Ali b. Numan'ın ortağıydı. Rivayet edildiğine göre bu üçü Kâbe'de "biri ölürse geride kalanlar onun namazını kılacak, orucunu tutacak, zekâtını verecek" diye aralarında sözleşmişlerdi. Daha sonra ikisi ölmüş ve Safvan hayatta kalmıştı. Bu yüzden Safvan her gün yüz elli rekât namaz kılar, her sene üç ay oruç tutar ve üç kere malının zekâtını verirdi.

Burada zikrettiğimiz hususların dışında kendi adına gönüllü olarak yerine getirdiği her ibadetin aynısını onlar adına da yerine getirirdi.

Bizim mezhebimize mensup âlimler şöyle rivayet etmişlerdir:

Bir gün bir adam Kûfe'deki ailesine götürmek üzere ona birkaç dinar vermek ister. O şu karşılığı verir: "Develeri kiraladım. Paranı taşımam için sahiplerinden izin almam gerekir."

Takva bakımından o dönemde bir benzeri yoktu. Mezhebimizin âlimlerinin zikrettiklerine göre otuz kitap yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- 1- Kitabu'l-Vudu' (Abdest Kitabı)
- 2- Kitabu's-Salât (Namaz Kitabı)
- 3- Kutabu'l-Hac (Hac Kitabı)
- 4- Kitabu'z-Zekât (Zekât Kitabı)
- 5- Kitabu'n-Nikâh (Nikâh Kitabı)
- 6- Kitabu't-Talak (Boşanma Kitabı)
- 7- Kitabu'l-Feraiz (Miraslar Kitabı)
- 8- Kitabu'l-Vesaya (Vasiyetler Kitabı)
- 9- Kitabu'ş-Şira ve'l-Bey' (Alışveriş Kitabı)
- 10- Kitabu'l-İtkı ve't-Tedbir (Köle Azat Etme ve Efendisi Öldükten Sonra Kölesinin Azat Edilmesi Yönünde Şart Koşma Kitabı)
- 11- Kitabu'l-Bişarat ve'n-Nevadir (Müjdelere ve Nadirler Kitabı)

Safvan b. Yahya iki yüz on yılında vefat etti.¹

İmam Cevad (a.s) ona rahmet dilemiş, onun mübarek atalarının hizbinden, yani Allah'ın kurtuluşu eren hizbinden olduğuna şahitlik etmiştir.

7- Abdullah b. Salt: Benî Teym el-Lat b. Tağlibe'nin azatlısı olan Abdullah b. Salt Ebu Talib el-Kummî'dir. Hamdan b. Ahmed en-Nehdî anlatıyor:

Ebu Talib el-Kummî bize şöyle anlattı: Ebu Cafer b. Rıza'ya (a.s), Ebu'l-Hasan'ın -yani babasının- iyiliklerini sayıp methini yapmak için izin istedim. Bana şu cevabı gönderdi: *"Benim ve babamın iyiliklerini anlatıp yay."*²

8- Ali b. Esbat: Ali b. Esbat b. Salim el-Kindî; Kûfelidir. Keşşî, şöyle der:

1- Rical-i Necaşî, s.149; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.216; Rical-i Keşşî, s. 502-503

2- Rical-i Keşşî, s.275

Ali, önceleri Fetahî mezhebine mensuptu. Ali b. Mehziyar onun görüşlerini çürütmek için az ve küçük miktarda mektup göndermiştir ona.

Necaşî de der ki:

O, Fetahî mezhebini dendi. Bu konuda Ali b. Mehziyar ile onun arasında bazı mektuplaşmalar oldu. Sonunda İmam Cevad'a (a.s) müracaat ettiler, ardından Ali b. Esmat, mezhebini döndü. Bundan önce İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet ederdi. Güvenilir biridir. İnsanların en güvenilir ve doğru sözlüsüydü. Ben de onun rivayetlerini esas alıyorum. Onun bir aslı [dört yüz asıldan biri] ve de birçok rivayeti vardır.¹

Kitaplarından bazıları şunlardır:

- 1- Kitabu'd-Delâil (Delâletler Kitabı)
- 2- Kitabu't-Tefsir (Tefsir Kitabı)
- 3- Kitabu'l-Mezar (Ziyaretler Kitabı)
- 4- Kitabu Nevadiri Meşhur (Meşhur Nadirler Kitabı).²

9- İbrahim b. Ebu Mahmud el-Horasanî: İmam Cevad'dan (a.s) hadis rivayet eden güvenilir ravilerden biridir. Necaşî, ricalinde ondan bu özelliğini vurgulayarak söz eder. İmam Musa Kâzım (a.s) ve İmam Ali b. Musa er-Rıza'dan (a.s) da hadis rivayet etmiştir.

10- İbrahim b. Muhammed el-Hemdanî: Önde gelen hadis ricalinden biridir. İmam Cevad'dan, babası İmam Rıza'dan ve oğlu İmam Hadi'den (hepsine selâm olsun) hadis rivayet etmiştir.

11- Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr el-Bezantî el-Kûfî: İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) ve babası İmam Rıza'nın (a.s) yanında yüksek bir makama sahipti. Parlak bir konumu vardı.

1- Camiu'r-Rüvat, 1/554

2- Rical-i Necaşî, s.190

12- Ahmed b. Muafi: İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandır.

13- Cafer b. Muhammed b. Yunus el-Ahvel: İmam Muhammed Cevad'ın, babasının ve oğlunun (hepsine selâm olsun) ashabındandır.

14- Hüseyin b. Beşşar el-Medainî: İmam Muhammed Cevad'ın, babasının ve dedesinin (hepsine selâm olsun) ashabındandır.

15- Hakem b. Ulya' el-Esedî: İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandır.

16- Hamza b. Ya'la el-Eş'arî Ebu Ya'la el-Kummî: Güvenilir ve gözde bir raviydi. İmam Cevad'dan (a.s) ve babasından (a.s) hadis rivayet etmiştir.

17- Davud b. Kasım b. İshak b. Abdullah b. Cafer b. Ebu Talib: Künyesi Ebu Haşim el-Caferî'dir. Bağdatlıdır. İmamların yanında yüksek bir değere, üstün bir makama sahipti. İmam Cevad'ın (a.s) ashabıydı.

Ondan hadis rivayet ettiği gibi, oğlu İmam Hadi'den (a.s) ve torunu İmam Hasan Askerî'den (a.s) de hadis rivayet etmiştir.

18- Salih b. Muhammed el-Hemedanî: İmam Cevad'ın (a.s) ve oğlu İmam Hadi'nin (a.s) ashabındandı.

19- Abdulcebar b. Mubarek en-Nehavendî: İmam Cevad'ın ve babasının (üzerlerine selâm olsun) ashabındandı.

20- Abdulazim b. Abdullah b. Ali b. Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s): Künyesi Ebu'l-Kasım'dır. İmam Cevad'ın (a.s), ibadeti ve takvasıyla temayüz etmiş hashabından biriydi.

Oğlu İmam Hadi'nin ve torunu İmam Hasan Askerî'nin (a.s) de ashabındandır. İmam Hadi (a.s) onun kabrini ziyaret etmenin, İmam Hüseyin'in (a.s) kabrini ziyaret etmek kadar sevap kazandırdığını bildirmiştir.

21- Osman b. Said el-Amrî: Künyesi Ebu Amr ve es-Semman (Yağ Satıcısı)'dır. Kendisine ez-Zeyyat (Zeytin Yağı Sa-

tıcısı) el-Esedî de denilirdi. Güvenilir bir ravidir. İmam Cevad'ın (a.s) değerli ashabından biridir.

İmam Hasan Askerî (a.s) zamanında da yaşamış, onun vekili olmuştur.

22- Ali b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin (a.s): Muttaki ve faziletleri çok, değeri yüksek biriydi. İmamlardan birçok hadis rivayet etmiştir. İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandı. Ondan önce de İmam Cafer Sadık, İmam Musa Kâzım ve İmam Ali Rıza'nın (hepsine selâm olsun) yanında bulunmuştur.

23- Ali b. Bilal el-Bağdadî: Sadece İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandır.

24- Fadl b. Şazan b. Halil Ebu Muhammed el-Ezdî en-Nisaburî: Güvenilir bir raviydi. Saygın bir kişiliği vardı. Fakih ve kelam âlimiydi. İmam Hasan Askerî (a.s) ona rahmet okumuştur.

İmam Cevad'dan (a.s) hadis rivayet etmiştir. İmam Rıza'dan (a.s) da rivayet ettiği zikredilir.

25- Muhammed b. Abdulcebbar: Ebu's-Sahban Kummî'nin oğludur. İmam Cevad'ın, oğlu İmam Hadi'nin ve torunu İmam Hasan Askerî'nin (hepsine selâm olsun) ashabıdır.

26- Ebu Ali Muhammed b. İsa b. Abdullah b. Sa'd b. Malik el-Eş'arî: Kumluların şeyhidir. İmam Cevad'dan (a.s) hadis rivayet etmiş ve İmam Rıza'dan (a.s) da dinlemiştir.

27- Nuh b. Şuayb el-Bağdadî: Fakih, âlim, salih ve kendisinden razı olunan bir zattı. İmam Cevad'ın (a.s) ashabındandı.

28- Yakub b. İshak es-Sıkkit (Ebu Yusuf): Dil âlimiydi. İmam Cevad'ın (a.s) has ashabından biriydi. İmam'ın yanında öncü bir makama sahipti.

Aynı saygın makama İmam Hadi'nin (a.s) katında da sahip olmuştu. Ehl-i Beyt'in Şia'sından olduğu için halife Mütevikkil tarafından öldürüldü.

29- Ebu Yusuf el-Kâtib Yakub b. Yezid b. Hammad el-Enbarî: Doğru sözlü, güvenilir bir raviydi. İmam Cevad'dan (a.s) hadis rivayet etmiştir. Ondan önce de babası İmam Rıza'nın (a.s) ashabındandı.

30- Ebu'l-Husayn b. Hudeyn el-Hudeyn: İmam Cevad'ın ve oğlu İmam Hadi'nin (a.s) ashabındandır.

"Müsnedu'l-İmami'l-Cevad" adlı eserin yazarı Şeyh Atarudî, İmam Muhammed Cevad'dan (a.s) hadis rivayet eden yüz yirmi bir kişi sayar. Bunlar arasında İmam'ın (a.s) ashabı, vekilleri ve has arkadaşları vardır ki bunlar büyük fakihlerin, kadın-erkek gözde ilim talebelerinin ve şairlerin oluşturduğu bir topluluktur. Bunlar hem babası İmam Rıza (a.s) zamanında, hem de ondan sonra İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) hayatı boyunca hizmetinde bulunma şerefine nail olmuşlardır.

Seyyid Muhammed Kazım el-Kazvinî ise, "el-İmamu'l-Cevad Mine'l-Mehdi ile'l-Lahdi (Beşikten Mezara İmam Cevad)" adlı kitabında "İmam Cevad'ın Ashabı" başlığı altında kadın ve erkek 275 kişiyi sayar.

İmam Cevad (a.s), samimi ashabından oluşan güçlü bir akım meydana getirmişti. Bunlar hadis ravilerinden, fakihlerden, kelâmcılardan, ümmet içinde erdem ve ıslah davetçiliğini yapanlardan, o dönemde İslâm toplumunu yozlaştıran yıkıcı ortamdan kurtulmaya çağıran davetçilerden meydana geliyorlardı.

Aynı şekilde İmam Muhammed Cevad (a.s), İslâm için, büyük İslâmî hareket için bütün imkânlarını kullanıyordu. Fırsatlar, ortaya çıkan imkânlar elverdikçe çok önemli hizmetleri sunmaktan geri kalmıyordu. Eksiksiz bir şekilde hikmeti gözeterek duruma göre hareket etmekle birlikte engellemeler ve kendisine dayatılan özel koşullar onu bu çabasından alıkoymuyordu.

İmam Muhammed Cevad (a.s) amacını gerçekleştirmişti. Çünkü yetiştirdiği talebeler erdem, hak, maruf ve hidayet kavramlarını insanlar arasında yaygınlaştırma hususunda, etkin ve olumlu bir rol oynayacak düzeye gelmişlerdi. Rivayetleri, irşatları ve çok değerli telifleri insanlara yol göstericilik yapıyordu.

İMAM CEVAD'IN (A.S) İLMÎ MİRASI

İmam Muhammed Cevad (a.s), doğumundan şehit edilmesine kadar yirmi beş sene gibi kısa bir ömür yaşadı. Bu, Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyt'inden gelen On İki İmam (hepsine selâm olsun) açısından gördüğümüz en kısa ömürdür. Buna rağmen İmam Cevad'dan (a.s) bize ulaşan ilmî mirasının, onun ve Şia'sının içinde bulunduğu zor koşulları göz önünde bulundurduğumuz, sonra kendisinden önceki saygıdeğer atalarının ortalama ömürlerinin kendisinin ömrünün iki katı olduğunu da dikkate aldığımız zaman bu mirasın alan çeşitliliği, ortaya konan açıklamaların hacim ve mahiyet olarak ilmî bakımdan yüksek bir düzeyde oluşu itibariyle son derece zengin olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde bu ilmî miras, delâleti bakımından da açık bir meydan okuma özelliğine sahiptir.

Doğumundan imameti fiilen üstlendiği döneme kadar, yani bir insan ömrünün sadece bir dönemine tekabül eden hayatında bu denli olağanüstü ürünler vermiş İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) mirasının görkemi kendiliğinden belirginleşiyor.

Önceki bölümlerde bu mirasın bazı yönlerine işaret ettik, birtakım örnekler sunduk.

Bu büyük İmam'ın (a.s) hayatının değişik yönlerinden söz ederken konunun tamamlanması ve sözün de yarım bırakılmaması için bu mirasın diğer yönlerine de işaret etmemiz gerekmektedir:

Tefsir İlmine İlişkin Mirası

a) Davud b. Kasım el-Caferî rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s), "Sana feda olayım, 'samed' ne demektir?" diye sordum. Buyurdu ki:

Az olsun, çok olsun her ihtiyaç için kastedilen kimse demektir.¹

b) Ebu Haşim el-Caferî rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) sordum: "Vahid ne demektir?"

Buyurdu ki:

Bütün dillerin bir olduğu hususunda ittifak ettiği zat demektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, elbette 'Allah'tır.' derler."**²

c) Cafer b. Muhammed es-Sufî rivayet etmiştir: Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Niçin Resulullah'a (s.a.a) 'ümmî denilmiştir? Okuma yazma bilmediği için mi?"

Buyurdu ki:

Allah'ın laneti onların üzerine olsun; yalan söylüyorlar. Böyle bir şey olabilir mi? Allah, kitabının muhkem ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Ümmîlere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur."**³ Resulullah (s.a.a) bilmediği bir şeyi onlara nasıl öğretebilirdi? Allah'a yemin ederim ki, Resulullah (s.a.a) yetmiş iki dilden veya yetmiş üç dilden okuma yazma bilirdi. "Ümmî" olarak isimlendirilmesinin nedeni, Mekkeli olmasıdır. Çünkü Mekke'nin bir adı da "Ümmü'l-Kura (Şehirlerin Anası, Ana Şehir)"dir. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyur-

1- el-Kâfi, 1/123

2- Zümer, 38. bk. et-Tevhid, s.83

3- Cuma, 2

muştur: "**Ümmü'l-Kura (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için.**"¹

Burada İmam Cevad'ın (a.s) bu örnek aracılığıyla Kur'ân istilahlarını ve kavramlarını anlama hususunda bizzat Kur'ân'ın kendisinden pratik bir yöntem sunduğunu belirtmemiz gerekir ki, bu yöntem sonraları "Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir edilmesi" olarak formüle edilmiştir.

Ayrıca "Ümmî" kavramını bu şekilde anlamlandırmak, Hz. Peygamber'in (s.a.a) hiç kimseden okuma yazma öğrenmemiş olması gerçeğiyle de çelişmez. Bu, Resulullah'ın (s.a.a) hayatında belirginleşen mucizelerden biridir.

Hiç kimseden ders almadan en yüksek düzeyde ilimle nitelenmiş olması, insana bilmediğini öğreten Âlim Allah ile irtibatının delilidir.

d) Amr b. Ebu'l-Mikdam rivayet etmiştir ki: İmam Rıza (a.s) ile İmam Muhammed Cevad'ın (a.s), "**İyi işi işlemekte sana karşı gelmesinler.**"² ayetiyle ilgili olarak şöyle dediğini duydum:

Resulullah (s.a.a) Fatıma'ya (a.s) dedi ki: "Ben öldüğüm zaman, yüzünü tırmalama, saçını başını yolma, ahu vah edip figan etme, başımda feryat edip ağlama! Yüce Allah'ın kitabında yer alan "**İyi işi işlemekte sana karşı gelmesinler.**" ayetinde sözünü ettiği "maruf (iyi iş)" budur."³

e) el-Kâfi'de Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Yüce Allah Kadir Gecesi ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: "**Her hikmetli işe o gecede hükmedilir.**"⁴ Yani her hikmetli emir o gece indirilir.

1- En'âm, 92. bk. Besairu'd-Derecat, s.225; İlelu-ş-Şerayi', 1/118

2- Mümtetine, 12

3- Maani'l-Ahbar, s.39

4- Duhân, 4

Muhkem iki şey olmaz. O, ancak bir tanedir. Bir kimse içinde ihtilâf olmayan bir hüküm verirse, bu, yüce Allah'ın hükmündendir. Ama içinde ihtilâf olan bir hüküm verip de, bunu doğru olarak kabul eden kimse tağutun hükmüyle hükmetmiştir.

Her sene Kadir Gecesi'nde Veliyy-i Emr'e (Emir Sahibi) o senenin işlerinin tefsiri iner. O kendisi ile ilgili şu şu emirlere, insanlarla ilgili olarak da şu şu emirlerle emredilir.

Bundan başka Emir Sahibi her gün Allah'ın özel, gizli, hayret verici ve saklı ilmine muhatap olur. Tıpkı Kadir Gecesi inen emir gibi.

Sonra İmam (a.s) şu ayeti okudu:

Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa), yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki, Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.¹

Kelâm İlmine İlişkin Mirası

Akide Binasını Sağlamlaştırmanın Zorunluluğu

el-İhticac adlı eserde İmam Muhammed Cevad'dan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

İmamlarından kopmuş, cehaletleri içinde şaşkın vaziyette kalakalmış, şeytanlarının eline tutsak düşmüş, düşmanlarımızdan Nasibîlerin esiri olmuş Âl-i Muhammed yetimlerinin bakımını üstlenen, onları düşmanlarımızın elinden kurtaran, şaşkınlıklarından ve şeytanların kahrından çıkaran, şeytanların vesveselerini ve Nasibîlerin kahrını Rablerinin hüccetlerine ve İmamlarının delillerine dayanarak geri çeviren kimseler, Allah'ın kullarından aldığı ahdi en güzel şekilde yerine

1- Lokmân, 27. bk. el-Kâfi, 1/248

getirmişlerdir. Bu çabaları; göğün yerden; arşın, kürsünün ve hicapların semadan üstünlüğünden daha üstündür ve onların diğer kullardan üstünlükleri on dördüncü gecede ki ayın gökteki en silik yıldızdan üstün olması gibidir.¹

Tevhit

Ebu Davud b. Kasım el-Caferî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "**De ki: O Allah birdir.**"² ayetinde geçen 'ahad (bir)' kelimesinin anlamı nedir?"

Buyurdu ki:

Bir olduğu hususunda ittifak edilen, görüş birliği sağlanan demektir. Şu ayeti duymadın mı: "**Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka 'Allah.' derler.**"³ Bunu söyledikten sonra da O'nun ortağının ve eşinin olduğunu söylerler.

Dedim ki: "**Gözler O'nu göremez.**" ifadesiyle ne kastediyor?" Buyurdu ki:

Ey Ebu Haşim! Kalplerin tasavvur gücü, gözlerin görme gücünden daha dakiktir. Sen tasavvurunla Sindh'i ve Hindistan'ı, hiç gitmediğin, gözlerinle görmediğin memleketleri idrak edebilirsin. İşte kalplerin tasavvurları dahi O'nu idrak edemezken, gözler O'nu nasıl görebilir?⁴

Nübüvvet

Hasan b. Abbas, Hariş'ten, o da Ebu Cafer'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

1- el-İhticac, 1/9

2- İhlâs, 1

3- Ankebût, 61

4- el-İhticac, 2/338

Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: "Bizim ruhlarımız ve nebilerin ruhları her cuma gecesi arşı ziyaret ederler. Böylece vasiler, sahip oldukları ilme çok daha büyük bir ilim daha eklemiş olurlar."¹

İmamet

a) Ebu Cafer'den (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

Emirü'l-Müminin (a.s) İbn Abbas'a şöyle dedi: "Kadir Gecesi her senede vardır. O gece senenin bütün işleri indirilir. Bu işin de Resulullah'tan sonra görevlileri vardır." İbn Abbas, "Bu görevliler kimlerdir?" diye sorduğunda dedi ki: "Ben ve benim soyumdan gelen on bir muhaddes (meleklerle konuşan) imam."²

b) İmam Cevad'a (a.s) Ebu Haşim el-Caferî sordu: "Allah için kesinleştirilmiş bir hüküm ile ilgili olarak beda söz konusu olabilir mi?" "Evet." dedi. Bunun üzerine dedik ki: "Biz, Kaim (İmam Mehdi) ile ilgili olarak da Allah için beda gerçekleşmesinden korkuyoruz."

Buyurdu ki:

Kaim'in gelmesi, bir vaattir ve Allah, vaadinden dönmez.³

c) Benan b. Nafi', Ebu Cafer'den (a.s) rivayet etmiştir:

Biz İmamlar topluluğundan biri annesinin rahmine düşünce kırk gün boyunca annesinin karnında sesleri işitir. Annesinin karnında dört ayını tamamlayınca, Allah yeryüzünün işaretlerini onun için yükseltir. Böylece uzaklar ona yakın olur. Öyle ki yararlı veya zararlı bir tek yağmur damlası bile ondan saklı olmaz.⁴

1- Besairu'd-Derecet, s.132

2- el-Kâfi, 1/532

3- el-Gaybet, Nu'manî, s.302

4- el-Menakıb, 2/432

d) Amr b. Ferec er-Ruhhacî rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: "Senin Sia'n, senin Dicle nehrinde olan her şeyi ve ağırlığını bildiğini iddia ediyor, buna ne dersin?" O sırada Dicle nehrinin kıyısında bulunuyorduk. Bana dedi ki: *"Allah, bu bilgiyi mahlûkatından bir sıvrisineğe vermeye kadir midir değil midir?"* Dedim ki: "Evet, kadirdir." Buyurdu ki: *"Ben Allah katında bir sıvrisinekten ve daha birçok mahlûkattan daha değerliyim."*¹

Fıkhî Mirası

a) Ebu Hıdaş el-Mehrî rivayet etmiştir: Bir adam İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldi ve ona üç soru sordu, İmam da sorularına cevap verdi. Sonra Ebu Hıdaş o sırada Ebu Cafer'in (a.s) yanına gitti ve aynı soruları ona sordu. Cevap aynıydı.

Ebu Hıdaş anlatıyor: Dedim ki: "Sana feda olayım, Ümmü veled (çocuğu olan cariye) bir eşim var. Oğlum emzirmediği sütle bir cariyemi de emzirdi. Bu cariye ile nikâhlanmam haram mıdır?" İmam buyurdu ki: *"Sütten kesildikten sonra tekrar süt emmek nikâhlanmayı haram kılan emzirme sayılmaz."* Dedim ki: "Haremeyn'de namazı nasıl kılmak gerekir?" Buyurdu ki: *"İstersen kısaltırsın (seferî kılarırsın), istersen tamamlarsın."*

Dedim ki: "Kadınların yanına girip çıkan (hadım) hizmetçiye ne dersin?" Yüzünü çevirdi. Sonra beni kendisine yaklaştırdı ve dedi ki: *"Başıma gelen kölelik (hadımlık) vakiasından başka erkeklik bakımından bir eksikliği yok ki!"*²

b) Ali b. Mehziyar rivayet etmiştir: Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa er-Rıza'ya (a.s) bir mektup yazdım ve dedim ki: "Sana feda olayım. Allah'a cisim isnat eden ve

1- Biharu'l-Envar, 50/100

2- Delailu'l-İmamet, s.206

Yunus'un, yani İbn Abdurrahman'ın görüşlerini benimseyen kişilerin arkasında namaz kılıyorum, bu yaptığım doğru mudur?" Bana şu cevabı yazdı: *"Onların arkasında namaz kılma-
yın. Onlara, zekâttan da vermeyin. Onlardan beri olun. Allah
da onlardan beridir."*¹

c) Birisi, gemide çalışan bir gemicinin namazı kısaltarak kılıp kılamayacağını sordu, buyurdu ki: *"Hayır, çünkü gemi dışarı çıkmadığı evi mesabesindedir."*²

d) Kum'da, bir vakfın yöneticisi olan Salih b. Muhammed b. Sehl, İmam Cevad'ın (a.s) yanına geldi ve dedi ki: "Ey efendim! (Vakfın gelirlerinden) on binini bana helâl et. Çünkü bu parayı (kendi masraflarıma) harcadım." İmam dedi ki: *"Helâl olsun."*

Salih çıkınca, Ebu Cafer (a.s) İbrahim b. Haşim'e şöyle dedi:

Birileri Âl-i Muhammed'in, yetimlerinin, düşkünlerinin, yoksullarının, yolcularının hakkı olan malın başına oturuyor, ondan alıp harcıyor, sonra gelip, bana helâl et, diyor. Yoksa, helâl etmiyorum, diyeceğimi mi sanıyor? Allah'a yemin ederim ki, kıyamet günü Allah bu konuda onları kesinlikle sorgudan geçirecektir.³

e) Ali b. Mehziyar rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s), **"(Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı zaman gündüze... andolsun."**⁴ **"Battığı zaman yıldız andolsun."**⁵ ayetleri ve bunlara benzer ayetler hakkında sordum.

Buyurdu ki:

1- el-Emali, Şeyh Saduk, s.167

2- es-Sakıb fi'l-Menakıb, s.209

3- el-Kâfi, 1/548

4- Leyl, 1

5- Necm, 1

Yüce Allah yarattığı şeylerden dilediğine yemin eder; ama kullar O'ndan başkasına yemin edemezler.¹

f) İmam Cevad (a.s) şöyle buyurmuştur:

Soy ve din bakımından eşit olan iki kişiden en edepli olanı, Allah katında en faziletli olandır.

Ravi, Allah katında faziletli olmasının gerekçesini sordu. Buyurdu ki:

Kur'ân'ı indirdiği gibi okuması, teganni yapmadan Allah'a dua etmesi sebebiyle üstündür. Çünkü teganniyle yapılan dua Allah katına yükselmez.²

Tarihî Mirası

a) Allâme Meclisî, Şeyh Saduk'tan, o da Abdulazim el-Hasanî'den şöyle rivayet etmiştir: Ebu Cafer'e (a.s) bir mektup yazarak Zül'l-Kifl'in adını ve gönderilmiş peygamberlerden olup olmadığını sordum. Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, bana şu mektubu gönderdi:

Yüce Allah yüz yirmi dört bin peygamber göndermiştir. Bunların üç yüz on üç tanesi resuldür. Zül'l-Kifl de onlardan biridir. Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun. Davud oğlu Süleyman'dan (a.s) sonra gelmiş ve insanlar arasında Davud'un hükümleri doğrultusunda hüküm veriyordu. Sadece Allah için öfkele-nirdi. İsmi Uveydiya idi. Yüce Allah kitabında ondan şöyle söz etmektedir: "İsmail'i, Elyesa'yı, Zülkifl'i de an. Hepsi de iyilerdendir."³

b) Tarihçi Mesudî, kendi rivayet zinciriyle Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) atalarından şöyle rivayet ettiğini belirtir:

1- Men Lâ Yahduruhu'l-Fakih, 3/376

2- Uddetu'd-Dai, s.18

3- Sâd, 48. bk. Biharu'l-Envar, 13/405

Emirü'l-Müminin (a.s), Ebu Muhammed (oğlu Hasan el-Mücteba) ve Selman-ı Farisî ile birlikte mescide gelip oturdu. İnsanlar etrafında toplanmaya başladılar. O sırada güzel görünümlü ve kıyafeti düzgün bir adam çıkageldi. Emirü'l-Müminin'e (a.s) selâm verip oturdu. Sonra şöyle dedi: "Ey Emirü'l-Müminin! Sana üç soru sormak maksadıyla geldim. Eğer bu sorulara cevap verirsen, senin gerçekten Resulullah'ın (s.a.a) vasisi olduğunu anlarım. Eğer cevap veremezsen, seninle diğerleri arasında bir fark olmadığını bilirim."

Emirü'l-Müminin (a.s), "İsteddiğini sor." dedi. Bunun üzerine adam dedi ki: "Söyley misin, insan uyuduğu zaman ruhu nereye gider? Bir adam nasıl hatırlar ve nasıl unuttur? Bir de bir adamın çocukları nasıl amcalarına ve dayılarına benzer?" İmam Ali (a.s), Ebu Muhammed'e (Hasan) baktı ve "Ey Ebu Muhammed! Ona cevap ver." dedi. Ebu Muhammed şu cevabı verdi: "İnsan uyuduğu zaman ruhu rüzgâra, rüzgâr da havaya asılır, ta ki adam uyanmak üzere kımıldamaya başlayıncaya kadar. Allah ruhun adama geri dönmesine izin verirse, ruh rüzgârı, rüzgâr da havayı çeker, böylece ruh bedendeki yerine geri döner. Eğer Allah ruhun, sahibine geri dönmesine izin vermezse, hava rüzgârı, rüzgâr ruhu çeker ve Allah'ın bütün insanları dirilteceği güne kadar bir daha sahibine dönmez."

"Hatırlamakla unutmaya gelince, insanın kalbi hak misalidir ve üzerinde de bir tabaka vardır. Eğer Allah'ın adını anıp zikreder ve unuttuğu zaman Muhammed'e ve Ehl-i Beyt'ine salât getirirse, kalbinin üzerindeki bu tabaka açılır. Bu tabaka hakkın üzerindeki bir perde gibidir. Kalbi aydınlanır ve unuttuğu şeyi hatırlar. Eğer Allah'ı zikrettikten sonra Muhammed'e ve Ehl-i Beyt'ine salât getirmezse, bu perde hakkın üzerini kapatır. Kalp karanlığa bürünür ve adam hatırladığını unuttur."

"Amcalarına ve dayılarına benzeyen çocuğa gelince; adam eşine yaklaştığında kalbi sakin, damarları (nabızı) dingin ve bedeni huzurlu (mustaripsiz) olarak ilişkiye girerse, nüttesi rahim boşluğuna yerleşir, bundan da babasına ve annesine benzeyen bir çocuk doğar. Ama sakin olmayan bir kalple, yüksek nabızla ve huzursuz bir bedenle ilişkiye girerse, nütfe de mustarip ve huzursuz akarak damarlardan birine değer. Eğer amcalara çeken damarlardan birine değmişse, çocuk amcalarına; şayet dayılara çeken damarlardan birine değmişse, çocuk dayılarına benzer."

Adam (Hasan'a) şöyle dedi: "Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Ki ben buna hep şahitlik ettim. Şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın resulüdür. Ki ben buna hep şahitlik ettim. Şahitlik ederim ki sen onun vasisi, halifesi ve onun hüccetini ayakta tutansın." Emirü'l-Müminin'i de işaret ederek şöyle dedi: "Şahitlik ederim ki sen de onun vasisi ve hüccetini ayakta tutansın." Sonra tekrar Hasan'a döndü ve şöyle dedi: "Şahitlik ederim ki kardeşin Hüseyin babanın ve senin vasindir, senden sonra onun hüccetini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Ali b. Hüseyin, Hüseyin'in emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Muhammed b. Ali, Ali b. Hüseyin'in emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Cafer b. Muhammed, babasının emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Musa b. Cafer, babası Cafer'den sonra Allah'ın emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Ali b. Musa, babasından sonra Allah'ın emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Muhammed b. Ali, babasından sonra Allah'ın emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Ali b. Muhammed, babası Muhammed b. Ali'den sonra Allah'ın emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Hasan b. Ali, babası Ali b. Muhammed'in emrini ayakta tutandır. Şahitlik ederim ki Hüseyin'in soyundan gelen ve Allah'ın, işini

ortaya çıkaracağı zamana kadar ismi söylenmeyen, sadece künyesi söylenen bir kişi zulüm ve zorbalıkla dolu yeryüzünü adaletle dolduracaktır. Ey Emirü'l-Müminin! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun." Sonra da kalkıp gitti.

Bunun üzerine Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle dedi: "Ey Ebu Muhammed! Onu takip et, nereye gittiğine bak." Hasan b. Ali arkasından gitti. Adam ayağını mesitten dışarı atar atmaz, Allah'ın arzında nasıl kaybolduğunu anlayamadı. Geri dönüp babasına olayı anlattı. Emirü'l-Müminin (a.s) dedi ki: "Ey Ebu Muhammed! Onu tanıdın mı?" "Allah, Resülü ve Emirü'l-Müminin daha iyi bilir." dedi. Dedi ki: "O Hızır'dı."¹

c) Ebu Cafer el-Meşhedî kendi rivayet zinciriyle İmam Ebu Cafer el-Cevad'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Resulullah (s.a.a), Selman'ı bir iş için Fatıma'nın (a.s) yanına gönderdi. Selman anlatıyor: Selâm vermek üzere kapıda durdum. Fatıma'nın yavaşça Kur'ân okuduğunu duydum. El değirmeni de kimse olmadığı hâlde kendiliğinden dönüp un öğütüyordu. Derhal Resulullah'ın (s.a.a) yanına döndüm ve dedim ki: "Ya Resulallah! Fatıma'nın yavaşça Kur'ân okuduğunu duydum. El değirmeni de yanında kimse olmadığı hâlde kendiliğinden dönüyordu."

Resulullah (s.a.a) tebessüm etti ve şöyle dedi:

Ey Selman! Allah, kızım Fatıma'nın kalbini ve bedeninin bütün organlarını iman ve yakinle doldurmuştur. O, kendini Allah'a itaate vermiştir. Allah da Rufail adlı bir melek göndermiştir ona. –Başka bir yerde "Rahmet" isimli bir melek deniyor.– Bu melek el değirmenini onun yerine döndürüyor. Dünya ve ahiretteki bütün ihtiyaçları için Allah ona yeter.¹

1- İsbatu'l-Vasiyet, s.157

1- es-Sakıb fi'l-Menakıb, s.119

d) Hafız Ebu Nuaym rivayet etmiştir: Bize Ahmed b. İshak anlattı. Ona İbrahim b. Naile anlatmış. O da Cafer b. Muhammed b. Mezid'den şöyle duymuş:

Bağdat'ta idim. Muhammed b. Mende b. Mehrbuzd, "Seni, İbn Rıza'nın (a.s) yanına götürmemi ister misin?" dedi. "Evet." dedim. Beni, İbn Rıza'nın yanına götürdü, selâm verdik ve oturduk. İmam (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) şu hadisini ona söyledi:

Fatma iffetini korudu. Bunun üzerine yüce Allah da onun zürriyetine cehennem ateşini haram kıldı.

Dedi ki:

Bu, Hasan ve Hüseyin'e (Allah her ikisinden razı olsun) hastr.¹

e) Ali b. İbrahim b. Haşim'den, o babasından, o Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr el-Bezenti'den şöyle rivayet edilmiştir:

EbuCafer Muhammed b. Ali b. Musa'ya (a.s) dedim ki: "Size muhalif olan bir topluluk, babanıza "er-Rıza" isminin, veliahtlık görevini kabul edip razı olduğu için halife Me'mun tarafından verildiğini iddia ediyorlar, ne dersiniz?"

Buyurdu ki:

Allah'a yemin ederim ki yalan söylüyorlar, günah işliyorlar. Bilakis yüce Allah ona "er-Rıza" ismini vermiştir. Çünkü o, semada yüce Allah'ın, yerde Resulü'nün ve kendisinden sonraki İmamların (Allah'ın salât ve selâmı onların üzerine olsun) razı olduğu kimsedir.

Dedim ki: "Senin geçmiş bütün ataların Allah'ın, Resulü'nün ve İmamların razı oldukları kimseler değil miydiler?" "Evet." dedi. Bunun üzerine dedim ki: "O hâlde niçin onların arasında sadece senin babana "er-Rıza" adı verilmiştir?"

1- Ahbaru İsfahan, 1/242, 2/206; Tarihu Bağdad, 3/54; el-Vefiyyat, 3/315

Buyurdu ki:

Çünkü kendisini onaylayan dostları ondan razı oldukları gibi, kendisini onaylamayan düşmanları da ondan razıydılar. Atalarının içinde hiçbiri böyle bir özelliğe sahip değildi. Bu yüzden onlar arasında sadece ona "er-Rıza" adı verilmiştir.¹

İmam Cevad'ın İlmî Mirasında Tıbbın Yeri

Ehl-i Beyt İmamları (üzerlerine selâm olsun) çeşitli ilimleri kuşatmışlardı. Bunlardan biri de, yüce Allah'ın fazlından kendilerine bahsettiği tıp ve hikmet idi. Onları gaybına mutali kılmış, nuruyla kendilerini aydınlatmış, marifet ve öğretisinden onlara ilham etmişti. Peygamberlerin sonuncusunun ve elçilerin efendisinin (s.a.a) mirasını kendilerine sunmuştu. Nitekim Ehl-i Beyt İmamları hastaları bazen Kur'ân ve dua ile, bazen hirz (muska) ve sadaka ile tedavi ederlerdi. Bazen de onlara temizliği, nezafeti ve genel korunma yöntemlerini, kimi zaman da tedavi edici özelliği bulunan otları ve tıbbî karışımları tavsiye ederlerdi. Bu da Ehl-i Beyt İmamları'nın deneysel analizlere, röntgen filmlerine ve günümüzün gelişmiş tıbbının çeşitli uygulamalarına gerek duymadan hastalıkları tedavi etme hususunda geniş bir kudrete sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Bunun yanında bu ilaçların hangi hastalıklara iyi geldiğini tespit edecek geniş bir bilgiye sahip olduklarını gözler önüne serdiği gibi, hastalıkları doğru teşhis ettiklerini de göstermektedir.

Burada bir gerçeğe işaret etmek gerekir: Aradan geçen birkaç asırdan sonra geniş imkânlarıyla modern tıp, Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen bu konuyla ilgili haberlerin ve hadislerin doğruluğunu kanıtlarıyla ortaya koymuştur. Hat-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s), 1/13, İlelu's-Şerayi', 1/126

ta bu haber ve rivayetlerin çoğunu da esas almıştır. Yeniden hacamatın ve damardan kan aldırmanın, köklü bir tedavi olmasını veya diğer tedavi yöntemlerine yardımcı bir uygulama olarak esas alınmasını, sadece söylediğimizin doğruluğuna ilişkin bir açık kanıt olarak zikretmek istiyoruz.

Birçok bilim adamı ve müsteşrik, yaptıkları araştırmalar neticesinde Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen bu hakikatleri ve haberleri kabul etmek durumunda kalmışlardır. Tıbbın bütün kanunlarının, "**Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz.**" [A'râf, 31] ayetinde toplandığı hususunda birleşmişlerdir. Burada hacamattan ve damardan kan aldirmaktan bir miktar söz etmenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Araplar, "fasade'l-ırka fasden" yani "damarı yarı" derler. "Fusida'l maridu" ise, "hastanın şahdamarından bir miktar kan alındı" demektir.

Kan aldırma teknolojisi günümüzde ilerlemiş, artık bir sırınga aracılığıyla doğrudan damardan kan alınabiliyor. Alınan kan miktarı da 300 ila 500 cm³ arasında değişebiliyor. Bunun da en kısa sürede gerçekleştirilmesi gerekir.

Hacamat ile kan aldırma arasında fark vardır. Kan aldırma, temiz ya da katı kanın damarı kesmek suretiyle alınması demektir. Hacamat ise, damarlardan ve ette bulunan kılcal damarlardan hassas bir alet aracılığıyla bozuk kanın akıtılması demektir. Kan aldırma; vücuttaki kan miktarını azaltır, dolayısıyla yeni kan takviyesinde bulunmaya ya da vücudun yeniden kan üretmesine ihtiyaç vardır. Buna karşılık hacamat, kanı temizler; arındırırken de vücut fazla miktarda kan kaybetmiş olmaz. Tam tersine kan akışını canlandırır, bu da normalleşmeyi sağlar. Dolayısıyla hacamat, kan aldirmak gibi bedeni zayıf düşürmez.

Hacamat esasında kan dolaşımını hafifletmek, zehirli artıklardan, kolesterolden temizlemek için başvurulan bir yöntemdir. Çok zamanlardan beri kullanagelen bir uygulamadır

bu. Kan pıhtılaşması, kalp krizi, beyin damarlarının tıkanması gibi hastalıklarda tedavi edici bir yöntem olarak vazgeçilmez bir ilaç konumundadır. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Hacamat yaptırın. Kanınız fazlalaşarak kaynamsın. Aksi takdirde sizi öldürür.

Calinos şöyle der:

Kanın senin kölendir. Köleler bazen efendilerini öldürürler. O hâlde onu serbest bırak. Ama iyi olduğunu görürsen, yanında tut.

Hacamatla ilgili birçok hadis vardır. Örneğin sülük-suda yaşayan ve kan emerek beslenen bir solucan- hacamat araçlarından biridir. Bu yöntem birçok organik hastalıkta da tedavi yolu olarak kullanılmaktadır. Vücudun belli bir yerinde kan toplanması gibi. Bozuk kanı emme gibi özel bir yaratılışa sahip sülük, bu birikmiş kanı emerek söz konusu bölgeyi temizler. Bu sırada derinin altına da hava verir.

Öte yandan sadece kan aldirmaya özel olan aşağıdaki tedavi yöntemleri de vardır:

1- Ciğerlerin şişmesine yol açarak nefes darlığına sebep olan orta karın bölgesi iltihaplanması hâlinde.

2- Yüksek tansiyon sonucu beyine giden kan miktarının normalin üstüne çıkması hâlinde.

3- İlk kanın uyuşma sayısının çoğalması hâlinde.

4- Ciğerlerin şişip su toplaması hâlinde.

Kan aldirmek için özel damarlar vardır. Bunların da özel isimleri vardır ve kan bunlardan alınır. Resulullah'tan (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamları'ndan, kan aldirmanın muayyen bir zamanının olduğuna dair rivayetler aktarılmıştır.

Hacamat için de özel yerler vardır. Ensedan ve belden aldirmek gibi. Ayrıca hacamatın da belli vakitleri vardır. Resulullah'tan (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen hadislerde bunlara işaret edilir:

1- İbn Şehraşub'un el-Menakıb adlı eserinde şöyle geçer: Ma'rifetu Terkibi'l-Cesed adlı kitapta Hasan b. Ahmed et-Teymî'den rivayet edilir ki: İmam Ebu Cafer (a.s), Me'mun zamanında bir kan alıcı çağırıldı ve ona dedi ki: "*Zahir (sarı) damardaki kanı al benden!*" Adam, "Efendim! Bu damarı bilmiyorum ve kimseden de duymadım." Dedi. İmam ona damarı gösterdi. Adam damarı yarıncı, içinden sarı bir su aktı. O kadar çok aktı ki tası doldurdu. Sonra adama dedi ki: "*Damarı sıkıca tut.*" Sonra tasın boşaltılmasını emretti.

Sonra, "*Damarı bırak.*" dedi. Damardan biraz daha aktı. Ardından buyurdu ki: "*Şimdi yarayı bağla.*" Adam yarayı bağlayınca, İmam ona yüz dinar verilmesini emretti. Adam parayı aldı ve Yuhanna b. Bahtışu'a¹ gidip olayı anlattı.

Dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki, tıp ilmiyle uğraştığım günden beri böyle bir damarı duymamıştım. Ama burada bir başpiskopos var. Epey yaşlanmıştır. Ona gidelim. Bilirse o bilir, değilse bunu bilmemize imkân yoktur. Derken yola çıkıp piskoposun yanına gittiler ve olayı anlattılar.

Adam bir süre başını öne eğip düşündü. Sonra şöyle dedi: "Bu adam ya bir peygamberdir ya da bir peygamberin soyundan geliyordur."¹

2- Rical-i Keşşî'de, İmam Cevad'ın (a.s) babasının amcası Ali b. Cafer'le (a.s) ilgili olarak şöyle deniyor: "Doktor dama-

1- Yuhanna b. Bahtışu', Halife Mu'temid'in kardeşinin doktoruydu. Hicrî 279 (miladî 893) yılında Musul'da başpiskopos oldu. Bu tarih hicrî 220 tarihinde şehit edilen İmam Cevad'ın (a.s) yaşadığı dönemden epey uzaktır. Öyle anlaşılıyor ki adam, Me'mun'un doktoru Cebraîl b. Bahtışu' b. Curcis'e gitmiştir. Bu adam, hicrî 212 (miladî 828) tarihinde ölmüştür. Bahtışu' ailesi Nasturî olup hekimlikle şöhret bulmuş bir aileydi ve Cund-i Nişabur'dan gelmişlerdi. Üç asır boyunca Abbasî halifelerine hizmet ettiler. Bunlardan, Corcis b. Cebraîl ve Bahtışu' b. Cebraîl meşhurdur.

1- el-Menakıb, 3/495; Biharu'l-Envar, 50/57; Medinetu'l-Meaciz, s. 533, hadis: 60

rını kesmek için yaklaştı. Ali b. Cafer (a.s) kalkıp şöyle dedi: *"Efendim! Demirin keskinliği senden önce bende denenmeli..."*

Nöbetleri Günaşırı ve Dört Günde Bir Tutan Humma Hastalığını Tedavi Etmesi

1- Hasan b. Şazan rivayet etmiştir: Ebu Cafer (a.s) babası Ebu'l-Hasan'dan (a.s) rivayet etmiştir: "Ona günaşırı nöbetleri tutan humma hastalığı soruldu. Buyurdu ki:

Bal ve şuniz¹ karışımı getirilip hastaya üç ölçek yalıtılır (yedirilir). Bu, ateşi söküp atar. Bunların ikisi de mübarektirler. Yüce Allah bal hakkında şöyle buyurmuştur: **"Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır."**²

Resulullah (s.a.a) da şöyle buyurmuştur: "Siyah tane, 'sam' hariç her derde devadır." Dinleyenler dediler ki: Ya Resulallah! Sam nedir? "Ölümdür." dedi.

İmam Devamla şöyle buyurdu:

Bu ikisi sıcağa ve soğuğa veya tabiatlara (mizaçlara) göre etki göstermezler. Nereye ulaşırlarsa (her kim yerse) şifadırlar.¹

2- Hasan b. Şazan rivayet etmiştir: Ebu Cafer (a.s) bize Ebu'l-Hasan'dan (a.s) şöyle rivayet etti:

1- Şiniz, şuniz, şunuz ve şehviz; siyah tane demektir. (Kamusu'l-Muhit, 2/179) İbn Baytar "el-Cami li-Mufredati'l-Edviye ve'l-Eğziye, 3/72'de şunları söylüyor: "Siyah taneli bitki demektir. Şuniz de denir. Küçük, sapı ince bir bitkidir. Uzunluğu iki karış veya biraz daha fazladır. Küçük yaprakları vardır. Bir yanında haşhaşa benzeyen bir baş vardır. Sapının boşluğunda siyah bir yağ vardır ve hoş kokuludur." Yine aynı eserde şöyle der: "Calinus, kavrulması durumunda hem güzel koku çıkardığını, hem de nezle tedavisinde kullanılabileceğini söylemiştir..."

2- Nahl, 69

1- Rical-i Keşşî, s.65; ondan naklen el-Vesail, 17/76 hadis: 62; Biharul-Envar, 62/100, hadis: 23 ve s.227, hadis: 3

Nöbetleri dört günde bir tutan humma için en faydalı ilaç, nöbet gününde bal karışımı faluzeçin¹ bol safranlı olarak yenilmesidir. O gün başka bir şey yememek gerekir.²

Sarılık Tedavisi

Muhammed b. Yahya, Muhammed b. İsa'dan, o da Ali b. Mehziyar'dan rivayet etmiştir: Bir gün Ebu Cafer'le (a.s) birlikte öğle yemeği yedim. Sofraya bağirtlak kuşu etini getirdiler. Buyurdu ki:

Bu hayvan bereketlidir. Babam onun etini çok se verdi ve sarılık hastalığına yakalananların onun etini kızartarak yemeleri durumunda onlara faydalı olacağını söylerdi.³

Kısmî Felcin Tedavisi

Ahmed b. İbrahim b. Riyah anlatmıştır: Bize Sabah b. Muharib şöyle rivayet etti: İmam Rıza'nın (a.s) oğlu Ebu Cafer'in yanındaydım. O sırada Şebib b. Cabir'in kısmî felç geçirdiği, yüzünün ve gözünün eğrildiği söylendi. Bunun üzerine İmam şöyle buyurdu:

Beş miskal ağırlığında karanfil alsın ve kuru olarak bir şişeye koysun. Şişenin ağzını da sıkıca kapatsın. Sonra (şişeyi) çamura bulaştırarak güneşte bekleysin. Yazın bir gün, kışın ise iki gün bekleysin güneşte. Sonra karanfili şişeden çıkarsın, güzelce ufalasın. Sonra macun kıvamına gelinceye kadar yağmur suyuyla karıştırırsın. Sonra sırt üstü uzansın ve macun hâline getirilene kadar ufaltılmış karanfili yüzünün üzerine sür-

1- Faluzeç (palûze, pelte); un, su ve bal karışımında elde edilen bir tür tatlıdır.

2- Rical-i Keşşî, s.65; Biharul-Envar, 62/100, hadis: 24

3- el-Kâfi, 6/312; Biharul-Envar, 65/43, had,s: 43; Vesailu's-Şia, 17/33, hadis: 2

sün. Karanfil kuruyuncaya kadar sırt üstü uzanmaya devam etsin. Karanfil kuruyunca Allah o hastalığını giderir. Yüce Allah'ın izniyle en güzel şekline döner.

Bizim arkadaşlar hemen ona haber gönderdiler ve bu ilacı ona müjdelediler. O da İmam'ın (a.s) emrettiği şekilde tedavi oldu ve Allah'ın yardımıyla eskisinden daha güzel bir şekilde iyileşti.¹

Kesilmeyen Hayız Kanamasının Tedavisi

Muhammed b. Yahya, Muhammed b. İsa'dan, o Ali b. Mehziyar'dan şöyle rivayet etmiştir: Bir cariyemiz vardı ve hayız kanaması bir türlü durmuyordu. Neredeyse ölecekti. Ebu Cafer (a.s) mercimek kavutundan yapılmış çorbanın içirilmesini emretti. Gerçekten cariyeye bundan içirildi, kanaması durdu ve iyileşti.²

Mide Soğukluğunu ve Kalp Çarpıntısını Tedavi Etmesi

Hekimlik yapan Muhammed b. Ali Zenceveyh rivayet etmiştir: Bize Abdullah b. Osman şöyle anlattı: Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa'ya (a.s) mide soğukluğundan ve kalp çarpıntısından şikâyet ettim. Dedi ki: "*Babamın ilacın-*

1- el-Kâfi, 6/81; Biharu'l-Envar, 62/186; Müstedreku'l-Vesail, 16/446

2- İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "*Mercimek kavutu susuzluğu giderir, mideyi güçlendirir. Onda yetmiş hastalığın ilacı vardır. Safrayı söndürür, harareti dindirir.*" İmam bir yolculuğa çıktığında, mercimek kavutunu yanından ayırmazdı. Yakınlarından birinin kan basıncı yükselince, "*Mercimek kavutunu iç, kan akışını dindirir, harareti söndürür.*" derdi. (bk. el-Kâfi, 6/307, hadis: 1)

Allâme Meclisî, Biharu'l-Envar, 66/63'te şöyle der: "Mercimek kavutunun [yukarıda geçen İmam Cafer Sadık'ın (a.s) hadisinde olduğu gibi] safrayı söndürüp harareti dindirmesine gelince; bunun iki açıdan olduğu söylenmiştir: Birincisi, sıcak mizaçları soğutması; ikincisi de kanı katılaştırması ve damarlardaki kan akışını düşürmesi açısından. İşte bu sebeple, rivayette olduğu gibi hayız kanını durdurdu..."

dan haberin yok mu? O her derde devadır." Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bu ilaç hangisidir?"

Dedi ki: "*Şiûlerin yanında bilinmektedir."* Dedim ki: "Efendim, mevlâm! Ben de onlardan biri gibiyim. Bana bu ilacı tanıt; hem kendim tedavi olayım, hem de insanlara ilaç olarak vereyim." Dedi ki:

Safran, tarhun otu, sümbül, kakule, benc (ban otu), akçöpleme otu, beyaz Hint biberinden eşit miktarda al, onlara iki parça ferbiyon kat, sonra bunların tümünü iyice öğüt, ipek bir kumaşa ele ve onların iki kat ağırlığında bal katarak macun hâline getir. Köpüğünü de al. Bundan kalp çarpıntısı olan adama ve mide soğukluğuna yakalanan kimseye bir parçasını pişirilmiş kimyon suyuyla içir. Allah'ın izniyle iyileşir.¹

Mesane Hastalığının Tedavisi

Muhammed b. Hakkam anlatıyor: Bize, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa'nın (a.s) oğlunun bakıcısı Muhammed b. Nadr anlattı: İmam'a (a.s) mesane ağrılarından şikâyet ettim. Dedi ki: "*Yazıklar olsun sana! Her derde deva olan babamın ilacını bilmiyor musun?"* "Efendim, melvâm! Bana bu ilacı tarif et." dedi. Buyurdu ki: "*O ilaç yanımızda var. Ey Cariye, yeşil sandığı getir."* Cariye sandığı getirdi. Ondan bir habbe kadar çıkardı ve şöyle dedi:

Bunu sedef veya pişirilmiş turp suyuyla iç. Bu hastalıktan kurtulursun.¹

Verdiği ilacı sedef suyuyla içtim. Allah'a yemin ederim ki bugüne kadar bir daha mesane ağrısı görmedim.²

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulumi ve'l-Maarif, 23/361-368

1- Daha geniş bilgi için bk. Müstedreku Avalimi'l-Ulum (el-İmam Muhammed b. Ali el-Cevad), 23/358-370

2- el-Kâfi, 6/99; Biharu'l-Envar, 62/249, hadis: 11; Müstedreku'l-Vesail, 16/465, hadis: 25

İmam Cevad'ın İlmî Mirasında Duanın Yeri

Aşağıda bazı dualara yer vereceğiz. Bunları İmam Muhammed Cevad (a.s) atalarından, onlar Resulullah'tan (s.a.a), o da yüce Allah'tan bildirmiştir. Dua ve münacat bakımından bunlara bir tür "Sahifetü'l-Cevad (a.s)" diyebiliriz.

Seyyid İbn Tavus kendi rivayet zinciriyle Ebu Cafer b. Babeveyh'den, o da İbrahim b. Muhammed b. Hâris en-Nevfelî'den rivaye etmiştir: Bana babam -Muhammed b. Ali el-Cevad'ın (a.s) hizmetçisiydi- anlattı: Halife Me'mun kızını Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa (a.s) ile evlendirince, İmam (a.s) ona şöyle bir mektup gönderdi:

Kadının kocasının malından mihir alma hakkı vardır. Yüce Allah bizim malımızı ahirete ayırmış, orada verilmek üzere ertelemiştir. Nitekim sizin mallarınızı da dünyada çarçabuk vermiş, onun hazineleri de buradadır. Ben de senin kızına mehir olarak, "el-Vesail ile'l-Mesail"i (İsteklere Ulaştıran Vesileler) veriyorum. Bu bir münacattır ki babam bana verdi ve dedi ki: Bunu babam bana verdi ve dedi ki: Bunu bana babam Musa verdi ve dedi ki: Bunu bana babam Cafer verdi ve dedi ki: Bunu bana babam Muhammed verdi ve dedi ki: Bunu bana babam Ali b. Hüseyin verdi ve dedi ki: Bunu bana babam Hüseyin verdi ve dedi ki: Bunu bana kardeşim Hasan verdi ve dedi ki: Bunu bana Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) verdi ve dedi ki: Bunu bana Resulullah (s.a.a) verdi ve dedi ki: Bunu bana Ceb-rail (a.s) verdi ve dedi ki: Ey Muhammed!... İzzet sahibi Allah sana selâm söylüyor ve diyor ki: Bunlar dünya ve ahiret hazinelerinin anahtarlarıdır. Bunları isteklerine ulaştıran vesileler olarak kullan. Bu takdirde arzularına kavuşursun, isteğini elde edersin. Bunları dünya ihtiyaçlarını elde etmede kullanmayı tercih etme ki, ahiret nasibin bakımından hüsrana uğrarsın.

Bunlar on isteğe ulaştırır on vesiledir. Arzu kapılarını bunlarla çalarsan, açılırlar. Bunlarla ihtiyaçlarını istersin ve elde edersin. İşte nüshası:¹

1- İstihare (Hayır Dileme) Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Senden hayır talep ettiğim şeyde benim için öyle bir hayır kıldın ki, arzulara nail kılar, başlıklarını bol bol gönderir, amaçları ganimet kılar, kazançları güzelleştirir, yolların en güzeline ulaştırır, en övülen sonuçlara götürür ve korucu felâketlerden korur.

Allah'ım! Görüşümün karar kıldığı, aklımın beni götürdüğü şey hususunda senden hayır istiyorum. O hâlde ey Allah'ım! Onun engebelerini düzleştir, zorunu kolaylaştır. Yapamadığım önemli miktarında bana sen yeterli ol. Bütün bıktırıcı, usandırıcı yönlerini benden uzaklaştır. Ay Rabbim! Onun akıbetini ganimet, korkusunu selâmet, uzaklığını yakınlık ve kuraklığını bereket kıl.

Allah'ım! İcabetini bana ulaştır. Arzularımı başarılı kıl. İhtiyacımı gider. Zorluklarını benden uzaklaştır. Afetlerini benden sav. Allah'ım! Senden hayır istediğim şeyle ilgili olarak bana zafer bayrağı ve hayır ver. Sana yaptığım dua ile dilediğim şeylerden bol ganimetler ulaştır bana. Senden umduğum faziletli sonuçları bana ver. Allah'ım! Beni başarıyla bunlara yakınlıştır. Onları salaha ve iyiliğe has kıl. Bunların içindeki hayır sebeplerini, ganimet alâmetlerini açık bir şekilde bana göster. Zorluklarının boğazını sık, çarçabuk kolaylaştırdığını hemen göster.

Allah'ım! Karışıklıklarını açıkla ve bağlıklarını çöz. Temelini sağlamlaştır. Ta ki, ganimetlerle gelmekte olan bir hayır olsun. Borçları gidersin. Çabucak fayda

1- Müstedreku Avalimi'l-Ulum, 23/227-238

sağlasın. Etkisi devamlı olsun. Sen daha fazla vermeye, cömertlik etmeye lâıyksın!

2- İstikale (Günahların Bağışlanmasını Dileme) Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Geniş rahmetine karşı beslediğim umut; senden af dileğinde bulunmama, bağışlamanı ummama ve şefkatini arzu etmeme neden oldu. Senin yumuşak davranman, senin emniyetini ve affını dileme hususunda bana cesaret verdi. Ey Rabbim! En büyük intikamların yöneldiği nice günahlarım var! Kök kurutma gözlerinin baktığı nice hatalarım var! Bunlardan dolayı senin adaletin gereğince elem verici azabı hak ettim. Bunları işlemekle en ağır cezayı gerektirdim. Bütün bu günahların duamun icabetine engel olmasından, ihtiyaçlarımın giderilmesi isteğimin geri çevrilmesine sebep olmasından, isteğimi iptal etmesinden ve sana yönelme arzusunun sebeplerini kesmesinden korktum. Günahların belimi büktüğü, artık bunları taşıyacak gücüm kalmadığı yüzünden. Sonra ey Rabbim, bunlardan vazgeçip hata edenlere yönelik hilmine, günahkârlara yönelik affına, isyan edenlere yönelik rahmetine sığındım. Sana güvenip tevekkül ettiğim, nefsimi senin önüne attığım, bütün dertlerimi sana şikâyet ettiğim, hak etmediğim hâlde kederlerimi gidermeni istediğim, gamımı dağıtmanı dilediğim, beni affetmeni talep ettim ve sana güvendiğim bir hâlde sana geldim ey mevlâm!

Allah'ım! Kurtuluş yolunu göstererek bana lütfet. Çıkış yolunu kolaylaştırarak lütufta bulun. Şefkatinle bana düz yolu göster. Kudretinle beni eğri yoldan uzaklaştır. Affınla beni gam zindanından kurtar. Rahmetinle esaret bağlarımı çöz. Üzerime hoşnutluğunu gönder. İhsanıyla cömertliğini bana ulaştır. Tökezlemelerimi bağışla. Kederimi dağıt. İbretlik cezayı ge-

rektiren hâlîme merhamet et. Duamı perdeleme. Af-
fınla yükümü sağlamaştır, sırtımı güçlendir, işimi dü-
zelt ve ömrümü uzat. Haşredildiğim gün, yeniden di-
rilitilip huzuruna getirildiğim vakit bana merhamet et.
Kuşkusuz sen, kerem sahibi cömertsin. Bağışlayansın,
merhamet edensin.

3- Yolculuk Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Ben bir yolcu-
luğa çıkmak istiyorum, bana bu yolculuğumda hayır
ver. Bu yolculukta isabetli görüş yolunu açıkça göster
bana. Azmimi doğrulukla aç. Bu yolculuğumda beni
selâmetle kuşat. En güzel nasip ve kerametleri bana
bahşet. En güzel koruma ve muhafaza ile beni koru.
Allah'ım! Beni yolculuğun zorluklarından uzak tut.
Sarp yerlerin meşakkatlerini benim için kolaylaştır.
Merhalelerin uzayıp giden mesafelerini benim için
dürüp kısalt. Konaklama yerlerinin uzaklıklarını bana
yakınlaştır. Yolculuğumda bineklerin adımlarının ara-
sını genişlet. Ki uzaklar yakın ve zorluklar kolay ol-
sun.

Allah'ım! Bu yolculuğumda korunmuşluk uğuru-
na ulaşma başarısını göster bana. Afiyet ganimetlerini
bahşet bana. Kendime yetmemi sağlayan bir muhafız
kıl benim için. Korkuları aşmama yardım edecek bir
rehber ver bana. Yeterlilik imkânlarını sunan bir se-
bep gönder. Dostluk edecek bir yoldaş kıl bana. Allah-
'ım! Yolculuğumu en büyük selâmetin ve en geniş ga-
nimetin kazanıldığı bir sebep kıl.

(Yolculuktaki) gecelerimi afetlere karşı üzerimi ör-
ten bir perde kıl. Gündüzlerimi helâkten koruyan en-
geller eyle. Yol kesenleri, kudretinle benden uzaklaş-
tır. Kuvvetinle beni yırtıcı hayvanlara karşı koru. Ki
bu yolculukta selâmet benim arkadaşım olsun. Afiyet
yakınım olsun. Uğur güdenim olsun. Kolaylık sıkı

dostum olsun. Zorluk ayrıldığı olsun. Başarı uyumum olsun. Güvenlik yoldaşım olsun. Şüphesiz sen imkân ve minnet, kuvvet ve kudret sahibisin. Sen her şeye gücü yetensin ve kullarını gören, onlardan haberdar olansın.

4- Rızık İsteme Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Rızıkını kesintisiz yağmur gibi ardı ardına üzerime dök. Lütuf bulutlarını sağanak gibi üzerime yağdır. Bağış yağmurlarının üzerime yağışını devamlı kıl. Durmadan artan nimetlerini eksikliklerimi kapatacak şekilde gönderdikçe gönder. Cömertliğine beni kendine muhtaç et. Senin yanında olan nimetleri isteyenlerden beni müstağni kıl. Fakirlik hastalığımı lütuf ilacınla tedavi et. Sonsuz imkânlarınla beni fakirlik yıkımından ayağa kaldır. Eksikliğime karşılık bol bağışını ve bozulan düzenime karşılık en güzel ihsanını lütfet. Rabbim! Rızık yollarını benim için kolaylaştır. Rızık elde etme temellerini bende sağlamlaştırıp sabitleştir. Rahmetinle rızık geniş pınarlarını benim için fişkırt. Şefkatinle rahat hayat nehirlerini önümde akıt. Fakirlik arazimi kurut, zarar kuraklığımı yeşert. Rızık hususundaki engelleri kaldır. Darlık konusundaki bağları benden uzaklaştır. Allah'ım! En bereketli rızık okunu bana isabet ettir. Devamlı surette bolluk içindeki bir hayat yaşat bana. Allah'ım! Genişlik elbiselerini, refah ve bolluk örtülerini giydir bana. Ya Rabbi! Ben darlıklarını kaldırarak bana bağışta bulunmanı, gecikmeleri bertaraf ederek bana iyi davranmanı, yokluğu izale ederek bana lütufta bulunmanı bekliyorum. Kereminle ipimi kolaylığa ulaştır.

Allah'ım! Rızık göğünden üzerime kesintisiz yağmurlar yağdır. Dönüp dönüp gelen nimetlerle beni zenginleştir. Yokluk savaçısını benim için öldür. Be-

nim kötü durumlarımı bir an önce üzerimden kaldır. Kökten kesen kılıcınla darlığın boynunu vur. Rabbim! Katından bana geniş lütuflar hediyelerini gönder. Malların çoğalmasıyla bana yardım et. Yokluk darlığından beni koru.

Kıtlığın (bereketsizliğin) kötülüğünü benden uzaklaştır. Bereket çokluğunu benim için yay. Bana rızkının suyundan bol bol içir. Geniş başışının yollarını aç bana. Beklenmedik servet ve mal bahşet bana. Böylece beni yokluk darlığından çıkar. Yardım görmüş olarak sabaha çıkar beni. Bolluğa kavuşmayı nasip eyle bana. Sen büyük bir güç, geniş bir lütuf, muazzam bir minnet sahibisin. Kerem sahibi cömert sensin.

5- İstiaze (Allah'a Sığınma) Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Belâların ardı ardına inişinden, büyük zorlukların korkularından sana sığınırım. Rabbim! Beni kötülüklerin yere yıkmasından koru. Belaların dehşetinden uzak tut beni. Beklenmedik intikam azaplarından kurtar. Nimetlerin zevalinden, ayakların kaymasından koru. Felâketlerin ansızın gelmesine ve afetlerin sökün etmesine karşı beni izzetinin korumasına, koruyuculuğunun dokunulmazlığına al ey Allah'ım!

Allah'ım, ey Rabbim! Belâ arzını yerin dibine geçir. Sıkıntılar meydanını sars. Felâketler güneşinin tutulmasını sağla. Kötülük dağlarını tuz buz et. Zamanın kederlerini dağıt. İşlerin engellerini bertaraf et. Beni selâmet sahiline ulaştır. Beni şeref makamlarına götür. Günahları affederek bana eşlik et. Ayıpları örterek beni himaye et.

Ey Rabbim! Nimetlerini ata etmekle, belâlarını kaldırmakla, zorluklarını savmakla bana kerem et. Grup grup sökün eden azaplarını benden sav. Elem verici cezayı uzaklaştır benden. Zamanın felâketlerine karşı

beni himayene al. İşlerin kötü akıbetlerinden kurtar. Her tehlikeden koru beni.

İşimden belâ sıfatını söküp al. Yaşadığım sürece belânın elini bana uzanamayacak şekilde takatsiz kıl. Sen ulu rabsin. İlk kez var eden ve varlığı tekrarlayansın. İsteddiğini kesinlikle yapansın.

6- Tövbe Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Geri dönmesiz (nasuh) bir tövbe ihlâsıyla, sahih bir akit sarsılmazlığıyla, ferah bir kalbin duasıyla ve sarıh bir sözün ilanı ile sana yöneldim.

Allah'ım! Samimi tövbemi, çarçabuk dönüşümü, günah çukuruna yuvarlanma (özrümü) kabul et. Rab-bim! Tövbemi en geniş sevapla, en şerefli barınakla, cezayı kaldırmakla, azabı bertaraf etmekle, pişmanlığın ganimetiyle, hicaplar örtüsüyle kabul et.

Allah'ım! Sabit olan günahlarımı sil. Tövbemin kabulüyle bütün ayıplarımı yıka. Bu tövbe ile kalbimi cilalı kıl. Aklımın basiretini aç. Kirlerimi yıka. Bedenimin necasetini temizle. Vicdanımı iyileştir. Basiretimi (senin ahbine) vefa etmeye hızlandır.

Allah'ım! Tövbemi kabul et. Çünkü samimi niyetimden ve basiretimin doğruyu görmesinin ta derinliklerinden sadır olmuştur. İç dünyamın coşkusunun ifadesidir. Hareketlerimi düzeltmeye yönelik çabalarımın ürünüdür. Pişmanlığımı kalıcı kılmanın göstergesidir. Bir an önce sana itaat ederek emrine koşmanın beyanıdır.

Allah'ım! Bu tövbe ile günahta ısrar karanlığını yar. Daha önce işlediğim günah yüklerini sil. Bana takva libasını, hidayet örtülerini giydir. Ben günah ilmiğini boynumdan çıkardım. İsyân elbisesini bedenimden sıyrdım. Rabbin, kudretine sarıldım. Nefsim karşı izzetinden yardım diliyorum. Tövbemi boz-

mama azmimi huzuruna havale ediyorum. Senin korumanla ve korumana yaklaşarak yüzüstü kalmaktan sana sığınıyorum. Senden başka güç ve kudret kaynağı yoktur.

7- Hac Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Beni, imkânı olanlara farz kıldığın hacla rızıklandır. Onda bana bir rehber, ona götüren bir delil bahşet. Yolların uzaklığını benim için yakınlaştır.

Hac amellerini yerine getirmede bana yardım et. İhramımla bedenimi ateşe haram et. Yolculuk için kuvvetimi ve dayanıklılığımı artır. Rabbim! Huzurunda durup vakfe yapmayı, sana akmayı (ifaze) bana nasip eyle. Geniş kazançlar elde etmiş biri olma başarısını bana tattır.

Rabbim! Beni Hacc-ı Ekber konumundan, Meş'ar Müzdelife'sine ulaştır. Onu benim için rahmetine yakınlık vesilesi, cennetine giden yol kıl. Meş'ar-ı Haram yerinde ve ihram vakfesi makamında beni durdur. Hac amellerini yerine getirme, kurbanlıkları kesme, şahdamarlarını kesip kan akıtma liyakatini bahşet bana. Kesilen kurbanları görmeyi, emrettiğin şekilde boğazlarını kesmeyi ve senin vafettiğin gibi (vacip olan miktardan) fazlasını yapmayı nasip et bana.

Allah'ım! Vaadini umarak, tehdidinden korkarak, saçlarını tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, sana itaat etmeye çalışarak, eteklerini çemremiş, cemeratı yedi taş, arkasından bir yedi taş daha atıp taşlayarak bayram namazında hazır olmayı nasip et. Allah'ım! Beni beytinin meydanına ve çevresine sok. Güvenlik mahallinde ve Kâbe'nde beni himâyene al. Sana şikâyetle bulunmamı, senden istememi, sana gelmemi ve ihtiyaçlarımı senden istememi nasip et. Allah'ım! En geniş ecrini

en kısa zamanda bana ver. Görevini yapmış olarak geri dönüşümü sağla. Allah'ım! Hac amellerimi bitir, eğriliğimi gider. Kabul et ibadetlerimi. Rahmet et bana, ey merhametlilerin en merhametlisi!

8- Zulmün Kalkması İçin Dua

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Kullarının zulmü ülkelerini kuşattı. Öyle ki adaleti öldürdü. Yolları kesti. Hakkı ortadan kaldırdı. Doğruluğu iptal etti. İyiliği gizledi. Kötülüğü açığa çıkardı. Takvayı söndürdü. Hidayeti söküp attı. Hayrı yok etti. Hüsranı yerleştirdi. Fesadı geliştirdi. İnadı güçlendirdi. Zorbalığı her tarafa yaydı. Hadler aşıldı.

Allah'ım! Ey Rabbim! Bunu ancak senin gücün ortadan kaldırır. Bundan ancak senin lütfuna sığınılır.

Ey Allah'ım! Ey Rabbim! Zulmün kökünü kurut. Pervasızlığın iplerini kopar. İnkârın seyrini ve akışını durdur. Ondaki uzaklaşmaları aziz kıl. Zulüm ehlinin kökünü kes. Büyüklenmeden sonra onlara zillet elbisesini giydir.

Allah'ım! Onlara felâketlerini bir an önce gönder. İbretlik afetlerini üzerlerine indir. Kötülüğün hayatını bitir. Ki korku içindekilere güven gelsin. Derbeder olanlar barınsın. Açlar doysun. Zayı olanlar korunsun. Kovulanlar himaye edilsin. Sürgünler geri dönsün. Fakirler zenginleşsin. Sığınak arayanlar sığınak bulsun. Büyükler saygı görsün. Küçüklere merhamet edilsin. Mazlumlar aziz olsun. Zalimler alçalsın. Üzgünler sevin sin. Keder bulutları dağılsın. Toplumlar sükûnet bulsun. İhtilâf ölsün. Kaynaşma yaşasın. İlim yücelsin. Barış her tarafa hâkim olsun. Parçalar bütünlüşsin. İman güçlensin. Kur'ân okunsun. Hiç kuşkusuz sen amellerin karşılığını verensin, çok nimet veren lütuf sahibisin.

9- Allah'a Şükür Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım! Sana hamdolsun belâların inişini geri çevirdiğin, nimetlerin akışını sürdürdüğün, zararları savdığın ve her tarafı kaplayan kederleri dağıttığın için!

Rabbim! Sana hamdolsun esenlik veren başışından, övgüye değer sınamandan, görkemli nimetlerinden dolayı! Çok ihsanından, sınırsız cömertliğinden, kolay yükümlülüğünden ve ağır belâları defetmenden dolayı sana hamdolsun!

Rabbim! Az şükürü çok değerlendirmenden, en geniş ecri vermenden, yükün ağırlığını kaldırmandan, mazeret zorluğunu kabul etmenden, ağır yükümlülüğü hafifletmenden, sarp yokuşları kolaylaştırmandan ve ürküten emirleri vermemenden dolayı sana hamdolsun! Geri çevrilmiş belâdan, geniş iyiliklerinden, savılmış korkulardan, zorlukları kolaylaştırıp boyun eğdirmenden dolayı sana hamdolsun!

Yükümlülüğün azlığından, hafifletmelerin çokluğundan, zayıfın desteklenmesinden, yalvarana yardım edilmesinden dolayı sana hamdolsun! Rabbim! Geniş geniş mühlet vermenden, daima lütfetmenden, zorlukları geri çevirmenden, övgüye değer fiillerinden ve nimetlerinin kesintisiz sürmesinden dolayı sana hamdolsun!

Acil cezaları ertelemenden, ansızın azabı indirmeyi terk etmenden, dönüş yollarını kolaylaştırmandan, yardım yağmurlarını indirmenden dola sana hamdolsun! Şüphesiz sen çok nimet veren, çok bahşedensin.

10- İhtiyaçların Giderilmesini İsteme Duası

Bismillahirrahmanirrahim. Dua etmeyi emrettiğin kimsenin sana dua etmesi ve duasını kabul edeceğini vaat ettiğinin senden kabulü umması gerekir.

Bir ihtiyacım var Allah'ım! Onu giderecek çözü-
müm yetersiz kaldı. Gücüm tükendi. Ona ulaşmada
kuvvetim zayıfladı. Kötülüğü emreden nefsim ve
müptela olduğum aldatıcı düşmanım bana, benim gi-
bi zayıf olan birinden yardım beklememi, düşkünlük-
te benden farksız olan birine yönelmemi vesvese etti.
Nihayet rahmetin bana ulaştı, şefkatinin yardımı bana
koştı.

Yardımınla aklımı başıma getirdin. Fazlınla doğ-
ruyu bana ilham ettin. Sana umut bağlamakla kalbimi
ihya ettin. Düşmanımın aldatmacasını aklımdan çıkar-
dın. Sana umut bağlamamı sağlayarak fikrimin doğ-
rulttun. Umut sayesinde göğsümü yardımına açtın.
Umut ettiklerime ulaşmayı, beklentilerime kavuşmayı
bana gösterdin. Allah'ım! Huzurunda senden diliyo-
rum. Sana yalvarıyorum. Sana güveniyorum. İhtiya-
cımın giderilmesi, beklentimin gerçekleşmesi ve arzu-
mun doğrulanması hususunda sana tevekkül ediyor-
rum.

Allah'ım! İhtiyacımı en uğurlu şekilde karşıla. Onu
kurtuluş ve saadet yoluna ilet. Senin yarımına umutla
göğsümü aç. İşlerimle ilgili olarak hayır sebeplerini
kolaylaştır. Umduğuma ermek, arzularıma kavuşmak
suretiyle başarılı olmayı bana göster.

Allah'ım! Arzuma kavuşmak ve isteğimin tasdik e-
dildiğini görmek suretiyle ihtiyacımın giderilmesine
muvaffak kıl beni. Allah'ım! Kereminle beni hüsrân-
dan, umutsuzluktan, geri çevrilmişlikten, gecikmeden
koru. Kabulünü çabuklaştır ve bağışlarımı akıt üzeri-
me.

Allah'ım! Büyük bağışları vermeye lâıyksın. Bu
bağışlarınla benim ihtiyaçlarımı gider. Senin her şeye
gücün yeter. Her şeyi kuşatmışsın. Kullarından ha-
berdarsın, görensın.

İmam Cevad'dan (a.s) Öğütler

Ebu'l-Hasan b. Ali b. Şu'be el-Harranî, "Ebu Cafer el-Cevad'ın (a.s) Öğütleri" babında bazı mürsel hadisler rivayet etmektedir. Bu hadislerden birkaçını aşağıya alıyoruz:

1- Bir adam İmam'a (a.s), "Bana öğüt verir misin?" dedi. İmam, "Öğütleri tutar mısın?" diye sordu. Adam, "Evet." dedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

Başını sabır yastığına koy ve fakirliği kucakla. Şehvetleri kov, heva ve hevese karşı çık. Hiçbir zaman Allah'ın gözünden kaçmadığını bil, dolayısıyla nasıl oluşuna dikkat et.¹

2- Bir rivayette de şöyle buyurduğu geçer:

Yüce Allah peygamberlerinden birine şöyle vah-yetti: Dünyadan uzaklaşıp zühdü benimsemek, bir an önce rahata kavuşmanın içindir. Her şeyden uzaklaşıp kendini tamamen bana adanmak, benimle güçlenmenin içindir. Fakat herhangi bir düşmanımı düşman ve dostumu da dost edindin mi?²

3- Rivayet edilir ki: İmam'a ait bir miktar kumaş, hayvana yükletilip gönderildi. Kumaşın değeri yüksekti. Yolda çalındı. Yükü gönderen kimse bunu İmam'a haber verdi. İmam kendi el yazısıyla ona şu cevabı gönderdi:

Canlarımız ve mallarımız Allah'ın güzel bağışlarından ve emanet edilen ödünçlerindedir. Bunlardan dilediğini sevinç ve gıpta ile faydalandırır. Dilediğini de, ecir ve sevap karşısında alır. O hâlde kimin sabırsızlığı, sabrına galip gelirse, ecir yok olur. Böyle bir duruma düşmekten Allah'a sığınırız.³

4- Şöyle buyurmuştur:

1- Tuhafu'l-Ukul, s.335

2- Tuhafu'l-Ukul, s.335

3- Tuhafu'l-Ukul, s.335

Bir kötülüğe şahit olup da ondan hoşnut olmayan kimse, hiç şahit olmamış gibidir. Bir işe de şahit olmadığı hâlde ondan razı olan kimse ona şahit olmuş gibidir.¹

5- Yine şöyle buyurmuştur:

Bir konuşmacıyı dinleyen kimse, ona tapmış olur. Eğer konuşmacı Allah adına konuşuyorsa, Allah'a ibadet etmiş olur. Şayet konuşmacı İblis adına konuşuyorsa, İblis'e tapmış olur.²

6- İmam'ın (a.s) Halife Me'mun'un kızı Ümmü'l-Fazl ile evlendiği gün Ebu Haşim el-Caferî ona şöyle dedi: "Ey mevlâm! Bugün, bize büyük bir bereket getirdi." Bunun üzerine İmam (a.s) şu karşılığı verdi: "*Allah'ın bugün bize bahsettiği bereketler büyük mü?*" "Evet, ey mevlâm, bugün için ne diyebilirim ki?" dedim. Dedi ki: "*Bugün için hayır dile. O zaman hayır sana ulaşır.*" Dedim ki: "Ey mevlâm efendim! Bu emri ne uyacağım ve buna aykırı hareket etmeyeceğim." Bunun üzerine şöyle dedi: "*O zaman doğruyu görürsün ve hayırdan başka bir şeyle karşılaşmazsın.*"³

7- Dostlarından birine şöyle bir mektup yazdı:

Biz şu dünyadan bir avuç alıp yetinenleriz. Ama kimin arzusu arkadaşının arzusu olur ve onun dinine boyun eğerse, arkadaşı nerede olursa o da orada olur. Ahiret ise, asıl yerleşme yurdudur.⁴

8- Yine şöyle buyurmuştur:

Tövbeyi ertelemek aldanmaktır. Amel etmeyi hep sonraya bırakmak şaşkınlıktır. Allah'a karşı gerekçeler, bahaneler bulmaya çalışmak helâktir. Günahta ı-

1- Tuhafu'l-Ukul, s.336

2- Tuhafu'l-Ukul, s.336

3- Tuhafu'l-Ukul, s.336

4- Tuhafu'l-Ukul, s.456

rar itmek ise, Allah'ın tuzağından emin olmaktır. "**Zi-yana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olamaz.**"¹

9- Rivayet edilir ki: Bir deveci İmam'ı (a.s) Medine'den Kûfe'ye götürür. Bu arada İmam ona dört yüz dinar verdiği hâlde adam İmam'ın verdiği miktarı yetersiz bulmuş gibi konuşur. Bunun üzerine İmam (a.s) ona şu karşılığı verir:

Subhanallah! Bilmez misin ki kul şükretmeyi kesmedikçe, Allah fazladan nimet bağışını kesmez?²

10- Şöyle buyurmuştur:

Zamanı gelip iyice sağlamlaşmadan bir şeyi (iş) açığa çıkarmak, onu bozmaktır.³

11- Yine şöyle buyurmuştur:

Mümin Allah'ın muvaffak kılmasına, nefsinden bir öğüt verene ve kendisine nasihat edenin dediklerini kabul etmeye muhtaçtır.⁴

12- Şeyh Müfid kendi rivayet zinciriyle Ali b. Mehziyar'-dan, o da Bekir b. Salih'ten rivayet etmiştir:

Dünürüm İmam Ebu Cafer'e (a.s) şöyle yazdı: "Babam Nasibî'dir. Kötü görüşlere sahiptir. Ondan şiddet ve eziyet görüyorum. Sana feda olayım, bana dua et-sen çok iyi olur. Sana feda olayım, ne yapmamı önerirsin? Ona düşüncelerimi açıklayayım mı? Yoksa onunla iyi geçinmeye mi çalışayım?"

İmam (a.s) ona şöyle yazdı:

Mektubunu ve babanla ilgili yazdıklarını anladım. İnşallah senin için dua edeceğim. Onunla iyi geçin-men, kendini açığa çıkarmandan daha iyidir. Her zor-

1- A'râf, 99. bk. Tuhafu'l-Ukul, s.456

2- Tuhafu'l-Ukul, s. 335

3- Tuhafu'l-Ukul, s.336

4- Tuhafu'l-Ukul, s.336

lukla beraber kolaylık vardır. Sabret, çünkü akıbet muttakilerindir. Allah seni dost edindiklerinin dostluğu üzere sabit kılsın. Biz ve siz Allah'a emanetiz. Ki Allah emanetleri zayi etmez.

Bekir diyor ki: "Allah, babasının kalbini ona karşı yumuşattı. Artık hiçbir konuda ona muhalefet etmiyordu."¹

13- Şöyle buyurmuştur:

Kardeşlerin buluşması, çok az olsa dahi, akıl için neşvünema bulma ve aşılama vesilesidir.²

14- Ebu Haşim el-Caferî rivayet etmiştir: Ebu Cafer'in (a.s) şöyle dediğini duydum:

Cennette "Maruf" adı verilen bir kapı vardır. Bu kapıdan, maruf ehli olanlardan başkası giremez.

Bu sözleri duyunca kendi içimde Allah'a hamdettim. İnsanların ihtiyaçlarını gönüllü olarak karşılamaya çalıştığım için sevindim. İmam (a.s) bana baktı ve şöyle dedi:

Evet, tam da senin yaptığın amel maruf kapsamına girer. Çünkü dünyada iken maruf ehli olanlar, ahirette de maruf ehlidirler. Allah seni onlardan biri yapsın ve sana rahmet etsin ey Ebu Haşim!³

15- Ebu Haşim el-Caferî rivayet etmiştir: Muhammed b. Salih el-Ermenî, "**Önceden de, sonradan da emir Allah'ındır.**"⁴ ayetinin anlamını sordu. İmam Cevad (a.s) şu karşılığı verdi: "*Dilediği gibi emretmeden önce de, emrettikten sonra da emir Allah'ındır.*" Kendi kendime dedim ki: "Bu açıklama "**Bilesiniz ki, yaratmak da, emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!**"⁵ ayetinin tevilidir." Sonra şöyle de-

1- el-Emali, Şeyh Müfid, s.191

2- el-Emali, Şeyh Müfid, s.329

3- es-Sakıb fi'l-Menakıb, s.226

4- Rûm, 4

5- A'râf, 54

dim: "Şahitlik ederim ki, sen Allah'ın hüccetisin ve Allah'ın kulları üzerine hüccet olarak görevlendirdiği zatın oğlusun."¹

16- Şöyle buyurmuştur:

Hevasına (nefsinin arzusuna) uyan kimse, düşmanına arzu ve isteğini kendi elleriyle sunmuştur.

17- Yine şöyle buyurmuştur:

Şehvet atına binenin hataları affedilmez.²

18- Şöyle buyurmuştur:

Karşılığında şükredilmeyen nimet, bağışlanmayan günah gibidir.³

19- Yine şöyle buyurmuştur:

Kefili Allah olan zayi olur mu? Peşinde Allah'ın olduğu kimse kurtulabilir mi? Her kim kendini Allah'tan başkasına verirse, Allah onu, onunla baş başa bırakır.⁴

20- Şöyle buyurmuştur:

Acele etmeden temkinli hareket et, ya (istediğine) ulaşırsın ya da yaklaşırın.⁵

21- Şöyle buyurmuştur:

Girişleri bilmeyeni çıkışlar yorup takatsiz bırakır.⁶

22- Şöyle buyurmuştur:

Bir şeyi denemeden güvenen kimse, kendini helâke ve zahmetli bir akıbete sürüklemiş olur.⁷

23- Şöyle buyurmuştur:

1- es-Sakıb fi'l-Menakıb, s.226

2- Biharu'l-Envar, 70/78

3- Biharu'l-Envar, 71/53

4- Biharu'l-Envar, 71/155

5- Biharu'l-Envar, 71/340

6- Biharu'l-Envar, 71/340

7- Biharu'l-Envar, 71/340

İyi Geçinmeyi terk edene, kötülükler yakın olur.¹

24- Yine şöyle buyurmuştur:

Kötü arkadaştan uzak dur. O, kınından sıyrılmış bir kılıç gibidir; görünüşü güzel, ama etkisi kötüdür.²

25- Şöyle buyurmuştur:

Müminin izzeti insanlara muhtaç olmamasındadır.³

26- Şöyle buyurmuştur:

Hoşnutluğu zulüm olan birinin öfkesi sana zarar vermez.⁴

27- Yine şöyle buyurmuştur:

Kişinin hain olması için hainlerin güvendiği biri olması yeterlidir.⁵

28- Şöyle buyurmuştur:

Bir bilgiye dayanmadan hareket eden kimsenin bozduğu, ıslah ettiğinden fazla olur.⁶

29- Şöyle buyurmuştur:

Kalple Allah'a yönelmek, bedeni amelle yormaktan daha etkilidir.⁷

30- Şöyle buyurmuştur:

En küçük bir şüphe duymadan ayıplayan kimse, memnun edilmeden (delilsiz) ayıplanır.⁸

31- Yine şöyle buyurmuştur:

1- Biharu'l-Envar, 71/341

2- Biharu'l-Envar, 74/198

3- Biharu'l-Envar, 75/109

4- Biharu'l-Envar, 75/380

5- Biharu'l-Envar, 75/380

6- Biharu'l-Envar, 78/346

7- Biharu'l-Envar, 78/364

8- Biharu'l-Envar, 78/364

Allah'a güvenmek, her pahalının fiyatı ve her yüksekliğin merdivenidir.¹

32- Şöyle buyurmuştur:

Kaza gelince, feza dar olur.²

33- Şöyle buyurmuştur:

Müminin zenginliği, insanlara muhtaç olmamasıdır.³

34- Yine şöyle buyurmuştur:

Kardeşinin hüsnüniyetine razı olmayan, başına da razı olmaz.⁴

35- Şöyle buyurmuştur:

Hoşuna gittiği için doğruyu senden gizleyen kimse, senin düşmanıdır.⁵

36- Şöyle buyurmuştur:

İhtiyaçlar ümitle beraber talep edilir ve kadere göre inerler. Sağlık ise, en güzel bağıştır.⁶

37- Yine şöyle buyurmuştur:

Bir kimseye, onunla Allah arasındaki durumu bilmeden düşmanlık etme. Eğer iyi biriye, Allah onu sana teslim etmeyecektir. Kötü biriye de, onun hakkındaki bilgin sana yeterlidir, ona düşmanlık etme.⁷

38- Şöyle buyurmuştur:

Açıktan Allah'ın dostu, gizlide ise düşmanı olma.⁸

39- Şöyle buyurmuştur:

1- Biharu'l-Envar, 78/364

2- Biharu'l-Envar, 78/364

3- Biharu'l-Envar, 78/364

4- Biharu'l-Envar, 78/364

5- Biharu'l-Envar, 78/364

6- Biharu'l-Envar, 78/365

7- Biharu'l-Envar, 78/365

8- Biharu'l-Envar, 78/365

Sakınıp korunma, duyulan korku kadardır.¹

40- Şöyle buyurmuştur:

Zaman senin için sırların üzerindeki perdeyi yırtar.²

41- Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa babası Ali'den, o babası Musa'dan, o da ataları aracılığıyla İmam Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Resulullah (s.a.a) beni Yemen'e gönderirken tavsiye mahiyetinde şöyle dedi:

"Ey Ali! İstihare eden şaşırmaz, istişare eden pişman olmaz. Ey Ali! Sakın gecenin başında kalkıp yola çıkma. Çünkü yüce Allah, gündüzde saklamadığı şeyleri gecede saklayıp dürer."

"Ey Ali! Allah'ın adıyla sabah erkenden yola çık. Çünkü yüce Allah sabah erken vakitlerini ümmetim için bereketli kılmıştır."³

42- Yine şöyle buyurmuştur:

Allah için bir kardeş edinen kimse, cennette bir ev edinmiştir.

43- Şöyle buyurmuştur:

Göklerle yer bir kulun üzerine kapanır da sonra kul takvalı olursa, yine de Allah ondan bir çıkış yolu gösterir ona.

44- Şöyle buyurmuştur:

Allah'a güvenene Allah sevinç gösterir.

45- Şöyle buyurmuştur:

Allah'a tevekkül edene, işlerinde Allah ona yeter.

46- Şöyle buyurmuştur:

1- Biharu'l-Envar, 78/365

2- Biharu'l-Envar, 78/365

3- Tarihu Bağdad, 3/54; el-Vefiyyat, 3/315

Allah'a güvenmek, müminden başkasının sığınmadığı sağlam bir kaledir.

47- Şöyle buyurmuştur:

Allah'a tevekkül etmek, her kötülükten kurtuluş ve her düşmandan korunmadır.

48- Yine şöyle buyurmuştur:

Din şereftir, ilim hazinedir, susmak nurdur, züh-dün gayesi takvadır. Din için bidatten daha yıkıcı bir şey yoktur. Adam için de açgözlülüğten daha ifsat edici bir şey yoktur. Sürü çobanla ıslah olur ve belâlar dua ile geri çevrilir.

49- Şöyle buyurmuştur:

Ömür merkebine binen, zafer meydanına varır. Başkasının felâketine sevinen, benzeri bir felâkete uğ-rar. Takva fidanlarını diken, umut meyvelerini devşirir.

50- Şöyle buyurmuştur:

Dört şey kula amel hususunda yardımcı olur: Sağ-lık, zenginlik, ilim ve ilâhî muvaffakiyet.

51- Şöyle buyurmuştur:

Allah'ın bazı kulları var, Allah onları devamlı ni-mete has kılar. O nimeti muhtaçlara dağıttıkları süre-ce nimet onlarda kalır. Fakat vermemeye başladıklarında, Allah o nimeti onlardan alır, başkasına verir.

52- Yine şöyle buyurmuştur:

Bir iyiliği yapan kişiler, o iyiliği yapmaya, o iyiliğe muhtaç olanlardan daha muhtaçtırlar. Çünkü ecri, övüncü ve namı onlara döner. Kişi bir iyilik yaptığı zaman, ilkönce kendine yapmış olur.

53- Şöyle buyurmuştur:

Bir insana ümit veren, onu korkutur. Bir şeyi bil-meyen, onu ayıplar. Fırsat anlık ve ganimettir. Kederi

çok olanın bedeni hasta olur. Müslümanın sahifesinin (amel defterinin) başından güzel ahlâk yer alır.

54- Başka bir yerde şöyle buyurmuştur:

Mutlu insanın amel defterinin başında ona yönelik güzel övgüler yer alır.

55- Yine şöyle buyurmuştur:

Güzellik dilde, olgunluk ise akılda olur.

56- Şöyle buyurmuştur:

Yüzsüzlük etmemek, fakirliğin süsüdür. Şükretmek, zenginliğin süsüdür. Sabır, belânın süsüdür. Tevazu, a-saletin süsüdür. Fesahat, konuşmanın süsüdür. Ezber-lemek, rivayetin süsüdür. Mütevazı olmak, ilmin sü-südür. Güzel edep, aklın süsüdür. Güler yüzlülük, cömertliğin süsüdür. Başa kakmayı terk etmek, iyiliğin süsüdür. Huşu, namazın süsüdür. Çok ibadet, kanaat-kârlığın süsüdür. Kişiyi ilgilendirmeyen şeyi terk et-mek, takvanın süsüdür.

57- Yine şöyle buyurmuştur:

Kişi için kemal ve erdem olarak kimseye kötülük etmemesi yeter. Kişi için güzel ahlâk olarak başkasına eziyet etmekten vazgeçmesi, cömertlik olarak üzerinde hakkı olanlara iyilik etmesi, kerem olarak onları kendisine tercih etmesi, sabır olarak az şikâyet etmesi, akıl olarak kendisine insaflı davranması, adalet olarak kendisine açıkça gösterilen hakkı kabul etmesi, iyi ni-yet olarak kendisi için istemediği şeyi nehyetmesi ye-ter.

İyi komşuluk olarak ayıplarını bildiği hâlde düş-manlarının arasından bile seni ayıplamaması, şefkat ve yumuşak huyluluk olarak hoşlanmadığın kimsenin yanında seni yalnız bırakmaması, arkadaşlık olarak seninle çok uyuşup az ayrışması, şükür olarak iyilik edenin iyiliğini bilmesi, tevazu olarak değerini bilme-

si, sağlıklılık olarak başkasının ayıplarını aklında tutmaması ve kendi kusurlarını düzeltmeye daha çok önem vermesidir."

58- Şöyle buyurmuştur:

Zulmeden, zulme yardımcı olan ve ona razı olan kişiler suç ortağıdırılar.¹

59- Şöyle buyurmuştur:

Adalet gereği zalime yaptıklarının verildiği gün, mazlumlara zulmettiği günden daha şiddetlidir.

60- Şöyle buyurmuştur:

İhtiyaçları doğru tespit etmeyen kimse, çözüm yollarını da bulamaz. Açgözlü insan, zillet ipiyle bağlanır. Varlığını sürdürmek isteyen, musibetlere sabırlı bir kalple hazırlansın.

61- Şöyle buyurmuştur:

Cahiller çok oldukları için âlimler gariptirler.

62- Şöyle buyurmuştur:

Musibete karşı sabretmek, bundan dolayı sevinecek olan düşman için felâkettir.

63- Yine şöyle buyurmuştur:

Kişinin ölümü iki çenesi arasındadır. Fikir teenniyle birlikte güzeldir. Ne kötü destektir, ne kötü yardımcıdır yetersiz ve çarpık fikir!

64- Şöyle buyurmuştur:

Üç haslet başkalarının sevgisini celp eder: Muâşeretle adaletli davranmak, sıkıntılarda paylaşımcı olmak ve kalbiselime teslim olmak.

65- Şöyle buyurmuştur:

İnsanların çeşitli mizaç ve meşrepleri vardır ve herkes kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. İnsan-

1- Keşfu'l-Gumme, 2/348

lar kardeşirler. Kimin kardeşliği Allah rızasından başka bir amaca yönelikse, bu kardeşlik gün gelir düşmanlığa dönüşür.

Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler.**"¹

66- Yine şöyle buyurmuştur:

Bir çirkinliği güzel gören, onun suç ortağıdır.

67- Şöyle buyurmuştur:

Nimete nankörlük etmek, gazabın sebebidir. Sana teşekkürle karşılık veren, senden aldığından fazlasını sana vermiştir.

68- Şöyle buyurmuştur:

Kendisine olan yakinin seni ıslah ettiği bir arkadaşına karşı kötü zanda bulunma. Kardeşine gizlice öğüt veren onu süsler, açıktan öğüt verense onu çirkinleştirir.

69- Şöyle buyurmuştur:

Her şerefli insanın şerefi onun ilmidir. Kişinin ululuğu ise, Rabbi olan Allah'tan korkup sakınmasıdır.

70- Yine buyurmuştur ki:

Vakti gelmeden önce bir işi yapmaya acele etmeyin, yoksa pişman olursunuz. Süre size uzun gelmesin (sürenin size gelmesini düşünmeyin veya istemeyin), aksi takdirde kalpleriniz katılaşıır.

Zayıflarınıza merhamet edin. Zayıflara merhamet etmek suretiyle Allah'tan merhamet dileyin.

71- Şöyle buyurmuştur:

Günahkâr birine umut bağlayan kimsenin göreceği en aşağı ceza, (umduğundan) mahrum kalmasıdır.

72- Ve şöyle buyurmuştur:

İnsan eceliyle ölmeden önce günahlarıyla ölür. İnsanın iyilikleriyle yaşaması ise, normal ömrüyle yaşamasından daha uzundur.¹

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.274-275

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz	9

Birinci Bölüm / 19

İmam Cevad'ın Hayatına Kısa Bir Bakış	21
İmam Cevad'ın Kişiliğinden yansımalar	23
İmam Cevad'ın (a.s) Kişiliğinden görünüm	33
Beşikte Konuşması	34
Küçük Yaşta Kendisine Hikmet Verilmesi	35
İlmi	36
Tevhid İle İlgili Açıklamaları	38
Kur'ân'ı Tefsir ve Tevil Etmesi	39
Hadis Nakletmesi	42
İmam Cevad'ın (a.s) Fıkından Örnekler	44
Namaz	44
Zekât	44
Hac	45
Teşrii Felsefesi ve Hükümlerin İletleri	46
6- İbadeti ve Duası	47
Nafile İbadetleri	47
Hacı	48
İmam'ın Zikirleri, Duaları ve Münacatları	49
7- Mucizeleri ve Kerametleri	50

8- Üstün Ahlâkından Örnekler	53
Cömertliği	53
İnsanlara İhsanda Bulunması.....	54
İnsanların Dertlerine Ortak Olması	56

İkinci Bölüm / 59

İmam Muhammed Taki'nin (a.s) Doğumu	61
Soyu	61
Annesi	61
Doğumu	62
Künyesi	62
Lakapları	62
Mührünün Üzerindeki Yazı	63
İmam Muhammed Taki'nin (a.s) Hayatının Aşamaları	65
İmam Muhammed Cevad, Babasının Himayesinde	69
Abbasîlerin Halka Karşı İzlediği Siyaset	70
Bu Aşamanın Siyasal Yapısı	73
Muhammed Emin; Karakteri ve Siyaseti.....	75
Yıkıcı Savaşlar	77
Emin'in Öldürülmesi.....	78
İbrahim el-Hali' (Utanmaz) Hilâfeti	79
Ebu's-Seraya İsyanı.....	79
Abdullah el-Me'mun; Karakteri ve Siyaseti	81
Me'mun'un en Belirgin Özellikleri ve Sıfatları	81
Me'mun'un Hayat Tarzı ve Karakteri	85
Me'mun İktidarına Yönelik Tehditler ve Bunlara Karşı Takındığı Tavrı	87
İmam Rıza (a.s) ve Me'mun Arasındaki İlişki.....	88
Meşru Liderlik Karşısında Ümmetin Genel Durumu	89

Me'mun'un Bu Üç Farklı Muhalefet Düzeyine Karşı Geliştirdiği Tavrı.....	89
Bilinçli Müminlere Karşı Tavrı.....	94
Me'mun Yönetiminin Tabiatı	97
İmam Rıza'nın Şahadeti ve İmam Cevad'ın İmameti.....	100
İmam Rıza ve Oğlu İmam Cevad'ın İmameti	100
Babasının Şehit Edilmesi Sırasında İmam Cevad.....	103

Üçüncü Bölüm / 111

İmam Muhammed Taki Döneminin Belirgin Özellikleri ... 113

Kültürel Hayat.....	113
Kültür Merkezleri	114
Popüler İlimler	116
1- Kur'ân İlimleri.....	117
2- Hadis İlmi	118
3- Fıkıh.....	119
4- Fıkıh Usulü İlmi.....	120
5- Nahiv İlmi.....	120
6- Kelâm İlmi	120
7- Tıp.....	120
8- Kimya.....	121
9- Mimarlık ve Şehircilik Geometrisi.....	121
10- Astronami	121
Kitapların Tercüme Edilmesi	121
Enstitüler ve Kütüphaneler	122
Atlaslar ve Rasathaneler	122
Siyasî Hayat	123
Yönetim Tarzı.....	123
Hilâfet ve Veraset	124
Benzeri Görülmemiş Uygulamalar	125
Vezirlik Kurumu.....	125

Ali Evlâdına Baskı Uygulanması.....	127
Kur'ân'ın Mahlûklugu Meselesi.....	129
İktisadî Hayat.....	129
Devletin Gelir Kaynakları.....	130
Mal Toplama Hırsı	131
Servet Biriktirmek.....	132
Me'mun'un Evlilikleri İçin Yaptığı Harcamalar	132
Bağışlar ve Hediyeler	134
Cariye Edinmek	134
Bina Yapma Savurganlığı	135
Ev Eşyası.....	136
Gıysiler	137
Yemekler	137
Abbasî Halifelerinin Öldükten Sonra Geride Bıraktıkları Kişisel Servetleri	137
Eğlence Hayatı	138
Nimet İçinde Yaşamayı Terk Etmek ve Züht.....	139
İmam Muhammed Taki ve Döneminin Yöneticileri	143
1- Me'mun Abbasî.....	143
Me'mun'un Kızını İmam Cevad'la Evlendirmesi	143
İmam İle Me'mun Arasındaki İlişkinin Gerçek Mahiyeti ...	151
Me'mun'un Kızını İmam Cevad'la Evlendirmesinin Sebebi	156
Abbasîlerin Tavrı.....	157
İmam Cevad'ın İbn Eksem'e Karşı Takındığı Tavır	157
İmam Cevad'ın Me'mun Zamanına Denk Gelen İmamet Süresi	157
2- Mu'tasım Abbasî.....	158
Mu'tasım ve Bilinçli İslâmî Öncüler.....	159
İmam Cevad (a.s) ve Mu'tasım	160

a) İmam'ın Bağdat'a Getirilmesi.....	160
b) İmam Cevad'ı (a.s) Öldürme Planı.....	161
İmam Cevad'ın (a.s) Şahit Edilmesi.....	165
Cenaze Merasimi	171
Yaşı ve Şehit Ediliş Tarihi	173
İmam Cevad (a.s) Döneminin ihtiyaçları	175

Dördüncü Bölüm / 179

İmam Cevad ve Genel İslâmî Ortamın Ohtiyaçları	181
Ehl-i Beyt ve İlâhî Önderlik	181
İslâm Âlemi ve Ehl-i Beyt Medresesinde Küçük Yaşta (Erken) İmamlıkla Görevlendirilme	189
İmam Cevad ve Ümmet Arasında Yaygın Olan Sapkın Anlayışlar	195
İmam Cevad ve İslâm Ümmetinin Evlâtlarının Dertleriyle İlgilenmesi.....	200
İmam Cevad ve Salih Cemaatin İhtiyaçları	205
İmam Cevad, İmameti Etrafında Yayılan Kuşkuları Gideriyor	205
İmam Cevad ve Salihler Topluluğunun Kültürel Yapısı....	209
a) Düşünsel Yapıyı Derinleştirmek	209
İmam Cevad ve Saf Tevhide Davet Etmesi	209
Aşırılarla (Gulat) Mücadele.....	213
b) İlmî Yapının Derinleştirilmesi	215
İlmî Metot ve Araçları Tamamlama	216
Fıkhî Meselelerde Fetva Vermek ve İlmî Soruları Cevaplandırmak	219
c) Eğitim Sistemini Kökleştirmek	222
Amelde Hikmet ve Sağlamlık	223
Zalimlerle İlişki	224
Toplumsal Faaliyet	225

İslâmî Faaliyetlerde Bulunanlara Tavsiyeleri.....	228
İlim Öğrenmeye Teşvik Etmesi.....	229
Tövbeye Teşvik Etmesi.....	231
Salih Cemaati Örgütlemesini Sağlamaştırması ve Gaybet	
Dönemine Hazırlaması	232
a) Vekiller Sistemi ve Harekette Dikkatlilik.....	232
b) Gizli Mektuplaşmalar	233
c) Sosyal Hayatın Ayrıntılarını Bilmesi	234
d) Fertlerin Eğitimi Denetlemesi	235
İmam Hadî'nin (a.s) Erken Dönem İmamlığına Hazırlık	
Yapması.....	236
İmam Cevad ve Mehdilik Meselesi	240
İmam Cevad'ın Medresesi	243
İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) Ashabı	243
İmam Cevad'ın (a.s) İlmî Mirası	261
Tefsir İlimine İlişkin Mirası	262
Kelâm İlimine İlişkin Mirası.....	264
Akide Binasını Sağlamaştırmanın Zorunluluğu.....	264
Tevhit.....	265
Nübüvvet	265
İmamet.....	266
Fıkhî Mirası.....	267
Tarihî Mirası	269
İmam Cevad'ın İlmî Mirasında Tıbbın Yeri	274
Nöbetleri Günaşırı ve Dört Günde Bir Tutan Humma	
Hastalığını Tedavi Etmesi	278
Sarılık Tedavisi.....	279
Kısmî Felcin Tedavisi	279
Kesilmeyen Hayız Kanamasının Tedavisi	280
Mide Soğukluğunu ve Kalp Çarpıntısını Tedavi Etmesi	281

Mesane Hastalığının Tedavisi.....	281
İmam Cevad'ın İlmî Mirasında Duanın Yeri.....	282
1- İstihare (Hayır Dileme) Duası.....	283
2- İstikale (Günahların Bağışlanmasını Dileme) Duası.....	284
3- Yolculuk Duası	285
4- Rızık İsteme Duası.....	286
5- İstiaze (Allah'a Sığınma) Duası.....	287
6- Tövbe Duası	288
7- Hac Duası	289
8- Zulmün Kalkması İçin Dua.....	290
9- Allah'a Şükür Duası	291
10- İhtiyaçların Giderilmesini İsteme Duası.....	292
İmam Cevad'dan (a.s) Öğütler	293